

سند راهبردی انقلاب اقتصاد

برنامه دولت اقدام و تحول

استان اصفهان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان اصفهان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر
علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی
همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم،
عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب
میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزینا لطفی جبلی،
سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان
عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده
طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.
حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که حاصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چنانچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادهای، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است. همچنین، راهبردها و سیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد. امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی

کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۰	فصل نخست: کلیات
۱-۱	۱- مقدمه
۲-۱	۲- بیان مسئله
۳-۱	۳- اهداف بنیادین سند
۴-۱	۴- مواد و روش‌ها
۴-۱-۱	۴-۱- روش تحقیق
۴-۱-۲	۴-۱- استراتژی مطالعه موردی
۴-۱-۳	۴-۱- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها
۴-۱-۴	۴-۱- روش‌های تحلیل داده‌ها
۵	الف) کیفی
۷	ب) کمی
۸	فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی
۱-۲	۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف
۲-۲	۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی
۲-۲-۱	۱- بررسی وضعیت
۲-۲-۲	۲- توان اکولوژیک
۲-۲-۳	۳- چالش‌های هیدروپلیتیک اصفهان
۴۶	فصل سوم: تحلیل محیط درونی
۱-۳	۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها
۲-۳	۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی
۱-۲-۳	۱- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)
۲-۲-۳	۲- آب و هوا و اقلیم
۱-۲-۳	۱- بارش
۲-۲-۳	۲- دما

- ۶۰ ..... ۳-۲-۳- رطوبت هوا
- ۶۱ ..... ۳-۲-۴- جریان وزش بادهای
- ۶۲ ..... ۳-۲-۵- تبخیر
- ۶۳ ..... ۳-۲-۶- ساعات آفتابی
- ۶۳ ..... ۳-۲-۳- منابع آب
- ۶۵ ..... ۳-۲-۴- پایداری منابع آب
- ۶۹ ..... ۳-۲-۵- کشاورزی استان
- ۷۰ ..... ۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری
- ۷۲ ..... ۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی
- ۷۴ ..... ۳-۲-۸- مخاطرات محیطی
- ۷۴ ..... ۳-۲-۸-۱- زلزله
- ۷۷ ..... ۳-۲-۸-۲- سیل
- ۷۸ ..... ۳-۲-۹- مناطق حفاظت شده
- ۷۹ ..... ۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی
- ۷۹ ..... ۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان اصفهان
- ۷۹ ..... ۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان اصفهان
- ۸۰ ..... ۳-۳-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه
- ۸۰ ..... ۳-۳-۳-۱- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه
- ۸۱ ..... ۳-۳-۴-۱- وضعیت شاخص های توسعه انسانی در استان اصفهان
- ۹۰ ..... ۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان
- ۱۰۲ ..... ۳-۳-۲- فقر و محرومیت
- ۱۰۳ ..... ۳-۳-۱-۲- طرح های انجام شده در زمینه مناطق محروم
- ۱۱۲ ..... ۳-۳-۲- شاخص های جمعیتی دهستان های محروم استان اصفهان
- ۱۱۵ ..... ۳-۳-۲-۳- جمع بندی
- ۱۱۵ ..... ۳-۳-۳- سکونتگاه های غیررسمی
- ۱۱۶ ..... ۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت ها با سکونتگاه های غیررسمی

- ۱۱۷..... ۲-۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان اصفهان
- ۱۱۹..... ۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی
- ۱۲۱..... ۴-۳-۳- بررسی ویژگی‌های جمعیتی
- ۱۲۱..... ۱-۴-۳-۳- تغییرات تعداد جمعیت
- ۱۲۵..... ۲-۴-۳-۳- تراکم جمعیت
- ۱۲۷..... ۳-۴-۳-۳- سهم جمعیت استان از کشور
- ۱۲۹..... ۴-۴-۳-۳- میزان شهرنشینی و روستائیشینی
- ۱۳۰..... ۵-۴-۳-۳- متوسط رشد سالانه جمعیت
- ۱۳۲..... ۶-۴-۳-۳- هرم سنی جنسی جمعیت
- ۱۳۵..... ۷-۴-۳-۳- گروه عمده سنی جمعیت
- ۱۳۸..... ۸-۴-۳-۳- نسبت جنسی جمعیت
- ۱۴۰..... ۹-۴-۳-۳- متوسط بعد خانوار
- ۱۴۲..... ۱۰-۴-۳-۳- موازنه مهاجرتی
- ۱۴۵..... ۱۱-۴-۳-۳- مبدأ اقامت قبلی مهاجران
- ۱۴۷..... ۱۲-۴-۳-۳- الگوی مهاجرت
- ۱۴۸..... ۱۳-۴-۳-۳- ولادت‌های ثبت‌شده
- ۱۴۹..... ۱۴-۴-۳-۳- میزان باروری کل
- ۱۴۹..... ۱۵-۴-۳-۳- مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده
- ۱۵۱..... ۱۶-۴-۳-۳- امید به زندگی
- ۱۵۲..... ۱۷-۴-۳-۳- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵
- ۱۵۳..... ۱۸-۴-۳-۳- جمع‌بندی
- ۱۵۴..... ۵-۳-۳- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی
- ۱۵۴..... ۱-۵-۳-۳- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی
- ۱۵۴..... ۱-۱-۵-۳-۳- آمار و اطلاعات
- ۱۵۶..... ۲-۱-۵-۳-۳- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان اصفهان
- ۱۵۶..... ۳-۱-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی

- ۱۵۶.....وضعیت سواد در استان اصفهان ۳-۵-۲
- ۱۵۷.....آمار و اطلاعات ..... ۳-۵-۲-۱ ..... ۳-۳-۱
- ۱۵۸.....مهم‌ترین مسائل سوادآموزی ..... ۳-۳-۲ ..... ۳-۳-۲
- ۱۵۸.....راهکارهای پیشنهادی ..... ۳-۳-۲ ..... ۳-۳-۲
- ۱۵۸.....وضعیت آموزش عالی در استان اصفهان ..... ۳-۳-۳ ..... ۳-۳-۳
- ۱۵۸.....آمار و اطلاعات ..... ۳-۳-۵-۱ ..... ۳-۳-۳
- ۱۶۰.....مهم‌ترین مسائل آموزش عالی ..... ۳-۳-۵-۲ ..... ۳-۳-۳
- ۱۶۰.....راهکارهای پیشنهادی ..... ۳-۳-۵-۳ ..... ۳-۳-۳
- ۱۶۱.....بررسی نظام اقتصادی و تولید ..... ۳-۴ ..... ۳-۴
- ۱۷۷.....نظام سکونتگاهی ..... ۳-۵ ..... ۳-۵
- ۱۷۷.....نظام شهرنشینی ..... ۳-۵-۱ ..... ۳-۵-۱
- ۱۸۰.....بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان اصفهان ..... ۳-۵-۱-۱ ..... ۳-۵-۱-۱
- ۱۸۵.....وضعیت نخست شهری در استان اصفهان ..... ۳-۵-۱-۲ ..... ۳-۵-۱-۲
- ۱۸۶.....بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان ..... ۳-۵-۱-۳ ..... ۳-۵-۱-۳
- ۱۹۰.....الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان ..... ۳-۵-۱-۴ ..... ۳-۵-۱-۴
- ۱۹۲.....نظام روستانشینی ..... ۳-۵-۲ ..... ۳-۵-۲
- ۱۹۴.....نظام زیربنایی ..... ۳-۶ ..... ۳-۶
- ۱۹۴.....نظام حمل‌ونقل و ارتباطات ..... ۳-۶-۱ ..... ۳-۶-۱
- ۱۹۴.....حمل‌ونقل جاده‌ای استان اصفهان ..... ۳-۶-۱-۱ ..... ۳-۶-۱-۱
- ۱۹۶.....پهنه بندی دسترسی‌پذیری ..... ۳-۶-۱-۲ ..... ۳-۶-۱-۲
- ۱۹۷.....حمل‌ونقل ریلی ..... ۳-۶-۱-۳ ..... ۳-۶-۱-۳
- ۱۹۷.....حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها ..... ۳-۶-۱-۴ ..... ۳-۶-۱-۴
- ۱۹۹.....فناوری اطلاعات و ارتباطات ..... ۳-۶-۱-۵ ..... ۳-۶-۱-۵
- ۱۹۹.....نظام انرژی و تأمین آب ..... ۳-۶-۲ ..... ۳-۶-۲
- ۲۰۰.....زیرساخت‌های مرتبط با برق ..... ۳-۶-۲-۱ ..... ۳-۶-۲-۱
- ۲۰۰.....زیرساخت‌های نفت و گاز ..... ۳-۶-۲-۲ ..... ۳-۶-۲-۲

۲۰۰	۳-۶-۳- استحصال و تأمین آب .....
۲۰۲	۳-۷- بررسی نظام مدیریتی .....
۲۰۲	۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی .....
۲۰۵	۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود .....
۲۱۰	۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها .....
۲۱۰	۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی .....
۲۱۲	۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی .....
۲۱۲	۳-۸-۱- موقعیت استان اصفهان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی .....
۲۱۶	۳-۸-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان .....
۲۲۱	۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی .....
۲۲۴	۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری استان اصفهان .....
۲۲۸	فصل چهارم: رویکرد راهبردی .....
۲۲۹	۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی .....
۲۴۳	۴-۲- تدوین اهداف بنیادین .....
۲۴۴	۴-۳- تدوین چشم‌انداز .....
۲۴۵	۴-۴- مأموریت‌های اصلی .....
۲۴۵	۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید .....
۲۵۵	فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها .....
۲۵۶	۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها .....
۲۶۲	منابع و مأخذ .....

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۱۰
- جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۳
- جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۸
- جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۳۱
- جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۳۴
- جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۸
- جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان اصفهان در سال ۱۳۹۸ ..... ۴۹
- جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان ۵۲
- جدول ۹- طبقات شیب استان ۵۳
- جدول ۱۰- میانگین بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۵۷
- جدول ۱۱- میانگین دما بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۵۹
- جدول ۱۲- میانگین رطوبت نسبی در ایستگاه‌های مختلف استان ۶۱
- جدول ۱۳- اطلاعات باد سالانه در ایستگاه‌های منتخب ۶۲
- جدول ۱۴- میانگین تبخیر در ایستگاه‌های مختلف استان ۶۲
- جدول ۱۵- میانگین ساعات آفتابی در ایستگاه‌های مختلف استان ۶۳
- جدول ۱۶- حوزه‌های آبریز استان ۶۴
- جدول ۱۷- منابع آب زیرزمینی موجود ۶۵
- جدول ۱۸- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان اصفهان ۶۶
- جدول ۱۹- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان اصفهان و ایران ۶۷
- جدول ۲۰- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۶۸
- جدول ۲۱- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۶۸
- جدول ۲۲- محصولات عمده کشاورزی استان ۹۸-۱۳۹۷ ..... ۷۰
- جدول ۲۳- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاها، سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸ ..... ۷۱
- جدول ۲۴- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸ ..... ۷۱
- جدول ۲۵- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری برحسب نوع استخراج در سال ۹۷ ..... ۷۳
- جدول ۲۶- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت‌شده استان ۷۸

- جدول ۲۷- موقعیت و مساحت مناطق شکار ممنوع استان..... ۷۸
- جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر ۸۱
- جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی..... ۸۲
- جدول ۳۰- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت..... ۸۳
- جدول ۳۱- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان اصفهان..... ۸۳
- جدول ۳۲-نسبت طلاق به ازدواج در استان اصفهان..... ۸۴
- جدول ۳۳-تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده..... ۸۴
- جدول ۳۴-میزان شاخص های مرتبط با سازمان بهزیستی..... ۸۵
- جدول ۳۵-میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی..... ۸۵
- جدول ۳۶-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی..... ۸۶
- جدول ۳۷- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران..... ۸۶
- جدول ۳۸- انواع مواد مخدر و روان گردان های کشف شده..... ۸۷
- جدول ۳۹- دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم..... ۸۷
- جدول ۴۰-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلو گرم به ده هزار نفر)..... ۸۸
- جدول ۴۱- نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)..... ۸۸
- جدول ۴۲- سرقت های عادی بر حسب نوع (مورد)..... ۸۹
- جدول ۴۳- نسبت تعداد دستگیر شدگان انواع سرقت های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر)..... ۸۹
- جدول ۴۴- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع..... ۹۰
- جدول ۴۵-نسبت تعداد دستگیر شدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران ... ۹۰
- جدول ۴۶- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۱
- جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۲
- جدول ۴۸- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۳
- جدول ۴۹- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۳
- جدول ۵۰- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۴
- جدول ۵۱- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۵
- جدول ۵۲- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۵
- جدول ۵۳- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۶
- جدول ۵۴- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان اصفهان و کل کشور..... ۹۶

- جدول ۵۵- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان اصفهان و کل کشور ۹۷
- جدول ۵۶- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان اصفهان و کل کشور ۹۷
- جدول ۵۷- توزیع درصدی احساس امنیت در استان اصفهان و کل کشور ۹۸
- جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان اصفهان و کل کشور ۹۸
- جدول ۵۹- میانگین سرمایه اجتماعی در استان اصفهان و کل کشور ۹۸
- جدول ۶۰- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۹
- جدول ۶۱- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۹
- جدول ۶۲- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۱۰۰
- جدول ۶۳- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر) ۱۰۰
- جدول ۶۴- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۱۰۱
- جدول ۶۵- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۱۰۱
- جدول ۶۶- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۱۰۱
- جدول ۶۷- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر) ۱۰۲
- جدول ۶۸- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۱۰۲
- جدول ۶۹- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۱۰۲
- جدول ۷۰- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی ۱۰۴
- جدول ۷۱- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان اصفهان ۱۰۶
- جدول ۷۲- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) ۱۰۸
- جدول ۷۳- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان اصفهان ۱۱۰
- جدول ۷۴- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان اصفهان ۱۱۳
- جدول ۷۵- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۱۷
- جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۲
- جدول ۷۷- تغییرات تعداد جمعیت استان اصفهان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۳
- جدول ۷۸- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان اصفهان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۲۶
- جدول ۷۹- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان اصفهان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۲۸
- جدول ۸۰- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان اصفهان با کشور ۱۲۹
- جدول ۸۱- درصد رشد سالانه جمعیت استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۱
- جدول ۸۲- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان اصفهان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی ۱۳۷

- جدول ۸۳- نسبت جنسی جمعیت استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۳۹
- جدول ۸۴- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۱
- جدول ۸۵- مقایسه مهاجران واردشده، خارج شده و خالص مهاجرت استان اصفهان ۱۴۳
- جدول ۸۶- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۵
- جدول ۸۷- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان اصفهان برحسب الگوی مهاجرت ۱۴۸
- جدول ۸۸- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۸
- جدول ۸۹- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۵۰
- جدول ۹۰- مقایسه امید زندگی کل کشور و استان اصفهان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۵۱
- جدول ۹۱- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان اصفهان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۵۲
- جدول ۹۲- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان اصفهان ۱۵۵
- جدول ۹۳- وضعیت نرخ باسوادی در استان اصفهان ۱۵۷
- جدول ۹۴- نمای کلی وضعیت استان اصفهان در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ..... ۱۶۲
- جدول ۹۵- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال) ۱۶۳
- جدول ۹۶- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان اصفهان از کشور ۱۶۴
- جدول ۹۷- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۱۶۶
- جدول ۹۸- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان اصفهان از کشور ۱۶۷
- جدول ۹۹- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور ۱۶۸
- جدول ۱۰۰- سهم استان اصفهان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور ۱۶۹
- جدول ۱۰۱- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۱۷۱
- جدول ۱۰۲- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۱۷۲
- جدول ۱۰۳- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۷۳
- جدول ۱۰۴- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان ۱۷۵
- جدول ۱۰۵- وضعیت شهرستان‌های استان گلستان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی ۱۷۶
- جدول ۱۰۶- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۷۹
- جدول ۱۰۷- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۷۹
- جدول ۱۰۸- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۸۱
- جدول ۱۰۹- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان اصفهان ۱۸۵
- جدول ۱۱۰- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۸۸

- جدول ۱۱۱- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵..... ۱۹۳.
- جدول ۱۱۲- مقایسه شاخص های حمل و نقل جاده ای استان و کشور..... ۱۹۵.
- جدول ۱۱۳- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیر سطحی در سال ۱۳۹۲..... ۲۰۱.
- جدول ۱۱۴- سهم مکانی شهرستان های استان اصفهان..... ۲۲۲.
- جدول ۱۱۵- ضریب تخصصی شدن فعالیت های صنعتی در استان اصفهان..... ۲۲۳.
- جدول ۱۱۶- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان های استان..... ۲۲۴.
- جدول ۱۱۷- جاذبه های گردشگری استان اصفهان..... ۲۲۵.
- جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی..... ۲۳۱.
- جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی..... ۲۳۵.
- جدول ۱۲۰- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش..... ۲۳۶.
- جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش..... ۲۳۷.
- جدول ۱۲۲- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی..... ۲۳۷.
- جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی..... ۲۳۸.
- جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست..... ۲۳۹.
- جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست..... ۲۴۰.
- جدول ۱۲۶- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی..... ۲۴۱.
- جدول ۱۲۷- شرح مسائل راهبردی استان اصفهان در عرصه اقتصادی..... ۲۴۲.
- جدول ۱۲۸- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه اصفهان..... ۲۴۳.
- جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان..... ۲۴۷.
- جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی..... ۲۴۹.
- جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان..... ۲۵۰.
- جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان..... ۲۵۱.
- جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان..... ۲۵۴.
- جدول ۱۳۴- راهبردها و سیاست های سند توسعه استان اصفهان در محورهای مختلف..... ۲۵۷.

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱- شاخص فناوری اطلاعات در استان اصفهان ۱۳۹۹..... ۱۹۹
- شکل ۲- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو..... ۲۱۳
- شکل ۳- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور..... ۲۱۴
- شکل ۴- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان اصفهان..... ۲۱۵
- شکل ۵- کریدور منطقه‌ای اسلام آباد-تهران-استانبول (ITI)..... ۲۱۵

فهرست نمودارها

- نمودار ۱- میانگین بارش درازمدت در استان ۵۷
- نمودار ۲- میانگین درازمدت دما در استان ۵۹
- نمودار ۳- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف ۶۵
- نمودار ۴- درصد ذخیره انواع مواد معدنی در استان اصفهان ۷۲
- نمودار ۵- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۳
- نمودار ۶- تغییرات تعداد جمعیت استان اصفهان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۴
- نمودار ۷- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان اصفهان، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۴
- نمودار ۸- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان اصفهان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۲۵
- نمودار ۹- سهم (درصد) جمعیت شهرستان‌های استان اصفهان از کل جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۲۷
- نمودار ۱۰- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان اصفهان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۲۸
- نمودار ۱۱- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستائین استان اصفهان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۳۰
- نمودار ۱۲- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان اصفهان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۳۱
- نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان اصفهان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۳۲
- نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان، در سال ۱۳۶۵ ..... ۱۳۳
- نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان، در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۳۴
- نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۳۵
- نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان اصفهان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۷
- نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان اصفهان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۸
- نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان اصفهان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۸
- نمودار ۲۰- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان اصفهان، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۴۰
- نمودار ۲۱- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان اصفهان و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۴۲
- نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان اصفهان و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۴۲
- نمودار ۲۳- خالص مهاجرت استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۴۴
- نمودار ۲۴- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۴۶

- نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۶
- نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۷
- نمودار ۲۷- میزان باروری کل استان اصفهان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶..... ۱۴۹
- نمودار ۲۸- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان..... ۱۸۰
- نمودار ۲۹- تغییرات رتبه جمعیتی ۵۰ شهر نخست استان طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵..... ۱۸۴
- نمودار ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور..... ۱۹۴
- نمودار ۳۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان..... ۲۰۴

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار ۴۷
- نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان اصفهان ۵۰
- نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان اصفهان ۵۲
- نقشه ۴- طبقات شیب استان اصفهان ۵۴
- نقشه ۵- اقلیم استان اصفهان ۵۵
- نقشه ۶- خطوط هم بارش استان اصفهان ۵۸
- نقشه ۷- خطوط هم دما استان اصفهان ۶۰
- نقشه ۸- پراکندگی گروه‌های مواد معدنی در استان اصفهان ۷۴
- نقشه ۹- گسل‌های اصلی استان اصفهان ۷۵
- نقشه ۱۰- پهنه‌های خطر زلزله بر اساس استاندارد ۲۸۰۰۰ ..... ۷۶
- نقشه ۱۱- اطلس سیل ایران و استان اصفهان ۷۷
- نقشه ۱۲- مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست استان اصفهان ۷۹
- نقشه ۱۳- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان اصفهان ۱۸۹
- نقشه ۱۴- پهنه‌بندی دسترسی پذیری در استان اصفهان ۱۹۶
- نقشه ۱۵- شبکه حمل و نقل استان اصفهان ۱۹۸

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس‌بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان اصفهان با جمعیت ۵ میلیون و ۱۲۰ هزار نفری (سهم ۶/۴ از کشور و رتبه ۳) در مساحتی بالغ بر ۱۰۷ کیلومترمربع گسترده شده است. ظرفیت بالای استان در بخش‌های توزیع و انتقال انرژی و سوخت، موقعیت ویژه در محورهای ریلی و کریدورهای فراملی، پتانسیل بالای در بخش کشاورزی و قابلیت بالای در بخش

پتروپالایش فرصت بی نظیری را برای توسعه صنایع نفت و گاز فراهم ساخته است. ظرفیت بالای بخش صنعت و کشاورزی و امکان تبدیل به قطب صنعتی خاورمیانه و فرصت‌های مربوط به توسعه انرژی‌های تجدید پذیر به واسطه موقعیت بیابانی و کویری استان، واقع شدن بخش زیادی از استان در زون سندرچ-سیرجان و برخورداری از منابع طبیعی و معدنی مناسب و متنوع، مساعد بودن اراضی شمالی و غربی استان برای زارعت و باغداری، آب و هوایی مساعد منطقه بخش شمالی استان (فریدون‌شهر، فریدن و ...) از دیگر ظرفیت‌های استان برای توسعه می‌باشد. علاوه بر این، امکان تبدیل شدن به دروازه ورود مواد اولیه صنعتی و تبدیل آن تولیدات با فرآوری بالا، ایفای نقش مؤثر و کارآمد در حوزه صنایع مادر، امکان ایجاد زنجیره ارزش تأمین با استان‌های هم‌جوار، بهره‌گیری از ارزیابی دیجیتالی برای دور زدن تحریم‌ها، قرارگیری در شاهراه ارتباطی شمال به جنوب کشور و استفاده از فرصت خواهرخواندگی میان کلان-شهرهای دنیا از دیگر قابلیت‌های استان است. با وجود این قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان از لحاظ توسعه یافتگی و پیشرفت به آن اندازه که شایسته است در سطح مطلوبی قرار ندارد.

نظام مدیریتی متفرق و چند پارچه، فقدان سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان ضعف جامعه مدنی و بخش خصوصی، مدیریت توسعه در استان را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. از بین رفتن تدریجی منابع طبیعی، کم آب شدن و خشک شدن رودخانه زاینده‌رود، کشاورزی غیراصولی، اقلیم بسیار گرم شرق، سرما و یخبندان در بخش شمال غربی و سهم پایین آب‌های سطحی استان را با دشواری‌های توسعه مواجه ساخته است.

نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان اصفهان برابر با ۱۱/۹۵ درصد است. از جمعیت ۴,۸۷۹,۳۱۲ نفری استان اصفهان، ۶/۸ درصد (۳۳۲,۵۵۴ نفر) در ۳۸ منطقه اسکان غیررسمی در شهرهای اصفهان، خمینی‌شهر، نجف‌آباد، شهرضا و کاشان مستقر هستند. نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ چراکه به علت خالی بودن طبقه جمعیتی شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)، شکاف جمعیتی در میان نظام شهری استان اصفهان کاملاً مشهود است. بخش کشاورزی در اقتصاد استان رمق چندانی ندارد و بخش صنعت و خدمات بیشترین سهم اشتغال را به خود اختصاص داده‌اند. وجود صنایع سنگین و آب‌بر در استان موجب شده که تعارض بین بخش‌ها در تقاضای آب رخ دهد. علیرغم پتانسیل موجود در استان، هنوز ۳۰ درصد معادن استان غیرفعال است و متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری پایین‌تر از میانگین کشوری می‌باشد.

در عرصه اجتماعی افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی در استان مشهود است؛ افزون بر این وضعیت نامناسب بیکاری، کاهش میزان سرمایه‌های اجتماعی در هر سه بعد و افزایش میزان قاچاق و اعتیاد در استان چالش‌های عدیده‌ای در این حوزه است.

در بعد جمعیتی، استان اصفهان شاهد پایین آمدن درصد رشد سالانه جمعیت و منفی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی و به دنبال آن پایین آمدن میزان جوانی جمعیت است.

با وجود این چالش‌ها و مسائل در استان اصفهان، گشتن به دنبال رهیافت جهت عبور از وضع نامطلوب شاید یادآور این ضرب‌المثل باشد که تا ریشه در آب است امید ثمری هست! واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان اصفهان در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و دربرگیرنده استان‌های کشور است.

در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛

- اولویت بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۴-۱- مواد و روش‌ها

۴-۱-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرف‌تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکیوزی (۲۰۰۴) و براین (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد (Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی^۱ آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی^۲ می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

1- Methodological pluralism or eclecticism

2- Mono-method approach

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی^۳ بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های

پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی⁴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد⁵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛

4- Conceptual analysis

5- Document analysis

- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell, 1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

فصل دوم

تحليل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، سند ملی توسعه استان اصفهان ۱۳۸۴، مسئله شناسی راهبردی در استان اصفهان- مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵، برنامه آمایش استان اصفهان- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و سند توسعه استان اصفهان در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۵ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	ملاحظات/فرصت‌ها
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاخی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد توزان در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پیچیده سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پیچیده سرزمین - جستجوی منابعی جایگزین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - تشویق توسعه مناطق روستایی و نقاط دورافتاده - جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پیچیده سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پیچیده سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پیچیده سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی
مطالعات آمایش سرزمین - دفتر مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به‌منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن از دلایل با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای تیل به نسبت جایگزینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ‌ومیر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان

سند طرح	سال	راهبرد سیاست	حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت وزیران - مؤتمر ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کار آفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی - برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری از کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر با سازوکارهای مختلف با نگرش منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازدمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماورایه‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به‌عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> - رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خودکامی اقتصادی - اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل‌گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کالبد ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - علم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون‌افزا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان تعدیل‌بخش‌های نظام سکونتگاهی و به‌منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون‌افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (پیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)
سند ملی توسعه فرا بخشی: ساماندهی	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نوار ساحلی

سند/ طرح سواحل کشور - سازمان مدیریت و پروانه‌ریزی	سال	راهبرداسیاست	حکم: الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
		<ul style="list-style-type: none"> - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع مناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش مایگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به واسطه ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به‌منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان مراکز تعدیل بخش سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه‌یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان‌قیمت، اعتبارات کم بهره و ...) به جوانان تحصیل کرده به‌منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه‌یافته با توجه به سلسله‌مراتب عملکردی - کاهش جداییت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرايط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت بویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس‌بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد
یونامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵		

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کار آبی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گسترده در استان به‌ویژه در شهر منطقه‌ها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادهای تحصیل‌افتادگان و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌های دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع‌سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نوآوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - جلوگیری از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین در آمدی - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرائی و حذف دستگاه‌های موازی به‌منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به‌منظور ارتقای بازو سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرائی

سند/ طرح	سال	راهبردی / سیاست	حکم / الزامات در محور اقتصاد
			<ul style="list-style-type: none"> - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر - کاهش ریسک‌ها به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - پروریز از واردات کالاهای غیرضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
<p>سیاست‌های کلی اقتصاد - مقاومگی - حضرت آیت‌الله خامنه‌ای</p>	۱۳۹۲	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاهای - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور - افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمد‌های مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی 	<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیمه تکمیل‌رزی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌ریزی و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست
افزایش پوشش استانداردها برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شناسف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری - صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور		افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادهای تحصیل‌کرده و صنعتی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معنایی - حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی - خصوصی‌سازی عادلانه و شناسف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - برهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان و حمایت از صادرات - حمایت و ترغیب کارآفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی
تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور - توسعه صنایع تولید کالاهای موردنیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - بازتعریف نقش و طایف مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن‌سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای	توسعه و تقویت خدمات زیرساخت‌های بنادر و محدوده پسرکانه ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان آکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی - تولید کالاهای و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع‌محور - نیازسنجی کالاهای و خدمات موردنیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌پایان همچون فناوری اطلاعات، بیوسه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌پایان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌ریزی و بودجه استان	

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه یافته غرب کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای مهارت دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه نریزت‌های رقابتی و نسبی
		<ul style="list-style-type: none"> - گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا 	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز بیشتر و در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب‌و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال فناوری در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/اقدامات در محور اقتصاد
		<p>- محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فرآوری شده و صنعتی</p> <p>- توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره های تولید</p>	<p>- ترغیب و توسعه شیوه های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه گذاری های داخلی و خارجی</p> <p>- ایجاد امکانات و خدمات متممتر گردهمگویی در واحدهای حساس آکولوژیکی</p> <p>- افزایش ظرفیت های بنادر استان</p> <p>- اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن</p> <p>- اجتناب از توسعه صنایع در زمین های حاصلخیز و مناطق حساس آکولوژیکی</p> <p>- مدرنیزاسیون و بهره گیری از شیوه های نوین در بخش کشاورزی</p> <p>- اصلاح نظام های بهره برداری با توسعه تعاونی های تولیدی</p> <p>- ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک ها و واحدهای صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آنها</p> <p>- جلوگیری از حرکت سرمایه ها به سوی اقتصاد غیر مولد یا سازوکارهای مختلف</p> <p>- تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل گری و سبزی</p>
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین منصوص هیئت وزیران - مركز ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت های آن</p> <p>- تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت ها و مزیت های نسبی به منظور تقویت وابستگی های متقابل منطقه ای و یکپارچگی ملی</p> <p>- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت های اقتصادی</p> <p>- اولویت برداشت از میدانی مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی</p> <p>- ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی</p> <p>- سازماندهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین</p> <p>- تدوین الگوی کشت بهینه در دشت ها</p> <p>- محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا</p> <p>- ایجاد و توسعه مجتمع های کشت و صنعت متناسب با قابلیت ها</p> <p>- ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت</p> <p>- توسعه پرورش و صید آبزیان در آب های دور و سرزمینی</p> <p>- شناسایی و ایجاد خوشه های صنعتی با توجه به مزیت های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش</p> <p>- توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی</p>	<p>- جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت ها در مکان های فاقد توان آکولوژیکی</p> <p>- جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی</p> <p>- جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردهمگویی</p> <p>- جلوگیری و کاهش فعالیت های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی</p> <p>- امکان سنجی در خصوص بهره برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظاتی شدید محیط زیستی و با توجه به مزیت های رقابتی و نسبی</p> <p>- قطع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره ارزش افزوده محصولات</p> <p>- انعقاد قراردادهای و تفاهات نامه های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد</p> <p>- بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان</p> <p>- جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان</p> <p>- توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>- ارائه مشوق ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات</p> <p>- شناسایی و زیرساختی، زیرساختی و صنایع فراساحلی پیروزه در نزدیکی بنادر و مناطق</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/اقدامات در محور اقتصاد
طرح کلید ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - ساماندهی مجتمع های صنعتی عم از شهرکها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیاست و استفاده از ظرفیت ها و جاذبه ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاهها و رعایت حریم های ایمنی و امنیتی - توسعه فعالیت های پارکها، مراکز رشد، کربودرهای علم و فن آوری و مراکز تخصصی ICT 	<ul style="list-style-type: none"> - آزاد - حمایت از کارگاهها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجاد شده حاصل از طرح های فن آوری و دانش بنیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به سوی طرح های کارآفرینی و خوداشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم های ایمنی - شناسایی قاضای کالاهای و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آنها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه های ارزش افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر - جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستا شهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن - عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزا نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد تعادل بخش
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سیزدهمین - مهندسین مشاور ستیزان	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون های خدماتی و اتحادیه های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت های اقتصادی - حمایت از بهره برداری های کوچک خانوارگی و بالا بردن کارایی آنها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده تر صنایع نوین - توسعه فعالیت های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته های صنعتی و شهری در تمامی کرانه های دریای خزر 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون های خدماتی و اتحادیه های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت های اقتصادی - حمایت از بهره برداری های کوچک خانوارگی و بالا بردن کارایی آنها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده تر صنایع نوین - توسعه فعالیت های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته های صنعتی و شهری در تمامی کرانه های دریای خزر

سند طرح	سال	زاهد سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<p>جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی</p> <p>حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناوری و آوزانه</p> <p>تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری</p> <p>همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم</p> <p>افزایش و یادداشت عوارض آلاینده‌گی و عوارض ارزش افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره گذاری خودروها</p> <p>عملیاتی کردن رویکرد تمرکززدایی و اثربخشی مدیریت اجرایی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل بخشی، توازن و آمایش سرزمینی</p> <p>گسترش و تعمیق نظام تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها)</p> <p>افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد</p> <p>تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی</p> <p>توسعه کشاورزی خانگی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی</p> <p>مصروف بهینه نسوم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی (کمپوست)</p> <p>توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک)</p> <p>مسئوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته</p> <p>حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>□ ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی</p> <p>کشاورزی</p> <p>ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی</p> <p>ایجاد خرده‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص متونق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی</p>	<p>کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر</p> <p>ایجاد مناطق شهری (Urban region) یکمیل گر و منسجم در سطح استان</p> <p>جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان</p> <p>بازاریابی گسترده به‌منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان</p> <p>اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان</p> <p>ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات</p> <p>توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی</p> <p>تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته</p> <p>ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی</p> <p>تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال فناوری در زمینه‌های فناوری برتر در استان</p> <p>اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی</p> <p>جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها</p> <p>جلوگیری از با کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات</p> <p>جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی</p> <p>حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی</p> <p>جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های قانی</p> <p>جلوگیری از استفاده بیش‌ازحد از نسوم و کودهای شیمیایی</p>

سند/طرح	سال	راهبردی/سیاست
		<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - رفع نضادهای موجود در قوانین جهت رفع موانع توسعه در فعالیت‌های اقتصادی - شناسایی قوانین بازدارنده یا کاهنده سرعت در جذب سرمایه خارجی - ارتقا زیرساخت‌های لازم در فنون نوین تجارت و بازرگانی در فضای الکترونیکی - تصویب قوانین مربوط به رفع انحصار در فعالیت‌های اقتصادی - هوشمند سازی و توسعه فناوری‌های نوین در زمینه بازرگانی - ایجاد پیوند بین صنعت با دانشگاه یا پژوهشگاه‌ها و مؤسسات مطالعاتی - ارتقا زیرساخت‌های گردشگری - ارتقا دانش و تکنولوژی مربوط به معادن و کانی‌ها - کمک‌های بلاعوض به تولیدکنندگان در بخش کشاورزی و آبریزی‌بروری در مکان‌های معین شده با پتانسیل بالا در جهت تولید - پیگیری قوانین و جریمه‌های تغییر کاربری - نوسازی و مدرن سازی سیستم کشاورزی و آبیاری - مدیریت منابع آب در هر بخش اقتصادی - ارائه الگوی توسعه و سرمایه‌گذاری در مناطق محروم دارای پتانسیل در استان - ایجاد خوشه‌های صنعتی و شبکه تولید - سردن مطالعات در بخش‌های تولیدی به دانشگاهیان قبل از اجرای طرح‌های مربوطه - ایجاد واحدهای تحقیقاتی در شهرک‌های صنعتی - استفاده از روش‌های نوین به منظور افزایش بهره‌وری - استفاده از دانش‌های نوین در کشاورزی و صنعت - ایجاد شرکت‌های تعاونی در بخش صنعت و کشاورزی
		<p>توسعه یافته استان</p> <ul style="list-style-type: none"> - همسان‌سازی شرایط و مقررات برای فعالیت‌های اقتصادی دولتی، خصوصی و تعاونی در امور غیر حاکمیت - بالابیش و بازرگاری در قوانین محدودکننده، هزینه افزا و ناهمگون در زمینه جذب سرمایه خارجی - گسترش فنون نوین تجارت و بازرگانی در فضای الکترونیکی - افزایش کار آبی دولت در راستای کاهش هزینه‌های مبادله در فعالیت‌های اقتصادی - تقویت زمینه‌های حقوقی و اجرائی در جهت سازمان‌دهی نهادهای غیر دولتی و تعاونی‌های تولیدی و خدماتی و حضور سازمان‌یافته آنان در مراجع سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری استان - حذف و ممانعت از شکل‌گیری انحصار در فعالیت‌های اقتصادی (با استثنای انحصار طبیعی) - بستر سازی جهت انتقال فناوری روزآمد - تشکیل واحدهای مشاوره (فنی و مهندسی، مدیریت، فرهنگ و ورزشی، بازرگانی و...) و همچنین واحدهای تحقیق و توسعه در مناطق صنعتی - توسعه، تجهیز و تقویت مناطق مستعد و عرصه‌های مختلف گردشگری - ارتقاء سطح مدیریت، معرفی و بازاریابی جاذبه‌های گردشگری استان در ابعاد ملی و فراملی - تجهیز و گسترش الزامات شناسایی و پی‌جویی کانی‌های معدنی با ارزش افزوده بالا - افزایش بهره‌وری فعالیت‌های کشاورزی توسعه آبریز پرور در مناطق مستعد استان، گسترش صنایع تبدیلی و روش‌های نوین بهره‌برداری در بخش کشاورزی در مناطق مستعد استان - ممنوعیت تغییر کاربری و محدودیت بارگذاری صنایع آلاینده و غیر مرتبط در نواحی کشاورزی - جهت‌گیری به سمت ایجاد زیربنایها و تجهیز و نوسازی در بخش کشاورزی - به کارگیری فن آوری روزآمد نظیر نانوتکنولوژی و بیوتکنولوژی در کشاورزی و صنعت - کارگیری فن آوری روزآمد نظیر نانوتکنولوژی و بیوتکنولوژی در کشاورزی و صنعت - اصلاح الگوی مصرف آب در فعالیت‌های مختلف اقتصادی - سیاست‌گذاری برای هدایت منابع سرریز حاصل از سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی در مناطق کمتر

سند/ طرح	سال	راهبرد/ سیاست	حکم/ الزامات در محور اقتصاد
مسئله شناسی راهبردی در استان اصفهان - مرکز بررسی های استراتژیک	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و توسعه واحدهای صنعتی کوچک و متوسط با تأکید بر هم پیوندی با صنایع بزرگ و استراتژیک و توسعه صنایع فلزی و ریخته گری، معدنی، شیمیایی، پایین دست پتروشیمی، ماشین سازی و ساخت تجهیزات و فولاد آلیاژی - ایجاد و توسعه مراکز پژوهشی، تحقیقاتی و طراحی مهندسی در راستای هم پیوندی بین نیازهای صنعت و نتایج تحقیقات بر اساس محوریت تقاضای صنایع - واگذاری امور مربوط به تدوین ضوابط و نظارت در زمینه های حرفه ای به نهادهای صنعتی و معدنی - اصلاح ساختار نظام بهره داری و مدیریت اراضی کشاورزی - توسعه شهرک های علمی و پارک های فناوری و برپایی کربودر علمی و فن آوری و بازار دانایی - توسعه و تنوع موقعیت های اشتغال و خدمات رسانی در نواحی روستایی و عشایری استان - گسترش شبکه های جاده ای، ریلی و هوایی استان و ترغیب بخش خصوصی (داخلی و خارجی) به مشارکت در سرمایه گذاری برای توسعه شبکه های حمل و نقل - افزایش کمی و کیفی شبکه های آبیاری هماهنگ با سدهای موجود در استان - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره وری در بخش های اقتصادی و عوامل تولید - حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی ها و ایجاد و گسترش شهرک ها و مجتمع های تعاونی 	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از آرز دیجیتال گردشگری - استفاده از کارت های اعتباری مختص گردشگران برای نقل و انتقال داخلی پول - ساماندهی وضع حمل و نقل به ویژه فرودگاه ها - ارتقا وضعیت هتل ها با خواسته ها و توقعات گردشگران خارجی - افزایش نظارت بر مکان های اقامتی گردشگران - تبلیغات و بازاریابی گردشگری در سطح ملی و بین المللی - تسهیل صدور روادید با تکیه بر مجازی سازی اقدامات مورد نیاز به منظور جذب گردشگران - استفاده از فناوری های جدید به منظور جلوگیری از در رفت منابع - اعطای پارانه مطابق میزان سود واحدهای صنعتی - حمایت از تکمیل پروژه های نیمه تمام مانند شهرک رویان و قطار سریع السیر اصفهان - قم -

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/اوامات در محور اقتصاد
	<p>همکاری واحدهای زیربند</p> <ul style="list-style-type: none"> - تهیه محتوا و برنامه‌ریزی برای تبلیغات خارجی در زمینه گردشگری به‌عنوان یکی از وظایف سازمان میراث فرهنگی و گردشگری - تغییرات ساختاری در زمینه مدیریت دولتی گردشگری و سوق یافتن آن به سمت تقویت نهاد متولی توسعه گردشگری - بررسی قواعد و چهارم‌های بین‌المللی در زمینه استفاده از راهنیایان تور محلی و در صورت ضرورت، ایجاد مانع حقوقی در راستای ممنوعیت حضور تورهای خارجی بدون استفاده از راهنیایان محلی به‌منظور حمایت و ایجاد زمینه اشتغال برای راهنیایان گردشگری - حمایت از تشکیل های صنعتی و مردم‌نهاد در حوزه گردشگری نظیر مجمع گردشگری آب حضور اعضای اتحادیه‌های دفاتر مسافری، هتلداران و میهمان‌پذیران و صنایع دستی به‌عنوان تشکیل های غیر دولتی قوی و بازاری اجرایی در این صنعت - آزادسازی قیمت هتل ها به‌عنوان پیشنهاد اصلی به‌منظور تقویت فضای رقابت و مدیریت تقاضا - حمایت مالی از بخش گردشگری با اجرای سیاست‌های حمایتی نظیر آنچه در مورد شهرک‌های صنعتی باهدف توسعه بخش صنعت کشور صورت گرفت - الزام واحدهای صنعتی به مدیریت انرژی به‌منظور جلوگیری از هدر رفت منابع لازم - الزام واحدهای صنعتی به ارائه تراژنامه سود و زیان شفاف و اعطای پاره بر اساس میزان سود واقعی واحدها و میزان تأثیرگذاری آن‌ها برای اقتصاد استان و کشور - تشویق واحدهای صنعتی به‌سوی اختصاص حداقل ۵ درصد از تولید خود به محصولات دانش‌بنیان و ارتقای فناوری این واحدها تا بتوانند از تسهیلات صندوق نوآوری و شکوفایی برخوردار شوند - تسریع در به اتمام رساندن پروژه‌های رویان و شهرک علمی، تحقیقاتی استان. کمک به امور تحقیقاتی و پژوهشی از برنامه‌های سفر استانی دولت دهم به اصفهان بوده است که پروژه رویان و شهرک علمی - تحقیقاتی تنها ۵۵ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است - اولویت دادن به پرداخت تسهیلات به واحدهای فعال به‌منظور حفظ صنایع موجود و پرداخت تسهیلات به واحدهای جدید با فناوری بالا - شناسایی و پیگیری جهت وصول معوقات عمده بانکی از دریافت‌کنندگان تسهیلاتی که تسهیلات 	<p>تهران</p> <p>- بازنگری در قوانین بازدارنده توسعه بخش صنعت مانند -جرام مالیاتی</p>	

سند/طرح	سال	راهبردی/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
برنامه آمایش صنعتی - اصفهان - سازمان مدیریت برنامه‌ریزی	۱۳۹۸	<p>مورد نظر را در مسیر اصلی استفاده نکرده‌اند.</p> <p>- پذیرفته شدن محل اجرای طرح و قراردادهای معتبر واحدهای صنعتی به‌عنوان تضمین پشتیبانی دریافت وام‌ها در بانک‌ها</p> <p>- اعمال معافیت‌های مالیاتی برای واحدهایی که آلاینده نیستند به‌منظور افزایش بهره‌وری و کاهش قیمت تمام‌شده</p> <p>- تعیین تعرفه برای مدیریت بر واردات در جهت تأمین بهینه نیازهای داخلی و بستر سازی صادرات</p> <p>- تسریع در ساخت اولین راه آهن سریع‌السیر کشور بین اصفهان- قم- تهران</p> <p>- اجرای دقیق ماده ۱۹۱ قانون مالیات‌های مستقیم در خصوص بخشوده شدن تمام و یا قسمتی از جرائم مالیاتی مؤدیان مالیاتی</p> <p>- فراهم کردن ساز و کارهای مربوط به تأمین منابع مورد نیاز صنعت و بخش مولد از طریق بازار سرمایه</p> <p>- مدیریت بازار غیررسمی و کاهش قاچاق به کشور</p> <p>- با توجه به شرایط اقلیمی و کمبود آب صنایع جدید در شهرک‌های صنعتی استفاده شوند</p> <p>- جلوگیری از احداث صنایع آب بر در شهرک ه و نواحی صنعتی و بر قراری حمایت‌های تشویقی برای احداث صنایع سبز</p> <p>- تخصصی کردن شهرک‌های صنعتی</p> <p>- تهیه طرح آمایش صنعتی</p>	<p>- استفاده از قابلیت‌های گردشگری طبیعی - تاریخی، فرهنگی و سلامت و... در سطح استان</p> <p>- مکانیزه کردن کشت و آبیاری</p> <p>- شناسایی تران هر منطقه به‌منظور رواج کشت‌های تخصصی در مناطق</p> <p>- گسترش کشت گلخانه‌ای</p> <p>- توسعه و تقویت صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>- استفاده از فناوری‌های نوین در راستای افزایش محصول</p> <p>- افزایش سطح تکنولوژیکی صنایع استان</p> <p>- به‌کارگیری فناوری‌های نوین در زمینه افزایش بازده و کاهش هزینه‌ها در زمینه معدن</p> <p>- برند سازی محصولات کشاورزی و صنایع</p> <p>- تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت</p>
برنامه آمایش صنعتی - اصفهان - سازمان مدیریت برنامه‌ریزی	۱۳۹۸	<p>شناسایی پتانسیل‌ها و فرصت‌های بخش گردشگری و توسعه صنعت گردشگری در سطح استان (طبیعی، تاریخی، فرهنگی و سلامت و...) جذب حداکثری سرمایه‌ها و حمایت از بخش خصوصی در زمینه توسعه، تجهیز و ارتقاء زیرساخت‌ها و امکانات گردشگری در مناطق مستعد جذب گردشگر</p> <p>- تقویت و گسترش عملیات بازاریابی گردشگری در سطح ملی و بین‌المللی و ساماندهی تولید و توزیع اقلام تبلیغاتی گردشگری</p> <p>- تنظیم الگوی کشت و بهره‌برداری بهینه از آب</p> <p>- شناسایی مناطق کشت تخصصی بر اساس مزیت نسبی اراضی مختلف تحت پوشش</p> <p>- گسترش کشت‌های گلخانه‌ای و صنایع تکمیلی و تبدیلی مرتبط با بخش کشاورزی</p> <p>- ساماندهی نظام دامداری گسترده نواحی استان</p> <p>- توسعه پایدار بخش کشاورزی با تأکید بر ارتقاء سطح فناوری و به‌کارگیری روش‌های نوین تولید،</p>	<p>- استفاده از قابلیت‌های گردشگری طبیعی - تاریخی، فرهنگی و سلامت و... در سطح استان</p> <p>- مکانیزه کردن کشت و آبیاری</p> <p>- شناسایی تران هر منطقه به‌منظور رواج کشت‌های تخصصی در مناطق</p> <p>- گسترش کشت گلخانه‌ای</p> <p>- توسعه و تقویت صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>- استفاده از فناوری‌های نوین در راستای افزایش محصول</p> <p>- افزایش سطح تکنولوژیکی صنایع استان</p> <p>- به‌کارگیری فناوری‌های نوین در زمینه افزایش بازده و کاهش هزینه‌ها در زمینه معدن</p> <p>- برند سازی محصولات کشاورزی و صنایع</p> <p>- تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت</p>

سند/نوع طرح	سال	راهبردی/سیاست	راهبردی/سیاست
		افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید و تکمیل نمودن چرخه‌های تولیدی - به کارگیری فناوری‌های برتر در زمینه استخراج و فرآوری محصولات معدنی به منظور ارتقاء بهره‌وری بخش معدن مبتنی بر توسعه پایدار - ارتقاء بهره‌وری بخش صنعت مبتنی بر توسعه پایدار از طریق تکمیل و توسعه زنجیره ارزش و پایش دستی صنایع - مدیریت اثربخش عرضه و تقاضای بازار - ایجاد و گسترش نواحی صنعتی ویژه پردازش و صادرات مجدد در مناطق ویژه اقتصادی استان - حمایت از برند سازی، شناسنامه‌دار شدن و هویت دهی به تولیدات استان - مدیریت اثربخش واردات و توسعه صادرات غیرنفتی استان (توسعه صادرات کالاها و خدمات صادراتی) - تکمیل و توسعه زنجیره ارزش - گسترش و تقویت ظرفیت‌های نگهداری (سردخانه، سیلو و انبار) در قطب‌ها و مراکز تولید کشاورزی استان و پیوند بین مراکز تولید و مصرف	افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید و تکمیل نمودن چرخه‌های تولیدی - به کارگیری فناوری‌های برتر در زمینه استخراج و فرآوری محصولات معدنی به منظور ارتقاء بهره‌وری بخش معدن مبتنی بر توسعه پایدار - ارتقاء بهره‌وری بخش صنعت مبتنی بر توسعه پایدار از طریق تکمیل و توسعه زنجیره ارزش و پایش دستی صنایع - مدیریت اثربخش عرضه و تقاضای بازار - ایجاد و گسترش نواحی صنعتی ویژه پردازش و صادرات مجدد در مناطق ویژه اقتصادی استان - حمایت از برند سازی، شناسنامه‌دار شدن و هویت دهی به تولیدات استان - مدیریت اثربخش واردات و توسعه صادرات غیرنفتی استان (توسعه صادرات کالاها و خدمات صادراتی) - تکمیل و توسعه زنجیره ارزش - گسترش و تقویت ظرفیت‌های نگهداری (سردخانه، سیلو و انبار) در قطب‌ها و مراکز تولید کشاورزی استان و پیوند بین مراکز تولید و مصرف
	۱۳۹۶	تکمیل زنجیره‌های تولید در بخش صنعت با توجه به وجود صنایع مادر - استفاده از ارزش افزوده مواد اولیه خام - استفاده بهینه از منابع آب و خاک در بخش کشاورزی - توجه خاص به فعالیت‌های دانش‌بنیان با توجه به وجود زیرساخت‌های فنی و علمی در استان - توجه ویژه به موضوع گردشگری و جذب توریست - معرفی، آموزش و ترویج صنایع دستی - دستیابی به نظام استاندارد کیفیت محصولات صنایع دستی - برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه ظرفیت منابع انسانی - مدیریت حفظ و حراست صنایع دستی - حمایت از تولید، بازرگانی و صادرات صنایع دستی - شناسایی بازارهای هدف و بازاریابی برای صنایع دستی استان در سطح کلان - کاهش اتکالی بخش صنایع دستی به منابع مالی دولتی با افزایش مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	ارتقاء سطح کمی و کیفی اقامتگاه‌های عمومی گردشگری مانند هتل‌ها، ... - ایجاد بانک‌های اطلاعاتی از ظرفیت‌ها، سرمایه انسانی و تجهیزات و امکانات گردشگری - ساماندهی وضعیت جمع‌آوری و پردازش اطلاعات آماری بخش گردشگری مبتنی بر نظام‌های بین‌المللی - بهبود شبکه و ناوگان حمل‌ونقل - درجه‌بندی، استانداردسازی و طبقه‌بندی واحدهای گردشگری بر اساس استانداردهای ملی و بین‌المللی - تعهد دستگاه‌های اجرایی استان به تهیه و الحاق پیوست تخصصی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری برای طرح‌های توسعه‌ای بزرگ و مهم مطابق ماده ۱۰۰ قانون برنامه ششم - محافظت از زاینده‌رود به عنوان یکی از ارکان گردشگری استان و تلاش برای تحقق مدیریت یکپارچه

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست
سند ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۹	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و ارتقای یونتها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش متصلی کشور در شبکه گذر راههای ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی
حکم‌الزمامات در محور اقتصاد		<ul style="list-style-type: none"> - آن‌ا سرچشمه تا با تعلق گوارخونی - تقویت خدمات شهری به‌خصوص در نقاط استراتژیک گردشگری با همکاری نهادهای مختلف - ایجاد تسهیلات به‌منظور صدور رودانید، رفع موانع، ارائه اطلاعات و خدمات رفاهی در سفارتخانه‌ها با - همکاری واحدهای زیربسط - مدیریت توسعه منابع انسانی صنعت گردشگری استان از طریق ظرفیت‌سنجی، آموزش و بهبود کیفیت خدمات - اطلاع‌رسانی - و بهبود کیفیت خدمات - آموزش استفاده از فنون بازاریابی و مجازی و شبکه‌های در خصوص گردشگران خارجی - معرفی جاذبه‌های گردشگری استان در فضای داخلی و بین‌المللی از طریق قضای رسانه‌ای، - سایی - و پروشورهای تبلیغاتی - تأکید خاص بر موضوع آگاه‌سازی مردم از شیوه‌ها و چگونگی تعامل با گردشگران خارجی - در تهیه برنامه‌های رسانه‌ای در زمینه گردشگری - تأکید خاص بر موضوع آگاه‌سازی جوامع محلی از اهمیت محیط طبیعی در حیات اجتماعی - اقتصادی آنان و در فعالیت‌های گردشگری در تهیه برنامه‌های رسانه‌ای - فراهم کردن تسهیلات لازم (وام‌های بانکی کم بهره، قابل پرداخت بلندمدت و...) جهت توسعه - زیرساخت‌های گردشگری - مدیریت حمایتی از بخش خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد به‌منظور جلب مشارکت - تسهیل فرآیند و کوتاه نمودن زمان و آگداری زمین به سرمایه‌گذاران - اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای
		<ul style="list-style-type: none"> - توسعه کمی و کیفی حفاظت، مرمت، معرفی و احیای میراث فرهنگی منقول و غیرمنقول با مشارکت تمامی بخش‌های دولتی و غیردولتی - حفاظت، پژوهش و معرفی میراث ناملموس با بهره‌گیری از ذخایر فرهنگی و تاریخی ویژه استان - ارتقاء زیرساخت‌ها و امکانات گردشگری - ارتقای کمی و کیفی عرضه محصولات و خدمات گردشگری - برنامه‌ریزی جهت جذب سرمایه‌ها و حمایت از بخش خصوصی - توسعه و تجهیز امکانات گردشگری در روستاها و مناطق مستعد جذب گردشگر - ارتقاء زیرساخت‌ها و امکانات گردشگری - ارتقای کمی و کیفی عرضه محصولات و خدمات گردشگری - برنامه‌ریزی جهت جذب سرمایه‌ها و حمایت از بخش خصوصی - توسعه و تجهیز امکانات گردشگری در روستاها و مناطق مستعد جذب گردشگر

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست
		<p>تنوع بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین</p> <p>تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط زیست</p> <p>ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع بخشی به منابع تولید انرژی</p> <p>سازگاری توسعه با محیط زیست و منابع طبیعی</p> <p>ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی</p> <p>بازآرایی فضای قلمروهای تولید محصولات کشاورزی</p> <p>ارتقای گردشگری و آوازه میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران</p> <p>تولید محصولات کشاورزی راهبردی مانند ذرت دانای و علوفه با تاکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه</p> <p>ایجاد و توسعه زنجیره ارزش گوشت قرمز، شیر، طیور، نوغانداری، شتر و تخم پرندگان در اصفهان</p> <p>تجهیز زیرساخت‌ها و توسعه شبکه‌های یکپارچه گردشگری به‌ویژه حلقه گردشگری طبیعی-تاریخی-فرهنگی، قطب‌های گردشگری سلامت و بهینه‌های گردشگری کویری در اصفهان</p>
		<p>اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت</p> <p>ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تامین</p> <p>رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری</p> <p>جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها</p> <p>ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها</p> <p>اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی</p> <p>اجتناب از نابودی محیط زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی</p> <p>ارتقای سبترزی و مکمل‌گرایی صنایع</p> <p>استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی</p> <p>توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها</p> <p>استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری</p> <p>تکمیل زنجیره ارزش و تولید طیور، گوشت قرمز، شیر، نوغانداری، شتر و تخم پرندگان</p>

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی

سند/موضوع	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۸۰	<ul style="list-style-type: none"> - تعیین و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیش‌رفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران آفاق ۱۴۰۴	۱۳۸۷	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوایی ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی 	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصحوب هیئت وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز گریدهای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده - رفع تنگنای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخوردارگی از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخوردارگی از منابع انرژی، به‌خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل‌ونقل بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای ملی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال جنوب و شرقی - غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان ابزاری برای تمرکززدایی از شهرهای بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربنای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دور کاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعاتی و ارتباطات

سند مطرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور زیربنایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<p>بهداشت و درمان الکترونیك، آموزش الکترونیك، تجارت الکترونیك</p> <p>- فراهم سازی زمینهها، امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه</p> <p>- توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضای شبکه ریلی کشور</p> <p>- توسعه، تجهیز، تقویت و سطح بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر</p> <p>- تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور</p> <p>- توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور</p> <p>- فراهم سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده</p> <p>- تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی</p> <p>- ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت</p> <p>- بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها</p> <p>- ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوانداری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین دست</p>	<p>- ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای</p> <p>- کاهش تنگنایهای دسترسی راحت مناطق روستایی</p> <p>- توسعه حمل و نقل زمینی به ویژه در مناطق اولویت دار</p> <p>- جلوگیری از ساخت سازه‌های بی رویه و تسلیم اراضی ساحلی</p> <p>- توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان</p> <p>- افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف</p> <p>- جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره گاه‌های محصور لات دریایی همچون ماهی و ...</p> <p>- تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره گیری از پتانسیل های ترانزیتی</p> <p>- جلوگیری از مصرف بی رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف</p> <p>- جلوگیری از افزایش بی عدالتی های اجتماعی</p> <p>- کاهش سطح آلوده ها و آلودگی های انسانی</p>
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور سستیران	۱۳۵۵	<p>ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی</p> <p>- توسعه زیربنای حمل و نقل در مناطق ممتاز</p> <p>- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن</p> <p>- تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی</p> <p>- توسعه و تجهیز مادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره برداری از بنادر</p>	<p>- ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی</p> <p>- توسعه زیربنای حمل و نقل در مناطق ممتاز</p> <p>- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن</p> <p>- تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی</p> <p>- توسعه و تجهیز مادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره برداری از بنادر</p>
توانامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۸۵	<p>ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی</p> <p>- استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی</p>	<p>- جلوگیری از مصرف بی رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف</p> <p>- جلوگیری از افزایش بی عدالتی های اجتماعی</p> <p>- کاهش سطح آلوده ها و آلودگی های انسانی</p>

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکم/ الزامات در محور زیربنایی
		<ul style="list-style-type: none"> - تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب (هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جلب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل‌ونقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های (پروژه‌های) حمل‌ونقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از خام‌فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جلب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل‌ونقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل‌ونقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/نوع طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هر یک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، باندر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تصمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش پیوندتها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی -
ضوابط ملی آمایش سرزمین-محصوب هویت و زیان - مركز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و بزرگ (در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه‌یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل‌ونقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالتی و واسطه‌گری محصولات
مطالبات آمایش سرزمین - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به‌منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به روستاها و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با کشور با تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و 	

سند/نوع طرح	سال	راهبردها/سیاست	ملاحظات/نوع طرح
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<p>تجهیز فضاهای روستایی</p> <p>- توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و فناوری نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تمرکز اقتصادی بیشتر جوامع روستایی</p> <p>- بهره‌گیری از قابلیت‌های محلی مناطق روستایی به منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چند سطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی</p> <p>- استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیکی و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی</p> <p>- توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا</p> <p>- توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی</p> <p>- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور باهدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات</p> <p>- به جهت لحاظ روگردانی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود:</p> <p>۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به‌عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛</p> <p>۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به‌عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادل کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب‌وکار با بازارهای جهانی؛</p> <p>۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به این مناطق شهری و روستایی به‌عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید.</p> <p>- تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی باهدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال زا</p> <p>- انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر باهدف مانده‌کاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره‌بری از اراضی قابل کشت؛</p> <p>- ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها، به‌ویژه کلان‌شهرها</p>	<p>روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم</p>
یونامه ششم	۱۳۹۵	<p>بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از درون</p>	<p>- جلوگیری از پراکنده رویی و توسعه درون</p>

سند/نوع سند	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات
توسعه - مجلس شورای اسلامی		<p>از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها</p> <p>- سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها</p> <p>- تأمین منابع مالی و تسهیلات ارزان‌قیمت و زمین موردنیاز برای روستاییان</p> <p>- توسعه حمل‌و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناه‌گان و تجهیزات قطار شهری حومه آن‌ها</p> <p>- بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه</p>	<p>افزا</p> <p>- جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-شهری با سازوکارهای منطقی و متضانه</p> <p>- کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی</p> <p>- حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن</p> <p>- کاهش اتکا به خودروهای شخصی</p>
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<p>- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به‌منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هنکی و غیره ..</p> <p>- تنوع به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک</p> <p>- کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهوارهای</p> <p>- حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیه‌ای و دورافتاده</p> <p>- توسعه شبکه‌های از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها</p> <p>- تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه‌بندی‌شده‌ای که بتواند میان مراکز تفریحی و محیط روستایی رابطه برقرار کند</p> <p>- پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق)</p> <p>- ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛</p> <p>- تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی</p>	<p>خدمات</p> <p>- توسعه اقتصادهای محلی</p> <p>- ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری</p> <p>- توسعه زیربنای اصلی بر اساس سلسله‌مراتب جمعیتی</p> <p>- توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی</p> <p>- مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقتصادی خوداتکا</p> <p>- ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها</p> <p>- جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها</p>

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابراهیمی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<p>- تربیت انسان‌های سالم، باانگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا</p> <p>- ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار</p> <p>- تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی</p> <p>- ایجاد و تقویت نهادها و تشکلات‌های منطقه‌ای</p> <p>- بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدبیر، شکرگفایی، استفاده‌ها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم</p> <p>- تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تقویت اختیارات مناسب قانونی به سطح منطقه‌ای و محلی</p> <p>- تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه</p>	<p>- جلوگیری از دین‌گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی</p> <p>- جلوگیری از نابودی انسجام ملی</p> <p>- ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای</p> <p>- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی</p>
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴ -	۱۳۸۲	<p>- تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد</p> <p>- حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین</p> <p>- رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور</p> <p>- ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر</p>	<p>- جلوگیری از فقر و محرومیت</p> <p>- جلوگیری از کاهش وحدت ملی</p> <p>- ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی</p> <p>- توسعه نظام تأمین اجتماعی</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مخصوص هیئت وزیران - آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<p>- گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی</p> <p>- توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و برقراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن</p> <p>- توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی - فن آوری کشور</p> <p>- تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد</p> <p>- تأکید بر حفظ و پویای هویت ایرانی - اسلامی در تعامل با برون‌نگری و انکا بر این هویت برای تکمیل و انسجام وحدت ملی در ابعاد درونی</p> <p>- گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه‌یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر</p> <p>- ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی</p>	<p>- جلوگیری از کاهش همبستگی ملی</p> <p>- ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها</p> <p>- جلوگیری از نابودی هویت ایرانی - اسلامی</p> <p>- استفاده بهینه از منابع فرهنگی</p> <p>- جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر</p>

سند/ طرح	سال	واحد/ سیاست	حکم/ الزامات
<p>مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار</p>	<p>۱۳۸۴</p>	<p>واحد سیاست</p>	<p>حکم الزامات</p>
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>واحد سیاست</p>	<p>حکم الزامات</p>

- تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛
- ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛
- تقلم پیشگیری بر درمان، به‌منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛
- ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛
- تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛
- ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛
- اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛
- وضع قوانین برای حمایت از انتشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم درآمد، معذادان و کودکان و نوجوانان؛
- تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛
- طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛
- تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمات، به‌منظور افزایش کارآیی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛
- عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی موردنیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛
- طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...؛
- توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دوش بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی

افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی
- تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛
- تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین
- توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر،

جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه
- ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده
- جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همبازی‌های بین بخشی
- حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر
- ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت
- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی
- ایجاد پیوند نیرومندی بین پژوهش و بخش سلامت
- جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت
- تمرکز بر پیشگیری به‌جای درمان

جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی
- ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی
- توانمندسازی و مقدر سازی مردم
- تمرکز بر مهارت به‌جای مدرک
- ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی
- توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت

سند طرح	سال	راهبردا سیاست
تفقه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲	<p>نهادینه‌سازی فرهنگ مسک به قرآن و عزت امام عصر(عج) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شانز الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی - ایرانی</p> <p>بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص)</p> <p>تبیین، تشکیل، تکمیل، تعالی و ایدئوسازی خانواده</p> <p>جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن</p> <p>مطالعات جمعیت‌شناسی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی</p> <p>طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی</p> <p>انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری</p> <p>تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی</p> <p>طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف</p> <p>تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر معهود، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیبا شناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تکمیل فرهنگ اسلامی - ایرانی و گشتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی (ره) و مقام</p>
حکم الزامات		<p>آمایش فضایی فضاهای آموزشی</p> <p>جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی</p> <p>توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران</p> <p>جلوگیری از فروپاشی نابودی نقش‌های خانواده</p> <p>افزایش نرخ باروری</p> <p>جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی - اسلامی</p> <p>توسعه مشارکت‌های مدنی</p> <p>جلوگیری از غریب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت</p> <p>گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی</p> <p>صدور و توسعه فرهنگ ایرانی - اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی</p>

سند طرح	سال	واحد سیاست	حکم الزامات
		<p>معظم رهبری (مدظله العالی)</p> <p>- طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌های مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقننات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام</p> <p>- گسترش تأثیرگذاری و ارزش آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>- بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی</p> <p>- ساماندهی جنبه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبردی فعال چنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی</p>	
		<p>- افزایش ضرب ایمنی و تاب آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح</p> <p>- کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم</p> <p>- تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی</p> <p>- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و توزیع مهاجرت</p> <p>- برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور</p> <p>- حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار</p> <p>- مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان</p> <p>- تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن</p> <p>- توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته</p> <p>- حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی</p> <p>- صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع دستی و تشریح و توسعه گردشگری</p> <p>- تقویت و تکمیل جامع‌های خانواده محور و تقویت و تکمیل و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن</p>	<p>- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات</p> <p>- افزایش سرمایه اجتماعی</p> <p>- جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی</p> <p>- توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی</p> <p>- جلوگیری از افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی</p> <p>- توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر</p> <p>- توسعه مسکن اجتماعی</p> <p>- توسعه مراکز فرهنگی و توسعه و کتاب‌خوانی</p> <p>- توسعه تولیدات فرهنگی</p> <p>- جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده</p>
شماره ششم مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵		

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست

سند/شرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشده و حفظ محیط زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران آفق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت‌شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به‌کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرعی در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چند پارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت وزیران -	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی"، "حفاظت از میراث فرهنگی" و "حراست از میراث فرهنگی" در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش

سند/ طرح	سال	راهبرد/ سیاست	حکم/ الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
آمایش سرزمین، مرکز ملی			کشاورزی
مطالعات آمایش سرزمین - دفتر - آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی</p> <p>ارتقاء فن آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی</p> <p>اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی</p> <p>ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست‌محیطی قبل از تصویب</p> <p>ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور</p> <p>الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب</p> <p>بهبود داری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی</p> <p>رعایت معیارهای زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی</p> <p>رعایت معیارهای زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی</p> <p>ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به‌عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس</p> <p>استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها</p> <p>تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار</p> <p>مهاجرت‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل‌تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور</p> <p>اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛</p> <p>اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین‌حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین</p> <p>تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری</p> <p>اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین‌دست سدها و مسیرهای انتقال</p> <p>مهار، کنترل و بهره‌داری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری</p>	<p>جلوگیری از تخریب محیط‌زیست</p> <p>هوشمند سازی حفاظت از محیط‌زیست</p> <p>ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند</p> <p>تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارتقای مهارت و دانش مسولان و کارکنان بخش محیط‌زیست</p> <p>جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی</p> <p>مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب</p> <p>جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی</p> <p>رعایت حقایق‌های محیط‌زیستی</p> <p>جلوگیری از بی‌عالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب</p>
ضوابط ملی آمایش	۱۳۹۴		<p>جلوگیری از تخریب زمین</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی</p>

سند، طرح	سال	راهبرد/سیاست	محدودیت
<p>هویت وزیرین مصوب - مؤثر ملی آمایش سوزمین</p>		<p>اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدیدپذیری آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانشینی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد‌ها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حبابه‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم ابی منابع آب تجدیدشونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخیزداری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به کارگیری روش‌های مناسب آبیاری یا سزایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تخریب آبخیزان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخیزداری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه، به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سوزمین - پایان‌رسانی از پایان‌رانی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریز گرد‌ها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی</p>	<p>حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست - جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حبابه‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از پایان‌رانی و ریز گرد‌ها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی</p>
یکپارچه مناطق	۱۳۵۵		<p>مدیریت کشاورزی - اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
<p>ساحلی کشور؛ طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸</p>		<p>راهبردها/سیاست</p> <p>- احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان</p> <p>- ضابطه‌مند نمودن ساخت‌وساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محورها و گردشگری</p> <p>- اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، دریا و رودخانه</p> <p>- توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها</p>	<p>- اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی</p> <p>- جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی</p> <p>- اجتناب از توسعه در حرایم</p> <p>- جلوگیری از پراکنده روستا شهرها</p>
<p>سیاست‌های کلی محیط‌زیست- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>سیاست‌های کلی</p> <p>- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی</p> <p>- ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست</p> <p>- اصلاح شرایط زیستی به‌منظور برخورد سازنده جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق نین نسلی</p> <p>- پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت</p> <p>- پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشمه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم</p> <p>- تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، معزن سدها، تالاب، آبخیزان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرغ و تنوع زیستی به‌ویژه حیات‌وحش) و اعمال محدودیت قانونی در بهره‌برداری از این منابع</p> <p>- مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر یخبندان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریزگردها، خشک‌سالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو</p> <p>- گسترش اقتصاد سبز</p> <p>- تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزداری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تخریب و کنترل ورود آلاینده‌ها</p> <p>- استقرار نظام حساس‌ریزیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و مزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی</p> <p>- حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز</p> <p>- تأمین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی-اسلامی</p> <p>- ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی و تجارت سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و</p>	<p>- اجتناب از بخشی‌نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی</p> <p>- افزایش مشارکت‌های مردمی</p> <p>- اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی</p> <p>- ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی</p> <p>- باریکی قوانین محیط‌زیستی</p> <p>- کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی</p> <p>- ارتقای مدیریت منابع آب کشور</p> <p>- توسعه فناوری‌های سبز</p> <p>- ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی</p> <p>- ارتقا و کارآمد سازی دیپلماسی محیط‌زیستی</p>

حکم/اوامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست	راهبردا سیاست	سال	سند/ طرح
<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدر رفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از پایان‌زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت خنابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی 	<p>راهبردا سیاست</p> <p>پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و پیش‌زیست محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و مهارت‌های مشارکت و مسؤلیت‌پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط‌زیست</p> <p>از زیبایی راهبردی محیط‌زیست (SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرایی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان - پایان‌زایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری (کاداستر) منابع طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و وسایط نقلیه - احیاء رویشگاه‌های مرئی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حلقه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور</p>	۱۳۹۵	<p>برنامه توسعه - مجلس شورای اسلامی</p>
	<p>جلو‌گیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، ماززه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل</p>		

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

استان اصفهان از منظر جغرافیایی، نام استانی است به مرکزیت شهری به همین نام، واقع در مرکز جغرافیایی ایران و در همسایگی هشت استان دیگر به نام‌های سمنان و قم (از شمال)، مرکزی (از شمال غرب)، لرستان (از غرب)، «چهارمحال و بختیاری» (از جنوب غرب)، «کهگیلویه و بویراحمد» و فارس (از جنوب) و یزد (از سرتاسر شرق). استان اصفهان با ۱۰۷۰۲۷ کیلومتر مربع وسعت، ۶/۵ درصد از مساحت ایران را در برمی‌گیرد. استان اصفهان به لحاظ جغرافیای طبیعی، دارای تنوع و ناهمگونی بسیاری است. درحالی‌که قسمت شرقی و شمال شرقی آن، شامل شهرستان نائین به‌عنوان وسیع‌ترین شهرستان استان و نیز شهرستان اردستان، در پهنه گسترده‌ای از کویر (دشت کویر)، جای دارند و همچنین شهرستان آران و بیدگل در سواحل جنوبی دریاچه نمک و شوره‌زارهای اطراف قرار گرفته است، قسمت غربی آن در میان ارتفاعات زاگرس و دامنه‌های سرسبز و پر آب آن واقع است (جغرافیای استان اصفهان، ۱۳۹۹: ۵). استان اصفهان نیز همچون دیگر استان‌های کشور، تا حدودی به‌واسطه وجود گسل‌های متعدد در معرض خطر زلزله قرار دارد؛ اما باین‌حال با توجه به نقشه پهنه‌بندی خطر لرزه‌ای ایران که مأخذ آن پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله است، به‌جز شهر کاشان که در منطقه «خطر خیلی بالا» قرار دارد، بقیه نقاط استان، از جمله مرکز آن در منطقه «خطر پایین» واقع است و قسمت‌هایی نیز در منطقه «متوسط» و یا «بالا» قرار گرفته‌اند. استان اصفهان با داشتن فرودگاه و شریان‌های وسیع ارتباطی یکی از قطب‌های مهم صنعتی ایران است که افزون بر معادن مختلف، فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و جنگل‌داری آن نیز به‌ویژه در غرب و جنوب استان، در حد نسبتاً مطلوبی انجام می‌گیرد (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹: ۱۱).

استان اصفهان بانام‌های باستانی آپادان، آپادانا، آسپادانا، سپاهان، اسپاهان و غیره همواره به‌عنوان یکی از مناطق تمدنی ایران، شناخته بوده است. در حدودالعالم از اصفهان با نام سپاهان و به همراه پارس، خوزستان، آذربایگان و ... یاد می‌شود.

اصفهان درگذشته از جمله درعصر مغول و پس از آن همواره به‌عنوان «تومان» و «ایالت» و یا ولایتی مهم مطرح بوده است. در دوره معاصر استان اصفهان رسماً در ۱۳۱۶ تأسیس شد (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۹).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

استان اصفهان با داشتن فرودگاه و شریان‌های وسیع ارتباطی یکی از قطب‌های مهم صنعتی ایران است که افزون بر معادن مختلف، فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و جنگل‌داری آن نیز به‌ویژه در غرب و جنوب استان، در حد نسبتاً مطلوبی انجام می‌گیرد. امکانات آموزشی و وجود دانشگاه‌های مختلف، استان اصفهان را به یکی از مراکز مهم آموزش عالی کشور تبدیل کرده است. استان اصفهان با تنوع اقلیمی و نیز داشتن مراکز مهم فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری به‌ویژه در شهر اصفهان و کاشان، همه‌ساله پذیرای صدها هزار مسافر داخلی و خارجی است. انتخاب شهر (اصفهان) مرکز استان) در ۲۰۰۶ به‌عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام، از سوی سازمان کنفرانس اسلامی، خود حاکی از اهمیت جهانی این شهر است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۱۷).

۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک اصفهان

بر اساس گزارش‌های موجود در بخش شاخص‌ها و نما گره‌های آب شهری، تعداد مشترکان فعال آب در استان اصفهان (به‌جز شهرستان کاشان) یک میلیون و ۱۲۵ هزار و ۸۹۹ مشترک و تعداد انشعاب خانگی استان (به‌جز شهرستان کاشان) نیز یک میلیون و ۱۴ هزار و ۸۱۱ عدد است که این رقم رو به رشد است. میزان کل مصرف آب شهری در استان اصفهان (به‌جز شهرستان کاشان) ۷۱ میلیون و ۸۷۱ هزار مترمکعب بوده و مشترکان خانگی بیشترین سهم را با ۷۶ درصد از مصرف‌کنندگان آب شهری در اختیار دارند. سهم مشترکان صنعتی، تجاری، عمومی و دولتی، آموزشی و مذهبی، آزاد و بنایی و سایر از مصرف آب شهری نیز به ترتیب ۲، هشت، سه، دو، یک و هشت درصد است. تعداد مشترکان فعال آب شهری در شهرستان کاشان نیز ۱۴۳ هزار و ۴۸۵ مشترک است که از طرفی میزان مصرف آب شهری در شهرستان کاشان نیز در این مدت هفت میلیون و ۸۴۱ هزار مترمکعب بوده بیشترین مشترکان آب شهری در شهرستان کاشان نیز مشترکان خانگی با ۸۱،۱ درصد هستند که سهم مصرف آن‌ها در سه ماه نخست امسال نسبت به مدت مشابه سال گذشته ۲،۱ درصد کاهش یافته است. بر اساس شاخص‌ها و نما گره‌های آب روستایی حدود ۲۴۴ هزار و ۳۷۸ مشترک فعال آب روستایی در استان اصفهان وجود دارد و تعداد انشعابات خانگی روستایی ۱۷۴ هزار و ۹۹۸ انشعاب است که باین‌وجود مصرف آب روستایی در مدت مذکور ۹ میلیون و ۴۲۵ هزار مترمکعب بوده و مشترکان خانگی نیز حدود ۸۰،۵ درصد از کل مشترکان آب روستایی را در استان اصفهان در بر می‌گیرند و مشترکان صنعتی، تجاری، عمومی و دولتی، آموزشی و مذهبی، آزاد و بنایی و سایر از

مصرف آب روستایی سهمی معادل سه، یک، ۱۳، دو، ۵۰ و ۰،۰۴ درصد دارند. جمعیت استان اصفهان پنج میلیون و ۱۲۰ هزار نفر است که در مجموع ۵۶ شهر و ۳۰۰ روستا تحت پوشش طرح آب رسانی اصفهان بزرگ است. این حجم مصرف آب علاوه بر پوشش جمعیت بالای شهری و روستایی، ظرفیت صنعتی و کشاورزی استان را نیز به عنوان قطب‌های بزرگ کشور پوشش می‌دهد که بر اساس اعلام سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان، این استان دارای حدود ۵۶۸ هزار هکتار زمین‌های کشاورزی است که با توجه به خشک‌سالی دهه اخیر و کمبود آب، اکنون در کمتر از ۲۷۰ هزار هکتار از این زمین‌ها زراعت انجام می‌شود. این در حالی است که به گفته مسؤولین، تاکنون کمتر از ۱۵ درصد زمین‌های کشاورزی استان اصفهان مجهز به سیستم‌های آبیاری نوین شده‌اند که باید تلاش بیشتری برای توسعه این مدل انجام شود. آب اصفهان تنها یک مؤلفه و نیاز برای مردم این منطقه از کشور نیست بلکه سایر بخش‌ها را نیز متأثر می‌کند و با توجه به اینکه یکی از ظرفیت‌های مهم بین‌المللی و ملی برای گردشگری کشور محسوب می‌شود این استان بدون آب این ظرفیت ملی را نیز متأثر می‌کند.

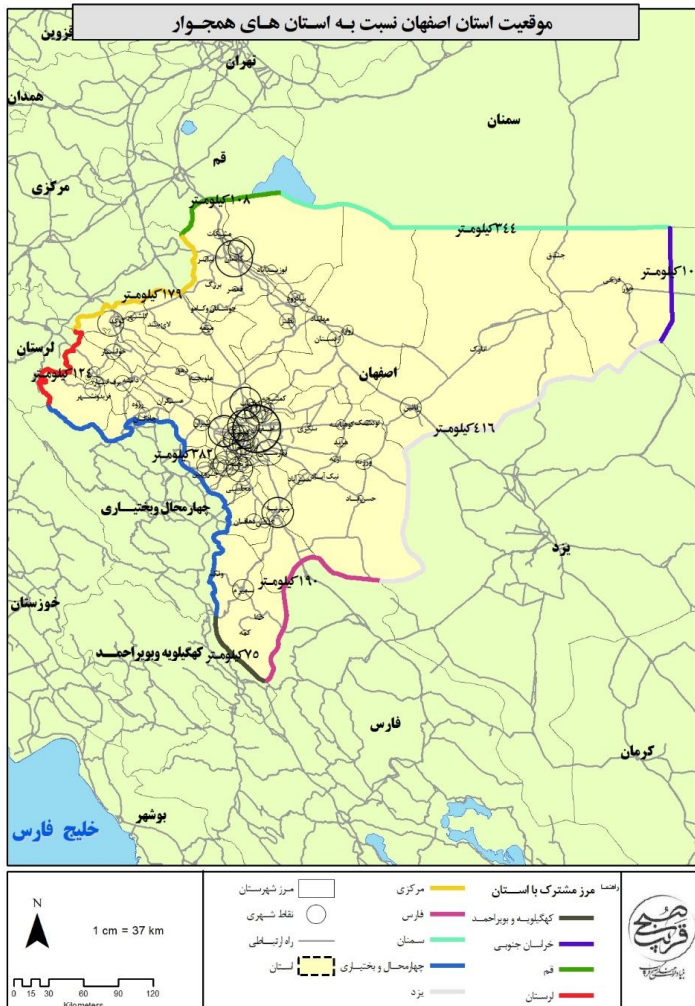
در کنار اهمیت بسیار بالای بخش کشاورزی در توسعه و خودکفایی کشور، کشاورزی در استان اصفهان همواره به عنوان یک بخش پویا مطرح بوده است؛ تا آنجا که بر اساس آخرین گزارش‌ها، حدود ۱۱ درصد اشتغال اصفهان و هشت درصد تولید ناخالص ملی در استان به بخش کشاورزی اختصاص دارد. در چهار سال گذشته، دو هزار و ۱۳۷ طرح با هشت هزار و ۷۰۰ میلیارد ریال اعتبار و ۱۰ هزار فرصت شغلی جدید در بخش کشاورزی استان ایجاد شد، وجود ۴۰۰ هزار هکتار زمین کشاورزی مرغوب، تولید شش میلیون تن محصولات مختلف کشاورزی و وجود کشاورزان باتجربه از مهم‌ترین ویژگی‌های کشاورزی اصفهان است. رشد ۵۳ درصدی اجرای شیوه‌های نوین آبیاری و ۸۳ درصدی محصولات صادراتی این بخش، دلیل دیگری بر اهمیت استمرار حیات کشاورزی در اصفهان است. برکات بخش کشاورزی از یک سو و مواجه بودن این استان با پدیده خشک‌سالی و افت شدید منابع آبی از سوی دیگر، ضرورت مدیریت مصرف آب در این بخش اقتصادی را بیش‌ازپیش آشکار کرده است. استان اصفهان دارای حدود ۵۶۸ هزار هکتار زمین‌های کشاورزی است که به گفته مسؤولین، تاکنون کمتر از ۱۵ درصد زمین‌های کشاورزی استان اصفهان مجهز به سیستم‌های آبیاری نوین شده‌اند. میانگین بارندگی در ایران یک سوم دنیاست و در اصفهان یک دوم کشور است؛ در طول چند سال خشک‌سالی این میزان نیز کاهش یافته و با تغییر اقلیم صورت گرفته، مناطق خشک، خشک‌تر و مناطق مرطوب، مرطوب‌تر شده که این امر به خشکی اقلیم افزوده است (وزارت نیرو، ۱۳۹۸: ۳۱).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان اصفهان با مساحتی معادل ۱۰۷۱۱۷ کیلومتر مربع در مرکز فلات ایران واقع شده و ۶/۵۵ از مساحت کشور را فراگرفته است. این استان از نظر وسعت ششمین رتبه را در بین استان‌های کشور دارد و بعد از استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان، خراسان جنوبی، فارس و خراسان رضوی، وسیع‌ترین استان کشور به حساب می‌آید.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

استان اصفهان از شمال به استان‌های مرکزی، قم و سمنان، از جنوب به استان‌های فارس و کهگیلویه و بویراحمد، از شرق به استان یزد و خراسان جنوبی و از غرب به استان‌های لرستان و چهارمحال بختیاری محدود است.

استان اصفهان با ۹ استان کشور هم مرز است و از نظر موقعیت قرارگیری زمینه ارتباط با پهن‌های جنوب شرق کشور، شمال شرق کشور، جنوب غرب کشور و مرکز کشور را به طور هم زمان دارد و از نظر هم جوارى بیشترین تعداد استان‌های هم‌جوار مربوط به این استان است. طولانی‌ترین مرز مشترک استان مربوط به پهنه شرقی و استان یزد به طول ۴۱۶ کیلومتر و کمترین طول مربوط به کهگیلویه و بویر احمد به طول ۷۵ کیلومتر است.

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۸ این استان شامل ۲۴ شهرستان، ۱۱۰ شهر، ۵۲ بخش و ۱۲۹ دهستان می‌باشد و مرکز آن شهر اصفهان است.

شهرستان‌های استان اصفهان عبارت‌اند از: آران و بیدگل، اردستان، اصفهان، برخوار، بویین و میاندشت، تیران و کرون، چادگان، خمینی شهر، خوانسار، خور و بیابانک، دهاقان، سمیرم، شاهین شهر و میمه، شهرضا، فریدن، فریدون شهر، فلاورجان، کاشان، گلپایگان، لنجان، مبارکه، نائین، نجف‌آباد و نطنز.

در میان ۲۴ شهرستان در استان اصفهان، شهرستان اصفهان با مرکزیت شهر اصفهان (به‌عنوان مرکز استان) و پرجمعیت‌ترین شهر استان مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌ها دارد. شهرستان‌های نائین و اصفهان به ترتیب با داشتن مساحت ۲۲۵۸۷ کیلومتر مربع (۲۱ درصد از کل استان) و ۱۵۶۸۹ کیلومتر مربع (۱۴/۶ درصد از کل استان) بزرگ‌ترین شهرستان‌های استان هستند که این دو شهرستان از نظر مساحت، سهمی معادل ۳۵/۷ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده‌اند.

کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان نیز مربوط به شهرستان خمینی‌شهر با مساحت ۱۸۰ کیلومتر مربع (۰/۱۷ درصد از کل استان) است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان اصفهان در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
آران و بیدگل	۶۱۲۹	۲	۳	۴	۱۱۳	۴۱	۷۲
اردستان	۱۲۵۴۷	۳	۷	۳	۲۲۲	۱۶۵	۷۷
اصفهان	۱۵۶۸۹	۶	۱۹	۱۴	۶۷۴	۲۹۹	۳۷۵
برخور	۱۹۶۶	۲	۴	۷	۱۲۴	۴۳	۸۱
بوئین و میاندشت	۱۰۴۷	۲	۵	۲	۵۷	۴۱	۱۶
تیران و کرون	۱۶۸۱	۲	۴	۳	۱۱۷	۵۳	۶۴
چادگان	۱۱۹۱	۲	۴	۲	۱۰۹	۶۱	۴۸
خمینی شهر	۱۸۰	۱	۳	۴	۱۸	۳	۱۵
خوانسار	۹۵۳	۱	۳	۱	۵۶	۲۷	۲۹
خور و بیابانک	۱۱۰۰۲	۱	۳	۳	۹۲	۳۲	۶۰
دهاقان	۱۴۳۷	۱	۳	۲	۷۰	۱۷	۵۳
سمریم	۵۳۱۶	۴	۸	۶	۳۰۷	۱۲۵	۱۸۲
شاهین شهر و میمه	۵۳۴۸	۲	۴	۶	۱۶۴	۵۷	۱۰۷
شهرضا	۲۸۱۳	۱	۴	۲	۱۰۶	۴۱	۶۵
فریدن	۹۸۴	۲	۵	۲	۷۷	۳۲	۴۵
فریدون شهر	۲۱۷۰	۱	۵	۲	۱۵۹	۸۷	۷۲
فلاورجان	۳۶۸	۳	۶	۸	۱۳۰	۶۴	۶۶
کاشان	۴۳۹۸	۴	۹	۷	۱۹۶	۱۰۰	۹۶
گلپایگان	۱۶۳۸	۱	۳	۳	۱۰۱	۷۱	۳۰
لنجان	۱۱۲۲	۳	۷	۹	۱۰۱	۴۷	۵۴
مبارکه	۱۱۱۳	۲	۵	۷	۱۳۵	۲۷	۱۰۸
نائین	۲۲۵۸۷	۲	۵	۳	۳۰۵	۱۷۱	۱۳۴
نجف آباد	۲۳۹۸	۲	۵	۶	۹۶	۲۴	۷۲
نطنز	۳۰۴۰	۲	۵	۴	۸۶	۶۸	۱۸
کل استان	۱۰۷۱۱۷	۵۲	۱۲۹	۱۱۰	۳۶۳۵	۱۶۹۶	۱۹۳۹

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان ، ۱۳۹۸

باشد و پست‌ترین نواحی آن در شرق استان قرار داشته که ۷۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. پهنه استان از نظر توپوگرافی را می‌توان به سه بخش اصلی تقسیم نمود که عبارت‌اند از:

۱- دشت‌های وسیع

۲- دشت‌های میان کوهی، با قله کوهستانی نیمه

۳- مناطق کوهستانی مرتفع و نیمه مرتفع

از مناطق کویری و جلگه حاصل خیز اصفهان که صرف‌نظر کنیم، بقیه مناطق استان از مرتفع‌ترین واحدهای جغرافیایی کشور به حساب می‌آید به طوری که تقریباً ۷۱ درصد ارتفاعات استان بیش از ۲۰۰۰ متر بلندی دارد در حالی که این نسبت برای سطح کشور ۱۷ درصد است. در مغرب استان رشته‌کوه‌های زاگرس قرار دارد و جهت آن شمال غربی و جنوبی است. این کوه‌ها از شمال گلپایگان تا ارتفاعات دنا در سمیرم گسترش داشته و شهرستان‌های گلپایگان، خوانسار، فریدن فریدون‌شهر، چادگان، سمیرم، سمیرم سفلی و جنوب شهرضا را در بر می‌گیرد. مهم‌ترین کوه‌های غربی استان شامل دالان کوه و بزمه است. ادامه رشته کوه زرد کوه و قله معروف آن شاهان کوه با ارتفاع ۴۰۴۰ متر مرتفع در این منطقه می‌باشد. در ناحیه کوهستانی جنوب استان که شهرستان‌های سمیرم و سمیرم سفلی را شامل می‌شود، رشته‌کوه‌های دینار، آئین قری، علی جوق و ارتفاعات قمیشلو قرار دارد که ارتفاع کوه دنا ۴۴۰۹ و آئین قری ۳۷۱۷ متر می‌باشد. شمال استان در زمره مناطق مرتفع و نیمه مرتفع قرار گرفته است. رشته کوه کرکس با ارتفاع ۳۸۹۵ متر در این منطقه واقع است و قسمتی از شهرستان‌های آران و بیدگل، کاشان، نطنز، اردستان، برخوار و میمه و نائین را شامل می‌شود و سپس به کوه‌های بزمان در استان سیستان و بلوچستان منتهی می‌شود.

از غرب به شرق دره طولانی و حاصل خیز زاینده‌رود قرار داشته و توسط کوه‌های متعددی محصور شده است. بلندترین قله این کوه‌ها در رشته جبال مارشتان در شمال شرق اصفهان با ارتفاع ۳۲۳۰ متر است. کوه‌های لاسمیان در غرب، صفه در جنوب، لاشتر، شیدان، کلاه قاضی در جنوب شرقی اصفهان از جمله این کوه‌ها است. زاینده رود به باتلاق گاوخونی منتهی می‌شود که گودترین منطقه استان محسوب می‌گردد.

در اطراف نجف‌آباد کوه‌های پنجی، بیدگان، سورمه، چشمه سنجد، صالح و جوزدان واقع شده که بلندترین آن‌ها قله پنجی با ارتفاع ۲۴۸۱ متر است. علاوه بر رشته‌کوه‌ها و قله مذکور بعضی کوه‌ها و قله دیگر در استان عبارت است از کوه‌های محمدیه و زرد کوه در اطراف نائین، کوه الوند با ارتفاع ۳۱۱۱ متر در اطراف گلپایگان و کوه‌های قمیشلو و کوه سفید در جنوب و جنوب غربی اصفهان می‌باشد.

استان اصفهان پوشیده از مناطق کوهستانی، کوهپایه‌ای و دشت‌های هموار بوده که در مناطق مختلف و بر حسب ساختار زمین، دارای شیب‌های مختلفی است. بررسی وسعت شیب‌های استان نشان می‌دهد که وسعت زمین‌های هموار در استان بیش از زمین‌های پر شیب و ناهموار است. علت آن وجود کویر بوده که منطقه وسیعی از استان است که به‌طور متوسط ۰/۱ درصد شیب دارند و تحت تأثیر حاکمیت شرایط اقلیمی، خاک آن عمدتاً از گروه خاک‌های شور و کویری می‌باشد، به همین دلیل فعالیت‌های زراعی در روی اراضی با محدودیت بسیار مواجه است.

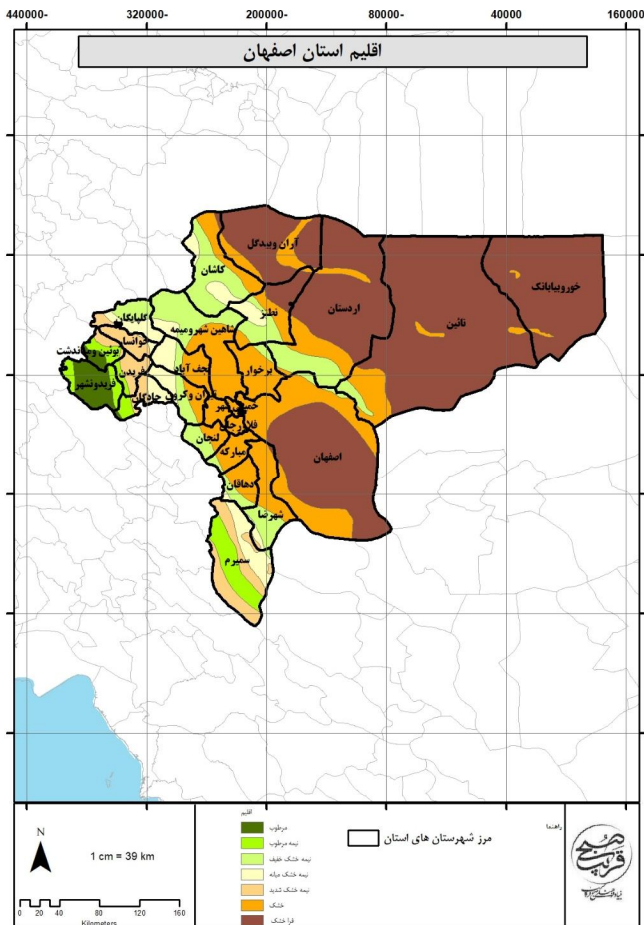
همچنین حدود ۵۵/۷ درصد از مساحت استان کمتر از ۳ درصد شیب دارند و شامل دشت‌های شرقی و مرکزی است. این دشت‌ها در شهرستان‌های شهرضا، اصفهان، اردستان، نطنز، کاشان، آران و بیدگل و نائین قرار دارند. ۲۳/۹ درصد از زمین‌ها دارای شیبی بین ۳ تا ۱۰ درصد هستند که مربوط به دامنه‌های ملایم دشت‌ها می‌باشد. با توجه به این درصدها، در صورت آماده بودن دیگر عوامل مثل دوری از خطر زلزله، وجود زیرساخت‌های مناسب، منابع آب و... این نواحی می‌تواند برای فعالیت‌های مختلف مورد بررسی قرار گیرد.

جدول ۹- طبقات شیب استان

طبقه شیب	مساحت (کیلومتر مربع)	درصد از مساحت
کمتر از ۱ درصد	۲۷۰۳۸	۲۵/۳
۱-۳	۳۲۵۸۱	۳۰/۴
۳-۷	۲۰۸۳۱	۱۹/۵
۷-۱۰	۴۷۴۱	۴/۴
۱۰-۱۵	۴۶۶۸	۴/۴
۱۵-۲۵	۵۵۸۶	۵/۲
۲۵-۵۰	۷۹۵۸	۷/۴
بیشتر از ۵۰	۳۶۴۱	۳/۴
جمع کل	۱۰۷۰۴۴	۱۰۰

- آب و هوای بیابانی که شمال شهرستان نائین، حوزه بیابانک و انارک تا شمال اردستان را در برمی گیرد و مشخصه ویژه آن تغییر شدید و سریع درجه حرارت، کمی بارش باران و وزش بادهای تند در طول سال است.
- آب و هوای نیمه بیابانی که شهرستان اصفهان را در برمی گیرد و خشکی هوا و کمی بارندگی از مشخصات این نوع آب و هواست. رودخانه زاینده رود به طرز چشم گیری بر روی آب و هوای این ناحیه تأثیر مثبت دارد و آن را تعدیل می کند.
- آب و هوای نیمه مرطوب سرد که قلمرو غرب و جنوب غربی اصفهان را در برمی گیرد. به نسبت افزایش ارتفاع، میزان بارندگی افزایش می یابد و از درجه گرمای هوا کاسته می شود.

نقشه ۵- اقليم استان اصفهان

بررسی اقلیم در استان اصفهان پتانسیل‌های موجود را مورد شناسایی قرار داده و باعث می‌شود سازمان‌دهی فضا بر حسب جمعیت و فعالیت به‌طور مطلوب‌تری انجام شود. اصفهان با گستره وسیع خود به‌عنوان استان چهارفصل شناخته‌شده و این نشان از وجود پتانسیل‌های بالا در این استان می‌باشد که باید مورد شناسایی و بهره‌برداری قرار گیرد. آب و هوای استان اصفهان تحت تأثیر توده‌های هوای مدیترانه‌ای که از غرب وارد کشور می‌شود قرار دارد. ناحیه کوهستانی استان دارای زمستان‌های سرد همراه با بارش برف و باران بوده ولی دشت‌های شرق استان بارش اندکی دارد. در مجموع از غرب به شرق استان مقدار بارش کاهش و درجه حرارت هوا افزایش می‌یابد. آب و هوای استان متنوع بوده به گونه‌ای که در غرب و شمال غرب دارای اقلیم مرطوب و خنک با زمستان سرد و اقلیم نواحی شرق و شمال بسیار خنک و گرم با زمستان‌های ملایم می‌باشد.

۳-۲-۱- بارش

از عوامل اصلی مؤثر بر بارش استان می‌توان به نوع منابع رطوبت، ارتفاع، عرض جغرافیایی و اشاره کرد. اکثر بارش‌های استان را بارش‌های کوهستانی تشکیل می‌دهد که وجود کوه‌های زاگرس در غرب استان از عوامل اصلی آن است. بارش‌های جبهه‌ای از برخورد جبهه‌های هوای گرم و سرد منطقه به وجود می‌آید و با توجه به نوع بارش که به آرامی انجام شده و معمولاً در شب صورت می‌گیرد، در ذخیره‌سازی رطوبت در خاک بسیار مؤثر است. بارش‌های جبهه‌های هوای سرد که از برخورد هوای سرد مهاجم با هوای گرم منطقه شکل می‌گیرد باعث پیدایش ابر شده که در صورت داشتن ضخامت کافی، رگبارهای شدیدی را در روزهای گرم زمستان به وجود می‌آورد.

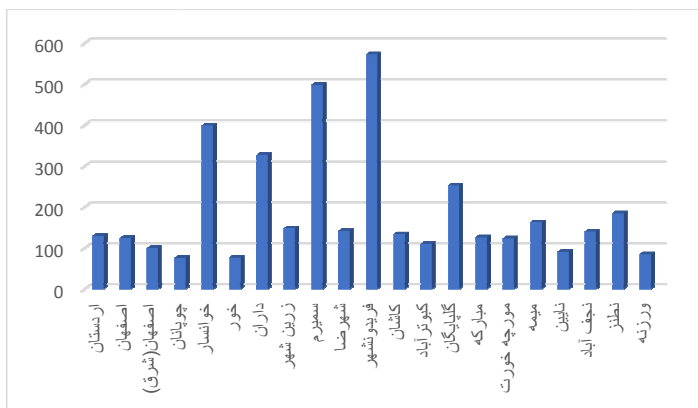
استان اصفهان از منابع رطوبتی دور بوده و با توجه به کوه‌های موجود در استان مثل زاگرس در غرب، در طول سال به رطوبت کمی دسترسی دارد که از عوامل اصلی بارش به حساب می‌آید. در استان اصفهان بالاترین میزان بارش در غرب استان بوده و کمترین آن در شرق استان می‌باشد. رژیم بارش در استان تا اندازه‌ای از ارتفاع پیروی می‌کند و هرچه ارتفاع زیادتر شود به همین اندازه میزان بارندگی زیاد می‌شود. میزان بارش در پهنه استان از ۶۰۰ میلی‌متر در ارتفاعات غربی تا ۷۰ میلی‌متر در نواحی پست شرقی در نوسان است.

در نواحی کوهستانی استان به‌ویژه در غرب وجود توپوگرافی باعث پیدایش بارش‌های کوهستانی قابل توجهی می‌شود. با حرکت توده‌های هوا به طرف شرق، از خاصیت باران‌زایی آن کاسته می‌شود به طوری که ممکن است سالانه زیر ۶۰ میلی‌متر بارش در نواحی پست شرقی بیارد. بیشترین مقدار بارش در ایستگاه فریدون‌شهر مشاهده می‌شود که ۵۷۳/۱ میلی‌متر در سال می‌باشد. فریدون‌شهر منطقه‌ای کوهستانی بوده و یکی از مراکز مستمر در

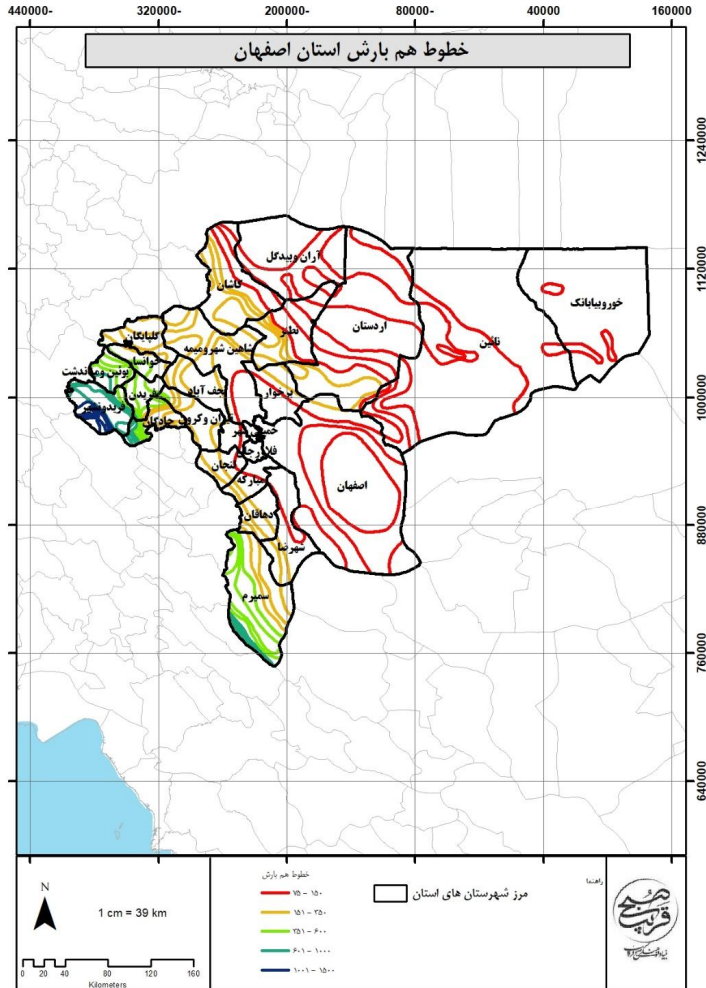
رویش مرتع و جنگل های طبیعی است و لذا در این زمینه اولین امکان بالقوه رویش جنگل و مرتع، که آب می- باشد در منطقه وجود دارد. توزیع بارش در این شهرستان برای چهار فصل سال عبارت از زمستان ۴۵/۷۴، بهار ۲۲/۰۶، تابستان ۱/۶۴ و پاییز ۳۰/۵۷ درصد می باشد لذا با توجه به میزان بارش در فصل بهار و همچنین اندازه بارش در طی سال و همچنین وجود خاک های مستعد برای مرتع و جنگل کاری برنامه ریزی در مورد این پتانسیل ها و در همین چارچوب ضروری می باشد. شهرستان هایی مثل فریدن، گلپایگان، خوانسار هم از چنین امکاناتی برخوردار هستند. کمترین میزان بارش، در ایستگاه های چوپانان و خور به ترتیب با ۷۶/۱ و ۷۷/۲ میلی متر گزارش شده که دارای اقلیم خشک است.

جدول ۱۰- میانگین بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه های هواشناسی استان

ردیف	ایستگاه	میانگین دما (سانتی گراد)	ردیف	ایستگاه	میانگین دما (سانتی گراد)
۱	اردستان	۱۲۹/۹	۱۲	کاشان	۱۳۳/۷
۲	اصفهان	۱۲۴/۳	۱۳	کیوتز آباد	۱۱۱
۳	اصفهان (شرق)	۹۹/۹	۱۴	گلپایگان	۲۵۲/۸
۴	چوپانان	۷۶/۴	۱۵	مبارکه	۱۲۶/۴
۵	خوانسار	۳۹۹/۵	۱۶	مورچه خورت	۱۲۳/۹
۶	خور	۷۷/۲	۱۷	میمه	۱۶۲/۸
۷	داران	۳۲۷/۲	۱۸	نائین	۹۱/۶
۸	زرین شهر	۱۴۸/۵	۱۹	نجف آباد	۱۴۰/۸
۹	سمیرم	۴۹۸/۲	۲۰	نطنز	۱۸۴/۹
۱۰	شهرضا	۱۴۲/۴	۲۱	ورزنه	۸۵/۳
۱۱	فریدون شهر	۵۷۳/۱		میانگین استان	۱۹۱

نمودار ۱- میانگین بارش درازمدت در استان

نقشه ۶- خطوط هم بارش استان اصفهان

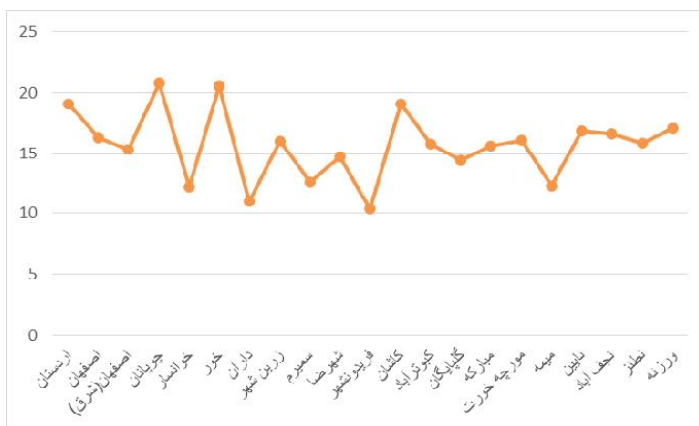
۳-۲-۲-۲-۵ما

اصفهان دارای پستی و بلندی زیاد بوده و با توجه به این وضعیت و همچنین عرض جغرافیایی، از تنوع آب و هوایی زیادی برخوردار است. رژیم دمایی استان به گونه‌ای است که می‌توان ادعا کرد، تقریباً تابع ارتفاع می‌باشد. مناطقی مثل فریدون‌شهر، خوانسار، گلپایگان، فریدن، سمیرم منطقه‌ای کوهستانی بوده و میانگین درجه حرارت هوا در آن‌ها نسبت به شرق استان که یک منطقه پست و کویری می‌باشد پائین تر است. مناطقی مثل انارک، خور، جندق و .... از میانگین درجه حرارت بالایی برخوردار است.

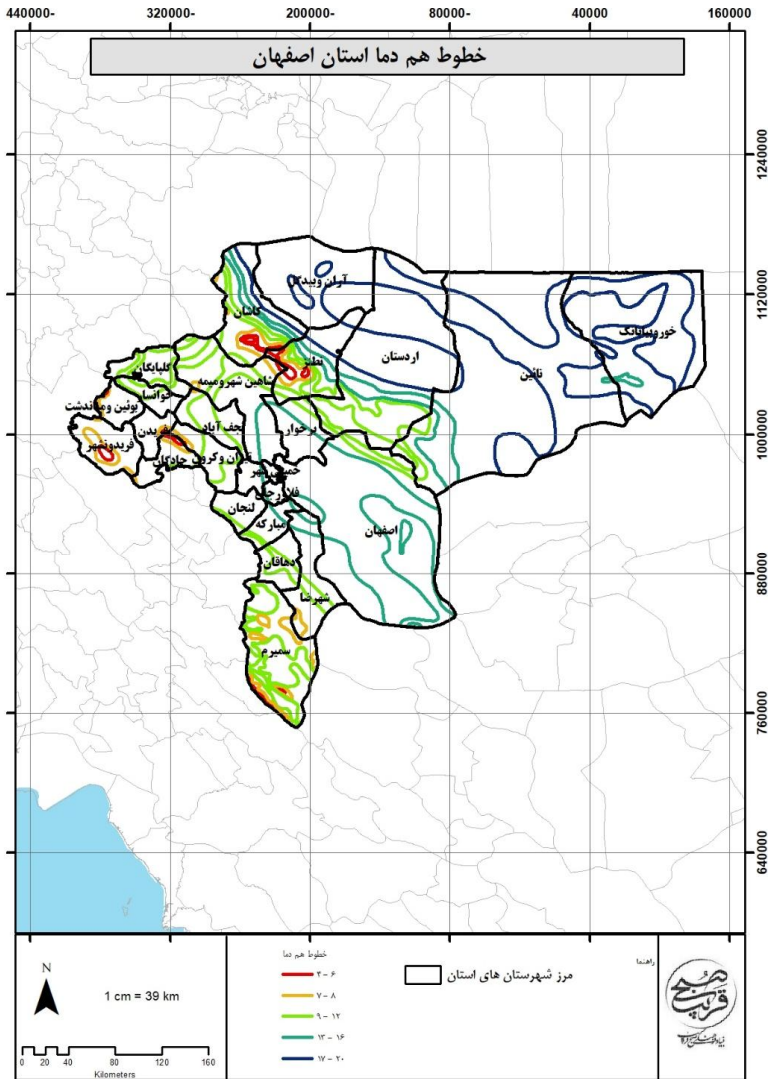
میانگین سالانه درجه حرارت هوا در استان اصفهان از ۱۰/۴ درجه سانتی گراد در فریدون شهر تا ۲۰/۸ درجه سانتی گراد در ایستگاه چوپانان در نوسان بوده است. در تمام فصول سال ایستگاه فریدون شهر پائین ترین میانگین درجه حرارت و ایستگاه چوپانان بالاترین درجه حرارت هوا را داشته‌اند. با توجه به جدول ذیل در مجموع مناطق کوهستانی غرب و جنوب غربی میانگین درجه حرارت پائین و منطقه شرق و شمال شرقی استان دارای میانگین درجه حرارت بالایی هستند.

جدول ۱۱- میانگین دما بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان

ردیف	ایستگاه	میانگین بارندگی (میلی متر)	ردیف	ایستگاه	میانگین بارندگی (میلی متر)
۱	اردستان	۱۹/۱	۱۲	کاشان	۱۹/۱
۲	اصفهان	۱۶/۳	۱۳	کیوتراآباد	۱۵/۸
۳	اصفهان(شرق)	۱۵/۳	۱۴	گلپایگان	۱۴/۴
۴	چوپانان	۲۰/۸	۱۵	مبارکه	۱۵/۶
۵	خوانسار	۱۲/۲	۱۶	مورچه خورت	۱۶/۱
۶	خور	۲۰/۶	۱۷	میمه	۱۲/۳
۷	داران	۱۱	۱۸	نائین	۱۶/۹
۸	زرین شهر	۱۶	۱۹	نجف آباد	۱۶/۶
۹	سمیرم	۱۲/۶	۲۰	نطنز	۱۵/۹
۱۰	شهرضا	۱۴/۷	۲۱	ورزنه	۱۷/۱
۱۱	فریدون شهر	۱۰/۴		میانگین استان	۱۵/۷

نمودار ۲- میانگین درازمدت دما در استان

نقشه ۷- خطوط هم دما استان اصفهان

۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا

بر اساس اطلاعات موجود میانگین رطوبت نسبی در استان اصفهان بین ۳۰ درصد در ایستگاه اردستان تا ۴۷ درصد در ایستگاه فریدون شهر در نوسان است. هرچه از غرب به شرق استان حرکت کنیم از متوسط رطوبت نسبی کاسته می‌شود که این مسئله به ظرفیت حداکثر رطوبت و مقدار رطوبت مطلق بستگی دارد. متوسط

حداکثر رطوبت در ایستگاه‌های هواشناسی منتخب استان از ۷۱ تا ۵۱ درصد در نوسان است که به ترتیب مربوط به ایستگاه فریدون‌شهر و ایستگاه‌های اردستان و نائین است. اولی منطقه‌ای کوهستانی و اردستان و نائین مناطقی کویری هستند. متوسط حداقل رطوبت در ایستگاه‌های منتخب استان بین ۱۸ تا ۲۷ درصد در نوسان است.

جدول ۱۲- میانگین رطوبت نسبی در ایستگاه‌های مختلف استان

ردیف	ایستگاه	رطوبت (میلی‌متر)
۱	اردستان	۳۰
۲	اصفهان	۴۰
۳	خور	۲۳
۴	داران	۴۱
۵	شرق اصفهان	۴۰
۶	شهرضا	۳۶
۷	فریدونشهر	۴۷
۸	کاشان	۴۰
۹	کیو ترآباد	۴۰
۱۰	گلپایگان	۳۹
۱۱	نائین	۳۱
۱۲	نطنز	۳۶
	میانگین استانی	۳۷/۸

۳-۲-۴- جریان وزش بادها

بادهای استان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

بادهای محلی: در استان اصفهان با توجه به پهناوری آن، بادهای محلی متعددی وجود دارد و با توجه به عملکرد این گونه بادها بر روی محصولات کشاورزی و دیگر پارامترهای منطقه علاوه بر نام‌گذاری‌های تقریباً با مسما، نقل‌قول‌ها و باورهای مردم‌شناسی هم در اطراف آن‌ها وجود دارد.

از جمله بادهای محلی معروف استان می‌توان به باد راست، باد چپ، باد چوم، باد وزنه، باد ۶۶، باد خنک و ... اشاره نمود.

بادهای معمولی: پراکنش ایستگاه‌های استان به گونه‌ای است که تقریباً تمام استان را بادهای معمولی پوشش می‌دهد.

جدول ۱۳- اطلاعات باد سالانه در ایستگاه‌های منتخب

ردیف	ایستگاه	سمت وزش باد غالب	سمت وزش باد نایب غالب
۱	اردستان	شمال شرقی	جنوبی
۲	اصفهان	غربی	شرقی
۳	خور	شمال شرقی	غربی
۴	داران	شمال غربی	جنوب، جنوب غربی
۵	شرق اصفهان	غربی	-
۶	شهرضا	جنوب غربی	شمال شرقی
۷	کاشان	شمال شرقی	شمال غربی
۸	کیوتراآباد	غربی	-
۹	گلبایگان	غربی	شمال شرقی، جنوب غربی
۱۰	نائین	غربی	شرقی
۱۱	نطنز	شرقی	شمال شرقی

۳-۲-۵- تبخیر

بر اساس گزارشات موجود میزان تبخیر و تعرق بالقوه در استان اصفهان بین کمتر از ۶۰۰ تا ۲۰۰۰ میلی‌متر در نوسان است. در مناطق کوهستانی غربی حداقل و در مناطق کویری در شرق حداکثر می‌باشد. بر اساس اطلاعات ایستگاه‌های منتخب بالاترین میزان تبخیر سالانه مربوط به ایستگاه‌های کاشان و خور بوده که به ترتیب ۱۷۴۶ و ۱۷۴۱ میلی‌متر گزارش شده و کمترین میزان تبخیر سالانه مربوط به ایستگاه‌های سمیرم و میمه بوده که به ترتیب ۱۳۲۴ و ۱۳۸۴ میلی‌متر می‌باشد. در همه ایستگاه‌ها، تیرماه بالاترین میزان تبخیر و دی ماه پائین ترین تبخیر را داشته است.

جدول ۱۴- میانگین تبخیر در ایستگاه‌های مختلف استان

ردیف	ایستگاه	تبخیر (میلی‌متر)
۱	اصفهان	۱۵۷۹
۲	انارک	۱۶۹۱
۳	خور	۱۷۴۱
۴	سمیرم	۱۳۲۴
۵	شهرضا	۱۴۹۳
۶	کاشان	۱۷۴۶
۷	میمه	۱۳۸۴
۸	نائین	۱۵۹۷
۹	نجف‌آباد	۱۵۱۳
۱۰	نطنز	۱۴۷۳
۱۱	ورزنه	۱۵۵۳
	میانگین استانی	۱۵۵۴

۳-۲-۲-۶- ساعات آفتابی

ساعات آفتابی جزو عوامل مؤثر در اقلیم، تبخیر و تعرق، شدت آب شدن برف‌ها و در مجموع تأثیرگذار بر امور اراضی شامل مرتع، کشاورزی، جنگل، باغات، کویر و بیابان‌ها می‌باشد.

بر اساس اطلاعات موجود حداکثر ساعات آفتابی در ایستگاه‌های خور و بیابانک و شهرضا به ترتیب با ۳۳۸۱/۹ و ۳۳۸۰/۳ ساعت و حداقل ساعت تابش در ایستگاه‌های کاشان و نطنز به ترتیب ۲۹۱۷/۷ و ۳۱۳۰/۷ ساعت در سال گزارش شده است.

تفاوت حداکثر و حداقل ساعات تابش آفتاب ۴۶۴/۲ ساعت است که به‌طور متوسط ایستگاه با حداکثر ساعت تابش آفتاب در روز ۱/۲۷ ساعت بیشتر از ایستگاه با حداقل تابش آفتاب می‌باشد.

جدول ۱۵- میانگین ساعات آفتابی در ایستگاه‌های مختلف استان

ردیف	ایستگاه	ساعات آفتابی
۱	اردستان	۳۲۵۳/۷
۲	اصفهان	۳۳۷۴/۲
۳	خور	۳۳۸۱/۹
۴	داران	۳۲۳۱
۵	شرق اصفهان	۳۲۲۷/۶
۶	شهرضا	۳۳۸۰/۳
۷	کاشان	۲۹۱۷/۷
۸	کبوترآباد	۳۲۴۷/۵
۹	گلپایگان	۳۲۳۷/۶
۱۰	نائین	۳۲۷۳/۴
۱۱	نطنز	۳۱۳۰/۷
	میانگین استانی	۳۲۴۱/۴

۳-۲-۳- منابع آب

استان اصفهان منطبق بر پنج حوزه آبریز درجه دو کشور به شرح زیر می‌باشد: گاوخونی، کارون، دریاچه نمک، کویر مرکزی کویرهای سیاهکوه -ریگ زرین و دق سرخ استان اصفهان منطبق بر ۶۰ محدوده مطالعاتی می‌باشد ولیکن متولی ۳۵ محدوده مطالعاتی است.

جدول ۱۶- حوزه‌های آبریز استان

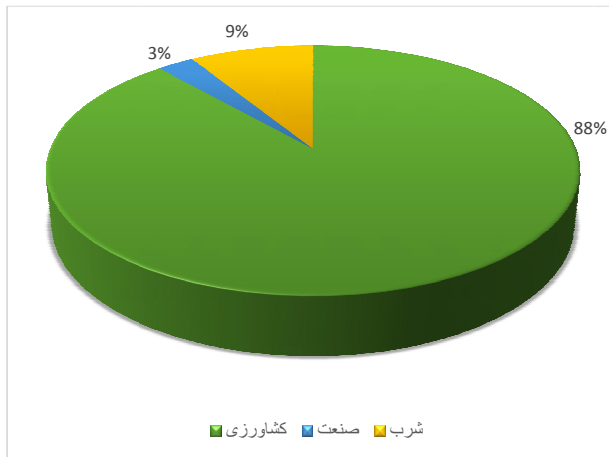
نام حوزه اصلی	حوزه آبریز فرعی	زیر حوزه	دشت	مساحت (کیلومتر مربع)	
حوزه آبریز گاوخونی (زاینده رود)	زاینده رود	میمه مورچه خورت (خشک رود)	میمه	۱۸۵۷	
			علویچه دهق	۱۷۶۵	
			مورچه خورت	۲۱۳۳	
	پایاب زاینده رود (مرغاب)			نجف آباد	۲۴۷۱
				مهباز شمالی	۴۹۸
				برخوار	۳۷۶۲
				کوهپایه سگری	۵۱۷۳
	مسیل های اصفهان (زرچشمه)			قمشه دهاقان	۲۵۰۷
				دشت آسمان	۲۲۹۳
	جنوب باتلاقی گاوخونی (رحیمی)			ایزدخواست	۱۰۶۹
اسفنداران				۶۰۵۴	
باتلاقی گاوخونی				۳۶۵۳	
حوزه آبریز کوه سیاه کوه	دق سرخ (اردستان)	برزه رود و گل آباد	برزه رود	۱۶۸۰	
			اردستان-نطنز	۶۵۴۶	
	ریگ زرین		دق سرخ	دق سرخ	۵۸۹۰
				کویر ریگ زرین	۳۳۶۸
کویر سیاه کوه		دشت نائین	نائین-عقدا	۳۴۴۹	
			انارک	۱۴۶۱	
			کویر سیاه کوه	۲۳۴۸	
دریاچه نمک	دریاچه نمک	دریاچه نمک	کاشان	۵۲۶۴	
			دریاچه نمک	۱۰۸۲۴	
قمرود		قمرود	موته	۱۲۹۶	
			دلیجان-محلات	۴۲۲۳	
			خوانسار	۲۳۰	
			گلپایگان	۳۲۷۰	
			قم	۹۴۰	
کویر مرکزی	دشت کویر	دشت کویر	ملک آباد-کویر نمک	۵۳۴۰	
			هفتومان	۶۰۰۴	
			جندق	۲۱۴۷	
			خور-فرخی	۴۳۲۹	
			همت آباد-بیاضه	۵۰۶۸	

۳۸ دشت اصفهان وابسته به ۵ زیر حوزه فرعی بوده که عبارت از گاوخونی، کویر سیاه، کویر مرکزی، دریاچه نمک و بالاخره کارون بزرگ می‌باشد. مدیریت بعضی از این زیر حوزه‌ها در استان‌های دیگر قرار دارد. وسعت

این زیر حوزه‌ها ۹۷۹۵۳ کیلومتر مربع بوده که ۳۹۱۲۳ کیلومتر مربع آن کوهستانی و ۵۸۸۳۰ کیلومتر مربع آن دشتی است، بقیه مساحت استان در زیر حوزه‌های دیگر قرار دارد. بالاترین مساحت دشت‌ها، مربوط به دشت-های آزاد بوده که ۴۶/۹ درصد از مساحت را به خود اختصاص داده است. ۲۱ دشت آزاد اعلان شده که ۵۵/۳ درصد تعداد دشت‌های فوق‌الذکر می‌باشد.

جدول ۱۷- منابع آب زیرزمینی موجود

نوع منبع	تعداد	تخلیه (میلیون مترمکعب)
چاه	عمیق	۲۲۲۵۴
	نیمه عمیق	۴۸۵
قنات	۱۹۱۰	۹۵
چشمه	۳۰۵۹	۷۹
جمع	۶۱۲۷۸	۱۹۷۶

نمودار ۳- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف

۳-۲-۴- پایداری منابع آب

استان اصفهان در حوزه آبریز اصلی دریای مازندران - فلات مرکزی - ارومیه قرار دارد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۴۳۸۸ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۲۰۳۹ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۲۳۴۹ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۸- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان اصفهان

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی		
عنوان	واحد	مقدار
نوع اقلیم	-	فرا خشک تا خیلی مرطوب
مساحت	کیلومتر مربع	۱۰۶۷۴۰
جمعیت	نفر	
تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی	حوضه	۲
تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی	حوضه	۷
میانگین سالانه نزولات جوی	میلی متر	۱۴۷
متوسط سالانه حجم نزولات جوی	میلیون مترمکعب	۱۵۷۳۳
حجم کل منابع آب تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۴۳۸۸
منابع آب سطحی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۲۳۴۹
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه	۵
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه	-
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب	-
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۸۶۳۳
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۳۴۶۳
منابع آب زیرزمینی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۲۰۳۹
تعداد چاه‌ها	حلقه	۵۷۴۳۳
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۳۲۴۵
تعداد چشمه‌ها	دهنه	۱۰۹۳۸
حجم برداشت سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۷۸۶
تعداد قنات	رشته	۴۱۴۲
حجم سالانه تخلیه از قنات	میلیون مترمکعب	۴۲۶
میزان کل برداشت و مصارف		
عنوان	واحد	مقدار
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۳۸۱۵
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۲۹۴
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۹۸۸
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۴۸۱۳
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۸/۴۶۰۴
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۶/۱۳۰
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۶/۷۷

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدید پذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدید پذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدید پذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدید پذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدید پذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدیدشونده استان اصفهان بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ (۵۱۲۰۸۵۰ نفر) عدد ۴۳۸۸ به دست آمد. از این رو استان اصفهان در محدوده کم آبی قرار دارد.

جدول ۱۹- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان اصفهان و ایران

تعیین وضعیت/دسته بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان اصفهان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	-
تنش آبی	۱۷۰۰-۱۰۰۰	ایران
کم آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	اصفهان
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدید پذیر در هر کشور را به عنوان شاخص اندازه گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدید پذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدها ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می شود. با توجه به اینکه در ایران هم اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدید پذیر کشور مورد استفاده قرار می گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۲۰- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان اصفهان برابر با ۴۳۸۸ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) ۴۸۱۳ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان اصفهان برابر با ۱/۰۹ درصد است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران شدید قرار دارد. شایان ذکر است که حجم مصارف آب (زیرزمینی و سطحی) بیش از حجم آب تجدیدشونده است.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه های آبریز متفاوت می توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده های انسانی به کل منابع آب تجدید پذیر تعریف نموده اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ تری باشد. فشار بیشتری بر منابع آب وارد می شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کنندگان پایین دست کاهش می یابد.

$$W = \text{آب برداشت شده}$$

$$WA = \text{منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدید پذیر)}$$

جدول ۲۱- شاخص نسبت بحرانی و محدوده های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰-۰/۱
تنش آبی کم	۰/۱-۰/۲
تنش آبی متوسط	۰/۲-۰/۴
تنش آبی زیاد	۰/۴-۰/۸

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان اصفهان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) $CR=4813/4388=1/096$ تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان $CR=2349/4388=0/53$ تنش آبی زیاد

منابع آب زیرزمینی استان $CR=2039/4388=0/47$ تنش آبی کم

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص های ارائه شده در این قسمت مشخص سازی که استان اصفهان در مرحله تنش آبی قرار دارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران شدید آب قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

زراعت و باغداری: بخش کشاورزی استان اصفهان علیرغم محدودیت های متعدد از جمله کمبود آب و در اختیار داشتن ۴۲ درصد از کل اراضی کشاورزی کشور، در تولید غلات، حبوبات و سردرختی ها، دارای رتبه قابل توجهی در کشور می باشد. مهم ترین محصولات زراعی که در این استان پرورش می یابد عبارت اند از یونجه، چغندر قند، گل کلم، کرفس، ذرت، نخود، کدو و اسپرس. گندم تقریباً در همه شهرستان های استان کشت می شود و کشت سیب زمینی در فریدن رواج دارد. از مجموع سطح ۱۷ در صدرا باغ های میوه تشکیل می دهند مقدار تولیدات باغی استان ۱/۳ درصد کل تولیدات باغی کشور را شامل می شود. عمده ترین محصولات باغی استان شامل کشمش، آلبالو، انگور، سیب، بادام، هلو، شفتالو، گردو، پسته، انجیر و زردآلو می- شود.

دامداری: استان اصفهان در زمینه پرورش دام و تولید فراورده های دامی، از استان های فعال کشور به شمار می رود. محصولات دامی این استان عبارت اند از شیر، گوشت قرمز، گوشت مرغ، تخم مرغ و عسل. بیشتر مراتع استان اصفهان از نظر کیفیت، تحت پوشش مراتع متوسط (درجه ۳) می باشد. سایر مراتع این استان به ترتیب از نظر کیفیت شامل مراتع فقیر (درجه ۴)، مراتع صخره ای و مراتع خوب (درجه ۲ و ۱) می شود.

استان اصفهان در سال زراعی ۹۸-۱۳۹۷ رتبه ۱۶ کشوری در سطح برداشت محصولات زراعی و رتبه ۵ میزان تولید محصولات زراعی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۲۲- محصولات عمده کشاورزی استان ۹۸-۱۳۹۷

تولید (تن)	سطح کشت (هکتار)	محصول
۲۹۷۰۳۲	۹۰۸۰۷	گندم
۱۹۰۴۸۷	۴۸۱۳۲	جو
۳۹۱۱۳	۶۷۸۹	شلتوک
۳۲۱	۳۶	ذرت دانه‌ای
۲۴۰۷	۳۷۴۸	نخود
۱۱۱۹۲	۴۷۰۳	انواع لوبیا
۱۷۵۴	۲۱۶۳	عدس
۳۰۲	۱۶۴	سایر حبوبات
۸۹۰۶۰	۲۸۲۰	خریزه
۴۶۰۷۸	۱۱۴۴	هندوانه
۳۶۸۳۲	۱۱۷۲	خیار
۱۴۲۴۵۱	۴۲۲۲	سایر محصولات جالیزی
۴۵۱۶۰۰	۱۳۷۰۰	سیب‌زمینی
۳۹۰۳۵۰	۵۸۱۶	پیاز
۶۱۵۰۶	۱۵۲۷	گوجه‌فرنگی
۲۰۷۳۱۸	۵۵۰۵	سایر سبزیجات
۳۵۹۶۲۵	۳۳۶۹۰	یونجه
۳۴۸۵۸۰	۱۳۴۱۶	سایر نباتات علوفه‌ای

۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری

پوشش گیاهی در هر منطقه حاصل قابلیت‌های اکولوژیک آن منطقه می‌باشد. در گذشته طبیعت نقش تعیین‌کننده در ثبات یا تغییر پوشش گیاهی هر منطقه دارا بود. جوامع انسانی متناسب با نیازهای خود در تغییر ساختار پوشش گیاهی تأثیر داشته‌اند. در نیمه دوم قرن بیستم زندگی ماشینی شدت گرفت و به تبع آن در ساختار زمین و از جمله پوشش گیاهی دخل و تصرف‌های زیادی شد که حاصل آن ویرانی طبیعت را به دنبال داشت. اهم جنگل‌ها یا به کلی نابود شد یا به شکل تنک و غیرقابل استفاده تبدیل گردید. در مجموع ساختار پوشش گیاهی اعم از جنگل و گیاه‌های بوته‌ای دچار آسیب گشت. سیمای کنونی پوشش گیاهی را در واقع می‌توان محصول و کنش طبیعت نسبت به دخالت‌های انسانی دانست.

پوشش گیاهی مناسب، در جلوگیری از حوادث و بلایای طبیعی نقش اساسی دارد. در زمین‌های مناطق جنگلی، هر هکتار زمین قادر است ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ مترمکعب آب را جذب کند.

پوشش گیاهی در کنترل و کاهش سرعت باد نقش بسزایی دارد و از وقوع طوفان‌های شن و بلند شدن گردوغبار جلوگیری می‌نماید. بر اساس همین خاصیت است که در مناطق کویری، جنگل‌های دست کاشت صورت می‌گیرد و در امر توسعه کشاورزی و امور زیست‌محیطی در شهرها و روستا مؤثر واقع می‌شود، پوشش گیاهی در جلوگیری از فرسایش خاک و جابجایی آن نقش بسزایی دارد. اراضی با پوشش گیاهی متراکم، ۹۹ درصد نزولات آسمانی را جذب می‌کند در حالی که اراضی زراعی عریان تنها ۵۰ درصد از این نزولات را جذب می‌نماید و بقیه به صورت هرز آب از دسترس خارج می‌شود.

جدول ۲۳- مساحت پارک های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸

پوشش گیاهی	مساحت (هکتار)
عرصه‌های جنگلی	طبیعی ۶۵۰۰۰
	دست کاشت ۳۴۷۰۸۵
فضاهای سبز	
ذخیره گاه‌های جنگلی	۲۸۵۵۵
پارک های جنگلی طبیعی	۸۱۶۶
	۲۵۵

بر اساس گزارشات موجود اندکی کمتر از ۸ درصد وسعت استان مناسب جنگل کاری است که شهرستان‌های سمیرم، فریدون‌شهر، خوانسار، گلپایگان را شامل می‌شود. لذا کشت درختان شمر و غیر شمر می‌تواند در اقلیم و زیست منطقه مؤثر واقع شود. علاوه بر آن مالچ پاشی و پرورش جنگل‌هایی از نوع تاغ در مناطق کویری در تلطیف هوا و پیشروی شن و جلوگیری افزایش بیابان‌ها مؤثر می‌باشد.

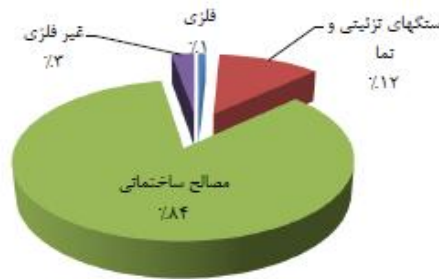
جدول ۲۴- مساحت جنگل ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸

شرح	مساحت (هکتار)
جنگل	۴۱۲۰۸۵
مرتع	خوب (پرتراکم) ۶۸۸۰۳۵
	متوسط (نیمه متراکم) ۳۳۳۷۳۳۳
	فقیر (تراکم کم) ۲۱۹۷۱۰۳
بیابان	۲۸۹۲۳۹۶

با توجه به این که حیات جانوری بستگی مستقیم به پوشش گیاهی یک منطقه دارد، در استان اصفهان نیز به فراخور تنوع و تراکم پوشش گیاهی، گونه‌های جانوری مختلفی زندگی می‌کنند. در حال حاضر حدود ۲۴ هزار گونه مختلف جانوری در نقاط مختلف استان زیست می‌کنند. از ۱۷۰ گونه پستاندار در ایران، ۶۲ گونه در استان اصفهان شناسایی شده‌اند. از ۵۱۷ گونه پرنده شناسایی شده در کشور، ۲۹۶ گونه پرنده در استان اصفهان جای گرفته‌اند. متأسفانه از میان گونه‌های موجود، ۱۳ گونه جانوری از جمله یوزپلنگ، گربه شنی، عقاب طلایی، هوبره، اردک سرسفید و شاهین به دلیل تخریب زیستگاه و یا شکار غیرمجاز در معرض خطر انقراض می‌باشند.

۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

بر اساس آمار وزارت صنعت، معدن، تجارت، استان اصفهان با دارا بودن مجموع ذخیره (قطعی و احتمالی) معادل ۳/۳ میلیارد تن از لحاظ میزان ذخایر معدنی رتبه دوم کشور را به خود اختصاص داده است. سهم گروه‌های معدنی از کل ذخیره مواد معدنی استان به صورت مصالح ساختمانی ۸۴ درصد (برابر ۲/۸ میلیارد تن) سنگ‌های تزئینی و نما ۱۲ درصد (برابر ۰/۴ میلیارد تن)، مواد غیرفلزی ۳ درصد (برابر ۸۹ میلیون تن) و مواد فلزی ۱ درصد (برابر ۳۰ میلیون تن) می‌باشد.

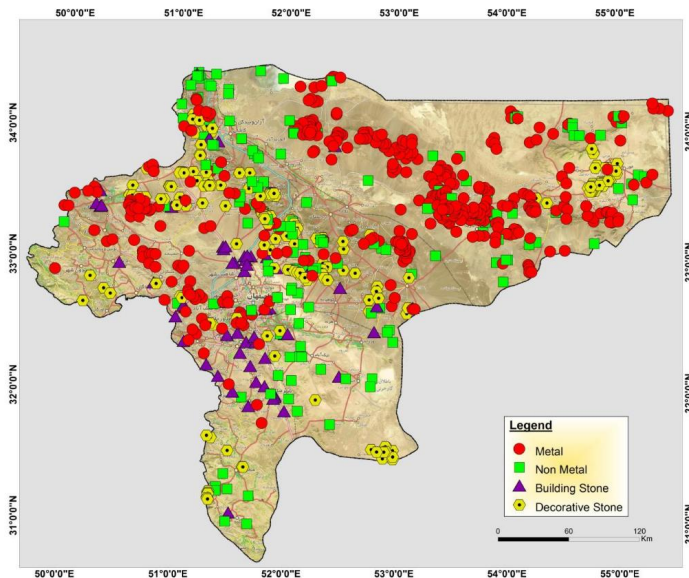
نمودار ۴- درصد ذخیره انواع مواد معدنی در استان اصفهان

ساختار زمین‌شناسی منطقه نشان از آن دارد که سنگ‌های موجود در این منطقه مربوط به دوران پرکامبرین تا عهد جدید است. باختر اصفهان را بیشتر رخنمون‌های دوران پرکامبرین تشکیل می‌دهد. در گلپایگان در برخی از نقاط سنگ‌های دگرگون شده به وسیله سنگ‌های دگرگون نشده پرکامبرین پوشیده شده است. بخش بزرگی از این دگرگون‌شدگی در شمال گلپایگان و موه دیده می‌شود. تپه‌های شمالی جاده گلپایگان - خمین از فیلاگنیس ساخته شده و با حرکت به طرف مشرق دگرگونی و گنیس زیادتر می‌شود کانسارهای مهم پرکامبرین شامل آهن در شرق نائین، سرب و روی در نائین و اردستان و طلا در موه می‌باشد.

از دوره کامبرین (وابسته به پالئوزوئیک) تا پایان دوره سیلورین فعالیت رسوبی و ماگمایی در استان کاهش یافته است. در اواخر دوره سیلورین و طی دوره دونین رسوب‌های آواری و کربناتی در غرب و شمال کوه کرکس به وجود آمده که صاحب‌نظران آن‌ها را به دوران دونین پائین منتسب می‌کنند. این رسوب‌ها در دامنه غربی و شرقی کوه‌های کهرود برون‌زدگی دارد. برون‌زدگی غربی تا روستای ایبانه و اطراف سه ادامه دارد. در شمال زفره و کوه کفتارای ماسه‌ای و شیلی و لایه‌های شیل قرمز رنگ از آثار دونین پائین است. بر اساس فسیل‌های یافت شده بر روی سنگ آهک‌های خاکستری رنگ، این سنگ‌ها را به دوره‌های دونین میانی و بالایی وابسته می‌دانند. آثار دونین بالایی علاوه بر فسیل‌های یافت شده فوق‌الذکر، در رشته کوه‌های قهرود و مناطق جنوب غرب اردستان به صورت رسوبات شیل و آهک‌های براکیو مودار مشاهده می‌گردد.

جدول ۲۵- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷

تعداد شاغلین	تعداد معادن		جمع کل	نوع استخراج
	نحوه مدیریت			
	عمومی	خصوصی		
۱۷۳	۰	۵	۵	استخراج سنگ آهن
۱۰۱۳	۱	۱۰	۱۱	استخراج سنگ سرب و روی
۱۰۱	۱	۰	۱	استخراج سنگ طلا
۱۶	۰	۱	۱	استخراج سنگ مس
۱۱	۰	۱	۱	استخراج سنگ نیکل، آنتیموان و تیتانیوم
۳۴۱	۱	۳۹	۴۰	استخراج شن و ماسه
۲۱۷۵	۰	۱۱۹	۱۱۹	استخراج سنگ‌های تزئینی
۳۷	۰	۷	۷	استخراج سنگ لاشه
۱۰۹۴	۵	۸۹	۹۴	استخراج سنگ آهک
۳۲	۰	۸	۸	استخراج سنگ گچ
۱۱۲	۰	۱۳	۱۳	استخراج کائولن و خاک نسوز
۲۹	۰	۳	۳	استخراج دولومیت
۳۲	۰	۴	۴	استخراج بنتونیت و گل سرشوی
۷۵	۰	۷	۷	استخراج باریت، خاک سرخ و زرد
۷	۰	۱	۱	استخراج سولفات استرونتیو و بر
۸	۰	۱	۱	استخراج نمک
۱۸	۰	۳	۳	استخراج سیلیس
۱۱	۰	۳	۳	استخراج پوکه معدنی
۲۵	۰	۵	۵	استخراج فلدسپات
۲۸	۰	۲	۲	استخراج تالک
۵۳۳۸	۸	۳۲۱	۳۲۹	کل

نقشه ۸- پراکندگی گروه‌های مواد معدنی در استان اصفهان

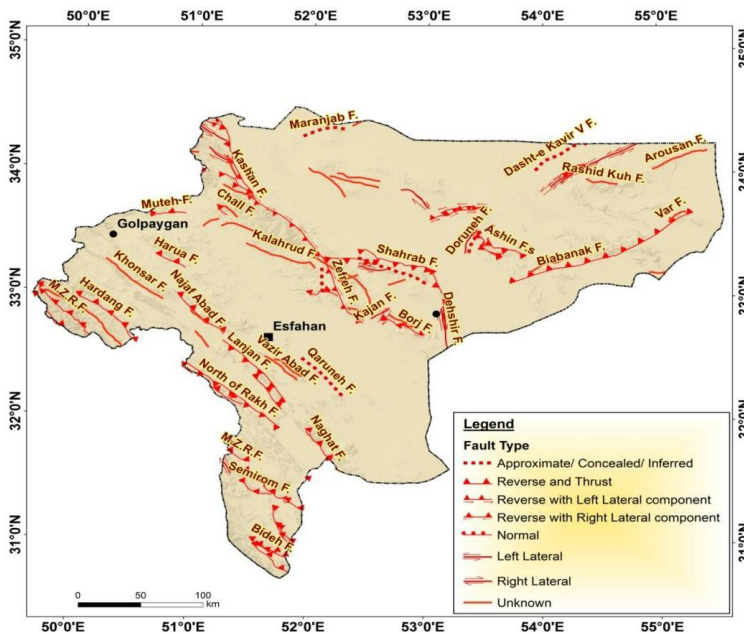
۳-۲-۸- مخاطرات محیطی

۳-۲-۸-۱- زلزله

اصفهان در مرکز ایران قرار دارد. این استان در چهار واحد ساختمانی (زون زاگرس چین خورده، زون زاگرس مرتفع، زون سندج - سیرجان و زون ایران مرکزی) قرار می‌گیرد که ذیل آورده می‌شود. بنا بر گزارشات موجود در استان، زلزله با خطر نسبی بسیار بالا گزارش نشده است. حدود ۳۴۹۵ کیلومترمربع از مساحت استان در پهنه با خطر نسبی بالا قرار دارند. این مناطق عبارت‌اند از مناطق غربی و جنوبی فریدون‌شهر، جنوب غربی فریدن، شمال سمیرم و بخشی از شمال شرق نائین.

مناطق "با خطر نسبی نسبتاً بالا" حدود ۱۱۵۳۹ کیلومترمربع استان را پوشش می‌دهد که جنوب غرب و مرکز شهرستان سمیرم، جنوب غرب شهرضا، شمال غرب فریدون‌شهر، جنوب غربی فریدن، مرکز شهرستان نطنز، مقداری از غرب اردستان، جنوب شرقی کاشان، شمال شرقی نائین، جنوب مبارکه و لنجان را شامل می‌شود. ۲۱۷۰۳ کیلومترمربع وسعت استان در طبقه "با خطر نسبی متوسط" قرار می‌گیرند و قسمت‌های جنوب و شرق

تیران و کرون، شرق و شمال شرق کاشان، غرب اردستان، شمال نظنز و بخشی از شهرستان‌های برخوار و میمه و نائین را پوشش می‌دهد. مناطق با "خطر نسبی نسبتاً پائین" ۲۶۵۴۷ کیلومتر مربع وسعت دارد که نواحی جلگه‌ای و دشت‌های شمال غربی و مرکز استان را دربر می‌گیرد. مناطق با "خطر نسبی پائین" ۴۳۶۷۳ کیلومتر مربع می‌باشد که بیشتر شامل نواحی بیابانی و صحرایی، مرکز و شرق استان می‌باشد. از ۳۰ گسل مهم ایران، چند گسل یا امتداد آن‌ها در اصفهان قرار دارند. بعضی از آن‌ها عبارت‌اند از گسل دهشیر - بافت، گسل زاگرس، گسل قم - زفره درونه و گل کاشان.

نقشه ۹- گسل‌های اصلی استان اصفهان

با توجه به مشخصات زمین‌لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین می‌باشند، زمین‌لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارت‌اند از:

- مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $g \leq 0.35$)

- مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب $g = 0.30$)

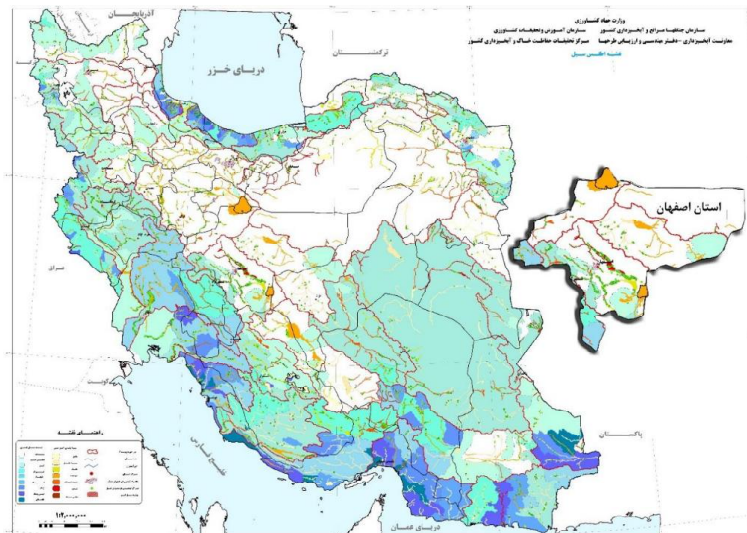

۳-۲-۸-۲- سیل

سطح بارش در استان اصفهان به طور متوسط کمتر از سطح کشور می‌باشد. سیل با بارش‌های ممتد و با دبی بالا ممکن است حاصل شود. شیب زمین، تراکم پوشش گیاهی، جنس خاک، شدت بارندگی و تداوم آن و توده‌ها از عواملی است که در وقوع سیل مؤثر می‌باشد.

بر اساس گزارشات موجود، از ۱۱۳ مورد حوادث بلایای طبیعی اقلیمی در یک دوره پنج‌ساله در استان اصفهان، ۹۱ مورد آن مربوط به سیل بوده و بالاترین آن‌ها به شهرستان‌های کاشان و فریدون‌شهر مربوط می‌شود. گستردگی استان و توزیع ناهمگون ریزش‌های جوی و شرایط آب و هوایی از یک‌طرف و دخالت‌های بی‌رویه و خارج از چارچوب مقررات از طرف دیگر باعث می‌شود که بعضی از بارش‌ها با شدت کم موجب سیلاب شده و در جای دیگر بارش با شدت بالا حادثه سیل را باعث نشود.

طی سال‌های ۱۳۰۱-۷۰، وقوع ۵۲ سیل مهم در سطح کشور گزارش شده که ۱۲ مورد آن مربوط به استان اصفهان می‌باشد. استان اصفهان ۶/۵ درصد مساحت کشور را در بر دارد بنابراین احتمال وقوع سیل در استان به طور متوسط ۳/۵ برابر سطح معمول کشور است. ذکر این نکته ضروری است که سیل‌های فوق‌الذکر، سیل‌های با خرابی بالا بوده و تعداد سیل‌های ثبت شده برای استان به مراتب بالاتر از این مقدار است.

نقشه ۱۱- اطلس سیل ایران و استان اصفهان

۳-۲-۹- مناطق حفاظت شده

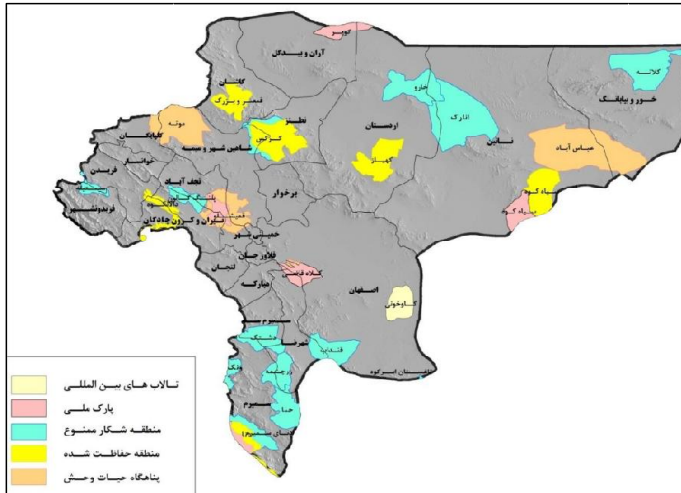
بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط زیست استان اصفهان مناطق تحت مدیریت استان شامل ۴ منطقه حفاظت شده (۳۰۰۸۹۹۰ هکتار)، ۳ پارک ملی (۱۱۳۵۹۵ هکتار) و اثر طبیعی- ملی سپاهان و همچنین ۱۲ منطقه شکار ممنوع (۱۰۰۳۷۷۰ هکتار) و ۵ پناهگاه حیات وحش (۱۱۴۰۸۵۸ هکتار) می باشد.

جدول ۲۶- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت شده استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه حفاظت شده
شهرستان های نطنز و شاهین شهر و میمه	۱۱۴۰۰۰	منطقه حفاظت شده کرکس
شهرستان های تیران ، چادگان و فریدن	۳۵۰۰۰	منطقه حفاظت شده دالانکوه و دریاچه سد زاینده رود
شهرستان اردستان	۹۲۰۰۰	منطقه حفاظت شده کهباز
شهرستان کاشان	۵۹۸۹۰	منطقه حفاظت شده قمصر و برزک
شهرستان برخوار	۶/۳	اثر طبیعی ملی سپاهان
شهرستان های شاهین شهر و میمه، گلپایگان- محلات و دلجان	۳۶۸۹۰	پارک ملی موته
شهرستان های اصفهان و شهرضا	۴۷۰۰۰	پارک ملی کلاه قاضی
شهرستان های نجف آباد- تیران- خمینی شهر و شاهین شهر و میمه	۳۰۰۶۹	پارک ملی قمشلو

جدول ۲۷- موقعیت و مساحت مناطق شکار ممنوع استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه شکار ممنوع
شهرستان نجف آباد تیران	۳۵۰۰۰	منطقه شکار ممنوع پلنگ گالون
شهرستان اصفهان	۶۳۰۰۰	منطقه شکار ممنوع تالاب بین المللی گاو خونی
شهرستان سمیرم	۷۸۰۰۰	منطقه شکار ممنوع حنا
شهرستان شهرضا و دهاقان	۶۷۳۰۰	منطقه شکار ممنوع دشتک
شهرستان سمیرم و شهرضا	۵۵۷۰۰	منطقه شکار ممنوع زرچشمه
شهرستان شهرضا و فریدونشهر	۲۲۰۰۰	منطقه شکار ممنوع ستبله
شهرستان شهرضا اصفهان	۸۲۰۰۰	منطقه شکار ممنوع شاه قنابد
شهرستان شاهین شهر و میمه	۲۷۸۴۰	منطقه شکار ممنوع کرکس
شهرستان شهرستان خور	۱۳۳۷۰۰	منطقه شکار ممنوع کلاته
شهرستان انارک نائین	۲۴۸۰۰۰	منطقه شکار ممنوع کوه بزرگی
شهرستان سمیرم	۲۶۱۲۰	منطقه شکار ممنوع ونک
شهرستان های شاهین شهر و میمه، گلپایگان- محلات و دلجان	۱۶۵۱۱۰	پناهگاه حیات وحش موته
بخش کویرات شهرستان های آران و بیدگل	۲۵۳۱۶۴	پناهگاه حیات وحش یخاب
شهرستان های اصفهان و شهرضا	۳۰۰۰	پناهگاه حیات وحش کلاه قاضی
شهرستان های نائین و اردستان	۳۲۷۰۰۰	پناهگاه حیات وحش خارو و کوه بزرگی
شهرستان های نائین و خور و بیابانک	۳۰۹۰۰۰	پناهگاه حیات وحش عباس آباد
شهرستان های نجف آباد- تیران- خمینی شهر و شاهین شهر و میمه	۸۳۵۸۴	پناهگاه حیات وحش قمشلو

نقشه ۱۲- مناطق تحت حفاظت محیط زیست استان اصفهان

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۱-۳-۳- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان اصفهان

۳-۳-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان اصفهان

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان رشته‌ای و میان بخشی در جست و جوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تاکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع محوردر فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید (سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به‌طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیشبرنده توسعه است که پژوهشگران نیز در سدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از

شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به‌طور کلی در راستای توسعه و به‌عنوان بستر ساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به‌عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

از مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی استان می‌توان به پیشینه تاریخی غنی و پیشگامی استان در امورات فرهنگی و اجتماعی به‌عنوان پایتخت فرهنگی کشور اشاره کرد. استان اصفهان دارای تنوع قومی و زبانی است که یکی دیگر از عوامل پیشبرنده توسعه محسوب می‌شود. علاوه بر موارد یاد شده استان اصفهان دارای عواملی همچون جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی، فرهنگی و هنری، صنایع دستی و ... است که این عوامل نیز از جمله موارد پیشبرنده توسعه در استان به حساب می‌آیند. از طرف دیگر استان اصفهان در مواردی همچون کیفیت خدمات سازمانی، آمادگی برای مشارکت با سازمان‌ها در صورت نیاز، افتخار به ایرانی بودن و همچنین اعتماد سازمانی میانگین بالاتری نسبت به کل کشور داشته و از جمله عوامل محرک توسعه در استان هستند که در پیشبرد توسعه کمک شایانی خواهند کرد؛ زیرا که هر کدام از عوامل یادشده اهمیت بالایی استان در بین مردم را نشان می‌دهد. به‌طور مثال میزان بالای افتخار به ایرانی بودن در بین پاسخگویان اصفهان به گونه‌ای بوده است که بالاترین میانگین در کشور را داشته است و همین دلیل میزان بالای اهمیت بالای توسعه کشور را در بین مردم نشان می‌دهد که می‌تواند پذیرش برنامه‌های توسعه‌ای را در استان تسهیل کند. البته باید توجه داشت که میزان بالای آسیب‌های اجتماعی و افزایش روز افزون آن بر عوامل ذکر شده تأثیر منفی خواهد گذاشت و ممکن است توسعه استان را با مشکل جدی مواجه سازد.

۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

از موانع اصلی توسعه در استان می‌توان سرمایه اجتماعی پایین در سطح میانی و همچنین پایین بودن سطح احساس امنیت، رضایت از زندگی، اعتماد عمومی و یا به‌طور کلی پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی خرد در استان و میزان پایین میانگین‌های متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان و همچنین سرمایه اجتماعی پایین اشاره کرد. از طرف دیگر روند افزایشی برخی از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی مهم همچون قاچاق مواد مخدر، اعتیاد، سرقت، طلاق و بیکاری می‌تواند تأثیر منفی بر وضعیت استان اصفهان بگذارد و مانع توسعه استان باشد. وضعیت

نامطلوب این شاخص‌ها در سطح استان که به تعبیری وجود سطح بالایی از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی نیز با وجود اینکه خود معلول بعضی علت‌های دیگر است ولی در صورت تداوم و طولانی شدن می‌تواند تبدیل به مانعی مهم در مسیر توسعه تبدیل شود. برای مثال اگر روند بیکاری همچنان ادامه داشته باشد می‌تواند احتمال افزایش آسیب‌هایی مانند اعتیاد و سرقت را به همراه داشته باشد. افزایش این نوع از آسیب‌ها نیز خود می‌تواند آسیب‌هایی دیگری در حوزه خانواده مانند افزایش طلاق، افزایش کودکان بی سرپرست و یا بدسرپرست، فرار از خانه و ... را به همراه داشته باشد. وجود آسیب‌هایی در حوزه خانواده نیز می‌تواند مشکلات روحی و جسمی را برای بخش عظیمی از جامعه به دنبال داشته باشد و از این رو بر فرایند توسعه نیز تأثیرات منفی خواهد گذاشت. افزون بر این وضعیت نامناسب آسیب‌های اجتماعی در استان اعتماد نهادی و اعتماد تعمیم یافته را پایین می‌آورد که این امر در طولانی مدت باعث مهاجرت گروه‌های توانمند استان را به دنبال دارد که این خود تأثیر منفی بر توسعه استان خواهد گذاشت؛ به این دلیل که با مهاجرت طبقات و گروه‌های توانمند، افراد و گروه‌هایی در استان باقی می‌مانند که به طور کلی توانایی بر عهده گرفتن بسیاری از مسئولیت‌هایی که بر توسعه اثر مثبت می‌گذارد را ندارند. پس وجود سطح بالای آسیب‌های اجتماعی در جامعه یکی از عوامل مهم اجتماعی مانع توسعه در استان محسوب می‌شود.

۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان اصفهان

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان اصفهان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان دارای نرخ سینوسی بوده است؛ همچنین نرخ بیکاری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ بالاتر از نرخ بیکاری کل کشور بوده است. میزان بیکاری در استان اصفهان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۳/۷ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور (۱۲ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
اصفهان	۱۳/۱	۱۱	۱۳/۲	۱۴/۶	۱۳/۷
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان اصفهان در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان اصفهان در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۱/۳ درصد و در مناطق روستایی ۵/۸ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق روستایی و شهری وضعیت بهتری دارد. نرخ بیکاری استان اصفهان از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ وضعیت مناسبی نداشته و از بعد آن وضعیت رو به بهبود بوده است.

جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۲۷	۵/۷	۶	۱۵/۲	۴	۱۳/۸	اصفهان	۱۳۹۴
-	۸/۱	-	۱۲/۲	-	۱۱	کل کشور	
۲۲	۷/۷	۶	۱۵/۷	۵	۱۴/۶	اصفهان	۱۳۹۵
-	۸/۹	-	۱۳/۷	-	۱۲/۴	کل کشور	
۱۶	۷/۵	۶	۱۵/۴	۴	۱۴/۴	اصفهان	۱۳۹۶
-	۸/۲	-	۱۳/۴	-	۱۲/۱	کل کشور	
۱۸	۷/۲	۱۱	۱۴/۶	۹	۱۳/۷	اصفهان	۱۳۹۷
-	۷/۹	-	۱۳/۵	-	۱۲	کل کشور	
۲۳	۵/۸	۱۸	۱۱/۳	۱۴	۱۰/۶	اصفهان	۱۳۹۸
-	۷/۳	-	۱۱/۸	-	۱۰/۶	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان و کل کشور، در استان اصفهان بیشتر بوده است. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان از سال ۱۳۹۶ به بعد هم در مردان و در زنان رو به کاهش بوده است.

جدول ۳۰- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت

نرخ بیکاری زنان		نرخ بیکاری مردان		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۶	۲۵/۶	۱۱	۱۰/۹	اصفهان	۱۳۹۴
-	۱۹/۴	-	۹/۳	کل کشور	
۱۰	۲۳/۱	۵	۱۲/۵	اصفهان	۱۳۹۵
-	۲۰/۷	-	۱۰/۵	کل کشور	
۷	۲۴/۳	۶	۱۱/۷	اصفهان	۱۳۹۶
-	۱۹/۸	-	۱۰/۲	کل کشور	
۵	۲۳/۳	۱۱	۱۰/۹	اصفهان	۱۳۹۷
-	۱۸/۹	-	۱۰/۴	کل کشور	
۱۲	۱۸/۴	۱۸	۸/۶	اصفهان	۱۳۹۸
-	۱۷/۵	-	۹	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های موردبررسی به جز سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۳۱- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان اصفهان

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال
ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	
۴۲۶	۵۰۵۴	۲۸۷۸	۳۴۷۵۳	۳۳۰۴	۳۹۸۰۷	۱۳۸۰
۴۰۹	۳۸۴۲	۵۶۷۰	۴۳۴۹۹	۶۰۷۹	۴۷۳۴۱	۱۳۸۵
۷۱۲	۲۵۷۰	۷۶۴۳	۴۸۰۳۶	۸۳۵۵	۵۰۶۰۶	۱۳۹۰
۲۳۱	۱۶۸۱	۱۰۸۴۳	۳۵۹۴۷	۱۱۰۷۴	۳۷۶۲۸	۱۳۹۵
۳۰۸	۱۳۱۸	۱۰۴۹۵	۲۶۰۷۵	۱۰۸۰۳	۲۷۳۹۳	۱۳۹۷
۱۱۴۹۰	۶۳۹۰۴	۱۶۴۱۲۴	۴۸۶۶۶۱	۱۷۵۶۱۴	۵۵۰۵۶۵	۱۳۹۷ کل کشور

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان اصفهان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های موردبررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۸/۳ در سال ۱۳۸۰ به

۳۹/۴۴ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، که نسبت طلاق در استان از میزان کل کشور بیشتر بوده و استان اصفهان از جمله استان‌هایی است که بالاترین نسبت طلاق به ازدواج را دارد.

جدول ۳۲- نسبت طلاق به ازدواج در استان اصفهان

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۸/۳۰	۱۲/۸۴	۱۶/۵۱	۲۹/۴۳	۳۹/۴۴	۳۱/۹۰

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهبودی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۲۷۰۶۷ نفر در ۷۴ مرکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ هم در تعداد افراد تحت پوشش و هم در تعداد مراکز بیشتر شده است؛ همچنین در سال ۱۳۹۷، ۱۱۱۳ نفر در ۴۰ مرکز نگهداری کودکان تحت پوشش هستند که نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است.

جدول ۳۳- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی ^۶	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۱۱	۱۷۰	۰	۰
۱۳۸۵	۳۰	۴۰۴	۲۴	۶۶۸۰
۱۳۹۰	۳۵	۳۸۴	۵۴	۲۱۲۵۷
۱۳۹۵	۳۶	۴۴۱	۶۱	۲۲۲۷۱
۱۳۹۷	۴۰	۱۱۱۳	۷۴	۲۷۰۶۷

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر مشخص است استان اصفهان در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۱۷، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست رتبه ۴، تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه ۵ و تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۹ را داشته است.

جدول ۳۴- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۱۷	۰/۲۴	اصفهان	نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی
-	۰/۱۸	کل کشور	
۴	۳/۸۴	اصفهان	نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست به تعداد کودکان بی سرپرست
-	۲/۶۰	کل کشور	
۵	۹۷۴۷۸	اصفهان	تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور
-	۱۷۱۰۴۷۵	کل کشور	
۹	۳۱۳۲۰	اصفهان	تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی
-	۹۴۵۳۹۴	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول ذیل موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان اصفهان را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همانطور که مشاهده می‌شود استان اصفهان در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی رتبه ۶، تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی رتبه ۶ و در سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی رتبه ۱۳ را دارد.

جدول ۳۵- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۶	۳۹	اصفهان	تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی
-	۸۳۲	کل کشور	
۶	۲۳۴۹۵۲	اصفهان	تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی
-	۴۷۸۳۶۸۱	کل کشور	
۱۳	۲۷/۵	اصفهان	سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی
-	۲۵/۱	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در مجموع ۶۶/۴۲ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور بالاتر است. در استان اصفهان ۵۵/۰۶ درصد بیمه شده و ۱۱/۳۶ درصد مستمری بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری بگیر می‌باشد.

جدول ۳۶- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

سال ۱۳۹۷			استان
مستمری بگیران	بیمه شدگان	مجموع	
۱۱/۳۶	۵۵/۰۶	۶۶/۴۲	اصفهان
۸/۱۵	۴۵/۶۱	۵۳/۷۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در استان اصفهان درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۳۳/۶۸ درصد بوده است که از درصد بیمه شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور (۵۱/۶۳ درصد) پایین تر بوده است.

جدول ۳۷- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران^۷

سال ۱۳۹۷	استان
۳۳/۶۸	اصفهان
۵۱/۶۳	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان گردان‌های کشف شده در استان اصفهان می‌باشد؛ همانطور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول قرص‌های روانگردان مربوط می‌شود؛ میزان مواد مخدر کشف شده در استان اصفهان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۵ در اکثر موارد کاهش پیدا کرده است.

^۷ از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده است.

جدول ۳۸- انواع مواد مخدر و روان گردان های کشف شده

سال					مواد مخدر (کیلوگرم)	
۱۳۹۷	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۸۰		
۱۱۹۶	۳۷۸	۲۰۹۳	۰۰۰	۰۰۰	هروئین (هروئین، کراک، کریستال)	مواد افیونی
۹۹۷	۱۲۵۴	۷	۰۰۰	۰۰۰	مرفین	
۲۹۳۹۷	۲۴۸۰۱	۱۶۳۲۲	۰۰۰	۰۰۰	تریاک و شیره تریاک	
-	-	-	۰۰۰	۰۰۰	سایر	
۵۰۵۴	۵۴۶۷	۲۳۷۲	۰۰۰	۰۰۰	حشیش	کانابیس
۶۳۳	۲۰۵۸	۹۲	۰۰۰	۰۰۰	گراس	
۲۳۴	۵۱	۵۲	۰۰۰	۰۰۰	شیشه (متا آمفتامین)	محرک ها
۴۷۹	۳۶۵	۷۰	۰۰۰	۰۰۰	سایر موارد	
۱۸۱۳۵۸	۶۲۰۴۷	۲۰۳۶۳	۰۰۰	۰۰۰	آمپول و قرص های روان گردان	سایر موارد
۶۰۱	۹۷۰	۰	۰۰۰	۰۰۰	مواد پیش ساز (لیتر)	

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همانطور که در جدول مشاهده می شود تعداد دستگیر شدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن افزایش کرده است. این نکته نیز قابل توجه است که میزان دستگیری قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده، معنادار و مصرف کننده و همچنین اتباع بیگانه به نسبت سال ۱۳۹۵ بیشتر شده است.

جدول ۳۹- دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۲۳۹۰۳	۲۱۰۲۹	۲۳۲۲	۵۵۲
۱۳۹۵	۲۱۷۱۱	۱۲۳۲۸	۸۷۸۹	۵۹۴
۱۳۹۷	۲۸۸۰۷	۱۷۲۱۰	۱۰۸۵۲	۷۴۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان اصفهان را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۸۶/۸۹ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مسئله نشان از میزان متوسط رو به بالای مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مسئله رتبه ۹ را دارا می‌باشد.

جدول ۴۰- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۹	۸۶/۸۹	اصفهان
-	۱۱۴/۴۴	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان اصفهان را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۵۳/۲۴ و در کل کشور ۵۰/۲۵ بوده است و میزان بالای توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را نشان می‌دهد استان اصفهان در این رابطه رتبه یازدهم را در بین استان‌های دیگر داشته است.

جدول ۴۱- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۱	۵۳/۲۴	اصفهان
-	۵۰/۲۵	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول ذیل سرقت‌های عادی بر حسب نوع را در استان اصفهان نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر مشاهده می‌شود میزان سرقت‌های اتفاق افتاده در همه موارد در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است. میزان سرقت در سال ۱۳۹۷ از اماکن خصوصی برابر ۱۵۷۱۱، اماکن دولتی ۸۳۷، منزل ۷۴۰۰ و مغازه ۲۰۵۰ مورد گزارش شده است.

جدول ۴۴- جرائم واقع شده در حوزه استحضافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع (در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نوع و درگیری		شرارت			دستگیرشدگان
		سایر	خودکشی	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه کشی	سایر شرارت‌ها	
اصفهان	۱/۹۱	۴/۱۶	۱۹/۹۶	۴۹۳/۵۹	۲/۲۱	۰/۰۶	۰/۰۸	۰/۲۱	۰/۸۲
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحضافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر استان اصفهان نسبت دستگیر شدگان در این مورد ۲/۰۲ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت پایین تری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که کمترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند.

جدول ۴۵- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحضافی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۰	۲/۰۲	اصفهان
-	۷/۵۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است (شارع‌پور، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی جزئی جدا نشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مولفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مولفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

❖ پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات

❖ پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف

❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه

۱. مطلوب بودن جامعه

۲. وجود عدالت و برابری

❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول مشخص است در همه متغیرها، میانگین استان اصفهان پایین‌تر از میانگین کل کشور و طیف اصلی متغیرها بوده است؛ همچنین باید به این نکته نیز اشاره کرد که استان اصفهان در متغیرهای پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات و پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه و وجود عدالت و برابری) دارای پایین‌ترین میانگین در بین استان‌های کشور بوده است به گونه‌ای که در هر سه متغیر رتبه ۱ از نظر ارزیابی پایین نسبت به این متغیرها را داشته است.

جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱	۲۰/۴	اصفهان	پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۳/۶۴	کل کشور	
۳	۲۷/۳۴	اصفهان	پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۹/۳	کل کشور	
۱	۱۹/۷۷	اصفهان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)
-	۲۱/۹۱	کل کشور	
۱	۱۹/۳۹	اصفهان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۲/۰۸	کل کشور	
۸	۱۶/۹	اصفهان	ارزیابی نسبت به آینده (میانگین طیف ۲۱)
-	۱۸/۸۲	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان اصفهان و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان اصفهان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۱/۸۵ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ پایین تر بوده و همچنین از میانگین اصلی طیف (۱۵) نیز پایین تر بوده است. استان اصفهان در این خصوص دارای رتبه ۱ بوده است که این مسئله بدین معنی است که استان اصفهان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان دارای کمترین میانگین در بین استان‌های کشور بوده است.

جدول ۴۲- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۱۵)	استان	مورد
۱	۱۱/۸۵	اصفهان	سرمایه اجتماعی در سطح کلان
-	۱۳/۱۸	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارتند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همانطور که در جدول مشخص است میانگین استان اصفهان نسبت به کل کشور در متغیرهای اعتماد سازمانی، کیفیت خدمات سازمانی، آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز و ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین میانگین بالاتری داشته و در دیگر متغیرها میانگین پایین‌تری داشته است؛ همچنین استان اصفهان فقط در متغیر ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین میانگینی بالاتر از میانگین طیف اصلی داشته است و در دیگر متغیرها میانگین پایین‌تری نسبت به میانگین طیف اصلی داشته است.

جدول ۴۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱۶	۶۴/۸۹	اصفهان	اعتماد سازمانی (میانگین طیف ۶۹)
-	۶۴/۳۴	کل کشور	
۱۶	۵۶/۴۴	اصفهان	کیفیت خدمات سازمانی (میانگین طیف ۶۰)
-	۵۵/۶۱	کل کشور	
۱۰	۵۱/۳۱	اصفهان	عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها (میانگین طیف ۵۴)
-	۵۲/۲۶	کل کشور	
۱۸	۴۶/۱۲	اصفهان	آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)
-	۴۵/۵۴	کل کشور	
۳	۳۷/۹۶	اصفهان	اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۴۹	کل کشور	
۸	۳۸/۶۵	اصفهان	دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۷۵	کل کشور	
۶	۳۷/۰۷	اصفهان	عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۸	کل کشور	
۲۶	۲۰/۸۲	اصفهان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین (میانگین طیف ۱۸)
-	۱۹/۹۷	کل کشور	
۲	۱۲/۱۰	اصفهان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین (میانگین طیف ۱۵)
-	۱۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان اصفهان و کل کشور نشان می‌دهد که استان اصفهان با میانگین ۲۵/۵۲ پایین‌تر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ و میانگین اصلی طیف قرار دارد. استان اصفهان جزو ۵ استانی است که کمترین میانگین را در این شاخص داشته‌اند.

جدول ۴۹- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۵	۲۵/۵۲	اصفهان	سرمایه اجتماعی در سطح میانی
-	۲۶/۳۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مولفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مولفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مولفه عبارتند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزشها و ویژگی های اخلاقی
۳. عام گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان اصفهان در همه متغیرها به جز ارزشها و ویژگی های اخلاقی مثبت بالاتر از میانگین کل کشور بوده و وضعیت مناسب تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۵۰- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مولفه‌ها
۲	۲۶/۳۸	اصفهان	ارزشها و ویژگی های اخلاقی منفی (میانگین طیف ۲۱)
-	۲۴/۹	کل کشور	
۳۱	۲۰/۹۳	اصفهان	ارزشها و ویژگی های اخلاقی مثبت (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۳/۷۶	کل کشور	
۲۴	۲۵/۵۱	اصفهان	عام گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده
-	۲۵/۱۱	کل کشور	
۲۳	۱۹/۷۴	اصفهان	عام گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه ها و آشنایان
-	۱۹/۱۱	کل کشور	
۲۰	۱۵/۶۵	اصفهان	عام گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیرهمشهری و غریبه ها
-	۱۵/۱۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۱۰ درصد از پاسخگویان استان اصفهان میزان قابل اعتماد بودن مردم را زیاد و خیلی زیاد و ۴۶٫۲ کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۷/۴ و ۳۵/۶ درصد بوده است؛ استان اصفهان در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۱ را در بین استان‌های دیگر دارد که نشان از میزان پایین اعتماد به مردم در استان است.

جدول ۵۱- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۱	۱/۶	۸/۴	۴۳/۸	۲۷/۱	۱۹/۱	اصفهان
-	۲/۵	۱۴/۹	۴۷/۱	۲۳/۱	۱۲/۵	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۱۴/۱ درصد از پاسخگویان استان اصفهان این میزان را زیاد و خیلی زیاد و ۶۸/۵ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۸/۲ و ۵۵/۸ درصد بوده است. استان اصفهان در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۴ را دارد و جزو ۵ استانی است که پایین‌ترین ارزیابی را نسبت به این متغیر داشته‌اند.

جدول ۵۲- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان

مسافرت) در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۴	۱/۶	۱۲/۵	۱۷/۶	۲۰/۶	۴۷/۸	اصفهان
-	۲/۸	۱۵/۴	۲۶	۲۴/۴	۳۱/۴	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۶۰/۳ درصد از پاسخگویان استان اصفهان میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را کم و خیلی کم و ۱۱/۵ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۵۱/۳ و ۱۴/۱ درصد بوده است. استان اصفهان در این خصوص دارای رتبه چهارم بوده که نشان از میزان مشارکت پایین پاسخگویان در فعالیت‌های داوطلبانه است.

جدول ۵۳- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۴	۱/۸	۹/۷	۲۸/۳	۲۶/۴	۳۳/۹	اصفهان
-	۳/۳	۱۰/۸	۳۴/۶	۲۷/۴	۲۳/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۸۷/۲ درصد از پاسخگویان استان اصفهان میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ استان اصفهان در رابطه با این موضوع رتبه ۲۹ را داشته و در بین ۳ استانی قرار دارد که در حد بالایی افتخار به ایرانی بودن خود دارند.

جدول ۵۴- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۹	۵۸/۷	۲۸/۵	۸/۲	۲/۶	۱/۹	اصفهان
-	۴۵	۳۰/۵	۱۵/۸	۵/۸	۳	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ باتوجه به جدول زیر ۶۲/۱ درصد از پاسخگویان استان اصفهان تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم و ۲۴/۲ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۵۶/۹ و ۲۳/۱ درصد بوده است؛ پاسخگویان استان اصفهان در این خصوص تمایل متوسطی به مهاجرت از کشور داشته‌اند.

جدول ۵۵- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۴	۱۰/۷	۱۳/۵	۱۳/۷	۱۸/۶	۴۳/۵	اصفهان
-	۹/۹	۱۳/۲	۲۰	۲۲	۳۴/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۳۱/۳ درصد از پاسخگویان استان اصفهان میزان رضایت از زندگی خود را زیاد و خیلی زیاد و ۲۰/۶ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۳۳/۶ و ۲۵/۹ درصد بوده است. باتوجه به رتبه استان (۲۰) نیز می‌توان عنوان کرد که استان اصفهان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین متوسط رو به بالایی بوده است.

جدول ۵۶- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان اصفهان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۰	۷/۴	۲۳/۹	۴۸/۲	۱۳/۲	۷/۴	اصفهان
-	۷/۳	۲۶/۳	۴۰/۵	۱۷/۲	۸/۷	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان اصفهان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۴۰ درصد از پاسخگویان استان اصفهان میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد و ۳۰/۵ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که در مقایسه با میزان کل کشور به ترتیب برابر ۳۳/۹ و ۳۴/۴

درصد بوده است. بر اساس اطلاعات جدول استان اصفهان از استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد متوسطی ارزیابی شده است.

جدول ۵۷- توزیع درصدی احساس امنیت در استان اصفهان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
اصفهان	۱۳/۷	۱۶/۸	۲۹/۵	۳۲/۶	۷/۴	۱۹
کل کشور	۱۴/۲	۲۰/۲	۳۱/۷	۲۶/۹	۷	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان اصفهان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان اصفهان (۲۴/۴۹) پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده و در بین ۱۰ استانی قرار دارد که پایین‌ترین میانگین را در این شاخص داشته‌اند.

جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان اصفهان و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	اصفهان	۲۴/۴۹	۷
	کل کشور	۲۵/۲۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان اصفهان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان اصفهان (۲/۶۴) پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان پایین بوده است. رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی ۱ بوده است که نشان‌دهنده این مسئله است که استان اصفهان در بین استان‌های کشور پایین‌ترین میانگین را در این شاخص داشته است.

جدول ۵۹- میانگین سرمایه اجتماعی در استان اصفهان و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی کل	اصفهان	۲/۶۴	۱
	کل کشور	۲/۷۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان اصفهان

دو جدول زیر تعداد و سرانه (در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان ۶۴/۹۵ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسبی داشته است. استان اصفهان در رابطه با پزشکان در همه سرانه‌ها به جز دکترای تخصصی وضعیت بهتری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۶۰- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۰۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۱۲۴۱	۷۱۲	۱۲۴	۰۰۰	۴۹	۳۵۶	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۲۲۰۷	۹۶۷	۳۰۳	۰۰۰	۱۲۵	۸۱۲	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۲۴۰۹	۱۰۰۲	۲۷۱	۰۰۰	۱۰۷	۱۰۲۹	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۳۲۲۸	۱۱۰۶	۳۶۵	۳۳	۱۷۴	۱۱۷۶	۱۴۷	۲۲۷
۱۳۹۷	۳۳۲۶	۱۰۶۶	۳۹۶	۳۴	۱۶۶	۱۱۶۷	۱۹۲	۳۰۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

جدول ۶۱- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)^۸

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۴۸/۴۱	۲۱/۲۱	۶/۶۵	۰/۰۰	۲/۸۴	۱۷/۸۱	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۴۹/۳۷	۲۰/۵۴	۵/۵۵	۰/۰۰	۲/۱۹	۲۱/۰۹	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۶۳/۰۴	۲۱/۶۰	۷/۱۳	۰/۶۴	۳/۴۰	۲۲/۹۶	۲/۸۷	۴/۴۳
۱۳۹۷	۶۴/۹۵	۲۰/۸۲	۷/۷۳	۰/۶۶	۳/۲۴	۲۲/۷۹	۳/۷۵	۵/۹۶

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان اصفهان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۳۳ بوده است که از

^۸ . سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

سرانه کل کشور بالاتر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب وضعیت استان (۱۹۸/۸۵) در هر صد هزار نفر) در مقایسه با کل کشور (۲۰۸/۳۷) در هر هزار نفر) وضعیت نامناسبی است.

جدول ۶۲- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی		سایر			
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی		خصوصی	خبریه				
			تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال				تخت مصوب	بیمارستان فعال	
کل کشور	۱۰۱۶	۱۶۶۵۴۳	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۶۹	۱۱۵۳۳	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱
۱۳۸۰	۶۶	۵۴۸۲	۵۲	۳۸۹۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۴	۱۵۹۰	۰	۰
۱۳۸۵	۶۵	۷۳۰۱	۴۲	۴۸۷۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۳	۲۴۳۱	۰	۰
۱۳۹۰	۶۳	۷۴۹۲	۳۹	۴۷۴۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۴	۲۷۵۱	۰	۰
۱۳۹۵	۶۷	۱۰۰۸۶	۴۴	۶۸۴۷	۴	۹۸۸	۲	۵۰۰	۴	۳۸۲	۱۰	۱۱۵۹	۰	۰
۱۳۹۷	۶۸	۱۰۱۸۳	۴۵	۶۹۴۴	۴	۹۸۸	۲	۵۰۰	۴	۳۸۲	۹	۸۰۹	۰	۰

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۳- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی		سایر			
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی		خصوصی	خبریه				
			تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال				تخت مصوب	بیمارستان فعال	
کل کشور	۲۰۸/۳۷	۱/۲۷	۰/۷۹	۱۴۰/۹۸	۰/۰۹	۱۵/۹۶	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	۱۶۰/۱۴	۱/۴۳	۰/۹۲	۱۰۶/۸۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۵۰	۵۳/۳۲	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۱۵۳/۵۵	۱/۲۹	۰/۸۰	۹۷/۱۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۴۹	۵۶/۳۸	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۱۹۶/۹۶	۱/۳۱	۰/۸۶	۱۳۳/۷۱	۰/۰۸	۱۹/۲۹	۰/۰۴	۹/۷۶	۰/۰۸	۷/۴۶	۰/۲۰	۲۲/۶۳	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۱۹۸/۸۵	۱/۳۳	۰/۸۸	۱۳۵/۶۰	۰/۰۸	۱۹/۲۹	۰/۰۴	۹/۷۶	۰/۰۸	۷/۴۶	۰/۱۸	۱۵/۸۰	۰/۰۰	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان اصفهان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۵۶/۴۶ در هر صد هزار نفر است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. استان اصفهان در تخت‌های فعال بیمارستانی در همه سرانه‌ها به جز تخت‌های روانی سرانه پایین‌تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۶۴- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۶۷۱۱	۸۱۱	۵۶	۴۵۶	۲۹۳	۱۳۸	۴۹۵۷
۱۳۹۷	۸۰۱۲	۷۸۲	۵۶	۵۲۵	۳۱۰	۱۶۹	۶۱۷۰

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۵- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۵	۱۳۱/۰۵	۱۵/۸۴	۱/۰۹	۸/۹۰	۵/۷۲	۲/۶۹	۹۶/۸۰
۱۳۹۷	۱۵۶/۴۶	۱۵/۲۷	۱/۰۹	۱۰/۲۵	۶/۰۵	۳/۳۰	۱۲۰/۴۹

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان اصفهان در سال ۱۳۹۷ برابر ۲۷/۰۷ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۶۶- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

پایگاه مراقبت بهداشتی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال
			شهری	روستایی	شبه‌روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۷۷۴۶	۵۶۵	۳۲۴	۵۶۱	۱۰۵۹	۲۶۴۵	۱۵۵۹	۲۹۴۶۵	۱۳۸۰
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	۱۳۸۵
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	۱۳۹۰
۱	۱۰	۵۵۷	۵۵۱	۱۰	۴۷	۶۷	۹۱	۱۶۲	۱۴۶۵	۱۳۹۵
۱	۱۱	۵۴۷	۴۷۶	۸	۴۱	۶۸	۹۸	۱۵۴	۱۳۸۶	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۷- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)

پایگاه مراقبت بهداشت مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال و شهرستان
			شهری	روستایی	شبانه‌روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۰/۱۲	۰/۲۷	۲۲/۲۰	۶/۵۹	۰/۴۱	۰/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۱	۱/۹۵	۳۶/۸۷	کل کشور
۰/۰۲	۰/۲۰	۱۰/۸۸	۱۰/۷۶	۰/۲۰	۰/۹۲	۱/۳۱	۱/۷۸	۳/۱۶	۲۸/۶۱	۱۳۹۵
۰/۰۲	۰/۲۱	۱۰/۶۸	۹/۳۰	۰/۱۶	۰/۸۰	۱/۳۳	۱/۹۱	۳/۰۱	۲۷/۰۷	۱۳۹۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان اصفهان در سال ۱۳۹۷ برابر ۳/۲۶ است که نسبت به کل کشور بالاتر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس در نقاط شهری بالاتر و در نقاط جاده‌ای پایین‌تر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۶۸- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

جاده‌ای	شهری	مجموع	سال ۱۳۹۷
۸۳	۸۴	۱۶۷	اصفهان
۱۵۶۹	۹۶۷	۲۵۳۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۹- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

جاده‌ای	شهری	مجموع	سال ۱۳۹۷
۱/۶۲	۱/۶۴	۳/۲۶	اصفهان
۱/۹۶	۱/۲۱	۳/۱۷	کل کشور

۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به‌خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (بهم‌تابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و

تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواهِ اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۲-۱- طرح‌های انجام‌شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به‌عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هریک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۷۰- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

وزن مؤلفه‌ها	مؤلفه	وزن شاخص	شاخص
۱۰	سوء تغذیه	۲۰	سلامت
۱۰	عدم برخورداری از بیمه درمان		
۱۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۲۰	آموزش
۱۰	خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)		
۱۰	مصالح بی‌دوام	۲۰	مسکن
۱۰	سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع		
۴	سطح دسترسی به آشپزخانه	۲۰	استاندارهای زندگی
۴	عدم دسترسی به آب و برق		
۴	نداشتن حمام		
۴	نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و ...		
۴	نوع سوخت خانوار برای پخت و پز	۲۰	اشتغال
۱۰	سرپرست بیکار		
۱۰	عدم برخورداری از بیمه اجتماعی		

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۱۶ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان اصفهان دچار فقر شهری هستند. همچنین ۳۴ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان اصفهان برابر با $36/2$ و در مناطق روستایی برابر با $38/3$ هست. مقدار عددی این شاخص هر چه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چندبعدی از آستانه فقر است. این شاخص درواقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام‌شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است.

۵ اولویت اول استان اصفهان در مناطق شهری عبارت است از سلامت، مسکن، استاندارد زندگی، اشتغال و آموزش. اولویت‌های استان اصفهان به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارت است از: مسکن، سلامت، استانداردهای زندگی، آموزش و اشتغال (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور باهدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی (بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه‌آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این‌رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان اصفهان به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۱- مناطق کمتر توسعه یافته استان اصفهان

تابعیت تقسیماتی			ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
زواره	اردستان	اصفهان	۶	ریگستان
زواره	اردستان	اصفهان	۶	سفلی
مرکزی	اردستان	اصفهان	۶	همبرات
مرکزی	اردستان	اصفهان	۶	برزاوند
مرکزی	اردستان	اصفهان	۶	علیا
مرکزی	اردستان	اصفهان	۶	کچو
جرقویه سفلی	اصفهان	اصفهان	۶	جرقویه سفلی
جرقویه سفلی	اصفهان	اصفهان	۶	جرقویه وسطی
جرقویه علیا	اصفهان	اصفهان	۶	جرقویه علیا
جرقویه علیا	اصفهان	اصفهان	۶	رامشه
جلگه	اصفهان	اصفهان	۶	امامزاده عبدالعزیز (ع)
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	۶	تودشک
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	۶	جبل
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	۶	زفره
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	۶	سیستان
کویرات	آران و بیدگل	اصفهان	۶	کویرات
کویرات	آران و بیدگل	اصفهان	۶	کویر
حبیب‌آباد	برخوار	اصفهان	۶	برخوار شرقی
چنارود	چادگان	اصفهان	۶	چنارود جنوبی
چنارود	چادگان	اصفهان	۶	چنارود شمالی
مرکزی	چادگان	اصفهان	۶	کاوه آهنگر
مرکزی	خوانسار	اصفهان	۶	پشتکوه
پادنا	سمیرم	اصفهان	۶	پادناسفلی

تابعیت تقسیماتی			ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
پادنا	سمیرم	اصفهان	۷	پادنا علیا
پادنا	سمیرم	اصفهان	۶	پادنا وسطی
مرکزی	سمیرم	اصفهان	۶	حنا
مرکزی	سمیرم	اصفهان	۶	ونک
مرکزی	سمیرم	اصفهان	۶	وردشت
مرکزی	شاهین شهر و میمه	اصفهان	۶	مورچه خورت
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	۶	کر چمبو جنوبی
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	۶	کر چمبو شمالی
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	۷	ییلاق
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	۶	سردسیر
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	۶	گرچی
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	۸	عشاریر
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	۶	برف انبار
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	۷	چشمه لنگان
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	۸	پشتکوه موگوئی
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	۸	پشتکوه موگوئی
مرکزی	کاشان	اصفهان	۶	خرم دشت
انارک	نائین	اصفهان	۶	چوپانان
خورویابانک	نائین	اصفهان	۷	یبابانک
خورویابانک	نائین	اصفهان	۷	جندق
خورویابانک	نائین	اصفهان	۷	نخلستان
مرکزی	نائین	اصفهان	۶	بافران
مرکزی	نائین	اصفهان	۶	بهارستان
مرکزی	نائین	اصفهان	۶	لای سیاه
مهردشت	نجف آباد	اصفهان	۶	اشن
مرکزی	نظنز	اصفهان	۶	کرکس

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری، ۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۶/۱۲ درصد از دهستان‌های استان مرکزی محرومیت بالایی (ضریب ۸) داشته‌اند، ۱۲/۲۴ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۸۱/۶۳ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب ۶) برخوردار بوده‌اند. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش تر است.

دهستان‌های پشتکوه موگویی در شهرستان فریدون‌شهر و عشایر شهرستان فریدون‌شهر در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به‌منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۲۲- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (رأس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (رأس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۲۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها (درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۷۳- مناطق کم تر توسعه یافته استان اصفهان

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	اصفهان	آران و بیدگل	کویرات
۲	اصفهان	اردستان	زواره
۳	اصفهان	اصفهان	جرقویه سفلی
۴	اصفهان	اصفهان	جرقویه علیا
۵	اصفهان	چادگان	چنارود
۶	اصفهان	سمیرم	پادنا
۷	اصفهان	سمیرم	مرکزی
۸	اصفهان	فریدن	بوئین و میاندشت
۹	اصفهان	نائین	انارک
۱۰	اصفهان	خوروپابانک	مرکزی
۱۱	اصفهان	فریدون شهر	مرکزی

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور موردسنجش قرار گرفته است. در این میان استان مرکزی دارای ۹ شهرستان و ۱۱ بخش محروم است. شهرستان‌های سمیرم (بخش پادنا)، چادگان (بخش چنارود)، اصفهان (بخش جرقویه علیا)، اصفهان (بخش جرقویه سفلی) و نائین (بخش انارک) در ردیف ۱۴۹، ۲۰۷، ۳۹۴، ۴۰۳ و ۴۱۱ مناطق محروم کشور به حساب آمدند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان اصفهان در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیربخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

- ۱- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی نظیر سیب، انار، بادام آبی، انگور آبی، گردو، پسته (پسته در آران بیدگل و خور و بیابانک)
- ۲- مزیت نسبی در تولید گندم، جو، یونجه، سیب‌زمینی، ذرت علوفه‌ای، شلتوک و سایر نباتات علوفه‌ای (سیب‌زمینی عمدتاً در فریدن)
- ۳- مزیت نسبی در دامداری و دامپروری و پرورش دام سبک و سنگین
- ۴- مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل

۵- مزیت نسبی در شیلات و آبی‌پروری (پرورش ماهی‌های سرد آبی و گرم آبی) با توجه به وجود رودخانه‌های دائمی

۶- مزیت نسبی در تولید آب معدنی با توجه به وجود چشمه در بخش‌های چنارود چادگان، پادنا و مرکزی، سمیرم، بوئین و میاندشت فریدن و بخش مرکزی فریدون‌شهر

ب: صنعت:

۱- وجود ناحیه صنعتی زواره در بخش زواره شهرستان اردستان

۲- وجود شهرک صنعتی رامشه و شهرک صنعتی سپیده دشت (حسن آباد جرقویه) در بخش جرقویه علیا شهرستان اصفهان

۳- وجود ناحیه صنعتی جرقویه در بخش جرقویه سفلی شهرستان اصفهان

۴- وجود شهرک صنعتی سمیرم (حنا) در بخش مرکزی شهرستان سمیرم

۵- وجود ناحیه صنعتی هست و ناحیه صنعتی وردشت در بخش مرکزی شهرستان سمیرم

۶- وجود ناحیه صنعتی داشکسن در بخش بوئین و میاندشت شهرستان فریدن

۷- وجود ناحیه صنعتی انارک در بخش انارک شهرستان نائین

۸- وجود ناحیه صنعتی جندق در بخش مرکزی شهرستان خور و بیابانک

۹- وجود شهرک صنعتی فریدون‌شهر در بخش مرکزی شهرستان فریدون‌شهر

۱۰- وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن فلدسپات و سنگ گچ در بخش‌های جرقویه علیا، زواره و پادنا

۱۱- مزیت نسبی در قالی‌بافی در شهرستان آران و بیدگل که شهرت جهانی دارد، چادگان (وجود شرکت فرش) و سمیرم و نائین و خور و بیابانک.

۱۲- مزیت نسبی در تولید گلیم (گلیم‌بافی) و جاجیم‌بافی در بخش پادنا و مرکزی سمیرم و عبا بافی در نائین و طناب‌بافی، گلیم، کرباس و پلاس در خور و بیابانک

۱۳- مزیت نسبی پرورش شتر مرغ‌های گوشتی و تخم‌گذار و شتر مرغ در بخش‌های محروم شهرستان نائین

۱۴- مزیت در احداث سردخانه‌های ذخیره میوه (سیب) در بخش‌های مرکزی و پادنا شهرستان سمیرم

ج: خدمات:

۱- مزیت در وجود مراکز متعدد آموزشی فنی و حرفه‌ای در شهرستان‌های استان و ارائه خدمات آموزشی فنی و حرفه‌ای جهت توانمندسازی ساکنین بخش‌های محروم استان.

۲- مزیت نسبی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری و وجود جاذبه‌های طبیعی نظیر آبشار، رودخانه و چشمه‌سارها و... در بخش‌های چنارود چادگان، پادنا و مرکزی سمیرم، بوئین و میاندشت فریدن و بخش مرکزی فریدون‌شهر

۳- مزیت نسبی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری (کویر نوردی) و وجود جاذبه‌های طبیعی نظیر کویر در بخش مرکزی شهرستان خور و بیابانک، بخش انارک شهرستان نائین، بخش زواره شهرستان اردستان و بخش‌های جرقویه علیا و سفلی در شهرستان اصفهان و بخش کویرات شهرستان آران و بیدگل (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان اصفهان

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های تمام شماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان اصفهان برابر با ۱۴۹,۳۶۲ نفر است. از این تعداد ۷۲,۴۵۲ نفر زن و ۷۶,۹۱۰ مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۴۸,۵۳۷ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۲/۹ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۶/۶ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان بالاتر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق پایین‌تر از متوسط بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان خرم‌دشت شهرستان کاشان با نسبت جنسی ۱۲۹/۶ است. پس از آن دهستان‌های گرجی، سیستان، پشتکوه، کرچمبو جنوبی، کرکس، جندق، مورچه خورت، بروار شرقی، ونک و ریگستان در شهرستان‌های فریدن، اصفهان، فریدون‌شهر، فریدن، نظنز، نائین، شاهین‌شهر و میمه، برخوار، سمیرم و اردستان با نسبت ۱۲۰، ۱۱۸/۷، ۱۱۷/۸، ۱۱۶/۱، ۱۱۳/۹، ۱۱۳/۶، ۱۱۳/۲، ۱۱۲/۳، ۱۱۱/۷ و ۱۱۱/۲ بالاترین نسبت جنسی را داشته‌اند.

بالاترین میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان پشتکوه موگویی شهرستان فریدون‌شهر با بعد خانوار ۳/۹ است. بعد خانوار در دهستان‌های حنا، عشایر، چنارود شمالی، چنارود جنوبی، پادنا و سیستان در شهرستان‌های سمیرم، فریدون‌شهر، چادگان، چادگان، سمیرم و اصفهان با نسبت ۳/۷، ۳/۷، ۳/۶، ۳/۵، ۳/۵ و ۳/۴ بیش‌ترین میزان را داشته است.

جدول ۷۴- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان اصفهان

ردیف	تابعیت تقسیماتی			سرشماری سال ۹۵					
	شهرستان	استان	دهستان کهنه توسعه یافته	بند خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
زواره	اردستان	اصفهان	ریگستان	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
زواره	اردستان	اصفهان	سفلی	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□	□□□
مرکزی	اردستان	اصفهان	همیرات	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□	□□□
مرکزی	اردستان	اصفهان	برزاوند	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
مرکزی	اردستان	اصفهان	علیا	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□□□	□□□
مرکزی	اردستان	اصفهان	کچو	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□□□	□□□
جرقویه سفلی	اصفهان	اصفهان	جرقویه سفلی	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□	□□□
جرقویه سفلی	اصفهان	اصفهان	جرقویه وسطی	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
جرقویه علیا	اصفهان	اصفهان	جرقویه علیا	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
جرقویه علیا	اصفهان	اصفهان	رامشه	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
جلگه	اصفهان	اصفهان	امامزاده عبدالعزیز (ع)	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	تودشک	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	جبل	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	زفره	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□
کوهپایه	اصفهان	اصفهان	سیستان	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□□□	□□□
کوبرات	آران و بیدگل	اصفهان	کوبرات	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
کوبرات	آران و بیدگل	اصفهان	کوبر	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
حبیب‌آباد	برخوار	اصفهان	برخوار شرقی	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
چنارود	چادگان	اصفهان	چنارود جنوبی	□□□	□□□□□	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□
چنارود	چادگان	اصفهان	چنارود شمالی	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□
مرکزی	چادگان	اصفهان	کاوه‌آهنگر	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
پادانا	سمیرم	اصفهان	پاداناسفلی	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
پادانا	سمیرم	اصفهان	پادانا علیا	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
پادانا	سمیرم	اصفهان	پاداناسفلی	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
مرکزی	سمیرم	اصفهان	حنا	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□
مرکزی	سمیرم	اصفهان	ونک	□□□	□□□□□	□□□	□□□	□□□	□□□
مرکزی	سمیرم	اصفهان	وردشت	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□
مرکزی	شاهین‌شهر و	اصفهان	مورچه خورت	□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□□□	□□□

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
شهر	شهرستان	استان	دهستان کمتر توسعه یافته	بعد خاوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خاوار
	میمه				□	□	□	□	
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	کرچمبو جنوبی	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	کرچمبو شمالی	□□□	□□□□ □	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	ییلاق	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	سردسیر	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
بوئین و میاندشت	فریدن	اصفهان	گرچی	□□□	□□□□ □	□□□	□□□	□□□	□□□
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	عشایر	□□□□	□□□□	□□□	□□□	□□□□ □	□□□
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	برف انبار	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	چشمه لنگان	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	پشنگوه موگونی	□□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
مرکزی	فریدون شهر	اصفهان	پشنگوه موگونی	□□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
مرکزی	کاشان	اصفهان	خرم دشت	□□□	□□□□ □	□□□	□□□	□□□□ □	□□□
اتارک	نائین	اصفهان	چوپانان	□□□	□□□□ □	□□□	□□□	□□□□ □	□□□
خوروویابانک	نائین	اصفهان	بیابانک	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
خوروویابانک	نائین	اصفهان	جندق	□□□	□□□□ □	□□	□□	□□□ □	□□
خوروویابانک	نائین	اصفهان	نخلستان	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
مرکزی	نائین	اصفهان	بافران	□□□	□□□□	□□□	□□□	□□□□ □	□□□
مرکزی	نائین	اصفهان	بهارستان	□□□	□□□□	□□□	□□□	□□□□ □	□□□
مرکزی	نائین	اصفهان	لای سیاه	□□□	□□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
مهردشت	نجف آباد	اصفهان	اشن	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
مرکزی	نطنز	اصفهان	کرکس	□□□	□□□□ □	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□
جمع میانگین				□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□ □

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۲-۳- جمع بندی

استان اصفهان دارای مساحت ۱۰۷/۰۲۷ کیلومترمربع و جمعیت ۵,۱۲۰,۸۵۰ نفر است (مرکز آمار ایران، سرشماری سال ۱۳۹۵). این استان از شمال به استان‌های سمنان و قم، از شرق به استان‌های یزد و خراسان جنوبی، از غرب به استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری و از جنوب به استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و فارس محدود شده است.

استان اصفهان به دلیل قرارگیری در مرکز ایران و در مسیر شاهراه‌های اصلی مواصلاتی کشور (جنوب-شمال و شرق-غرب) از مزایای متعددی همچون امنیت و دسترسی آسان به سایر استان‌های کشور برخوردار است.

این استان از دیرباز به‌عنوان قطبی کشاورزی و صنعتی شناخته شده است و به دلیل قرارگیری صنایع بزرگ و کلیدی همچون فولاد، پالایشگاه، پتروشیمی، سیمان و انرژی هسته‌ای، نه تنها سهم بالایی در صنعت کشور دارد؛ بلکه زمینه شکل‌گیری صنایع کوچک و متوسط زیادی نیز در آن فراهم شده است. وابستگی اغلب صنایع استان به صنایع بزرگ کشور و رکود اقتصادی سال‌های اخیر در کشور، نرخ بالای مشارکت اقتصادی استان، افزایش چشمگیر مهاجرت از روستاهای استان به دلیل کاهش منابع آب و از رونق افتادن کشاورزی، افزایش نرخ مهاجرت از سایر استان‌ها به اصفهان به‌منظور استفاده از منابع استان و ... همگی از عواملی هستند که طی سال‌های اخیر موجب بالا رفتن نرخ بیکاری در استان و به‌طور ویژه شهرهای اقماری و جدید اطراف کلان‌شهر اصفهان شده است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان اصفهان، ۱۳۹۶: ۴).

بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان اصفهان برابر با ۱۱/۹۵ بوده است. تعداد فقرا ۶۹۱,۲۱۶ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۲۰۲,۷۱۳ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷: ۳۵). در واقع خشک‌سالی، عدم استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری، بهره‌وری پایین کشاورزی، نابرابری‌های اجتماعی و فضایی، مهاجرت، مشکلات اقتصادی در مقیاس ملی و به تبع آن بیکاری از جمله عمده‌ترین دلایل فقر در این استان به شمار می‌روند. بنابراین بهره‌مندی از پتانسیل‌ها و فرصت‌های این استان به‌منظور برون‌رفت از فقر و دستیابی به عدالت اهمیت اساسی می‌یابد.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به‌مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زنده تعادل

اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به‌طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی - فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هر یک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت‌وساز رسمی، فقدان منطقه بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به‌مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش تر این کشورها

تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به‌مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۲۵- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

تکات اصلی	دوره رواج و تسلط	رویکرد
با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.	تأدیه ۱۹۶۰	نادیده گرفتن
سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	حذف و تخلیه اجباری
بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به پارانه‌های هدف‌دار مسکن	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	خودباری
تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	مسکن عمومی (اجتماعی)
تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	مکان - خدمات
ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی	۱۹۸۰ تاکنون	ارتقاء بخشی (بهسازی)
با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن) محور، اجتماع محلی دانسته شد.	۱۹۹۰ تاکنون	توانمندسازی
	از ۲۰۰۰	اجتماع محوری (تام)

(ایراندوست، ۱۳۸۹: ۱۳۹)

۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان اصفهان

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به‌صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب

نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی‌ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. استان اصفهان نیز از جمله استان‌هایی است که به طور گسترده درگیر پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی است.

بنا بر اطلاعات گردآوری شده در سال ۱۳۹۰، از جمعیت ۴,۸۷۹,۳۱۲ نفری استان اصفهان، ۶/۸ درصد و ۳۳۲,۵۵۴ نفر در ۳۸ منطقه اسکان غیررسمی در شهرهای اصفهان، خمینی شهر، نجف‌آباد، شهرضا و کاشان مستقر بوده‌اند. عوامل گوناگونی که مهم‌ترین آن‌ها تعمیق و تشدید بحران آب در حوضه آبریز زاینده‌رود است، جمعیت حاشیه‌نشین استان را به شدت افزایش داده است؛ به گونه‌ای که بنا بر اظهارات مقامات استانی، این جمعیت در کل استان به ۱,۲۰۰,۰۰۰ هزار نفر افزایش یافته است. تعداد افراد ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اصفهان نیز نزدیک به ۴۰۰,۰۰۰ نفر بوده است (گزارش مسئله شناسی راهبردی توسعه استان اصفهان، ۱۳۹۵: ۷).

طی سال‌های اخیر، نرخ مهاجرت از روستاها به شهرها در استان افزایش یافته است؛ به گونه‌ای که در حال حاضر ۸۸ درصد از جمعیت استان در شهرها و تنها ۱۲ درصد در روستاها ساکن هستند. یکی از مهم‌ترین دلایل آن، محدود شدن فعالیت‌های کشاورزی به دلیل کاهش منابع آبی بوده است.

انباشت نامتوازن امکانات در استان و شهر اصفهان در مقایسه با شهرها و استان‌های کمتر توسعه یافته مجاور و تشدید بحران آب در حوضه زاینده‌رود، به واسطه سیاست‌گذاری‌های نامناسب صورت گرفته در سال‌ها و دهه‌های گذشته، از مهم‌ترین عوامل تشدید بحران حاشیه‌نشینی است. شایان ذکر است بنا بر اظهارات برخی

مقامات استانی در حدود ۱۷۸,۷۴۶ نفر از اتباع کشورهای دیگر نیز در این استان حضور دارند که عموماً در این مناطق استقرار یافته‌اند (گزارش مسئله شناسی راهبردی توسعه استان اصفهان، ۱۳۹۵: ۱۳).

وجود صنایع بزرگی مانند فولاد، پتروشیمی، سیمان و ... موجب شکل‌گیری جایگاه ویژه اقتصادی برای استان شده است. مرکزیت استان اصفهان و امنیت آن زمینه شکل‌گیری صنایع نظامی، استراتژیک و همچنین بخش اصلی انرژی هسته‌ای کشور را فراهم نموده است. ضمن این‌که قرارگیری در شاهراه‌های مواصلاتی کشور و دسترسی آسان به تمامی نقاط کشور و سیستم حمل‌ونقل توسعه یافته جمعیت بسیاری را به سوی خود جلب نموده است. مجموعه موارد مذکور منجر به رشد مهاجرت درون استانی، روستا-شهری و برون‌استانی به خصوص از استان‌های هم‌جوار به استان اصفهان و شهرهای بزرگ این استان شده است.

۳-۳-۳- جمع‌بندی

استان اصفهان یکی از مراکز اقتصادی و از قطب‌های کشاورزی کشور به شمار می‌آید. با وجود این که تنها ۱۰ درصد از اشتغال استان در بخش کشاورزی فعال است؛ اما با دارا بودن شرایط اقلیمی متنوع و قابلیت‌های بالقوه منابع طبیعی و منابع انسانی تجهیز شده، به‌عنوان یکی از استان‌های مهم کشور در زمینه تولید محصولات کشاورزی، دامی و پروتئینی محسوب می‌شود (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار استان اصفهان، ۱۳۹۶: ۷).

در حوزه معادن نیز استان اصفهان در سه بخش سنگ‌های تزئینی، سنگ آهن و سنگ آهک دارای مزیت عمده است، صادرات و واردات کالا در استان اصفهان در رتبه‌های اول کشور قرار دارد، گردشگری مهم‌ترین و توسعه یافته‌ترین بخش خدمات در این استان است. با این‌وجود مشکلات اقتصادی و اجتماعی بسیاری منجر به رشد سکونتگاه‌های غیررسمی شده است.

تقریباً تمامی فعالیت‌های بخش کشاورزی و صنعت در نیمه غربی استان واقع شده است که این امر طبیعتاً ریشه در وجود منابع آبی بیشتر در این منطقه دارد. حتی قرار گرفتن سکونتگاه‌ها نیز در قسمت غربی به‌طور چشمگیری نسبت به قسمت شرقی فزونی دارد (آمایش سرزمین و سند راهبردی توسعه استان اصفهان، ۱۳۹۳: ۸۶).

نامتوازن بودن توزیع امکانات زیربنایی و اقتصادی، ناکافی بودن شبکه آب رسانی، کاهش منابع ذخایر آبی و بحرانی شدن وضعیت سفره‌های آب زیرزمینی، عدم توازن در توزیع فضایی جمعیت و فعالیت‌ها با توان‌های

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به‌طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای موردنظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به‌طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت‌احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان اصفهان و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان اصفهان از ۲۱۷۶۶۹۴ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۳۹۲۳۲۵۵ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۵۱۲۰۸۵۰ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به‌طور میانگین ۲ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور، نسبتاً برابر بوده است. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۰/۳۷ درصد، به حدود ۵۳۴۳۰۰۰ نفر رسیده است.

با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول ذیل به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از ۵۱/۴ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۵ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است.

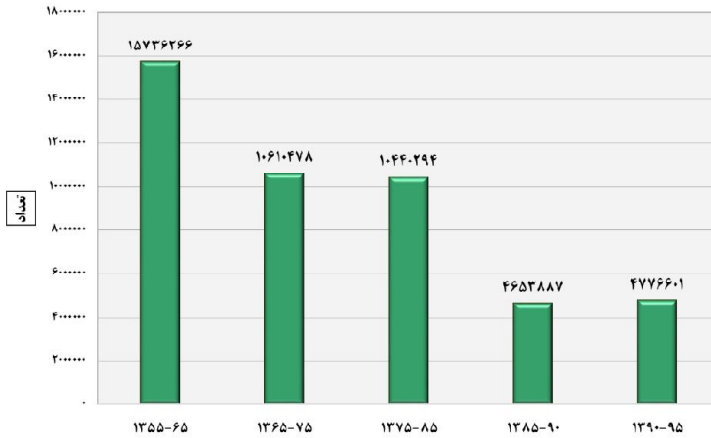
لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان اصفهان نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور در سال ۱۳۹۵، بسیار متفاوت بوده است؛ بدین گونه که کاهش تعداد جمعیت روستایی استان یک دوره زودتر از کشور آغاز شده و در همه‌ی دوره‌ها کاهش نسبی جمعیت روستایی استان بسیار بالاتر از کاهش نسبی جمعیت روستایی کشور بوده است.

جدول ۲۶- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۰۸۷۴۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-	-
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۳۲۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

همان‌طور که در نمودار زیر مشاهده می‌شود بیشترین افزایش تعداد جمعیت مطلق کشور مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ و کمترین آن مربوط به دوره ۹۰-۱۳۸۵ بوده است.

نمودار ۵- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال های ۱۳۵۵-۹۵

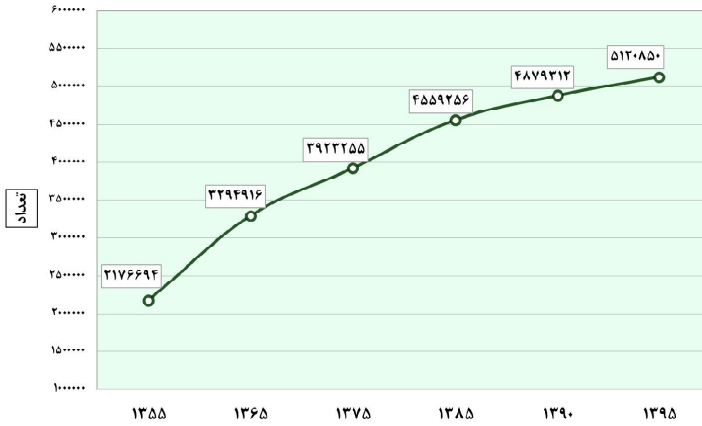
جدول ۲۷- تغییرات تعداد جمعیت استان اصفهان به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-

۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۲۱۷۶۶۹۴	-	-	۱۳۷۰۰۷۶	-	-	۸۰۶۶۱۸	-	-
۱۳۶۵	۳۲۹۴۹۱۶	۱۱۱۸۲۲۲	۵۱/۴	۲۱۱۲۰۶۱	۷۴۱۹۸۵	۵۴/۲	۱۱۸۲۸۵۵	۳۷۶۲۳۷	۴۶/۶
۱۳۷۵	۳۹۳۳۲۵۵	۶۲۸۳۳۹	۱۹/۱	۲۹۱۴۸۴	۸۰۲۸۱۳	۳۸	۱۰۰۸۳۸۱	-۱۷۴۴۷۴	-۱۴/۸
۱۳۸۵	۴۵۵۹۲۵۶	۶۳۶۰۰۱	۱۶/۲	۳۷۹۸۷۲۸	۸۸۳۸۵۴	۳۰/۳	۷۶۰۵۲۸	-۲۴۷۸۵۳	-۲۴/۶
۱۳۹۰	۴۸۷۹۳۱۲	۳۲۰۰۵۶	۷/۰	۴۱۶۸۲۱۹	۳۶۹۴۹۱	۹/۷	۷۱۱۰۹۳	-۴۹۴۳۵	-۶/۵
۱۳۹۵	۵۱۲۰۸۵۰	۲۴۱۵۳۸	۵/۰	۴۵۰۷۳۰۹	۳۳۹۰۹۰	۸/۱	۶۱۳۵۴۱	-۹۷۵۵۲	-۱۳/۷

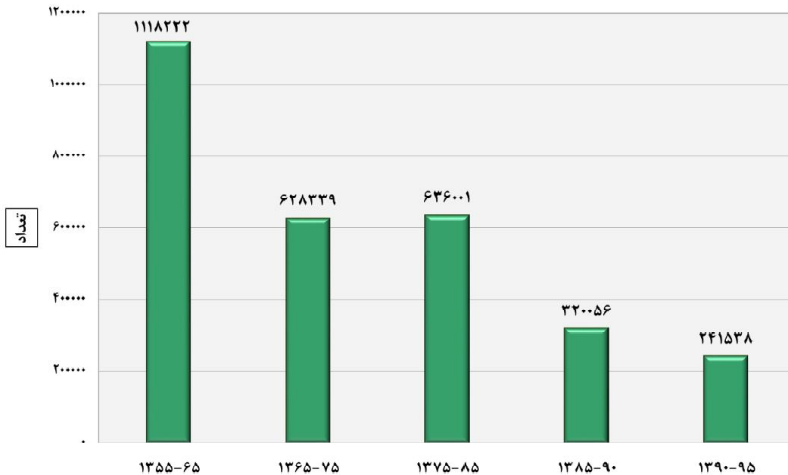
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار خطی زیر نیز بیانگر تغییرات تعداد جمعیت استان در یک بازه ۴۰ ساله است. ملاحظه می شود که شتاب تغییر تعداد جمعیت تا سال ۱۳۸۵، نمایان تر است از سال ۱۳۸۵ به بعد روند تغییر تعداد جمعیت آرام تر پیش رفته است.

نمودار ۶- تغییرات تعداد جمعیت استان اصفهان، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

با توجه به نمودار زیر می توان اذعان کرد که بالاترین تغییر جمعیت استان اصفهان مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ بوده است، در این دوره ۱۱۱۸۲۲۲ نفر به جمعیت استان افزوده شده است، در دوره های بعد همواره افزایش تعداد جمعیت استان روند نزولی طی کرده و در دوره ۹۵-۱۳۹۰، پایین ترین تغییر اتفاق افتاده است و ۲۴۱۵۳۸ نفر به جمعیت استان اضافه شده است.

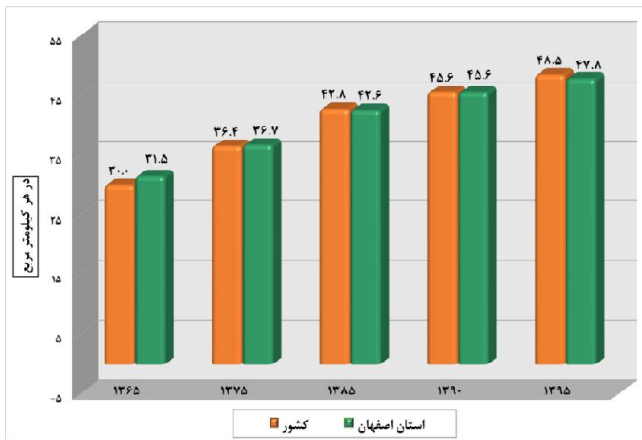

نمودار ۷- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان اصفهان، طی سال های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومترمربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است. در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۳۱/۵ نفر در هر کیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومترمربع است. بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان به ۴۷/۸ نفر در هر کیلومترمربع افزایش یافته است. ملاحظه می‌شود که تراکم جمعیتی استان بسیار نزدیک به میانگین تراکم جمعیت در کل کشور بوده است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۲۱ می‌باشد، به عبارتی در رده استان‌های با تراکم متوسط به لحاظ جمعیت، محسوب می‌شود.

نمودار ۸- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان اصفهان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان اصفهان در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که دامنه اختلاف تراکم جمعیت در میان شهرستان‌های استان بسیار گسترده است و شهرستان‌های خمینی شهر (۱۸۱۶/۶ نفر در هر کیلومترمربع) و فلاورجان (۷۷۱ نفر در هر کیلومترمربع) جزء پرتراکم‌ترین و

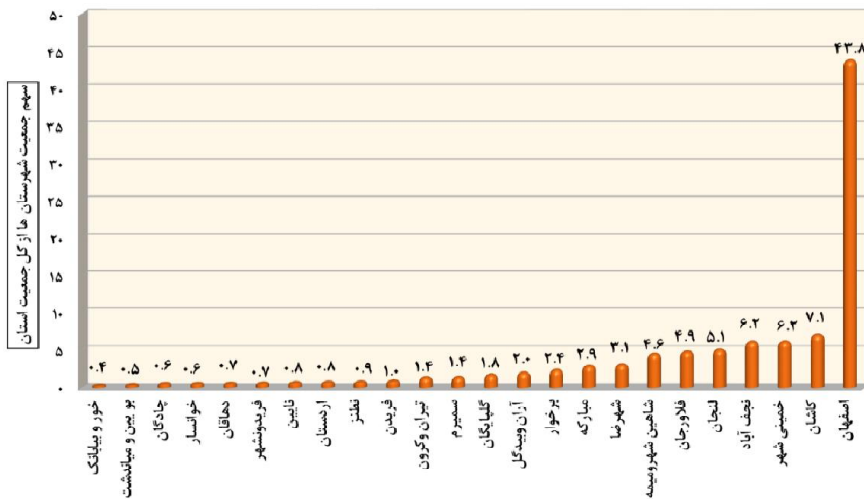
ناتین (۱/۷ نفر در هر کیلومتر مربع) و خور و بیابانک (۱/۸ نفر در هر کیلومتر مربع) با اختلاف زیاد، جزء کم تراکم ترین شهرستان های استان می باشند.

جدول ۲۸- تراکم نسبی جمعیت شهرستان های استان اصفهان، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومتر مربع)
آران و بیدگل	۱۰۳۵۱۷	۶۱۰۱	۱۷/۰
اردستان	۴۲۱۰۵	۱۲۵۹۱	۳/۳
اصفهان	۲۲۴۳۲۴۹	۱۵۷۰۶	۱۴۲/۸
برخوار	۱۲۲۴۱۹	۱۹۵۳	۶۲/۷
بویین و میاندشت	۲۴۱۶۳	۱۰۲۲	۲۳/۶
تیران و کرون	۷۱۵۷۵	۱۶۹۰	۴۲/۴
چادگان	۳۲۴۷۹	۱۱۹۲	۲۷/۲
خمینی شهر	۳۱۹۷۲۷	۱۷۶	۱۸۱۶/۶
خوانسار	۳۳۰۴۹	۹۵۸	۳۴/۵
خور و بیابانک	۱۹۷۶۱	۱۰۹۸۹	۱/۸
دهاقان	۳۴۵۱۱	۱۴۲۶	۲۴/۲
سمیرم	۷۴۱۰۹	۵۲۷۴	۱۴/۱
شاهین شهر و میمه	۲۳۴۶۶۷	۵۰۱۸	۴۶/۸
شهرضا	۱۵۹۷۹۷	۲۷۹۶	۵۷/۲
فریدن	۴۹۸۹۰	۹۷۶	۵۱/۱
فریدون شهر	۳۵۶۵۴	۲۱۶۵	۱۶/۵
فلاورجان	۲۴۹۸۱۴	۳۲۴	۷۷۱/۰
کاشان	۳۶۴۴۸۲	۴۳۹۲	۸۳/۰
گلیانگان	۹۰۰۸۶	۱۶۳۴	۵۵/۱
لنجان	۲۶۲۹۱۲	۱۱۲۴	۲۳۳/۹
مبارکه	۱۵۰۴۴۱	۱۰۹۴	۱۳۷/۵
ناتین	۳۹۲۶۱	۲۲۵۶۴	۱/۷
نجف آباد	۳۱۹۲۰۵	۲۴۳۶	۱۳۱/۰
نطنز	۴۳۹۷۷	۳۴۱۸	۱۲/۹
استان اصفهان	۵۱۲۰۸۵۰	۱۰۷۰۱۹	۴۷/۸

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان اصفهان

در نمودار زیر سهم جمعیت شهرستان‌های استان از کل جمعیت استان نمایش داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود شهرستان‌های اصفهان، کاشان و نجف‌آباد بالاترین سهم جمعیتی استان را به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار ۹- سهم (درصد) جمعیت شهرستان‌های استان اصفهان از کل جمعیت استان در سال

۱۳۹۵

۳-۳-۳- سهم جمعیت استان از کشور

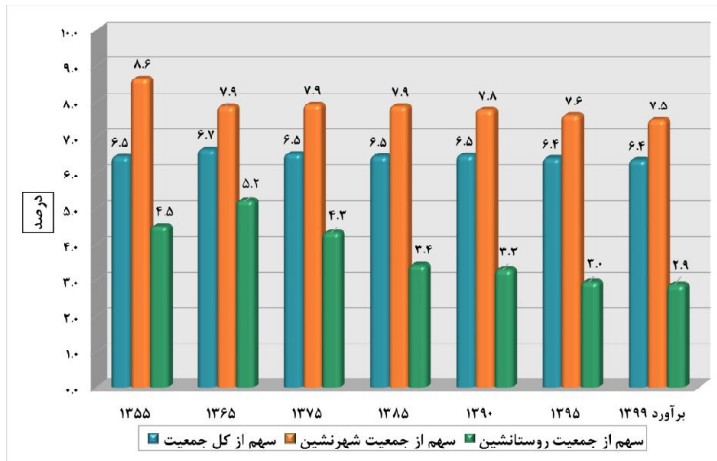
با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان از کل کشور طی ۵ دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که در طول ۴۴ سال مورد بررسی، سهم جمعیت استان اصفهان از جمعیت کشور با روندی سینوسی کمی کاهش داشته است. همچنین برآورد مرکز آمار ایران حاکی از ادامه روند ثابت سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی دارد. لازم به ذکر است که رتبه جمعیتی استان اصفهان در میان استان‌های کشور، ۳ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های پرجمعیت کشور، محسوب می‌شود.

جدول ۷۹- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان اصفهان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	
۸۴۰۲۸۰۰۰	۷۹۹۲۶۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	کشور
۵۳۴۳۰۰۰	۵۱۲۰۸۵۰	۴۸۷۹۳۱۲	۴۵۵۹۲۵۶	۳۹۲۳۲۵۵	۳۲۹۴۹۱۶	۲۱۷۶۶۹۴	استان اصفهان
۶/۴	۶/۴	۶/۵	۶/۵	۶/۵	۶/۷	۶/۵	سهم از کشور (درصد)
۶۳۳۹۰۰۰۰	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۵۸۵۴۶۸۰	کشور
۴۷۴۹۰۰۰	۴۵۰۷۳۰۹	۴۱۶۸۲۱۹	۳۷۹۸۷۲۸	۲۹۱۴۸۷۴	۲۱۱۲۰۶۱	۱۳۷۰۰۷۶	استان اصفهان
۷/۵	۷/۶	۷/۸	۷/۹	۷/۹	۷/۹	۸/۶	سهم از کشور (درصد)
۲۰۶۴۸۰۰۰	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	۱۷۸۵۴۰۶۴	کشور
۵۹۴۰۰۰	۶۱۳۵۴۱	۷۱۱۰۹۳	۷۶۰۵۲۸	۱۰۰۸۳۸۱	۱۱۸۲۸۵۵	۸۰۶۶۱۸	استان اصفهان
۲/۹	۳/۰	۳/۳	۳/۴	۴/۳	۵/۲	۴/۵	سهم از کشور (درصد)

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

در نمودار زیر روند کاهشی سهم جمعیت استان اصفهان از جمعیت کشور، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی به خوبی نمایش داده شده است. البته سهم جمعیت نقاط شهری استان از نقاط روستایی، بیشتر می‌باشد.

نمودار ۱۰- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان اصفهان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی

میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. در طرح‌ریزی کالبدی مناطق، نه تنها تعداد جمعیت، بلکه ساخت و توزیع آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد که با گذشت زمان بر اثر افزایش سریع جمعیت در پهنه سرزمین و گسترش شهرها، اهمیت فزاینده‌ای یافته است. در همین راستا توجه به توزیع جمعیت در دو منطقه روستایی و شهری به لحاظ تبعات و مشکلاتی که ایجاد می‌کند، یکی از اهم خصوصیات جمعیتی خواهد بود. لذا تلاش شده است که این تغییرات جمعیتی در سطح مناطق شهری و روستایی استان نیز مورد مطالعه قرار گیرد؛ که حاصل آن در جدول زیر نشان داده شده است.

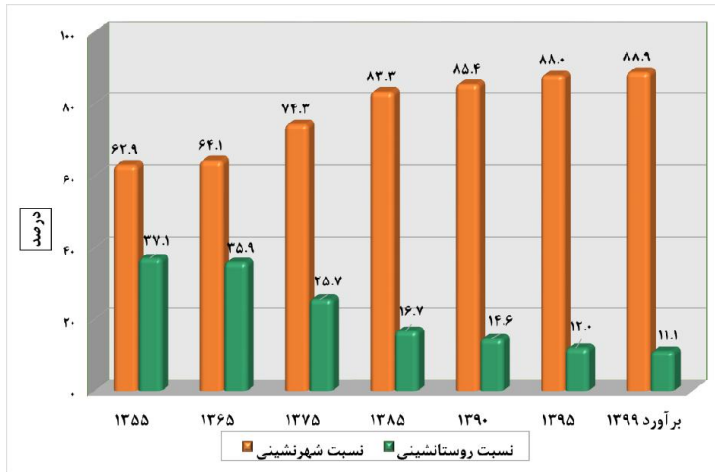
بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است.

با توجه به نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران می‌توان اذعان داشت که شتاب شهرنشینی در استان اصفهان تندتر از نسبت شهرنشینی کشور، پیش رفته است و در سال ۱۳۹۹ از کل جمعیت استان، ۸۸/۹ درصد شهرنشین و ۱۱/۱ درصد روستانشین بوده‌اند. برآوردهای مرکز آمار ایران نیز حاکی است که میزان شهرنشینی جمعیت استان در سال‌های آتی همچنان بالاتر از کشور باشد. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، استان اصفهان در رده استان‌های با میزان شهرنشینی بالا قرار دارد (رتبه‌ی این استان به لحاظ میزان شهرنشینی، ۴ بوده است). به علاوه، رتبه میزان روستانشینی استان در سطح کشور برابر با ۲۸ بوده است، بنابراین استان اصفهان، در رده استان‌های با میزان روستانشینی پایین، قرار دارد.

جدول ۸۰- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان اصفهان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	
۷۵/۴	۷۴	۷۱/۴	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷/۰	کشور
۸۸/۹	۸۸	۸۵/۴	۸۳/۳	۷۴/۳	۶۴/۱	۶۲/۹	استان اصفهان
۲۴/۶	۲۶	۲۸/۶	۳۱/۵	۳۸/۷	۴۵/۷	۵۳/۰	کشور
۱۱/۱	۱۲	۱۴/۶	۱۶/۷	۲۵/۷	۳۵/۹	۳۷/۱	استان اصفهان

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۱- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان اصفهان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

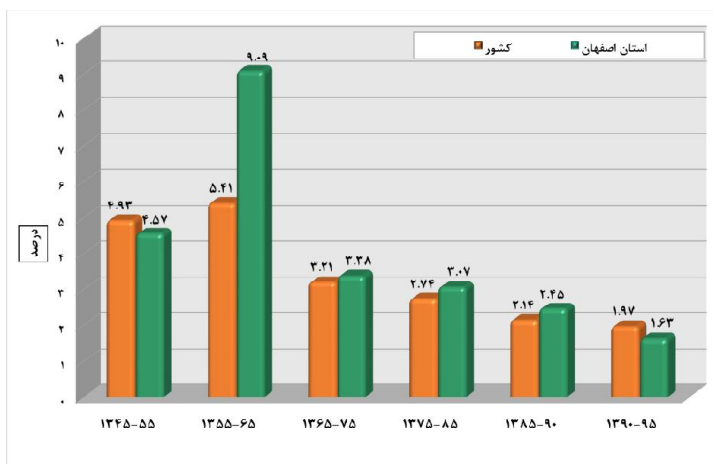
طی ۶ دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان اصفهان در نقاط شهری و روستایی نوساناتی قابل توجه پشت سر نهاده و از دوره ۶۵-۱۳۵۵ به بعد، روند رشد جمعیت استان، همراه با کاهش بوده است. نرخ رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان فقط در سرشماری ۶۵-۱۳۵۵ مثبت بوده و در سایر دوره‌ها، منفی گزارش شده است، به استناد نتایج آخرین سرشماری کشور، درصد رشد جمعیت نقاط روستایی استان اصفهان برابر با ۲/۹۱- بوده است، گفتنی است که در دوره ۹۵-۱۳۹۰، شدت افت جمعیت نقاط روستایی استان بیش از ۴ برابر نقاط روستایی کشور می‌باشد. رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان نیز از دوره ۶۵-۱۳۵۵ به بعد همواره با کاهش همراه بوده و از ۹/۰۹ درصد در دوره ۵۵-۱۳۴۵ به ۱/۶۳ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است، در مقایسه با میانگین رشد سالانه جمعیت در نقاط شهری کشور، همان‌طور که در جدول و نمودار نیز نمایش داده شده است؛ در دوره ۹۵-۱۳۹۰، درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان اصفهان کمتر از کشور بدست آمده است. رتبه رشد جمعیتی استان اصفهان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، برای کل استان؛ ۲۰، برای نقاط شهری ۲۷ و برای نقاط روستایی ۳۰ بوده است به عبارتی استان اصفهان، در رده استان‌های با رشد جمعیتی پایین، محسوب می‌شود.

جدول ۸۱- درصد رشد سالانه جمعیت استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

دوره سرشماری						شرح	وضع سکونت
۹۵-۱۳۹۰	۹۰-۱۳۸۵	۸۵-۱۳۷۵	۷۵-۱۳۶۵	۶۵-۱۳۵۵	۵۵-۱۳۴۵		
۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	۳/۹۱	۲/۷۱	کشور	کل
-۰/۹۷	۱/۳۷	۱/۵۱	۱/۷۶	۴/۲	۲/۴۸	استان اصفهان	
۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	۵/۴۱	۴/۹۳	کشور	نقاط شهری
۱/۶۳	۲/۴۵	۳/۰۷	۳/۳۸	۹/۰۹	۴/۵۷	استان اصفهان	
-۰/۶۸	-۰/۶۳	-۰/۴۴	-۰/۲۸	۲/۲۷	۱/۱۱	کشور	نقاط روستایی
-۲/۹۱	-۱/۳۴	-۲/۷۸	-۱/۵۸	۳/۹۰	-۰/۲۵	استان اصفهان	

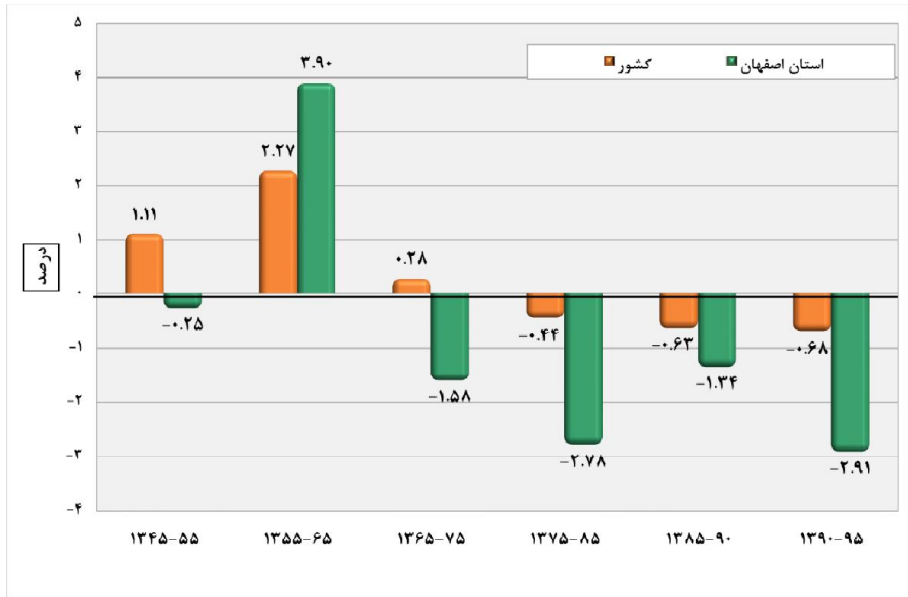
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

همان‌طور که در نمودار زیر نمایش داده شده است، درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان اصفهان تا دوره ۹۰-۱۳۸۵ همواره از درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری کشور، بیشتر بوده است اما در دوره ۹۵-۱۳۹۰ از درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری کشور، پایین‌تر آمده است.

نمودار ۱۲- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان اصفهان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

در نمودار زیر نیز مقایسه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان اصفهان با کشور نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان اصفهان از دوره ۷۵-۱۳۶۵ همواره پایین‌تر از متوسط کشوری و منفی بوده است.

نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان اصفهان و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۴۵-۹۵

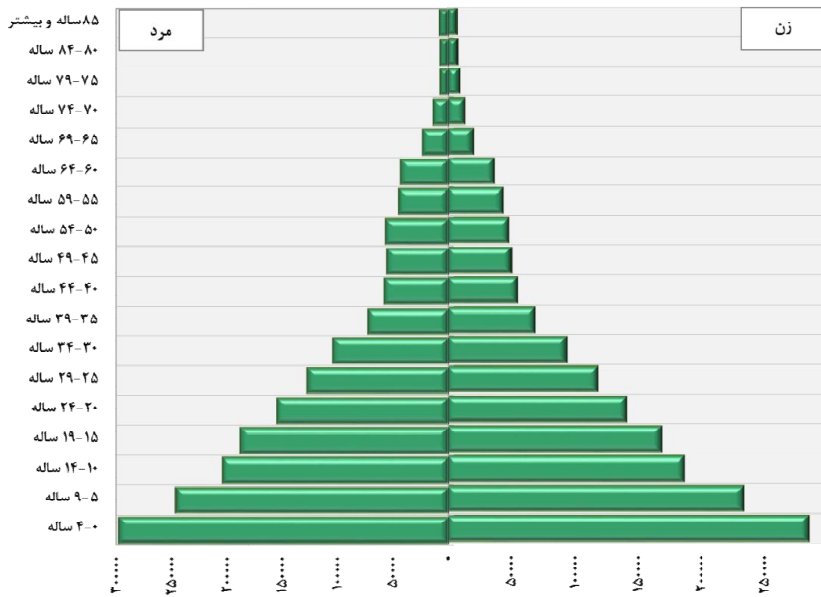
۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد مولید در هر یک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان در سال ۱۳۶۵ نشان می‌دهد که حجم قابل توجهی از جمعیت در قاعده هرم (گروه‌های سنی ۱۴-۰ ساله) قرار داشته‌اند، دوره‌ای که در هر خانواده به طور میانگین ۵ نفر زندگی می‌کرده‌اند و عمدتاً شامل فرزندان کمتر از ۱۸ سال بوده‌اند، بنابراین ساختار جمعیتی استان بسیار جوان بوده

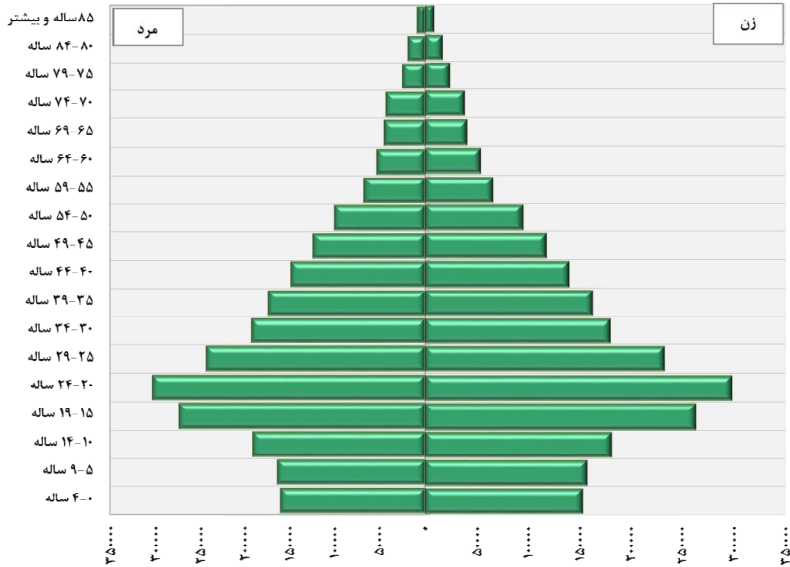

است. همچنین این هرم نشان می‌دهد که تعداد جمعیت مردان و زنان از سنین ۵۰ سال به بالا، به شدت نابرابر شده است و نسبت جمعیت سالمند از کل جمعیت بسیار کم بوده است.

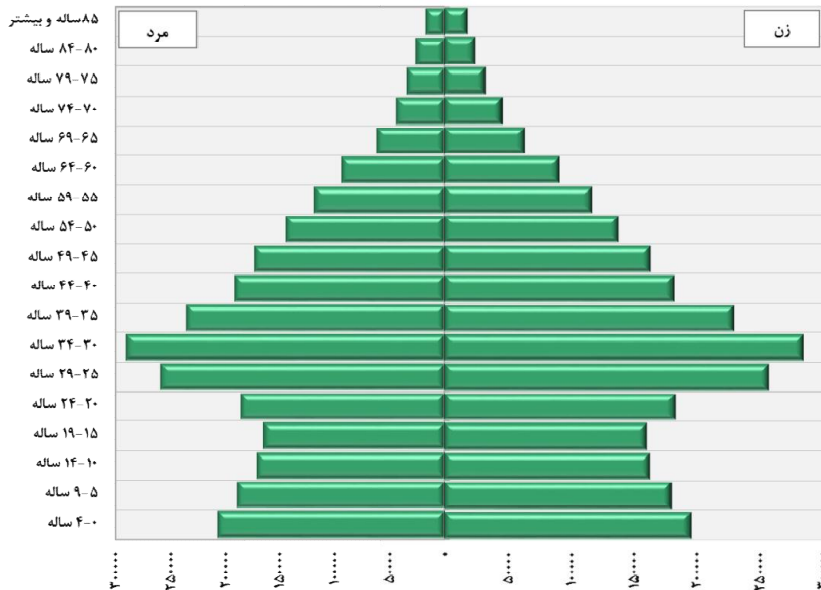
نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان، در سال ۱۳۶۵

طی ۲۰ سال بعد (سال ۱۳۸۵)، شکل هرم سنی جنسی جمعیت به سرعت تغییر یافته و بخش عمده‌ای از جمعیت استان در سنین جوانی (۱۵ تا ۲۹ سالگی) قرار گرفته‌اند، به عبارت دیگر می‌توان اظهار کرد که جمعیت جوان سال ۱۳۸۵، همان جمعیت زیر ۱۸ سال در سال ۱۳۶۵ می‌باشند که با روندی آرام به سمت گروه‌های سنی بالاتر میل پیدا کرده است. همچنین هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵، حاکی است که باروری بالای سال‌های گذشته در استان متوقف شده است و حرکت جمعیت به سمت میان‌سالی مشهود است.

نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان، در سال ۱۳۸۵

با توجه به هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵، می‌توان اذعان نمود که تعداد موالید استان اصفهان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش گذاشته است. در واقع متولدین دهه ۶۰ که اکنون به سن بزرگسالی و فعالیت رسیده‌اند، بیشترین تعداد جمعیت را نشان می‌دهند. بنابراین با توجه به این هرم باید گفت که گذار سنی جمعیت، همگام با سایر گذارهای جمعیتی در این استان اتفاق افتاده است (تغییر از وضعیتی که جمعیت این استان بسیار جوان (شرایط دهه ۶۰ و ۷۰) به وضعیت امروزی که سهم بزرگی از جمعیت را جوانان و بزرگسالان تشکیل می‌دهند). به این ترتیب در هرم ذیل افزایش گروه‌های سنی ۲۵-۲۹ ساله و ۳۰-۳۴ ساله نسبت به دوره‌های قبل کاملاً نمایان است. اقتصاددانان این وضعیت را فرصت طلایی اطلاق می‌کنند. همچنین افزایش جمعیت در گروه‌های سنی مذکور بر روی میزان زادوولد کنونی که به گشتاور جمعیتی معروف است، تأثیر بسزایی گذاشته است. ملاحظه می‌شود که جمعیت گروه سنی ۰-۴ ساله بیش از جمعیت ۵-۹ ساله و جمعیت گروه سنی ۹-۱۴ ساله بیش از ۱۰-۱۴ ساله می‌باشد (پدیده گشتاور جمعیتی). البته افزایش تعداد موالید یک پدیده مقطعی و موقتی می‌باشد چرا که با ورود جمعیت ۲۵-۳۴ ساله‌ها به سنین بزرگسالی، این پدیده نیز متوقف خواهد شد. با توجه به رأس هرم نیز باید گفت که جمعیت سالمند استان اصفهان هرچند که رو به افزایش گذاشته اما همچنان سهم کمی از جمعیت را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان اصفهان، در سال ۱۳۹۵

۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی از نظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. مقایسه‌ی توزیع درصد جمعیت استان اصفهان و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی از سرشماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است.

الف) گروه سنی ۰-۱۴ سال: به این گروه سنی، گروه سنی کودکان نیز گفته می‌شود. با رویکرد جمعیتی؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی ارتباط مستقیمی با مرگ‌ومیر و تغییر رفتارهای باروری دارد. با رویکرد اقتصاد کلان؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی تأثیر مستقیمی بر سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی نیازهای مصرفی کودکان و زنان می‌گذارد. چنانکه ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۵۵ از کل جمعیت استان اصفهان، ۴۴/۸ درصد در گروه سنی ۰ تا ۱۴ سال قرار داشته‌اند که در سال ۱۳۶۵ تحت تأثیر سیاست‌های افزایش جمعیت تقریباً بدون تغییر باقی‌مانده و به ۴۴/۱ درصد رسیده است، اما در دوره‌های بعد به سرعت از حجم جمعیت واقع در این گروه سنی کاسته شده و به ۲۱/۶ درصد در سرشماری سال ۱۳۹۵ رسیده است. در سال ۱۳۹۵ رتبه استان اصفهان

در سطح کشور به لحاظ شاخص جوانی جمعیت برابر با ۲۷ بوده است. یعنی در رده استان‌های با میزان پایین جمعیت واقع در گروه سنی ۱۴-۰ ساله قرار داشته است.

ب) گروه سنی ۶۴-۱۵ سال: در رابطه با تغییرات حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله، در سال ۱۳۶۵ در مقایسه با سال ۱۳۹۵، باید اذعان داشت به همان اندازه که از حجم جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله کاسته شده به حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله افزوده شده است. چنانکه ملاحظه می‌شود حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان اصفهان با روندی سینوسی از ۵۱/۲ درصد در سال ۱۳۵۵، به ۷۲/۵ درصد در ۳۵ ساله بعد (۱۳۹۰) افزایش یافته و سپس در طول ۵ سال بعد (۱۳۹۵) به ۷۱/۴ درصد از کل جمعیت رسیده است. در مقایسه‌ی حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان اصفهان با میانگین کشوری در سال ۱۳۹۵، باید اظهار نمود که این نسبت برای استان اصفهان بیشتر از کشور، می‌باشد.

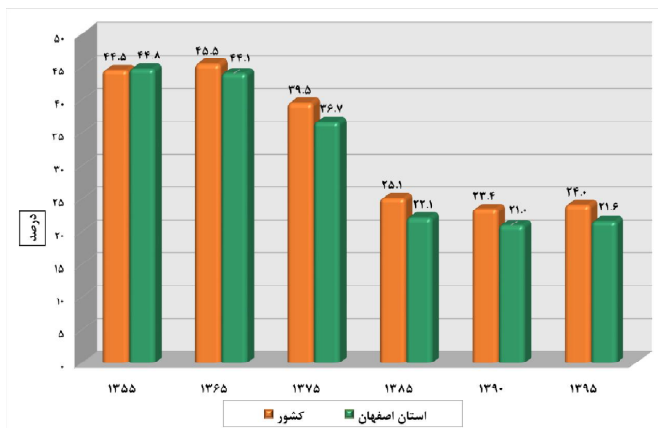
پ) گروه سنی ۶۵ سال و بیشتر: به این گروه سنی، جمعیت سالمند و سالخورده نیز گفته می‌شود. در مطالعه‌ی جمعیت، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر است. مطابق با داده‌های جدول زیر حجم جمعیت سالمند استان اصفهان در سال ۱۳۶۵ برابر با ۳/۵ درصد از کل جمعیت استان بوده که با روند افزایشی به ۷/۱ درصد در سال ۱۳۹۵، رسیده است. بنابراین با توجه به مباحث ذکر شده جمعیت استان اصفهان به مرحله سالمندی نرسیده است. در مقایسه‌ی جمعیت سالمند استان اصفهان با میانگین کشوری، همچنان که مشاهده می‌شود، درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر استان بیشتر از کشور، می‌باشد.

به‌طور کلی چنانکه ملاحظه می‌شود بیشترین حجم جمعیت استان اصفهان در مرحله جوانی و میان‌سالی قرار دارد و همچنان که در مطالب قبلی بدان اشاره شده این موضوع می‌تواند به‌عنوان فرصت تلقی شود لیکن این مرحله با چالش‌هایی نیز همراه خواهد بود، که از آن جمله می‌توان به نیازهای خاص همچون آموزش، ایجاد اشتغال و ازدواج اشاره کرد که در برنامه‌ریزی‌های کلان باید بیش‌ازپیش بدان توجه شود. رتبه استان اصفهان به لحاظ درصد جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت بالقوه فعال)، در میان دیگر استان‌های کشور، ۷ و به لحاظ درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر ۶ می‌باشد. در واقع با توجه به ساختار سنی جمعیت کنونی استان اصفهان می‌توان اذعان نمود که اگر میزان باروری به همین روال ادامه یابد و یا سمت و سوی کاهشی داشته باشد، این استان در سال‌های آتی با سالمندی جمعیت مواجه خواهد شد.

جدول ۸۲- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان اصفهان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

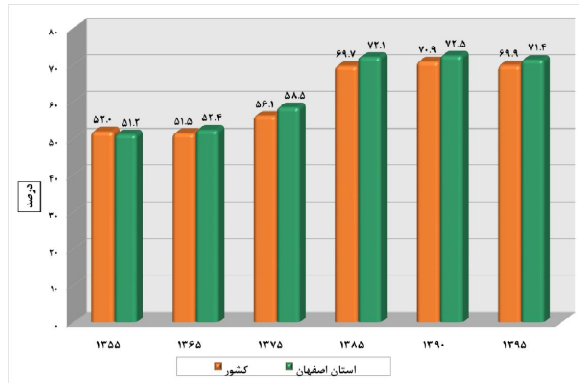
شرح	سال	تعداد			توزیع درصد				
		۱۴-۰ ساله	۱۵-۶۴ ساله	جمع	بیشتر ۶۵ ساله و	۱۵-۶۴ ساله	جمع		
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۳۳۷۰۸۷۴۴	۱۱۸۶۴۷۰	۴۴/۵	۵۲/۰	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۴۹۴۲۱۲۹۷	۱۵۰۱۷۱۸	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۳۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۶۰۰۲۳۱۳۲	۲۵۹۵۱۸۱	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۷۰۴۹۵۷۸۲	۳۶۵۶۵۹۱	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۷۵۱۰۳۳۴۷	۴۲۹۶۷۶۹	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۸۷۱۵۱۸	۲۴/۰	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان اصفهان	۱۳۵۵	۹۷۴۱۹۸	۱۱۱۵۳۲۰	۲۱۷۶۶۹۴	۸۷۱۷۶	۴۴/۸	۵۱/۲	۴/۰	۱۰۰
	۱۳۶۵	۱۴۵۲۰۸۵	۱۷۲۶۶۷۸	۳۲۹۴۹۱۶	۱۱۶۱۵۳	۴۴/۱	۵۲/۴	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۷۵	۱۴۳۹۰۲۳	۲۲۹۴۴۶۴	۳۹۲۳۲۵۵	۱۸۹۷۶۸	۳۶/۷	۵۸/۵	۴/۸	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۰۰۷۱۸۱	۳۲۸۸۵۱۲	۴۵۵۹۲۵۶	۲۶۳۵۶۳	۲۲/۱	۷۲/۱	۵/۸	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۰۲۳۱۲۷	۳۵۲۸۲۶۹	۴۸۷۹۳۱۲	۳۱۷۹۱۶	۲۱/۰	۷۲/۵	۶/۵	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۱۰۳۵۴۶	۳۶۵۶۰۴۶	۵۱۲۰۸۵۰	۳۶۱۲۵۸	۲۱/۶	۷۱/۴	۷/۱	۱۰۰

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

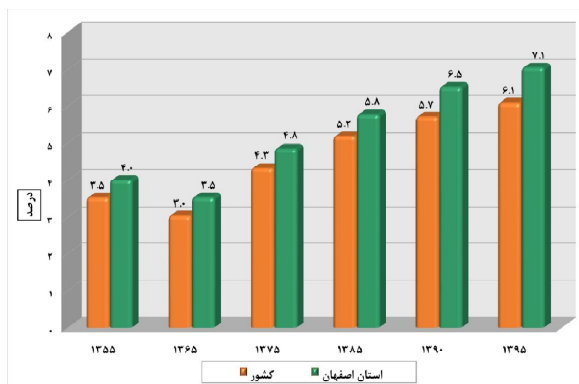

نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان اصفهان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۱۳۵۵

نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان اصفهان و کشور، در سال های ۱۳۵۵-۹۵

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان اصفهان و کشور، در سال های ۱۳۵۵-۹۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان در یک جمعیت که در عدد صد ضرب می شود. نسبت جنسی به طور ساده نشان می دهد که در مقابل هر صد نفر زن چند نفر مرد در جمعیت وجود دارد. در صورتی که این شاخص از ۱۰۰ کمتر شد تعداد زنان بیشتر است و اگر بیشتر از ۱۰۰ شد تعداد مردان بیشتر خواهد بود. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. اطلاعات درباره جنس در برنامه ریزی های مختلف و به ویژه برنامه ریزی خدمات بهداشتی مورد نیاز است. وقایع جمعیتی عموماً بر حسب جنس به طور متفاوت رخ می دهند. نسبت جنسی می تواند به واسطه مهاجرت یا مرگ و میر شدید یک جنس تحت تأثیر قرار گیرد و از محدوده معمول فراتر رود.

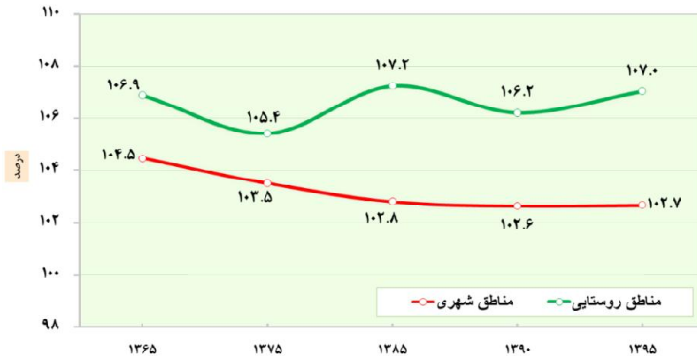
با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان گونه که در جدول ذیل نمایش داده شده است طی ۵ دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان اصفهان از الگوی یکسانی پیروی نکرده است و به استناد آمار سال ۱۳۹۰ و سال ۱۳۹۵، شاخص نسبت جنسی استان در این سال‌ها در حالت متعادل تری قرار داشته است. شاخص نسبت جنسی استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۰، به ویژه در مناطق روستایی کمی افزایش یافته است. به طور کلی در تمامی دوره‌های مورد بررسی تعداد مردان بیشتر از تعداد زنان بوده است. در سال ۱۳۹۵؛ رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص نسبت جنسی ۱۴ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با نسبت جنسی متعادل قرار داشته است.

جدول ۸۳- نسبت جنسی جمعیت استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در

سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

سال					جنس/نسبت جنسی	شرح	وضع سکونت
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵			
۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۵۲۸۰۹۶۱	مرد	کشور	کل
۳۹۴۲۷۸۲۸	۳۷۲۴۴۰۰۰	۳۴۶۲۹۴۲۰	۲۹۵۴۰۳۲۹	۲۴۱۶۴۰۴۹	زن		
۱۰۲/۷	۱۰۱/۸	۱۰۳/۶	۱۰۳/۳	۱۰۴/۶	نسبت جنسی		
۲۵۹۹۴۷۷	۲۴۷۶۰۲۱	۲۳۳۵۳۹۹	۲۰۱۳۴۹۲	۱۷۰۴۸۷۶	مرد	استان اصفهان	
۲۵۲۱۳۷۳	۲۴۰۳۲۹۱	۲۲۳۳۸۵۷	۱۹۰۹۷۶۳	۱۵۹۰۰۴۰	زن		
۱۰۳/۱	۱۰۳/۰	۱۰۵/۰	۱۰۵/۴	۱۰۷/۲	نسبت جنسی		
۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۴۵۷۶۴۴۲	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۳۷۶۹۶۱۷	مرد	کشور	نقاط شهری
۲۹۳۰۵۴۳۳	۲۶۶۲۳۰۲۳	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۳۰۷۴۹۴۴	زن		
۱۰۱/۸	۱۰۱/۵	۱۰۳/۸	۱۰۴/۴	۱۰۵/۳	نسبت جنسی		
۲۲۸۲۲۸۹	۲۱۰۹۷۷۵	۱۹۴۱۸۵۵	۱۴۹۵۹۸۸	۱۰۹۳۷۹۲	مرد	استان اصفهان	
۲۲۳۵۰۲۰	۲۰۵۸۴۴۴	۱۸۵۶۸۷۳	۱۴۱۸۸۸۶	۱۰۱۸۲۶۹	زن		
۱۰۲/۷	۱۰۲/۶	۱۰۲/۸	۱۰۳/۵	۱۰۴/۵	نسبت جنسی		
۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۸۲۰۳۱	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۱۱۳۴۴	مرد	کشور	نقاط روستایی
۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۱۰۸۹۱۰۵	زن		
۱۰۵/۳	۱۰۲/۵	۱۰۳/۱	۱۰۱/۶	۱۰۳/۸	نسبت جنسی		
۳۱۷۱۸۸	۳۶۶۲۴۶	۳۹۳۵۴۴	۵۱۷۵۰۴	۶۱۱۰۸۴	مرد	استان اصفهان	
۲۹۶۳۵۳	۳۴۴۸۴۷	۳۶۶۹۸۴	۴۹۰۸۷۷	۵۷۱۷۷۱	زن		
۱۰۷/۰	۱۰۶/۲	۱۰۷/۲	۱۰۵/۴	۱۰۶/۹	نسبت جنسی		

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۰- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان اصفهان، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانواده به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان جامعه، از مؤثرترین نهادهای اجتماعی است که هرگونه تغییر و تحول در آن می‌تواند تغییراتی را در جامعه ایجاد کند. به همین لحاظ بررسی تغییرات و دگرگونی‌های رخ داده در این نهاد از بنیادی‌ترین اموری است که باید در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای مد نظر قرارداد. بعد خانوار به‌عنوان متوسط افرادی که در یک خانواده زندگی می‌کنند، از ویژگی‌های اصلی هر خانوار است که باید در بررسی وضعیت و روند تغییرات خانوار، به آن توجه کرد. بعد خانوار می‌تواند تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی تغییر کند همچنین می‌تواند تبعاتی را نیز در زمینه‌های مختلف ایجاد کند. لذا بررسی آن و روند تغییرات آن یکی از مهم‌ترین عوامل جمعیتی موردبررسی خواهد بود.

جدول زیر نتایج تعداد و بعد خانوار استان را در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همراه با کاهش مولید در کشور و نیز افزایش شکل خانواده‌های هسته‌ای، بر تعداد خانوارها افزوده شده و از بعد خانوار کاسته شده است. این الگو به‌صورت یکسانی در استان اصفهان نیز ملاحظه می‌شود. با کاهش بعد خانوار، این عدد از ۴/۸ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۳/۲ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

نکته قابل توجه این است که مناطق روستایی و شهری نیز همگرایی بالایی با این روند نشان می‌دهند. بعد خانوار در مناطق شهری و روستایی استان نیز کاهش پیدا کرده است، به‌علاوه؛ بعد خانوار مناطق شهری و مناطق روستایی استان در سال ۱۳۹۵، نسبتاً برابر به‌دست آمده است. متوسط بعد خانوار کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳

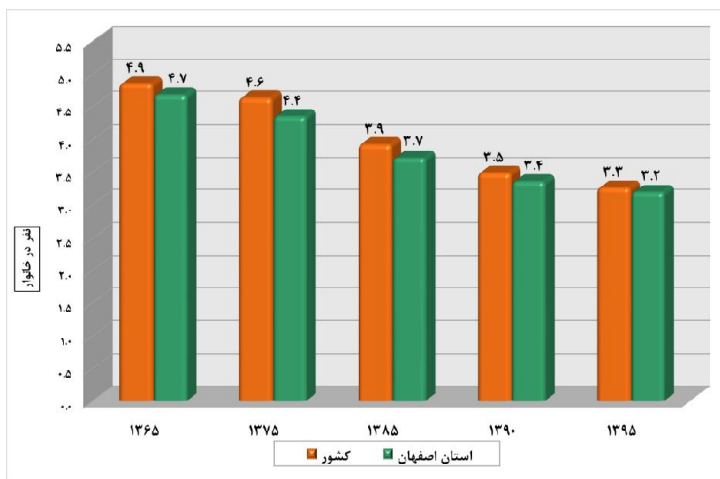

نفر است این رقم از متوسط بعد خانوار استان، کمی بالاتر است. رتبه استان به لحاظ شاخص متوسط بعد خانوار ۲۶ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های با تعداد اعضای خانوار پایین قرار دارد. گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲/۲ درصد (معادل ۱۹۶۳۰۸ خانوار) از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۵۰ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند. رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۱۷ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با نسبت متوسط خانوار زن سرپرست قرار دارد.

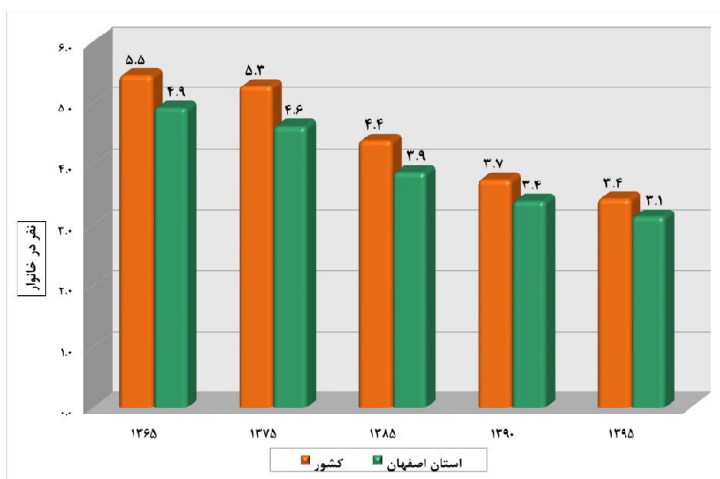
جدول ۸۴- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

تعداد خانوار						شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	جنس	
۲۴۱۹۶۰۳۵	۲۱۱۱۰۴۸۱	۱۷۳۵۲۶۸۶	۱۲۳۸۷۳۴۵	۹۶۷۲۴۷۷	کل	کشور
۱۸۱۲۵۴۸۸	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۲۲۸۲۹۲۶	۷۹۴۳۱۸۹	۵۵۲۷۴۷۵	نقاط شهری	
۶۰۷۰۵۴۷	۵۷۴۴۵۸۹	۵۰۶۹۷۶۰	۴۴۰۵۸۱۴	۴۱۴۵۰۰۲	نقاط روستایی	
۱۶۰۷۴۸۲	۱۴۵۰۳۰۹	۱۲۱۶۴۳۵	۸۸۵۶۸	۶۹۱۵۴۴	کل	استان اصفهان
۱۴۱۱۶۲۴	۱۲۴۰۴۴۸	۱۰۱۹۵۳۲	۶۶۹۹۹۲	۴۵۱۱۶۲	نقاط شهری	
۱۹۵۸۵۸	۲۰۹۸۶۱	۱۹۶۹۰۳	۲۱۸۳۲۷	۲۴۰۳۸۲	نقاط روستایی	
متوسط بعد خانوار						شرح
۳/۳	۳/۶	۴/۱	۴/۸	۵/۱	کل	
۳/۳	۳/۵	۳/۹	۴/۶	۴/۹	نقاط شهری	کشور
۳/۴	۳/۷	۴/۴	۵/۳	۵/۵	نقاط روستایی	
۳/۲	۳/۴	۳/۷	۴/۴	۴/۸	کل	استان اصفهان
۳/۲	۳/۴	۳/۷	۴/۴	۴/۷	نقاط شهری	
۳/۱	۳/۴	۳/۹	۴/۶	۴/۹	نقاط روستایی	

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۱- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان اصفهان و کشور، سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان اصفهان و کشور، سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت یکی از عوامل اصلی دخیل در تغییرات ساختار و پویایی جمعیت است. جابجایی‌های جمعیتی همچنین تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد را موجب می‌شود. مهاجرت را می‌توان نوعی

تطبيق و سازگاری در پاسخ به نیازهای اقتصادی و اجتماعی محسوب کرد. بنابراین تفاوت‌های منطقه‌ای علت غالب بسیاری از مهاجرت‌هاست. این تحرکات منطقه‌ای اثرات قابل توجهی را بر وضعیت مناطق مهاجر فرست و مهاجرپذیر اعمال کرده است. با توجه به کاهش میزان‌های مرگ‌ومیر و مولید، می‌توان گفت سهم مهاجرت در رشد جمعیت در مقیاس تقسیم‌بندی‌های استانی و واحدهای کوچک‌تر از آن در حال افزایش است. لذا توجه به مهاجرت به‌عنوان یکی از ضروریات برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای، سرلوحه بسیاری از مطالعات قرار گرفته است. بر همین اساس در اینجا نیز تلاش شده است که روندهای مهاجرت استان اصفهان را به‌عنوان یکی از عوامل تغییرات جمعیت در این استان مورد بررسی قرار دهیم.

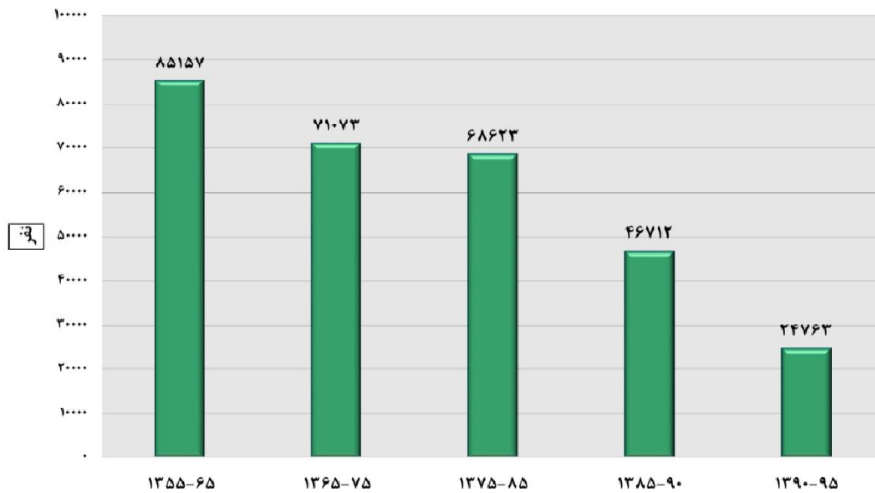
مطابق با نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، تراز مهاجرتی استان اصفهان طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره مثبت بوده است، به عبارتی این استان، همواره مهاجرپذیر بوده است و در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵، نزدیک به ۳۰۰ هزار نفر مهاجر به این استان وارد شده است. ذکر این نکته ضروری است که در کشور ما، مهاجران وارد شده به هر استانی، عمدتاً در رده نیروهای متخصص، توانمند و جوان آن استان محسوب می‌شوند. همان‌طور که در نمودار و جدول زیر نیز مشاهده می‌شود بیشترین میزان مهاجرپذیری استان اصفهان طی ده ساله‌ی ۶۵-۱۳۵۵ اتفاق افتاده است، در این دوره بیش از ۸۵ هزار نفر از جمعیت استان اصفهان، مهاجر بوده‌اند. نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده در طول ده ساله ۹۵-۱۳۸۵ نشان می‌دهد که به‌طور متوسط به ازای هر ۱۰۰ نفری که از استان خارج شده، حدود ۱۳۷ نفر به استان وارد شده است، در واقع در طول ۱۰ ساله‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ حدود ۱/۴ درصد از جمعیت استان اصفهان مهاجر بوده‌اند.

جدول ۸۵- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان اصفهان، طی

سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده (درصد)
۶۵-۱۳۵۵	۱۶۳۳۲۳	۷۸۱۶۶	۸۵۱۵۷	۲/۶	۲۰۸/۹
۷۵-۱۳۶۵	۲۳۷۴۲۳	۱۶۶۳۵۰	۷۱۰۷۳	۱/۸	۱۴۲/۷
۸۵-۱۳۷۵	۲۹۹۹۴۳	۲۳۱۳۲۰	۶۸۶۲۳	۱/۵	۱۲۹/۷
۹۰-۱۳۸۵	۱۳۹۳۶۸	۹۲۶۵۶	۴۶۷۱۲	۱/۰	۱۵۰/۴
۹۵-۱۳۹۰	۱۲۷،۹۰۳	۱۰۳،۱۴۰	۲۴۷۶۳	۰/۵	۱۲۴/۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۳- خالص مهاجرت استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۱۳۵۵-۹۵

در پنج‌ساله ۱۳۹۰-۹۵ تعداد مهاجران واردشده به استان اصفهان^۹ ۲۹۹۲۸۴ نفر بوده که ۲۶۷۷۱۵ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۳۱۵۶۹ نفر باقی‌مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به‌عبارتی‌دیگر طی دوره موردبررسی ۵/۹ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۵/۱ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۱۳۹۰-۹۵، در مقایسه با دوره‌های قبل، کاهش داشته است. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۱۳۷۵-۸۵ بوده که ۱۷/۴ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۶/۷ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند.

ذکر این نکته ضروری است که مطابق با آخرین آمار در دسترس در مورد دلایل مهاجرت به استان اصفهان؛ جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر علت‌های دیگر مهاجرت به استان اصفهان برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران واردشده به استان اصفهان، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.

۹. در این جدول جابه‌جایی جمعیتی درون استان نیز در نظر گرفته شده است.

جدول ۸۶- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل شهری/روستایی)	
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط روستایی
۱۳۶۵-۷۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶
	استان اصفهان	۵۹۱۶۴۰	۴۴۹۰۱۶	۱۴۲۶۲۴	۱۵/۱	۱۵/۴
۱۳۷۵-۸۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶
	استان اصفهان	۷۸۷۲۵	۶۶۱۳۵۶	۱۲۷۳۶۹	۱۷/۳	۱۷/۴
۱۳۸۵-۹۰	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۲۲۵۸۰	۷/۴	۸
	استان اصفهان	۳۷۰۹۷	۳۲۱۹۳۹	۵۵۱۵۸	۷/۷	۷/۷
۱۳۹۰-۹۵	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶
	استان اصفهان	۲۹۹۲۸۴	۲۶۷۷۱۵	۳۱۵۶۹	۵/۸	۵/۹

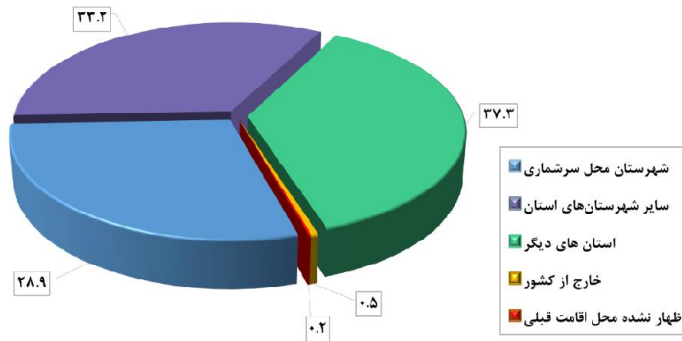
مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در گزارش حاضر مهاجران استان اصفهان برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد. مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران واردشده به استان اصفهان؛ مبدأ اقامت ۴۲/۹ درصد از آن‌ها، مهاجران برون استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان با ۳۶/۸ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند. به علاوه مبدأ اقامت ۱۷/۳ درصد از مهاجران نیز درون شهرستانی (شهرستان محل سرشماری) بوده است، سهم مهاجران غیر ایرانی در این استان برابر با ۲/۸ درصد می‌باشد.

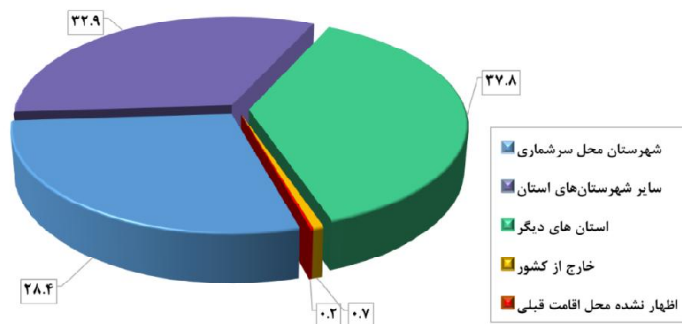
لازم به ذکر است که مهاجران درون شهرستانی و درون استانی در این استان، عمدتاً شامل روستاییانی هستند که به سمت نزدیک‌ترین شهرها، محل اقامت خود را تغییر داده‌اند. مهاجرانی که از استان‌های دیگر به

استان اصفهان وارد شده‌اند عمدتاً از استان‌های خوزستان، چهارمحال و بختیاری، تهران و فارس، بوده‌اند. سهم بالایی از مهاجران خارجی مربوط به کشور افغانستان می‌باشند.

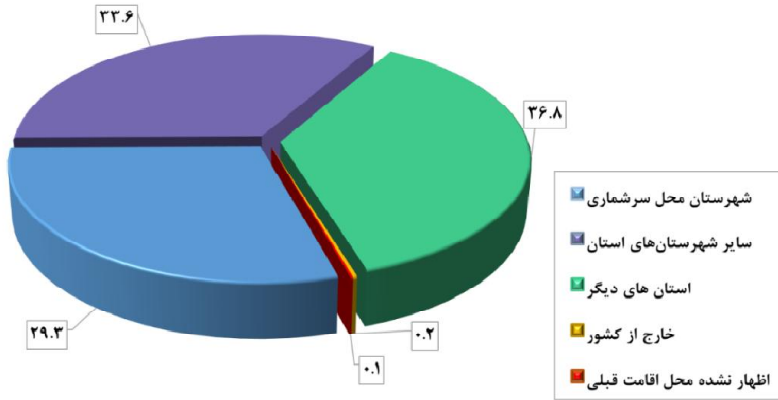

نمودار ۲۴- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودارهای زیر نشان می‌دهند که طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، سهم مهاجران برون‌استانی مردان و زنان بسیار نزدیک به هم بوده است. از کل مهاجران برون‌استانی وارد شده به استان اصفهان، ۵۱/۳ درصد مرد و ۴۸/۷ درصد زن می‌باشند و از کل مهاجران درون‌شهرستانی؛ ۴۹/۷ درصد مرد و ۵۰/۳ درصد زن می‌باشند. بنابراین می‌توان ادعان داشت که استان اصفهان جاذبه زیادی برای ورود زنان مهاجر از استان‌های دیگر، داشته است.

نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان اصفهان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان اصفهان، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۷/۷۵ درصد از کل مهاجران). بررسی توزیع سنی مهاجران شهر به شهر نشان می‌دهد که حدود ۵ درصد از این مهاجران در گروه‌های سنی ۵۰ ساله و بالاتر قرار داشته‌اند، این امر حکایت از مهاجرت خانواری و افراد جوان است که از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ‌تر و مراکز شهرستانی در جستجوی شغل و دستیابی به امکانات و خدمات بهتر، دست به مهاجرت زده‌اند.

حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۱۱/۱ درصد از کل مهاجران در مرتبه دوم قرار گرفته است. مهاجرت‌های شهر به روستا با ۸/۲ درصد نیز عدد قابل توجهی است، آمارها حاکی است که حدود ۶۱ درصد از مهاجران شهر به روستا در استان اصفهان، در گروه سنی ۱۵ تا ۳۹ سال قرار دارند، در واقع با توجه به حجم مهاجران این گروه سنی، می‌توان گفت که مهاجران شهر به روستا، عمدتاً کسانی بوده‌اند که به خاطر تحصیل، سربازی و کارگری، به‌طور موقت از روستا خارج شده و در سرشماری ۱۳۹۵ به روستای محل سکونت خود بازگشته‌اند.

جدول ۸۷- تعداد و توزیع درصد مهاجران وارد شده به استان اصفهان بر حسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت					
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهار نشده محل اقامت قبلی
تعداد	۲۲۶۶۷۰	۳۳۳۶۱	۵۸۴۶	۲۴۵۳۲	۸۳۳۴	۵۴۱
توزیع درصد	۷۵/۷	۱۱/۱	۲/۰	۸/۲	۲/۸	۰/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت های ثبت شده

زادوولد یکی از مهم ترین رویدادهای جمعیتی است که در حرکات طبیعی جمعیت اثر گذار است و عامل منحصربه فرد افزایش جمعیت می باشد. بنابراین رویداد ولادت از جمله آمارهای حیاتی است که افزایش آن در هر جامعه ای تأثیر مستقیمی بر رشد جمعیت می گذارد. در سال ۱۳۸۵ تعداد ۶۶۶۳۱ ولادت برای استان اصفهان ثبت شده بود که این رقم به ۸۳۸۱۰ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) به ۷۳۱۴۳ ولادت کاهش یافته است. همان طور که در جدول ملاحظه می شود در سال ۱۳۹۷، میزان خام ولادت های ثبت شده در استان با اختلاف، پایین تر از متوسط کشوری به دست آمده است. افزایش تعداد و میزان ولادت های ثبت شده استان در طول سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می توان به موالید مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزند آوری رسیده اند.

جدول ۸۸- تعداد و میزان ولادت های ثبت شده استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان اصفهان	۶۶۶۳۱	۵۶۸۸۹	۹۷۴۲	۱۴/۶	۱۵/۰	۱۲/۸
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان اصفهان	۷۵۱۸۵	۶۷۷۳۰	۷۴۵۵	۱۵/۴	۱۶/۲	۱۰/۵
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان اصفهان	۸۳۸۱۰	۷۶۹۹۳	۶۸۱۷	۱۶/۴	۱۷/۱	۱۱/۱
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱	۱۵/۴
	استان اصفهان	۷۳۱۴۳	۶۷۱۰۱	۶۰۴۲	۱۴/۰	۱۴/۵	۱۰/۰

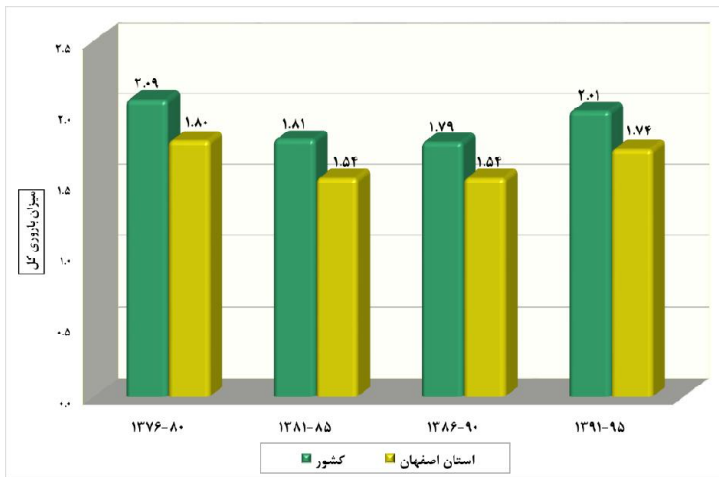
مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندان که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ‌ومیرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان اصفهان و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در نمودار ذیل نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان اصفهان از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. همچنین در تمامی دوره‌های موردبررسی، میزان باروری کل در استان اصفهان از میزان باروری کل در سطح کشور، کمتر می‌باشد. در دوره ۹۵-۱۳۹۱ رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص میزان باروری کل، ۲۷ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با میزان پایین باروری قرار داشته است.

نمودار ۲۷- میزان باروری کل استان اصفهان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۳-۳-۴-۱۵- مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده

مرگ‌ومیر یکی از دو پدیده ذاتی جمعیت است که ثبات یا تغییر آن سبب تغییر در حجم، توزیع یا ترکیب جمعیت خواهد شد. بنابراین دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به‌روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. شمار مرگ و میرها نیز مانند بسیاری از پدیده‌های جمعیتی ممکن است در مناطق مختلف، در نقاط شهری و

روستایی و حتی در نواحی مختلف یک شهر متفاوت باشد. این تفاوت بیش از هر چیز به تغذیه، ویژگی‌های زیست‌محیطی، سطح توسعه و بهداشت، تفاوت‌های قومی و نژادی، سطح فرهنگ، آگاهی‌های اجتماعی و عوامل متعدد دیگری مربوط است که هر یک از آن‌ها می‌تواند مطالعات مرگ‌ومیر را به جهت خاصی سوق دهد. منبع اصلی آمارهای مرگ‌ومیر ثبت وقایع حیاتی یا نظام ثبت احوال است.

میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده برای استان اصفهان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۴/۹ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی سینوسی به ۴/۶ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۹۷ رسیده است. در تمامی سال‌های موردبررسی، میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده استان از متوسط کشوری، کمی پایین‌تر بوده است. اختلاف میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده در نقاط شهری و نقاط روستایی استان نیز قابل توجه است. گفتنی است که ساختار سنی جمعیت بیشتر از سایر عوامل، بر روی میزان خام مرگ‌ومیر ثبت‌شده در نقاط شهری و روستایی تأثیرگذار می‌باشد و ذکر این نکته ضروری است که طی سال‌های اخیر مهاجرت و جابه‌جایی جمعیت جوان در سطح کشور باعث شده که ساختمان سنی جمعیت روستایی پیرتر از جمعیت شهری باشد.

جدول ۸۹- تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت‌شده استان اصفهان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان اصفهان	۲۲۳۸۷	۱۷۱۶۲	۵۲۲۵	۴/۹	۴/۵	۶/۹
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان اصفهان	۲۶۷۵۴	۲۰۸۹۵	۵۸۵۹	۵/۵	۵/۰	۸/۲
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان اصفهان	۲۳۱۸۲	۲۰۵۷۴	۲۶۰۸	۴/۵	۴/۶	۴/۳
۱۳۹۷	کشور	۳۷۷۲۴۵	۲۷۹۵۲۵	۹۷۶۶۸	۴/۶	۴/۶	۴/۷
	استان اصفهان	۲۳۹۳۴	۲۰۸۱۶	۳۱۱۸	۴/۶	۴/۵	۵/۱

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی^{۱۰} به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کند. بررسی مقادیر امید زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری کننده از مرگ و میر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان اصفهان، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد. همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی دارای نوسان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی برای زنان استان ۷۷ سال و برای مردان ۷۳ سال بوده است، بنابراین امید به زندگی زنان استان با اختلاف، بیشتر از امید به زندگی مردان می‌باشد. ملاحظه می‌شود که همواره میزان امید به زندگی در میان مردان استان، بالاتر از مردان کشور بوده است. به‌طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی زنان و مردان استان اصفهان، روندی افزایشی طی کرده و به امید به زندگی مردان حدود ۱/۳ سال و به امید به زندگی زنان حدود ۲/۸ سال افزوده شده است.

جدول ۹۰- مقایسه امید زندگی کل کشور و استان اصفهان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵- ۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان اصفهان	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۷۱/۷	۷۴/۲
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۰/۹	۷۳/۷
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۳	۷۷

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۱۰. منظور از امید به زندگی در بدو تولد، میانگین سال‌هایی است که یک فرد از بدو تولد در زمان و مکان معینی، زندگی خواهد کرد.

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

در مطالعات جمعیت‌شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد. به‌این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت است و در صورتی که غیر متعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود، برای دستیابی به تجزیه و تحلیل مناسب در این زمینه، ناگزیر به پیش‌بینی جمعیت هستیم. برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ‌ومیر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان اصفهان تا سال ۱۴۱۵ به بیش از ۵ میلیون و ۸۴۰ هزار نفر خواهد رسید. یعنی طی ۲۰ ساله‌ی ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵ حدود ۷۱۹۱۵۰ نفر (به ازای هر سال ۳۵۹۵۸ نفر) به جمعیت اضافه خواهد شد که این رقم به نسبت جمعیت استان، پایین است. همچنین بر اساس پیش‌بینی‌های به‌دست آمده در طول ۲۰ سال آینده^{۱۱} نزدیک به ۹۱/۶ درصد جمعیت استان ساکن نقاط شهری و حدود ۸/۴ درصد جمعیت استان ساکن نقاط روستایی خواهند بود.

جدول ۹۱- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان اصفهان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مرد وزن	مرد	زن	مرد وزن	مرد	زن	مرد وزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۲۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان اصفهان	۵۳۹۱۰۰۰	۲۷۲۸۰۰۰	۲۶۶۳۰۰۰	۴۸۰۳۰۰۰	۲۴۳۰۰۰۰	۲۳۷۳۰۰۰	۵۸۸۰۰۰	۲۹۷۰۰۰	۲۹۰۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان اصفهان	۵۵۹۳۰۰۰	۲۸۳۳۰۰۰	۲۷۷۰۰۰۰	۵۰۳۹۰۰۰	۲۵۴۴۰۰۰	۲۴۹۵۰۰۰	۵۵۴۰۰۰	۲۸۰۰۰۰	۲۷۴۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان اصفهان	۵۷۳۶۰۰۰	۲۸۹۰۰۰۰	۲۸۴۶۰۰۰	۵۲۱۴۰۰۰	۲۶۲۷۰۰۰	۲۵۸۷۰۰۰	۵۲۲۰۰۰	۲۶۳۰۰۰	۲۵۹۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان اصفهان	۵۸۴۰۰۰۰	۲۹۳۷۰۰۰	۲۹۰۳۰۰۰	۵۳۴۹۰۰۰	۲۶۹۰۰۰۰	۲۶۵۹۰۰۰	۴۹۱۰۰۰	۲۴۷۰۰۰	۲۴۴۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

^{۱۱} مبنای پیش‌بینی؛ جمعیت سال ۱۳۹۵ است.

۳-۳-۴-۱۸- جمع بندی

- استان اصفهان با جمعیتی بالغ بر ۵ میلیون و ۳۴۳ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۶/۴ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت شهری است، بطوریکه بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، نزدیک به ۸۹ درصد جمعیت استان را شهرنشینان تشکیل می‌دهند. رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص نسبت جمعیت شهرنشینی، ۴ بوده است و سومین استان کشور به لحاظ تعداد جمعیت است.
- ساختار سنی جمعیت کنونی استان اصفهان نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (۳۲/۸ سال)، بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۷۱/۴ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.
- مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، نسبت جنسی استان اصفهان برابر با ۱۰۳/۱ به دست آمده است و رتبه استان اصفهان به لحاظ این شاخص، ۱۴ بوده است. به عبارتی در رده استان‌های با نسبت جنسی متعادل قرار داشته است.
- درصد رشد سالانه جمعیت استان طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، پایین‌تر از میانگین رشد سالانه کشور بوده است. در این دوره درصد رشد سالانه جمعیت استان ۰/۹۷ درصد گزارش شده است.
- تراکم جمعیتی در استان همواره بسیار نزدیک به میانگین تراکم جمعیت در کل کشور بوده است.
- عدم توازن جمعیتی در میان شهرستان‌های استان به شدت مشهود است.
- رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت در سطح کشور، ۲۱ بوده است.
- آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۱ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود، در استان اصفهان جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر علت‌های دیگر مهاجرت به استان اصفهان برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران وارد شده به استان اصفهان، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.
- خالص مهاجرت استان نیز در طول سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، همواره مثبت بوده است، این امر دلالت بر مهاجرپذیری استان دارد. گفتنی است که طی بازه مورد بررسی نزدیک به ۳۰۰ هزار فرد مهاجر وارد استان اصفهان شده است.
- در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار کمی پایین‌تر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج

آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۲/۲ درصد (معادل ۱۹۶۳۰۸ خانوار) از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۵۰ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند. رتبه استان اصفهان به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۱۷ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با نسبت متوسط خانوار زن سرپرست قرار دارد.

- بر اساس آمار سال ۱۳۹۷ سازمان ثبت‌احوال، میزان خام ولادت در استان، پایین‌تر از میانگین کشوری می‌باشد و باروری کل در استان برابر با ۱/۷۴ بوده که پایین‌تر از کل کشور است.
- میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده برای سال ۱۳۹۷ در استان با میانگین کشوری، نسبتاً برابر گزارش شده است.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان اصفهان ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ از مجموع ۹۱۸۱۷۶ دانش‌آموز مشغول به تحصیل در سطح استان، ۵۰۶۲ نفر در دوره آموزش استثنایی (۰/۵۵ درصد و ۳/۲۶ درصد دانش‌آموزان استثنایی کشور)، ۵۷۹۸۶ نفر در دوره پیش‌دبستانی (۶/۳۱ درصد دانش‌آموزان)؛ ۴۶۷۶۲۴ نفر در دوره ابتدایی (۵۰/۹۲ درصد و پایین‌تر از میانگین کشوری با ۵۴/۶ درصد)، ۱۹۹۴۶۲ نفر در دوره متوسطه اول (۲۱/۷۲ درصد و پایین‌تر از میانگین کشوری با ۲۲/۷ درصد)، ۱۷۱۱۷۶ نفر در دوره متوسطه دوم (۱۸/۶۴ درصد و بالاتر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) و ۱۶۸۶۶ دانش‌آموز در دوره بزرگسال (۱/۸۳ درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- از کل دانش‌آموزان استان ۵۱/۲۱ درصد را پسران و ۴۸/۷۹ درصد را دختران تشکیل می‌دهند.

- نرخ پوشش تحصیلی در استان اصفهان مشخص نمی‌باشد، اما بر اساس آمارهای ارائه شده حدود ۵ هزار بازمانده از تحصیل در مقاطع مختلف تحصیلی در استان اصفهان شناسایی شده‌اند. عدم دسترسی به مدرسه، فقر، مشکلات خانوادگی، مهاجرت و بیماری، موجب بازماندگی از تحصیل دانش‌آموزان می‌شود.
- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است^{۱۲}. در استان اصفهان سرانه فضای آموزشی ۶/۵ متر می‌باشد و بالاتر از میانگین کشوری است.
- بر اساس آمار حدود ۲۰ درصد از مدارس استان اصفهان نیازمند تعمیر و مقاوم‌سازی هستند.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان اصفهان حدود ۴۲۹۲۸ نفر شاغل در آموزش و پرورش هستند که شامل گروه معلمان (آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت (مدیر، معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت‌بخشی (شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقبت سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توان‌بخشی و متصدی سایت رایانه) می‌باشد. باین وجود، استان اصفهان با کمبود حدود ۱۶ هزار نیرو روبرو است.
- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، حدود ۲۰ درصد از دانش‌آموزان (۱۵۰ هزار دانش‌آموز) استان به‌خصوص در بخش روستایی و عشایری به دلایلی مانند نبود اینترنت و گوشی هوشمند از دسترسی سامانه شاد محروم هستند. آن دسته از دانش‌آموزانی که به شبکه شاد دسترسی ندارند تعدادی در کلاس‌های حضوری (دانش‌آموزان روستایی)، تعدادی از آموزش‌های تلویزیونی و تعدادی نیز از درس‌نامه‌ها و محتوای درسی تولیدشده از سوی مدارس، استفاده می‌کنند.

جدول ۹۲- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان اصفهان

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۹۹-۱۳۹۸	۹۱۸۱۷۶	۴۷۰۲۱۵	۴۴۷۹۶۱	۲۹۶۴۶	۱۳۲۸۲	۷۲۶۲	۴۱۶۷۸
آموزش استثنایی	۵۰۶۲	۳۰۶۰	۲۰۰۲	۸۶۳	۲۷۳	۱۱۱	۸۳۵
پیش‌دبستانی	۵۷۹۸۶	۲۹۷۶۰	۲۸۲۲۶	۰	۰	۱۴۷۹	۳۳۳۳
ابتدایی	۴۶۷۶۲۴	۲۴۰۴۱۴	۲۲۷۲۱۰	۱۲۰۴۷	۵۲۸۵	۲۹۰۶	۱۹۳۷۱
متوسطه دوره اول	۱۹۹۶۶۲	۱۰۱۹۷۳	۹۷۴۸۹	۷۵۹۴	۳۳۹۴	۱۳۴۵	۷۷۲۵
متوسطه دوره دوم	۱۷۱۱۷۶	۸۴۳۱۶	۸۶۸۶۰	۹۱۴۲	۴۳۳۰	۱۰۸۷	۸۶۶۳
بزرگ‌سال (دوره اول متوسطه)	۱۲۱۲	۷۰۷	۵۰۵	۰	۰	۵۴	۱۳۵
بزرگ‌سال (دوره دوم متوسطه)	۱۵۶۵۴	۹۹۸۵	۵۶۶۹	۰	۰	۲۸۰	۱۶۱۶

^{۱۲} در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان اصفهان

۱. مشخص نبودن آمار پوشش تحصیلی در استان اصفهان؛
۲. کمبود نیروی انسانی (۱۶ هزار معلم)؛
۳. فرسوده و غیراستاندارد بودن ۲۰ درصد از مدارس استان (۵ هزار کلاس درس به‌عنوان کلاس‌های تخریبی و ۶ هزار و ۲۰۰ کلاس درس نیازمند مقاوم‌سازی)؛
۴. عدم دسترسی حدود ۲۰ درصد دانش‌آموزان شهری و روستایی به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند؛

۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به‌منظور بهبود وضعیت تشریح‌شده در بالا و انجام اقدامات مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به‌منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش (البته باید علت این بازماندگی از تحصیل نیز شناسایی شود تا مشکل به‌صورت اساسی حل شود. به‌طور مثال پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین دلیل بازماندگی از تحصیل عدم دسترسی به مدرسه در بوم و بالا بودن هزینه ایاب‌وذهاب می‌باشد)؛
۲. تأمین نیروی انسانی از طریق دانشگاه فرهنگیان، تبدیل وضعیت نیروهای حق‌التدریس و .....
۳. تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛
۴. بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی (سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....

۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان اصفهان

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به‌طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد تا وضعیت سواد در استان اصفهان مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات

جدول ۹۳- وضعیت نرخ باسوادی در استان اصفهان

جنس / سکونت گاه	نرخ باسوادی (درصد)
مردان	۹۲/۷
زنان	۸۷/۱
شهری	۹۱/۰
روستایی	۸۲/۱
نرخ کلی سواد	۸۹/۹

- بر اساس نتایج سرشماری های عمومی نفوس و مسکن سالهای ۱۳۶۵، ۱۳۷۰، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نرخ باسوادی استان به ترتیب برابر ۷۱ درصد، ۸۱ درصد، ۸۵ درصد، ۸۷ درصد، ۸۸ درصد و ۹۰ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۵ درصد باسوادی مردان ۹۳ درصد و زنان ۸۷ درصد می باشد.
- بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۹۲/۷ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۸۷/۱ (بالاتر از متوسط کشوری با ۸۴/۲) بوده است. میزان باسوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۹۱/۰ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۹۰/۸) و ۸۲/۱ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۷۸/۵) درصد بوده است. فاصله باسوادی مردان و زنان در سطح استان حدود ۵ درصد و فاصله باسوادی در نقاط شهری و روستایی حدود ۹ درصد می باشد. به طور کلی استان اصفهان در شاخص های چهارگانه از سطح متوسط کشوری بالاتر می باشد.
- بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان ابهر با ۹۱/۸ درصد و شهرستان بویین و مینادشت با ۷۸/۱ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان اصفهان دارا هستند.
- بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، حدود ۱۰۳ هزار نفر بی سواد در بازه سنی ۱۰ تا ۴۹ ساله در استان وجود دارند که جامعه هدف سوادآموزی را تشکیل می دهند. بر اساس آمار، در سال ۱۳۹۸ حدود ۷۱۸۰ نفر در دوره های سه گانه سوادآموزی، تحکیم و انتقال شرکت کرده اند.
- بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش و پرورش اصفهان، حدود ۱۶ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزء فعالیت آن ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان اصفهان حدود ۳/۱۲ درصد می باشد.

۳-۳-۵-۲- مهم ترین مسائل سوادآموزی

۱. پایین بودن تقاضای اجتماعی به دلیل نبودن انگیزه به خصوص از سوی مردان برای دریافت خدمات سوادآموزی و در نتیجه پایداری وضعیت بی سوادی؛
۲. گستردگی استان و پراکندگی بی سوادان و دشواری و هزینه بر دار بودن دسترسی به آنها؛
۳. نبود الزام قانونی برای حضور بی سوادان در فرایند آموزش؛
۴. نبود اطلاعات دقیق و درست از بی سوادان استان؛
۵. شیوع کرونا و مسائل مربوط به عدم برگزاری کلاس های درس حضوری برای سوادآموزان به خصوص برای مناطق محروم؛
۶. عدم انسداد مبادی بی سوادی و در نتیجه تکرار و تداوم بی سوادی؛
۷. عدم وجود امنیت شغلی، دستمزد پایین آموزش دهنده ها، مشکلات بیمه آموزشیاران و در نتیجه کاسته شدن از انگیزه حرفه ای آنها؛

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

- ۱- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجه آنها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آنها؛
- ۲- استفاده از امکانات آموزش و پرورش در فرایند سوادآموزی به دلیل عمق حکمرانی آموزش و پرورش؛
- ۳- ایجاد قوانین تشویقی و الزام آور نرم برای ترغیب بی سوادان به سوادآموزی؛
- ۴- ایجاد سامانه یکپارچه شناسایی افراد بی سواد با استفاده از همه ظرفیت های موجود؛
- ۵- اولویت گذاری مناطق روستایی و دورافتاده برای ارائه خدمات سوادآموزی و بهره گیری از ظرفیت های آموزش و پرورش و مدارس برای ارائه خدمات به این افراد در دوران کرونا؛
- ۶- افزایش پوشش تحصیلی در دوره ابتدایی باهدف انسداد مبادی بی سوادی؛
- ۷- تعیین در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان اصفهان

۳-۳-۵-۱- آمار و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان اصفهان در منطقه ۳ جانیامی شده است: منطقه ۶ شامل استان‌های یزد، اصفهان و چهارمحال و بختیاری و دانشگاه‌های یزد، صنعتی اصفهان، اصفهان، هنر اصفهان، کاشان، شهرکرد، آیت‌الله حائری، اردکان، دانشکده فنی و مهندسی گلپایگان و دانشکده ریاضی و کامپیوتر خوانسار است.
- در سال ۹۹-۹۸ تعداد کل دانشجویان استان برابر ۲۳۳۶۴۵ نفر بوده است که ۱۱۶۹۶۹ نفر (۵۰/۰۶ درصد مرد و ۱۱۶۶۷۶ نفر (۴۹/۹۳) درصد زن بوده‌اند.
- از کل دانشجویان ۱۳/۷ درصد در مقطع کاردانی (۳۲۰۹۳ دانشجو)، ۶۰/۳ درصد در مقطع کارشناسی (۱۴۰۸۲۷ دانشجو)، ۱۸/۲ درصد در مقطع کارشناسی ارشد (۴۲۵۷۹ دانشجو)، ۷/۸ درصد در دکتری حرفه‌ای و تخصصی (۱۸۱۴۶ دانشجو) تحصیل می‌کنند.
- بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:
  ۱. ۶/۴ درصد (۱۴۹۶۹ دانشجو) در گروه پزشکی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد)؛
  ۲. ۴۴/۹۳ درصد (۱۰۴۹۷۸ دانشجو) در گروه علوم انسانی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد)؛
  ۳. ۶/۴۴ درصد (۱۵۰۶۸ دانشجو) در گروه علوم پایه (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد)؛
  ۴. ۳۰/۳۱ درصد (۷۰۸۳۳ دانشجو) در گروه فنی مهندسی (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۲۶/۵)؛
  ۵. ۲/۰۷ درصد (۴۸۵۰ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد)؛
  ۶. ۹/۸ درصد (۲۲۹۴۷ دانشجو) در گروه هنر (بالا‌تر از متوسط کشوری با ۳/۳۷ درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۴۷۰۸۶ نفر بوده‌اند که از این تعداد:
  ۱. ۲۲/۸۰ درصد مربوط به دوره کاردانی (۱۰۷۳۳۶ نفر)؛
  ۲. ۵۵/۷۷ درصد مربوط به دوره کارشناسی (۲۶۲۶۰ نفر)؛
  ۳. ۱۸/۶۹ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد (۸۸۰۲ نفر)؛
  ۴. ۱/۰۲ درصد مربوط به دکتری حرفه‌ای (۴۸۳ نفر)؛
  ۵. ۱/۷ درصد مربوط به دکتری تخصصی (۸۰۵ نفر)؛

- بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان اصفهان ۱۷۵ موسسه آموزش عالی وجود دارد (۶ از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۷ واحد دولتی (وزارت عتف)، ۴۰ واحد دانشگاه پیام نور، ۴۷ واحد علمی - کاربردی، ۵ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۱۲ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۲ واحد وزارت بهداشت، ۳۰ موسسه غیردولتی - غیرانتفاعی و ۳۰ واحد دانشگاه آزاد می‌باشد.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام وقت مؤسسات آموزش عالی، ۴۷۸۶ نفر بوده است. ۷۳/۱۵ درصد (۳۵۰۱) از آموزشگران مرد و ۲۶/۸۵ درصد (۱۲۸۵) زن بوده‌اند.
- نسبت دانشجوی به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۵۴/۹۱ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح بالاتری قرار دارد.
- بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۲۱/۰۰ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی استان به کل شاغلان عالی کشور ۶/۸۸ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

- بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:
۱. عدم تناسب رشته‌ها با نیازهای بازار کار، شرایط بومی منطقه و مزیت‌های نسبی موجود در استان اصفهان به دلیل فقدان آمایش آموزش عالی و در نتیجه بیکاری دانش‌آموختگان؛
  ۲. مشکلات زیرساختی و ضعف دسترسی به آموزش در دوران کرونا؛
  ۳. ضعف شرکت‌های دانش‌بنیان و وضعیت نامطلوب پارک‌های علم و فناوری در سطح استان؛
  ۴. مدرک گرایی صرف و کم مهارت بودن فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و در نتیجه افزایش بیکاری؛

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛
۲. بهبود وضعیت آموزش‌های مجازی از طریق تقویت زیرساخت‌ها و آموزش مدرسان و دانشجویان؛
۳. بهبود وضعیت کیفی پارک‌های علم و فن آوری و شرکت‌های دانش‌بنیان در سطح استان؛
۴. ماموریت گرایی و مهارت محور نمودن رشته‌های علمی - کاربردی و استفاده از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضامحوری؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفر و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت استان برابر با ۵۱۲۰۸۵۰ نفر و متوسط رشد سالانه ۰/۹۷ درصد بوده است. نسبت جنسی مردان به زنان در سال فوق برابر ۱۰۳ نفر بوده است. بررسی ساختار سنی جمعیت استان نشان داد که سهم جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله برابر ۲۱/۵ درصد، ۶۴-۱۵ ساله برابر ۷۱/۴ درصد و ۶۵ ساله و بیشتر برابر ۷/۱ درصد بوده است. در سرشماری ۱۳۹۵ تعداد ۱۶۰۷۴۸۲ خانوار در استان وجود داشته که از این تعداد حدود ۱۴۱۱۶۲۴ خانوار در نقاط شهری، ۱۹۵۷۰۱ خانوار در نقاط روستایی و ۱۵۷ خانوار غیر ساکن، بوده‌اند. مقایسه نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ با نتایج سرشماری ۱۳۹۰ نشان داد که در طی ۵ سال به جمعیت استان ۲۴۱۵۳۸ نفر افزوده شده است. در سال ۱۳۹۵ از کل جمعیت استان، ۸۸ درصد در نقاط شهری و ۱۲ درصد در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. برآورد جمعیت استان در سال ۱۳۹۸ بر اساس پیش‌بینی با روش ترکیبی بر مبنای نتایج سرشماری عمومی نفر و مسکن سال ۱۳۹۵، برابر با ۵۲۹۲ هزار نفر می‌باشد که از این تعداد ۲۶۸۱ هزار نفر مرد و ۲۶۱۱ هزار نفر زن می‌باشد که شامل ۴۶۹۲ هزار نفر جمعیت شهری و ۶۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی می‌شود. استان سومین استان ایران از نظر جمعیتی است. در این استان ۶/۴ درصد از جمعیت کشور و ۷/۶ درصد از جمعیت شهری کشور واقع شده است. از این رو اصفهان سومین استان از نظر نرخ شهرنشینی است. بررسی نرخ اشتغال مناطق روستایی و شهری نشان می‌دهد که بالاتر از میانگین کشوری است. از نظر سهم مکانی بررسی اشتغال بخش‌های سه‌گانه نشان می‌دهد که اشتغال بخش کشاورزی استان از نظر پایین‌تر سطح در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی در سطح پایین قرار دارد و در مقایسه با کشور بعد از استان قم و یزد پایین‌ترین میزان اشتغال در بخش کشاورزی را دارد. در بخش اشتغال صنعتی رتبه نخست در زمینه اشتغال صنعتی در کشور را دارا است. از این رو می‌توان بیان داشت این استان نقش مهمی در توسعه صنعتی کشور دارد. در سال ۱۳۹۸ بر اساس نتایج آمارگیری از نیروی کار ۴۱/۵ درصد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر استان از نظر اقتصادی فعال بوده‌اند که نرخ بیکاری در میان این گروه جمعیتی برابر ۱۰/۶ درصد و نرخ بیکاری جوانان ۲۴-۱۵ ساله برابر ۲۵/۷ درصد و نرخ بیکاری مردان جوان ۲۴-۱۵ ساله برابر ۲۰/۸ درصد بوده است. در این سال سهم اشتغال جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در بخش کشاورزی برابر ۱۱/۱ درصد، بخش صنعت ۴۱/۷ درصد و بخش خدمات ۴۷/۳ درصد بوده است. بررسی عمده شاخص‌های اقتصادی استان نشان می‌دهد که استان اصفهان در شرایط مطلوبی قرار دارد. به عبارتی این استان با توجه به توسعه بخش صنعت، در کنار فرهنگ کار در میان ساکنان این استان، موجب شده است که در تمامی شاخص‌های مورد بررسی در وضعیت مطلوبی نسبت به سایر استان‌های کشور داشته باشد. بررسی شاخص جینی که بیانگر توزیع متوازن درآمد میان دهک‌های جامعه است در استان اصفهان در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. این موضوع به ویژه در مناطق شهری استان در مقایسه با

مناطق روستایی مطلوب تر است. به دلیل دسترسی مطلوب تر ساکنان استان اصفهان به شرایط بازار کار علاوه بر افزایش درآمد سالانه مناطق روستایی و شهری بالاتر از میانگین کشور بوده است، شاخص نرخ مشارکت اقتصادی استان نیز در سطح بالایی قرار داشته است. این بدین معنی است که استان اصفهان جز استان‌های مهاجرپذیر است از این رو از ظرفیت بالای منابع انسانی در قالب نیروی کار نیز برخوردار است. علاوه بر آن در زمینه جذب سرمایه گذاری خارجی به دلیل وجود ظرفیت صنعتی و گردشگری در وضعیت مطلوبی قرار دارد. این استان بیش از هر استان دیگری از ظرفیت بالایی برای جذب سرمایه گذاری خارجی برخوردار است.

جدول ۹۴- نمای کلی وضعیت استان اصفهان در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	اصفهان	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهام جمعیتی (۱۳۹۵)	۶/۴	۱۰۰	۳
	سهام جمعیت شهری (۱۳۹۵)	۷/۶	۱۰۰	۳
	سهام جمعیت روستایی (۱۳۹۵)	۳	۱۰۰	۱۵
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	۴۹	۵۱	۲۱
نرخ اشتغال	میزان شهرنشینی	۸۸/۷	۷۵/۱	۴
	مناطق شهری	۸۸/۷	۸۸/۲	-
سهام اشتغال	مناطق روستایی	۹۴/۲	۹۲/۷	-
	کشاورزی	۱۱/۱	۱۷/۷۵	-
نرخ بیکاری	صنعت	۴۱/۷	۳۱/۹۵	-
	خدمات	۴۷/۳	۵۰/۲۵	-
	جمعیت کل	۱۰/۶	۱۰/۶	۱۴
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۱۱/۳	۱۱/۸	۱۸
	مناطق روستایی	۵/۸	۷/۳	۲۳
درآمد	مناطق شهری	۱/۹۱	۲/۰۹	۲۶
	مناطق شهری	۲/۵۷	۲/۷۱	۲۲
ضریب جینی	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۵۰۳۱۷۴	۵۴۱۰۰۷	۶
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۳۲۳۸۳۰	۲۹۷۰۲۲	۱۲
نرخ مشارکت اقتصادی	مناطق شهری	۰/۳۱۱۶	۰/۳۸۲۸	۲۴
	مناطق روستایی	۰/۲۹۶۴	۰/۳۵۳۹	۲۲
	جمعیت کل	۴۱/۵	۳۹/۹	۱۲
سرمایه گذاری خارجی	مناطق شهری	۴۰/۸	۳۹/۲	۷
	مناطق روستایی	۴۶/۶	۴۲/۳	۸
نرخ رشد سپرده‌های بانکی	میزان جذب سرمایه (هزار دلار) (۱۳۹۷)	۱۰۶۹۵	۵۱۰۴۶۴۲	۲۲
	-	۳۴/۱	۳۱/۴	۱۴
سرنانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر (۱۳۹۶)	۱۹۰۵۶۹	۱۸۴۵۸۴	۷

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان اصفهان نشان می‌دهد که به‌طور متوسط استان اصفهان در حدود از ۵/۹۰ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را طی دو دهه اخیر داشته است. همچنین سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان اصفهان به‌طور متوسط در دوره موردبررسی ۶/۹۶ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور را تشکیل می‌دهد. با توجه به سهم ۶/۴ درصدی جمعیت استان در کشور و ظرفیت‌های زیادی که در استان اصفهان وجود دارد انتظار می‌رود که سهم این استان در تولید ناخالص داخلی کشور بهبود پیدا کند. موضوع دیگری که در بررسی وضعیت روند سهم تولید ناخالص داخلی استان از کشور قابل‌بررسی است این است که سهم تولید ناخالص داخلی استان از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۹ به‌طور متوسط ۶/۲۲ درصد بوده است درحالی‌که از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ به‌طور متوسط ۵/۴۶ درصد بوده است. این موضوع در تولید ناخالص داخلی بدون نفت نیز صادق است. لذا این موضوع حاکی از این است که استان اصفهان همگام با کل کشور توسعه پیدا نکرده است سهم آن از تولید ناخالص داخلی کشور کاهش پیدا کرده است.

جدول ۹۵- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

سال	تولید ناخالص داخلی		تولید ناخالص داخلی بدون نفت	
	کل کشور	اصفهان	کل کشور	اصفهان
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۳	۳۸۸۲۰۹۰۹	۵۱۲۳۴۰۲۰۰	۳۷۳۵۶۲۲۰
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۲	۴۴۲۳۱۲۳۶	۶۱۴۱۷۶۶۷۶	۴۲۴۲۸۹۶۹
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳	۵۵۸۰۶۴۷۴	۷۷۸۸۵۶۴۵۴	۵۳۵۱۱۳۷۷
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۷۴۳۶۳۹۴۴	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	۷۰۰۴۸۴۰۶
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۱۰۱۳۷۳۰۹۴	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	۹۵۳۶۸۰۹۵
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۱۱۹۲۶۶۹۸۷	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	۱۱۳۱۷۶۷۴۹
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۱۴۳۱۲۳۳۴۸	۱۸۵۸۸۳۹۹۶۹	۱۳۴۰۳۸۸۲۸
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۱۹۵۲۸۲۲۵۸	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲	۱۷۹۱۶۲۷۰۴
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۲۳۶۰۹۱۸۷۷	۲۹۳۳۶۰۱۴۷۳	۲۱۷۷۴۴۸۸۷
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۳۷۷۸	۲۴۵۷۹۴۰۲۵	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶	۲۲۷۴۸۰۳۷۶
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۲۲۱۱	۳۰۹۵۹۳۰۹۵	۴۰۱۲۲۰۵۷۲	۳۰۹۲۳۵۴۴
۱۳۹۰	۶۸۶۶۸۱۱۱۴۷	۳۵۴۳۵۰۸۶	۵۰۹۷۴۶۰۰۹	۳۳۴۶۷۲۲۲
۱۳۹۱	۸۵۲۳۳۹۱۸۲۰	۴۲۷۴۶۴۰۸۸	۶۵۷۸۱۰۲۵۳۷	۴۱۰۸۷۹۹۱۶
۱۳۹۲	۱۱۸۰۴۸۸۶۲۶۵	۶۳۱۰۷۷۵۲۳	۸۹۹۷۹۸۵۹۲۷	۶۰۶۱۳۳۶۲۲
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۶۸۰۴۷۴۲۱۳	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۶۶۲۴۳۲۰۴۰
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۷۱۰۵۷۰۳۴۷	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۶۹۰۹۴۳۸۵۴
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۳۴۴	۸۳۹۲۴۲۰۱۵	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۸۱۰۵۹۶۹۶۶
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۱۰۳۰۹۱۴۷۳۰	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۹۹۳۳۳۳۳۹۶
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۱۲۴۴۶	۱۴۳۷۱۶۷۷۳	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۴۴	۱۳۶۳۲۲۲۲۴۴

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده به تفکیک بخش های اقتصادی استان اصفهان در مقایسه با کشور

بررسی میزان ارزش افزوده نشان می دهد که رتبه استان در تمامی سال های مورد بررسی سه بوده است و این استان بعد از تهران و خوزستان بیشترین میزان ارزش افزوده کشور را تولید کرده است. از این رو استان اصفهان یکی از استان های استراتژیک از نظر توسعه اقتصادی برای کشور محسوب می شود.

بخش کشاورزی و معدن

بررسی ارزش افزوده بخش کشاورزی نشان می دهد که سهم ارزش افزوده استان در بخش کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری تقریباً ۴/۲۶ درصد از کل کشور بوده است. در این میان رتبه استان به طور متوسط هفت بوده است. از این رو می توان بیان داشت استان اصفهان از اهمیت بالایی در ارزش افزوده بخش کشاورزی برخوردار است. بررسی زیر بخش های بخش کشاورزی نشان می دهد که مزیت نسبی استان در بخش گاو داری سنتی است این بخش به طور متوسط در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ سهم ۱۱/۴۰ درصدی از ارزش افزوده بخش گاو داری سنتی کشور را دارد که نشان دهنده وجود ظرفیت زیاد در این زمینه در استان اصفهان است. بخش های دام سنتی و پرورش حیوانات به ترتیب سهم ۷/۲۲ و ۶/۹۱ درصدی از ارزش افزوده زیر بخش مربوطه در کشور را دارند. با توجه به اینکه استان سهم ۶/۴ درصدی از جمعیت کشور را دارد، این دو بخش هم از ظرفیت مناسبی در استان برخوردار هستند. همچنین استان در زمینه استخراج سایر معادن دارای سهم ۲/۸۳ درصدی است اگر چه روند سهم ارزش افزوده این بخش در دوره مورد بررسی کاهنده بوده است اما همچنان توجه به این بخش می تواند موجب بهبود وضعیت اقتصادی استان شود. رتبه استان از نظر ارزش افزوده بخش معدن در جایگاه سیزدهم قرار دارد.

جدول ۹۶- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان اصفهان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۴.۱۹	۴.۵۲	۴.۰۹	۴.۴۵	۴.۵۶	۴.۴۰	۴.۲۰	۳.۶۴	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۳.۶۴	۳.۹۰	۳.۴۲	۳.۷۶	۳.۹۲	۳.۹۵	۳.۶۸	۲.۹۶	زراعت و باغداری
۶.۶۴	۷.۳۵	۷.۲۳	۷.۵۳	۷.۴۸	۶.۴۹	۶.۳۹	۶.۱۴	پرورش حیوانات
۱۰.۴۶	۱۰.۸۵	۱۱.۶۹	۱۲.۱۴	۱۳.۲۹	۱۰.۲۴	۱۰.۰۱	۹.۹۱	گاو داری صنعتی
۶.۸۸	۷.۸۱	۷.۵۶	۷.۹۵	۷.۹۸	۶.۷۸	۶.۶۳	۶.۱۹	دام سنتی
۳.۳۸	۳.۵۴	۳.۳۳	۳.۹۱	۳.۲۰	۳.۸۱	۳.۷۱	۳.۷۶	مرغداری
۱.۱۸	۱.۶۲	۱.۰۹	۰.۷۸	۱.۳۱	۱.۶۴	۱.۵۶	۲.۰۹	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی
۲.۵۵	۲.۵۴	۲.۸۴	۲.۵۶	۲.۱۵	۲.۷۴	۳.۲۴	۳.۱۳	جنگلداری
۰.۲۳	۰.۲۰	۰.۰۴	۰.۱۹	۰.۸۴	۰.۰۴	۰.۴۵	۱.۳۳	ماهیگیری
۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۳	۳.۸۳	استخراج معدن
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۲.۱۵	۲.۰۴	۲.۸۴	۳.۱۳	۲.۷۷	۳.۰۷	۳.۱۷	۳.۴۴	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش گاو‌داری صنعتی، سرانه تولید شیر در استان اصفهان دو برابر متوسط کشوری است و این استان در رتبه ۳ تولید سرانه شیر قرار دارد که تأیید‌کننده ظرفیت‌های استان در زمینه گاو‌داری صنعتی است.

استان اصفهان در سرانه تولید گوشت مرغ نیز وضعیت نسبتاً مناسبی دارد و تولید سرانه گوشت مرغ در این استان از متوسط کشوری بیشتر است و در جایگاه ۱۳ استان‌های کشور قرار دارد. سرانه تولید گوشت قرمز در استان کمتر از متوسط کشور است و در رتبه ۲۳ استان‌های کشور قرار دارد.

سرانه تولید آبیان در استان نیز بسیار پایین است که با توجه به اقلیم استان دور از انتظار نیست. سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار نشان دهند رتبه ۴ در بین استان‌های کشور است که با توجه به کمبود منابع آب در استان این موضوع قابل درک هست و باید همچنان به توسعه این بخش پرداخته شود.

همچنین سهم آب مصرف‌شده استان از منابع آب کشور و سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی نشان‌دهنده رتبه ۴ در بین استان‌های کشور است که با توجه به اقلیم استان و همچنین سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان از کشور مصرف بالای آب در استان دور از انتظار نیست. لذا باید در بخش کشاورزی استان تجدیدنظر شود و تنها به توسعه بخش‌هایی که ارزش‌افزوده زیادی وجود دارد، پرداخته شود.

استان اصفهان در شاخص سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری در رتبه ۳ استان‌های کشور قرار دارد. همچنین در شاخص سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری در جایگاه ۴ استان‌های کشور قرار دارد. همچنین استان در شاخص‌های نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر)، سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) و معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر) در رتبه ۱۰ استان‌های کشور قرار دارد.

این موضوع نشان از ظرفیت‌های بالای استان در بخش معادن دارد.

جدول ۹۷- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	اصفهان	شاخص
۲۳	۱۰/۳۴	۹/۱۷	سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر)
۳	۱۳۲/۴۳	۲۵۹/۷۳	سرانه تولید شیر
۱۳	۳۲/۹۰	۳۸/۳۸	سرانه تولید گوشت مرغ
۲۲	۱۵/۴۴	۱/۹۳	سرانه تولید آبزیان
۱۵	۱/۱۱	۰/۹۳	نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت
۱۴	۰/۰۳	۰/۰۳	نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان
۴	۱۰۰	۵/۸۲	سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار (۱۳۹۷)
۲۰	۱۰۰	۰/۱۴	سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (۱۳۹۷)
۵	۱۰۰	۶	سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور
۵	۱۰۰	۶/۱	سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی
۱۶	۵/۹۹	۶/۲۸	نسبت تعداد معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (۱۳۹۷)
۳	۱۰۰	۶/۶۹	سهم استان از معدن در حال بهره‌برداری
۱۰	۱۲۱/۴۸	۱۰۱/۸۹	نسبت تعداد شاغلان معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)
۱۰	۴/۸۱	۱/۷۴	سرانه ارزش تولیدات معدن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر)
۱۰	۳۷۵۲/۱۰	۱۲۳۹/۴۹	سرانه ارزش افزوده معدن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)
۱۰	۲۳۷/۲۷	۱۵۰/۴۸	نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر)
۴	۱۰۰	۵/۳۵	سهم استان از شاغلان معدن در حال بهره‌برداری

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

به‌طور متوسط سهم ارزش افزوده بخش صنعت در استان اصفهان به ارزش افزوده بخش صنعت در کشور در طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ بیشتر از ۱۰ درصد است که نشان‌دهنده ظرفیت بالای استان در بخش صنعت است. بررسی میزان ارزش افزوده بخش صنعتی استان نشان می‌دهد از سال ۹۴ روند تولید ارزش افزوده بخش صنعتی صعودی بوده است و استان در رتبه سوم تأثیرگذاری در میان استان‌های کشور قرار داشته است. این استان از نظر تولید ارزش افزوده بخش صنعتی بعد از تهران و بوشهر در رتبه سوم قرار دارد. استان اصفهان سهم بیش از ۳۰ درصدی ارزش افزوده در تولید فلزات پایه نسبت به ارزش افزوده کشور در این بخش دارد. همچنین زیر بخش‌های تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت و تولید منسوجات به ترتیب سهم ۲۱/۱۶ و ۲۰/۹۹ درصدی از ارزش افزوده هر کدام از این زیر بخش‌های کشور دارد. همچنین زیر بخش‌های تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر و تولید سایر

مصنوعات نیز سهم بالایی از ارزش افزوده کشور در این زیر بخش ها را تشکیل می دهد. بنابراین بخش صنعت استان اصفهان ظرفیت بسیار بالایی برای توسعه دارد.

جدول ۹۸- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان اصفهان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۱.۵۵	۱۰.۹۵	۹.۵۶	۸.۹۴	۹.۷۹	۱۱.۴۵	۹.۵۲	۱۱.۶۱	صنعت
۴.۳۸	۴.۶۸	۵.۳۴	۴.۹۴	۴.۵۰	۴.۶۵	۴.۸۹	۴.۴۴	تولید محصولات غذایی
۰.۷۰	۰.۳۱	۰.۶۱	۰.۷۱	۱.۱۲	۲.۰۳	۱.۳۶	۲.۰۵	تولید انواع آسایشینها
۰.۱۶	۲.۰۲	۱.۹۲	۲.۱۴	۲.۴۳	۵.۷۴	۷.۷۴	۴.۰۲	تولید فرآورده های پودین و تنباکو
۱۸.۴۶	۲۵.۸۶	۲۵.۷۴	۱۹.۹۵	۲۱.۱۷	۱۸.۸۷	۱۹.۸۳	۱۸.۱۰	تولید منسوجات
۲.۰۳	۲.۱۴	۲.۳۶	۲.۰۰	۲.۰۰	۲.۰۴	۲.۰۲	۱.۹۹	تولید پوشاک
۷.۴۸	۷.۶۷	۷.۶۸	۸.۱۲	۷.۹۴	۸.۱۲	۸.۱۳	۸.۰۵	تولید چرم و فرآورده های وابسته
۶.۳۰	۶.۳۰	۶.۱۴	۶.۱۹	۶.۱۸	۶.۱۴	۶.۱۳	۶.۱۹	تولید چوب و محصولات چوبی به جز میلمان، حصیر و مواد حصیر بافتی
۶.۲۹	۶.۲۰	۶.۷۸	۵.۷۲	۹.۲۹	۹.۰۸	۱۱.۱۰	۱۲.۰۵	تولید کاغذ و فرآورده های کاغذی
۳.۳۱	۲.۹۷	۵.۵۲	۴.۰۰	۴.۶۸	۵.۰۱	۴.۴۱	۴.۲۳	چاپ و تکثیر رسانه های ضبط شده
۲۱.۸۶	۱۹.۸۵	۱۷.۳۸	۲۵.۴۳	۱۹.۷۰	۱۴.۲۷	۱۹.۳۳	۳۱.۵۸	تولید کتک، فرآورده های حاصل از پالایش نفت
۲.۷۹	۱.۸۳	۳.۵۹	۳.۳۱	۳.۶۶	۳.۹۱	۲.۰۶	۲.۷۱	تولید مواد شیمیایی و فرآورده های شیمیایی
۶.۱۳	۵.۶۷	۷.۶۶	۵.۳۳	۵.۳۳	۶.۱۷	۴.۸۳	۷.۲۸	تولید داروها و فرآورده های دارویی و شیمیایی و گیاهی
۷.۹۱	۹.۵۲	۸.۱۶	۱۰.۱۹	۷.۵۶	۸.۴۷	۷.۰۴	۸.۶۶	تولید فرآورده های لاستیکی و پلاستیکی
۱۰.۱۵	۱۰.۸۲	۱۰.۴۵	۹.۸۷	۱۰.۰۱	۱۰.۴۴	۱۰.۵۰	۱۰.۳۲	تولید سایر فرآورده های معدنی غیر فلزی
۳۳.۰۵	۳۶.۰۶	۲۹.۲۰	۲۳.۲۵	۲۸.۱۳	۳۲.۶۱	۲۱.۱۵	۳۷.۹۱	تولید فلزات پایه
۶.۱۶	۶.۱۲	۷.۰۴	۷.۴۳	۶.۳۷	۷.۱۶	۶.۲۱	۶.۹۶	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین آلات و تجهیزات
۷.۲۰	۵.۰۲	۴.۶۸	۷.۸۷	۶.۴۴	۴.۷۴	۹.۳۷	۱۰.۷۸	تولید محصولات رایانه ای، الکترونیکی و نوری
۷.۳۶	۷.۶۲	۱۰.۹۱	۹.۴۳	۸.۶۹	۱۱.۰۴	۸.۳۸	۸.۴۶	تولید تجهیزات برقی
۸.۹۰	۹.۸۹	۷.۸۵	۹.۹۴	۸.۲۴	۹.۲۰	۸.۷۴	۷.۲۲	تولید ماشین آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر
۱۵.۵۰	۴.۰۶	۳.۴۸	۵.۰۳	۳.۹۰	۴.۰۰	۷.۱۱	۴.۵۱	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر
۸.۷۱	۷.۴۹	۵.۰۹	۳.۳۵	۶.۴۸	۵.۶۶	۳.۹۴	۳.۵۱	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
۳.۲۷	۳.۲۷	۳.۵۶	۳.۷۱	۳.۹۳	۳.۹۵	۳.۹۱	۴.۰۷	تولید میلمان
۹.۳۰	۸.۶۸	۱۰.۳۴	۸.۵۰	۸.۵۷	۹.۳۲	۸.۷۷	۹.۰۸	تولید سایر مصنوعات
۴.۳۲	۴.۳۷	۶.۱۰	۵.۶۰	۴.۹۱	۶.۸۴	۴.۱۱	۴.۲۲	تعمیر و نصب ماشین آلات و تجهیزات
۱.۹۲	۲.۶۴	۲.۷۰	۳.۹۴	۲.۷۹	۱.۹۹	۲.۶۶	۳.۰۱	تأمین برق، گاز، بخار و تپویه هوا
۶.۳۴	۵.۷۹	۴.۶۶	۶.۱۲	۶.۱۱	۶.۲۰	۶.۳۸	۶.۴۷	تولید، انتقال و توزیع برق
۱.۰۱	۱.۶۳	۲.۰۴	۳.۶۵	۲.۴۹	۱.۶۶	۲.۲۷	۲.۶۴	تولید و توزیع گاز طبیعی
۶.۲۶	۵.۹۰	۵.۵۵	۷.۹۹	۷.۵۸	۸.۲۲	۸.۶۵	۸.۳۶	ایرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت های تصفیه
۵.۵۴	۵.۶۷	۵.۱۸	۵.۴۳	۵.۱۸	۵.۸۲	۴.۲۷	۶.۶۷	ساختمان
۷.۴۴	۷.۶۷	۷.۷۶	۷.۸۷	۶.۹۴	۷.۳۴	۷.۱۱	۵.۹۶	ساختمان های مسکونی
۴.۶۶	۵.۱۲	۴.۵۸	۴.۷۲	۴.۵۸	۵.۱۴	۳.۹۹	۶.۹۴	سایر ساختمان ها

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

استان اصفهان از نظر نسبت تعداد کارگاه های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر نسبت به کل جمعیت تقریباً سهم دو برابری نسبت به متوسط کشور دارد. از نظر این شاخص، استان اصفهان در رتبه ۵ قرار دارد. نسبت تعداد کارگاه های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت استان نیز تقریباً دو برابر متوسط کل کشور است و در این زمینه نیز استان اصفهان در جایگاه ۵ نسبت به سایر استان ها قرار گرفته است. اما نسبت تعداد

کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت حاکی از این است که وضعیت استان اصفهان در مقایسه با کل کشور مناسب نیست و در رتبه ۲۲ استان‌های کشور قرار دارد. سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر در رتبه ۵ در بین سایر استان‌های کشور را دارد که وضعیت مناسبی است. همچنین آب مصرف‌شده در بخش صنعت حدود ۵ درصد کل کشور است و استان در این زمینه در رتبه ۲ قرار دارد که با توجه به سهم ارزش افزوده بخش صنعت استان اصفهان این مورد دور از انتظار نیست. اما با توجه به وضعیت اقلیمی استان اصفهان و کمبود منابع آب باید به سمت فناوری‌های جدیدتر حرکت کند و از مصرف آب در بخش صنعت بکاهد.

جدول ۹۹- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	اصفهان	شاخص
۵	۳/۷۴	۷/۵۱	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۵	۳/۷۲	۷/۵۰	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)
۲۲	۲/۲۷	۱/۱۶	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)
۵	۲۱/۹۳	۴۱/۴۷	نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۹	۲۶/۷۰	۳۵/۴۳	سرنانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)
۳	۱۰۰	۱۱/۹۷	سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی (۱۳۹۶)
۲	۱۰۰	۱۲/۸۴	سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۲	۱۰۰	۱۲/۲۰	سهم استان از ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۲	۱۰۰	۱۲/۰۹	سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر
۲	۱۰۰	۴/۷	سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش صنعت

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

با توجه به جدول زیر بخش فعالیت‌های خدمات زیر بخش‌های حمل‌ونقل و تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی سهم بیشتری از ارزش افزوده کل کشور در این زیر بخش‌ها نسبت به دیگر زیر بخش‌های بخش خدمات را در بازه مورد بررسی به خود اختصاص داده‌اند. همچنین زیر بخش‌های عمده‌فروشی و خرده‌فروشی سهم بالایی از ارزش افزوده بخش خدمات استان نسبت به کشور را به خود اختصاص داده است. دیگر زیر بخش‌های مهم بخش خدمات استان اصفهان که سهم بالایی از ارزش افزوده این بخش‌ها را به خود اختصاص می‌دهد، شامل فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی، خدمات شهری، آموزش و خدمات واحدهای مسکونی است.

جدول ۱۰۰ - سهم استان اصفهان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۸.۰۶	۸.۰۹	۸.۰۷	۸.۰۸	۸.۰۵	۸.۰۲	۸.۰۱	۸.۰۶	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۷.۹۳	۷.۹۴	۷.۹۱	۷.۹۲	۷.۹۳	۷.۹۲	۷.۸۹	۷.۹۴	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	۱۰.۰۴	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۷.۱۷	۷.۰۰	۷.۴۰	۷.۵۰	۷.۷۹	۷.۴۴	۶.۳۷	۷.۰۳	حمل و نقل و انبارداری و پست
۷.۹۲	۷.۶۳	۸.۱۷	۸.۲۸	۸.۵۸	۸.۱۵	۶.۸۹	۷.۷۴	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۱۲.۸۵	۸.۵۴	۱۰.۷۰	۱۳.۸۲	۱۲.۶۰	۸.۴۶	۱۰.۶۸	۱۰.۸۴	حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری
۷.۵۸	۷.۳۳	۷.۸۳	۷.۸۳	۸.۲۳	۷.۸۰	۶.۳۹	۷.۲۷	سایر حمل و نقل زمینی
۱۵.۶۰	۱۵.۸۵	۱۵.۸۷	۱۷.۶۵	۱۷.۰۴	۱۷.۵۲	۱۷.۸۳	۱۷.۲۶	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل آبی
۴.۲۸	۴.۹۰	۵.۰۲	۵.۰۰	۵.۱۷	۵.۰۹	۴.۸۰	۴.۷۶	حمل و نقل هوایی
۲.۱۱	۲.۲۰	۲.۱۳	۱.۵۳	۱.۳۵	۱.۵۲	۱.۴۹	۱.۴۸	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
۵.۵۱	۵.۵۱	۵.۵۱	۵.۵۱	۵.۵۱	۵.۵۱	۵.۵۱	۵.۵۱	فعالیت‌های پست و پیسک
۵.۹۵	۵.۹۸	۵.۹۹	۵.۹۷	۵.۹۹	۵.۹۷	۵.۹۲	۵.۸۵	فعالیت‌های مرتبط به تغذیه جان و غذا
۳.۴۹	۳.۵۰	۳.۴۹	۳.۴۹	۳.۴۹	۳.۴۹	۳.۴۸	۳.۴۸	تأمین جلا(افتکاهها)
۶.۴۰	۶.۴۱	۶.۴۰	۶.۴۰	۶.۴۰	۶.۴۰	۶.۳۹	۶.۳۹	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(ستوران‌ها و ...)
۱.۵۸	۱.۴۹	۱.۵۵	۱.۵۳	۱.۴۸	۱.۴۸	۱.۴۶	۱.۴۲	اطلاعات و ارتباطات
۱.۴۸	۱.۴۸	۱.۴۸	۱.۴۸	۱.۴۴	۱.۴۴	۱.۴۳	۱.۴۱	ارتباطات
۱.۷۲	۱.۵۲	۱.۶۸	۱.۶۳	۱.۶۳	۱.۶۰	۱.۶۰	۱.۴۹	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۴.۴۵	۴.۳۷	۳.۲۳	۳.۲۹	۳.۵۱	۳.۸۵	۴.۶۵	۴.۲۷	فعالیت‌های مالی و بیمه
۴.۵۵	۴.۷۸	۲.۶۴	۳.۰۳	۳.۵۱	۴.۴۲	۵.۰۰	۴.۷۳	بانک و موسسات مالی
۶.۰۳	۵.۲۴	۵.۲۶	۵.۲۴	۵.۲۷	۵.۰۷	۵.۲۸	۴.۹۴	بیمه
۱.۹۶	۱.۹۶	۱.۹۸	۱.۷۲	۱.۶۲	۲.۴۶	۱.۹۲	۱.۳۰	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۶.۵۸	۶.۰۱	۶.۵۲	۶.۵۱	۵.۹۱	۶.۲۴	۵.۹۳	۵.۱۸	املاک و مستغلات
۷.۷۴	۶.۶۹	۷.۶۳	۷.۶۳	۶.۹۱	۷.۳۰	۷.۱۴	۵.۷۳	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۵.۴۶	۵.۴۶	۵.۲۸	۵.۲۸	۴.۷۷	۵.۱۴	۳.۸۳	۴.۳۳	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۴.۵۶	۴.۵۶	۴.۵۶	۴.۵۶	۴.۵۶	۴.۵۶	۴.۵۶	۴.۵۶	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۴.۰۷	۴.۰۷	۴.۱۰	۴.۱۳	۴.۱۶	۴.۳۰	۴.۳۸	۴.۳۸	خدمات دولانی مستغلات
۴.۹۳	۴.۷۴	۵.۲۶	۴.۸۱	۴.۸۱	۴.۶۸	۴.۷۲	۴.۷۰	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۲.۵۵	۱.۸۰	۲.۷۱	۲.۳۱	۲.۱۶	۲.۰۴	۲.۲۳	۲.۴۸	تحقیق و توسعه
۵.۳۸	۵.۳۷	۵.۶۳	۵.۳۵	۵.۴۱	۵.۳۷	۵.۳۶	۵.۴۲	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۵.۷۴	۵.۸۹	۵.۹۶	۵.۴۵	۵.۰۷	۵.۲۱	۵.۴۹	۵.۲۷	فعالیت‌های دلمیز شکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان اصفهان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعلیت
۷.۲۶	۷.۵۷	۷.۹۷	۸.۳۳	۸.۴۷	۸.۵۷	۸.۶۱	۸.۵۳	فعلیتهای آثاری و خدمات پشتیبانی
۶.۰۲	۶.۳۱	۶.۳۳	۶.۳۵	۶.۳۹	۶.۶۸	۶.۳۲	۶.۳۶	لایه امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۵.۶۴	۵.۹۸	۶.۳۶	۶.۱۳	۶.۵۰	۶.۹۸	۶.۲۶	۶.۲۲	امور عمومی و خدمات شهری
۲.۸۸	۳.۱۲	۲.۸۴	۲.۵۱	۱.۳۶	۳.۹۴	۳.۷۵	۴.۳۰	امور عمومی
۷.۱۰	۷.۵۱	۸.۰۰	۷.۷۶	۸.۶۲	۸.۳۸	۷.۵۳	۷.۴۳	خدمات شهری
۶.۳۸	۶.۴۳	۶.۳۱	۶.۴۰	۶.۲۷	۶.۳۱	۶.۳۹	۶.۴۷	امور دفاعی و انتظامی
۷.۲۲	۷.۲۲	۷.۲۲	۷.۲۲	۷.۲۱	۷.۲۱	۷.۲۲	۷.۲۲	امور دفاعی
۴.۶۲	۴.۶۹	۴.۶۰	۴.۵۲	۴.۵۳	۴.۵۱	۴.۵۲	۴.۶۰	امور انتظامی
۶.۳۸	۶.۳۲	۶.۱۹	۶.۲۳	۶.۰۴	۶.۳۵	۶.۴۲	۶.۳۵	تأمین اجتماعی اجباری
۵.۷۲	۵.۹۶	۵.۷۵	۵.۹۷	۵.۹۱	۵.۶۶	۵.۷۰	۵.۶۶	آموزش
۵.۹۶	۶.۱۱	۶.۰۲	۵.۴۶	۵.۵۰	۵.۶۰	۵.۶۴	۵.۹۶	آموزش ابتدایی
۵.۹۱	۶.۰۸	۵.۹۹	۵.۳۸	۵.۴۳	۵.۵۴	۵.۶۷	۵.۹۴	آموزش ابتدایی دولتی
۶.۷۵	۶.۷۵	۶.۷۵	۶.۷۵	۶.۷۵	۶.۷۵	۶.۷۵	۶.۷۵	آموزش ابتدایی خصوصی
۵.۵۸	۵.۷۴	۵.۳۶	۶.۴۳	۶.۰۵	۶.۰۶	۵.۹۹	۵.۸۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۵.۳۶	۵.۶۷	۵.۲۹	۶.۳۹	۶.۰۴	۶.۰۵	۶.۰۱	۵.۸۵	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۸.۰۹	۶.۶۲	۶.۵۱	۷.۰۰	۶.۲۰	۶.۲۶	۵.۶۵	۶.۱۱	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۵.۹۲	۶.۳۷	۶.۲۱	۶.۱۸	۶.۳۶	۵.۷۰	۵.۳۷	۵.۲۲	آموزش عالی
۵.۴۲	۶.۱۰	۵.۹۴	۵.۹۲	۶.۲۷	۵.۸۰	۵.۰۹	۵.۰۷	آموزش عالی دولتی
۶.۷۷	۶.۷۷	۶.۵۷	۶.۵۶	۶.۴۷	۵.۵۶	۵.۸۳	۵.۴۹	آموزش عالی خصوصی
۳.۰۲	۳.۱۷	۳.۱۴	۳.۲۷	۳.۷۰	۳.۵۱	۵.۲۹	۵.۲۱	آموزش بزرگسالان
۳.۷۸	۴.۰۶	۴.۰۲	۴.۰۰	۴.۷۱	۴.۶۱	۳.۶۸	۳.۷۲	آموزش بزرگسالان دولتی
۲.۵۴	۲.۵۹	۲.۴۹	۲.۶۵	۲.۶۸	۲.۳۹	۶.۹۹	۷.۰۳	آموزش بزرگسالان خصوصی
۶.۳۴	۶.۲۵	۶.۱۲	۶.۳۱	۶.۵۱	۶.۲۸	۶.۴۱	۶.۳۳	فعلیتهای مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۶.۳۴	۶.۳۴	۶.۱۱	۶.۳۱	۶.۵۳	۶.۳۹	۶.۴۲	۶.۳۵	فعلیتهای مربوط به سلامت انسان
۶.۴۹	۶.۹۵	۶.۶۲	۶.۸۹	۷.۱۸	۷.۱۷	۷.۲۲	۶.۸۱	فعلیتهای مربوط به سلامت انسان دولتی
۶.۲۰	۵.۷۰	۵.۷۴	۵.۸۹	۶.۱۰	۵.۷۰	۵.۷۵	۵.۸۱	فعلیتهای مربوط به سلامت انسان خصوصی
۶.۳۴	۶.۳۳	۶.۲۷	۶.۲۵	۶.۱۹	۶.۱۲	۶.۳۲	۶.۱۴	مددکاری اجتماعی
۵.۹۶	۶.۰۵	۶.۰۳	۶.۰۳	۶.۰۰	۵.۸۲	۵.۹۲	۶.۰۲	فعلیتهای هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۴.۸۹	۴.۸۵	۴.۸۷	۴.۹۰	۵.۱۸	۴.۸۳	۵.۰۱	۴.۹۵	هنر، سرگرمی و تفریح
۴.۹۹	۴.۹۹	۵.۱۲	۵.۵۱	۴.۸۵	۴.۷۸	۴.۹۶	۵.۴۷	سازمانهای مذهبی و سازمانهای دارای عضو
۱۰.۵۱	۱۰.۵۱	۱۰.۵۰	۱۰.۴۶	۱۰.۴۳	۱۰.۴۳	۱۰.۴۲	۱۱.۰۷	تعمیر رابله و کالاهای شخصی و خانگی
۷.۰۶	۷.۰۷	۷.۰۶	۷.۰۶	۷.۰۶	۷.۰۷	۷.۰۷	۷.۰۶	سایر فعلیتهای خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده بخش های اقتصادی استان اصفهان

بخش کشاورزی و معدن

به طور متوسط بخش کشاورزی در دوره مورد بررسی ۶/۲۸ درصد از ارزش افزوده استان را تشکیل داده است. بررسی توزیع سطح برداشت محصولات زراعی کشور در سال زراعی ۹۸-۹۷ نشان می دهد که ۲/۴ درصد از زمین های کشاورزی کشور در استان اصفهان قرار دارند و رتبه استان از نظر دارا بودن زمین های کشاورزی ۱۶ است. بررسی میزان تولید محصولات زراعی کشور در سطح استان نشان می دهد که سطح برداشت از زمین های ۴/۸ درصد است. از این رو بخش زراعت استان دارای بهره وری بالایی است. استان اصفهان در رتبه چهارم ذرت

علوفه‌ای، رتبه پنجم یونجه آبی و رتبه سوم تولید سیب‌زمینی در کشور را دارد. این استان از نظر سطح زمین باغی کشور ۲/۸ درصد از زمین‌ها را دارد و در عوض عملکرد آن ۳/۳ درصد است. از این رو در بخش باغبانی نیز دارای مزیت نسبی است. زیر بخش‌های زراعت و باغداری و پرورش حیوانات نیز به ترتیب سهم ۳/۸۶ و ۲/۲۳ درصدی از ارزش افزوده استان را به خود تخصیص می‌دهد و بخش‌های پرورش حیوانات و دام سنتی نیز از بخش‌های مهم دیگر در این زمینه هستند. زیر بخش گاو‌داری صنعتی اگرچه سهم بیش از ۱۱ درصدی از ارزش افزوده این زیر بخش در کشور را به خود اختصاص داده است اما سهم کمی از ارزش افزوده استان اصفهان را به خود اختصاص می‌دهد برای بخش معدن نیز این موضوع صادق است. اما نکته‌ای که باید به آن توجه داشت این است که استان اصفهان نسبت به دیگر استان‌های کشور در این زیر بخش‌ها دارای مزیت نسبی است.

جدول ۱۰۱- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۶۴۸	۶۷۲	۶۵۷	۷۳۴	۷۱۰	۶۴۲	۵۷۳	۳۸۸	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۴۰۳	۴۱۹	۴۰۲	۴۴۷	۴۳۷	۴۱۷	۳۴۰	۲۲۴	زراعت و باغداری
۳۰۹	۳۲۵	۳۳۲	۲۶۵	۲۵۴	۲۰۸	۲۲۶	۱۵۴	پرورش حیوانات
-۰۴۲	-۰۳۹	-۰۴۲	-۰۴۹	-۰۵۲	-۰۳۷	-۰۴۲	-۰۳۹	گاو‌داری صنعتی
۱۵۵	۱۶۸	۱۷۱	۱۹۶	۱۹۰	۱۵۰	۱۶۲	۱۰۹	دام سنتی
-۰۱۹	-۰۱۶	-۰۱۵	-۰۱۸	-۰۱۰	-۰۲۰	-۰۲۰	-۰۱۴	مرغاری
-۰۰۱	-۰۰۲	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۲	-۰۰۲	-۰۰۲	-۰۰۲	پرورش زنبور عسل، گرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی
-۰۰۳	-۰۰۳	-۰۰۳	-۰۰۴	-۰۰۳	-۰۰۳	-۰۰۴	-۰۰۴	جنگلداری
-۰۲۳	-۰۲۴	-۰۱۹	-۰۱۹	-۰۱۶	-۰۱۵	-۰۰۳	-۰۰۷	ماهیگیری
-۰۴۴	-۰۳۷	-۰۳۹	-۰۳۵	-۰۳۹	-۰۴۶	-۰۵۹	-۰۵۰	استخراج معدن
-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۰	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
-۰۴۴	-۰۳۷	-۰۳۹	-۰۳۴	-۰۳۸	-۰۴۵	-۰۵۸	-۰۴۹	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

به‌طور متوسط بخش صنعت در استان اصفهان سهم ۲۸/۵۰ درصدی از ارزش افزوده کل استان را به خود اختصاص می‌دهد که نشان از ظرفیت بالای بخش صنعت در استان اصفهان است. زیر بخش تولید فلزات پایه که سهم ۳۰ درصدی از این زیر بخش در ارزش افزوده کشور را به خود اختصاص داده است در استان اصفهان نیز سهم تقریباً ۱۱ درصدی از کل ارزش افزوده را به خود اختصاص می‌دهد که نشان از اهمیت بالای این بخش دارد. زیر بخش‌های ساختمان و تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت نیز سهم بالایی از ارزش افزوده استان را به خود اختصاص می‌دهد.

جدول ۱۰۲- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۳۱۵۹	۲۹۰۲	۲۵۲۲	۲۲۴۱	۲۶۸۱	۳۱۶۷	۲۸۸۷	۲۲۴۰	صنعت
۲۰۰۸	۲۰۱۲	۲۰۵۴	۲۰۳۷	۱۰۷۲	۱۰۶۴	۲۰۱۱	۱۰۴۰	تولید محصولات غذایی
۰۰۰۱	۰۰۰۲	۰۰۰۱	۰۰۰۱	۰۰۰۲	۰۰۰۳	۰۰۰۳	۰۰۰۳	تولید انواع آشامیدنیها
۰۰۰۰	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۱	۰۰۰۳	۰۰۰۳	۰۰۰۳	تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو
۱۸۳	۲۴۵	۲۴۷	۱۸۹	۲۱۰	۱۹۴	۲۲۹	۲۱۳	تولید منسوجات
۰۰۰۹	۰۰۰۸	۰۰۱۲	۰۰۰۹	۰۰۰۹	۰۰۰۸	۰۰۱۰	۰۰۱۲	تولید پوشاک
۰۰۲۳	۰۰۲۰	۰۰۲۱	۰۰۲۵	۰۰۲۵	۰۰۲۴	۰۰۲۳	۰۰۲۸	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۰۰۸۳	۰۰۷۱	۰۰۵۹	۰۰۶۶	۰۰۸۱	۰۰۷۹	۰۰۸۲	۰۰۷۴	تولید چوب و محصولات چوبی به جز میلمان، حصیر و مواد حصیر بافی
۰۰۲۵	۰۰۲۱	۰۰۲۵	۰۰۲۲	۰۰۳۱	۰۰۳۰	۰۰۳۴	۰۰۳۲	تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی
۰۰۰۶	۰۰۰۶	۰۰۰۹	۰۰۰۸	۰۰۰۹	۰۰۰۸	۰۰۰۸	۰۰۰۹	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
۴۵۹	۲۹۹	۲۵۹	۱۸۱	۱۸۴	۳۲۴	۳۱۰	۴۸۴	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
۱۰۲۶	۰۰۷۶	۱۰۳۴	۱۰۴۴	۱۰۷۷	۱۸۹	۱۰۰۲	۱۰۱۰	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
۰۰۳۵	۰۰۲۴	۰۰۵۳	۰۰۳۶	۰۰۲۵	۰۰۲۸	۰۰۲۳	۰۰۲۹	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی
۰۰۹۳	۰۰۸۶	۰۰۷۵	۰۰۹۳	۰۰۷۲	۰۰۶۶	۰۰۶۹	۰۰۷۶	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
۲۰۱۱	۲۰۲۷	۲۰۲۳	۲۰۲۲	۲۰۷	۳۰۹	۳۰۷۷	۳۰۴۴	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی
۱۳۷۰	۱۲۴۷	۷۵۷	۶۰۶	۱۰۳۶	۱۳۹۴	۱۰۰۱	۱۲۲۴	تولید فلزات پایه
۰۰۷۷	۰۰۸۷	۱۰۰۸	۱۰۲۴	۱۰۰۰	۱۰۰۸	۱۰۱۵	۱۰۳۲	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
۰۰۱۹	۰۰۱۸	۰۰۱۶	۰۰۲۵	۰۰۱۹	۰۰۱۴	۰۰۲۷	۰۰۳۴	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
۰۰۴۶	۰۰۴۶	۰۰۷۵	۰۰۵۹	۰۰۶۱	۰۰۷۲	۰۰۷۲	۰۰۶۱	تولید تجهیزات برقی
۰۰۵۲	۰۰۷۱	۰۰۵۴	۰۰۸۱	۰۰۶۱	۰۰۶۲	۰۰۶۹	۰۰۷۲	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
۰۰۸۸	۰۰۷۱	۰۰۷۹	۰۰۶۷	۰۰۷۶	۰۰۴۸	۰۰۷۵	۱۰۱۲	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
۰۰۱۴	۰۰۱۳	۰۰۱۲	۰۰۰۵	۰۰۰۷	۰۰۰۷	۰۰۰۴	۰۰۰۵	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
۰۰۱۱	۰۰۱۵	۰۰۱۶	۰۰۱۴	۰۰۱۳	۰۰۱۲	۰۰۱۴	۰۰۱۷	تولید میلمان
۰۰۳۵	۰۰۲۱	۰۰۲۱	۰۰۲۰	۰۰۲۰	۰۰۱۹	۰۰۲۶	۰۰۲۳	تولید سایر مصنوعات
۰۰۰۶	۰۰۰۶	۰۰۰۸	۰۰۰۵	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۲	۰۰۰۲	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۲۰۲۰	۲۰۵۵	۲۰۸۸	۲۰۸۹	۲۰۸۱	۲۰۰۱	۲۰۵۵	۲۰۹۶	تأمین برقی، گاز، بخار و تپو به هوا
۱۰۳۰	۱۰۴۶	۱۰۲۵	۰۰۵۲	۰۰۵۱	۰۰۴۵	۰۰۵۷	۰۰۶۲	تولید، انتقال و توزیع برقی
۱۰۰۰	۱۰۲۹	۱۰۲۲	۱۰۲۷	۱۰۲۹	۱۰۵۶	۱۰۹۷	۲۰۳۵	تولید و توزیع گاز طبیعی
۰۰۳۰	۰۰۳۰	۰۰۲۶	۰۰۴۵	۰۰۳۷	۰۰۳۵	۰۰۵۰	۰۰۴۷	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۳۰۷۸	۳۰۸۴	۳۰۹۵	۴۰۱۰	۴۰۲۲	۴۰۴۶	۳۰۸۳	۶۰۵۳	ساختمان
۱۰۶۱	۱۰۱۱	۱۰۱۲	۱۰۲۴	۱۰۴۴	۱۰۷۴	۱۰۹۸	۱۰۵۸	ساختمان‌های مسکونی
۲۰۱۷	۲۰۷۳	۲۰۸۳	۲۰۷۵	۲۰۷۸	۲۰۷۲	۱۰۸۵	۴۰۹۵	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش عمده فروشی و خرده فروشی بیشترین ارزش افزوده را در بخش خدمات استان اصفهان به خود اختصاص می‌دهد این بخش در سایر استان‌های نیز سهم زیادی از ارزش افزوده بخش خدمات را دارد. بخش املاک و مستغلات به طور متوسط ۱۳/۰۶ درصد ارزش افزوده استان را در دوره موردبررسی به خود تخصیص می‌دهد. بخش‌های حمل‌ونقل و انبارداری و پست، فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی، اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی و آموزش در رتبه‌های بعدی بیشترین سهم از ارزش افزوده استان در بخش خدمات قرار دارند.

جدول ۱۰۳- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۶۵۹	۱۶۱۲	۱۵۸۲	۱۶۳۷	۱۷۶۹	۱۷۵۸	۱۷۷۹	۱۶۸۲	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۱۵۳۰	۱۴۷۲	۱۴۳۱	۱۴۸۶	۱۶۴۱	۱۶۴۷	۱۶۵۷	۱۵۶۱	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۱۲۹	۱۴۰	۱۵۱	۱۵۱	۱۲۸	۱۱۰	۱۲۲	۱۲۱	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۷۸۴	۸۲۵	۹۴۰	۹۸۴	۹۵۸	۷۷۲	۷۳۵	۷۲۰	حمل و نقل و انبارداری و پست
۷۴۹	۷۸۷	۹۰۰	۹۴۹	۹۲۵	۷۴۵	۷۱۰	۶۹۶	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
-۰.۲۸	-۰.۲۰	-۰.۲۲	-۰.۳۲	-۰.۲۵	-۰.۱۷	-۰.۲۷	-۰.۲۷	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۶۸۱	۷۱۴	۸۱۷	۸۵۰	۸۴۴	۶۷۴	۶۱۹	۶۱۱	سایر حمل و نقل زمینی
۰.۴۰	۰.۵۳	۰.۶۱	۰.۶۸	۰.۵۶	۰.۵۵	۰.۶۳	۰.۵۸	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل آبی
۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۸	۰.۱۲	۰.۰۹	۰.۰۸	حمل و نقل هوایی
۰.۲۰	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۱۴	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۳	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
-۰.۰۴	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۳	-۰.۰۴	-۰.۰۴	فعالیت‌های پست و پیک
۱.۲۳	۱.۲۵	۱.۴۲	۱.۵۱	۱.۳۵	۱.۲۱	۱.۲۵	۱.۰۷	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۲	۰.۱۲	تامین جلااقامتگاه‌ها)
۱.۱۲	۱.۱۴	۱.۳۰	۱.۳۸	۱.۲۴	۱.۱۱	۱.۱۳	۰.۹۵	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی (هلاستوران‌ها و ...)
۰.۴۷	۰.۵۲	۰.۵۵	۰.۵۲	۰.۴۸	۰.۴۳	۰.۴۴	۰.۴۴	اطلاعات و ارتباطات
۰.۲۵	۰.۳۱	۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۳۲	۰.۳۴	۰.۳۴	ارتباطات
-۰.۲۲	-۰.۲۱	-۰.۲۱	-۰.۱۷	-۰.۱۲	-۰.۱۰	-۰.۱۰	-۰.۰۹	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۱.۹۵	۱.۳۸	۱.۱۵	۱.۲۵	۱.۳۱	۱.۷۸	۲.۳۰	۲.۱۴	فعالیت‌های مالی و بیمه
۱.۱۰	۰.۸۴	۰.۴۹	۰.۶۵	۰.۶۶	۰.۸۸	۱.۵۲	۱.۶۳	بانک و موسسات مالی
۰.۶۹	۰.۴۳	۰.۵۲	۰.۴۷	۰.۵۱	۰.۴۹	۰.۶۶	۰.۴۲	بیمه
۰.۱۶	۰.۱۲	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۴۱	۰.۱۳	۰.۰۹	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۱۳۰۴	۱۲۹۰	۱۴۹۰	۱۵۰۰	۱۲۲۰	۱۲۵۷	۱۳۴۳	۱۰۴۶	املاک و مستغلات
۸۵۳	۸۱۴	۱۰۰۴	۱۰۰۹	۷۹۱	۸۱۸	۹۷۳	۶۷۵	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۳۰۹	۳۲۹	۳۳۶	۳۲۹	۲۷۳	۲۹۳	۲۰۹	۲۲۹	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۱۳۰	۱۳۴	۱۳۶	۱۴۸	۱۴۵	۱۳۴	۱۴۱	۱۲۵	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۲۰	۰.۱۷	خدمات دلان مستغلات
۰.۸۱	۰.۸۶	۰.۹۴	۰.۹۱	۰.۷۶	۰.۶۵	۰.۷۲	۰.۷۶	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۱۰	تحقیق و توسعه
۰.۷۱	۰.۷۷	۰.۸۴	۰.۸۰	۰.۶۸	۰.۵۷	۰.۶۲	۰.۶۳	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	فعالیت‌های دამزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۰.۴۵	۰.۶۱	۰.۶۵	۰.۶۸	۰.۶۰	۰.۵۳	۰.۵۵	۰.۵۳	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۴.۶۳	۵.۳۵	۵.۸۸	۵.۷۹	۵.۲۱	۴.۷۶	۵.۰۴	۵.۵۱	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۲.۱۳	۲.۵۰	۲.۹۳	۲.۹۷	۲.۸۳	۲.۷۴	۲.۴۷	۲.۴۲	امور عمومی و خدمات شهری
۰.۳۸	۰.۴۶	۰.۴۲	۰.۳۸	۰.۱۷	۰.۴۹	۰.۵۰	۰.۶۵	امور عمومی
۱.۷۵	۳.۰۵	۳.۵۳	۳.۵۹	۳.۶۶	۳.۳۵	۱.۹۷	۱.۷۷	خدمات شهری
۳.۲۱	۳.۶۱	۳.۷۱	۳.۵۸	۳.۲۰	۱.۹۱	۳.۴۵	۳.۹۶	امور دفاعی و انتظامی
۱.۷۸	۳.۰۲	۳.۰۲	۳.۰۳	۱.۶۵	۱.۴۶	۱.۹۲	۲.۳۶	امور دفاعی
۰.۵۴	۰.۵۹	۰.۶۸	۰.۵۵	۰.۵۶	۰.۴۵	۰.۵۳	۰.۶۰	امور انتظامی
۰.۱۹	۰.۲۴	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۱۷	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۳	تأمین اجتماعی اجباری
۲.۷۶	۳.۶۱	۳.۶۷	۳.۶۷	۳.۱۳	۲.۵۸	۳.۶۷	۳.۶۷	آموزش
۰.۹۶	۱.۳۵	۱.۳۸	۰.۹۷	۰.۸۰	۰.۷۱	۱.۰۷	۱.۰۴	آموزش ابتدایی
۰.۹۰	۱.۱۹	۱.۲۱	۰.۹۰	۰.۷۵	۰.۶۸	۱.۰۳	۱.۰۱	آموزش ابتدایی دولتی
۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳	آموزش ابتدایی خصوصی
۰.۹۶	۱.۳۵	۱.۳۵	۱.۴۹	۱.۱۴	۱.۰۳	۱.۴۸	۱.۴۲	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۰.۵۵	۱.۱۴	۱.۱۶	۱.۴۰	۱.۰۷	۰.۹۷	۱.۴۱	۱.۳۴	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۸	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۰.۸۰	۱.۰۶	۱.۰۸	۱.۱۵	۱.۱۳	۰.۷۸	۰.۹۶	۱.۰۴	آموزش عالی
۰.۴۶	۰.۵۹	۰.۵۸	۰.۶۵	۰.۶۳	۰.۴۶	۰.۵۶	۰.۶۴	آموزش عالی دولتی
۰.۳۴	۰.۴۶	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۴۸	۰.۳۳	۰.۴۰	۰.۴۰	آموزش عالی خصوصی
۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۱۶	۰.۱۷	آموزش بزرگسالان
۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۶	۰.۰۷	آموزش بزرگسالان دولتی
۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۱۰	۰.۱۰	آموزش بزرگسالان خصوصی
۴.۵۱	۵.۱۸	۵.۳۴	۵.۵۴	۵.۰۱	۳.۹۵	۴.۳۶	۳.۷۱	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۴.۳۳	۴.۹۵	۵.۰۸	۵.۵۴	۴.۷۵	۳.۷۰	۴.۰۵	۳.۴۲	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۲.۰۳	۲.۳۸	۲.۳۴	۲.۵۵	۲.۱۰	۱.۷۰	۱.۹۶	۱.۹۸	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۲.۳۰	۲.۵۸	۲.۷۴	۲.۹۹	۲.۶۵	۱.۹۹	۲.۰۹	۱.۴۳	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۰.۱۹	۰.۲۳	۰.۲۶	۰.۳۰	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۳۱	۰.۳۰	مددکاری اجتماعی
۰.۸۲	۰.۹۶	۰.۹۹	۱.۰۵	۰.۹۷	۰.۸۷	۱.۰۲	۰.۹۵	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۰.۲۷	۰.۳۸	۰.۳۰	۰.۳۶	۰.۳۵	۰.۳۱	۰.۳۷	۰.۳۳	هنر، سرگرمی و تفریح
۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۶	۰.۱۹	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۰.۳۸	۰.۴۷	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۲	۰.۳۷	۰.۴۳	۰.۳۹	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

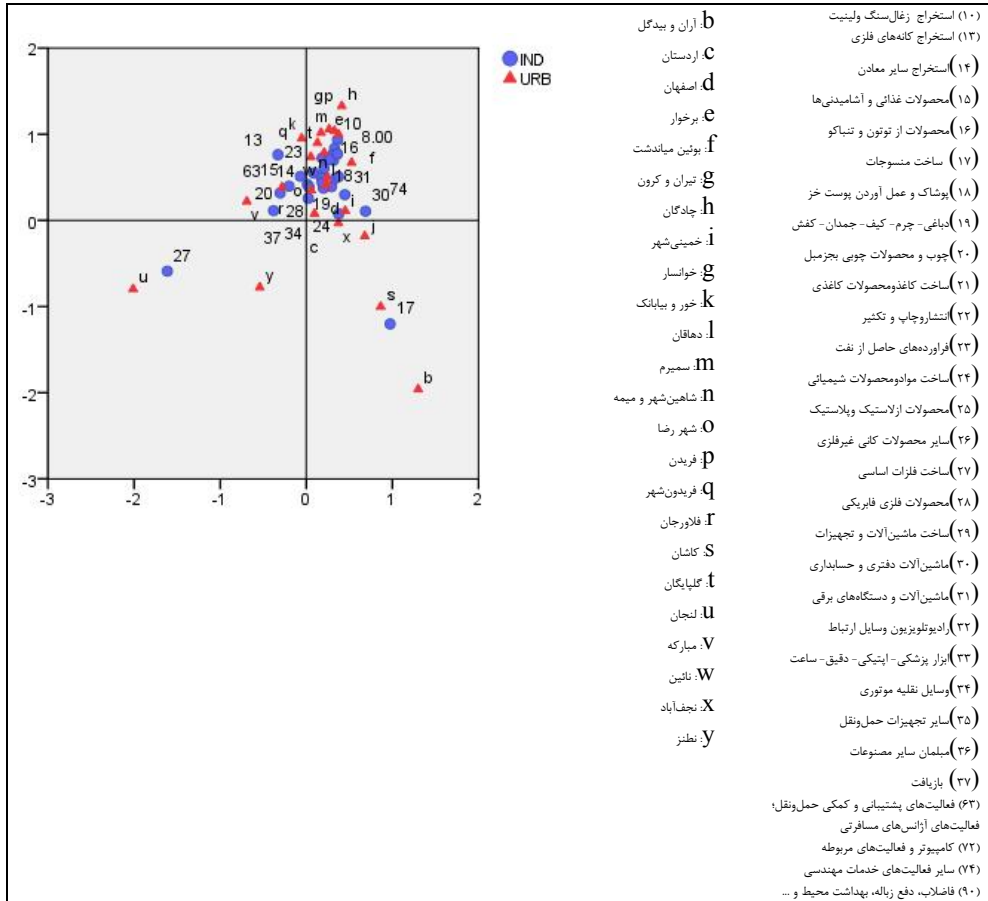
بررسی مزیت همکارانه شهرستان‌های استان اصفهان نشان می‌دهد که لنجان، آران و بیدگل و کاشان به ترتیب بیشترین میزان نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌های استان را دارند. شهرستان‌های چادگان، دهاقان و فریدون شهر به ترتیب از کمترین میزان نرخ مکمل‌گری برخوردار هستند. بررسی نرخ مکمل‌گری استان نشان می‌دهد که سطح مکمل‌گری در استان نسبتاً پایین است. این بدین معنی است که گسترش فعالیت‌های صنعتی در راستای تفاوت‌های اقتصادی گسترش نیافته است.

جدول ۱۰۴- نرخ مکمل گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل گری	نرخ مکمل گری کل
آران و بیدگل	۰.۱۵۳	۰.۳۸۸
اردستان	۰.۰۴۱	
اصفهان	۰.۰۵۲	
برخوار	۰.۰۷۳	
بوئین میاندشت	۰.۰۰۶	
تیران و کرون	۰.۰۱۸	
چادگان	۰.۰۰۰	
خمینی شهر	۰.۰۵۰	
خوانسار	۰.۰۰۹	
خور و بیابانک	۰.۰۱۴	
دهاقان	۰.۰۰۳	
سمیرم	۰.۰۰۹	
شاهین شهر و میمه	۰.۰۵۴	
شهرضا	۰.۰۳۰	
فریدون	۰.۰۰۶	
فریدونشهر	۰.۰۰۵	
فلاورجان	۰.۰۵۶	
کاشان	۰.۱۰۸	
گلپایگان	۰.۰۵۳	
لنجان	۰.۳۱۳	
مبارکه	۰.۰۶۰	
نائین	۰.۰۲۳	
نجف آباد	۰.۰۱۹	
نطنز	۰.۰۱۴	

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی میزان هم افزایی میان شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که لنجان و نطنز در ساخت فلزات اساسی دارای قابلیت هم افزایی هستند. کاشان و آران و بیدگل در زمینه ساخت منسوجات دارا قابلیت هم افزایی هستند.

جدول ۱۰۵- وضعیت شهرستان های استان گلستان از نظر نرخ مکمل گری و هم افزایی

مزیت های نسبی، رقابتی و همکارانه استان

بررسی مزیت نسبی استان نشان می دهد که در بخش کشاورزی در زیر بخش های گاو داری صنعتی، دام سنتی و پرورش حیوانات ارزش افزوده بالایی برخوردار است. از این رو این بخش ها به عنوان مزیت نسبی استان در بخش کشاورزی شناخته می شوند. استان اصفهان در رتبه ۳ تولید سرانه شیر قرار دارد که تأیید کننده ظرفیت های استان در زمینه گاو داری صنعتی است. بررسی سطح زمین های کشت استان نشان می دهد ۲/۴ درصد از زمین های کشاورزی کشور در استان اصفهان قرار دارند و رتبه استان از نظر دارا بودن زمین های کشاورزی ۱۶ است. بررسی میزان تولید محصولات زراعی کشور در سطح استان نشان می دهد که سطح برداشت از زمین های ۴/۸

درصد است. از این رو بخش زراعت استان دارای بهره‌وری بالایی است. استان اصفهان در رتبه چهارم ذرت علوفه‌ای، رتبه پنجم یونجه آبی و رتبه سوم تولید سیب‌زمینی در کشور را دارد. در بخش باغداری نیز این استان دارای مزیت نسبی است. این استان به سهم ۲/۸ درصدی از سطح زمین اما برداشت ۳/۳ درصد را داشته است. از این رو این بخش نیز دارای مزیت نسبی است. بخش معدن استان نیز از دیگر بخش‌ها با قابلیت بالا برای توسعه است. استان اصفهان رتبه سوم از نظر تعداد معادن در کشور را دارد. این استان در معادنی همچون سنگ تزئینی، دولومیت، باریت و سنگ‌های قیمتی دارای مزیت نسبی است. بررسی میزان صادرکننده بودن شهرستان‌های استان نیز نشان می‌دهد که استان اصفهان در بخش‌های صنعتی و کشاورزی به‌عنوان صادرکننده و در بخش خدمات به‌عنوان واردکننده محصولات محسوب می‌شوند. استان اصفهان در بخش صنعت در زیر بخش‌های تولید فلزات پایه، تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت و تولید منسوجات به ترتیب بیشترین سهم را از ارزش افزوده را دارد. ضریب تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که شهرستان‌های کاشان، شاهین‌شهر و میمه و برخوار بیشترین تمرکز اشتغال صنعتی و کارگاه‌های صنعتی را دارد. به عبارتی این شهرستان دارای مزیت گوناگون انباشت و تنوع هستند که این مزیت موجب جذب بنگاه‌های بیشتر می‌شود. تجمع بنگاه‌های اقتصادی در یک مکان موجب افزایش رقابت‌پذیری بیشتر صنایع می‌گردد. بررسی مزیت هم کارانه استان نشان می‌دهد که نرخ مکمل‌گری در میان شهرستان‌های استان در سطح نسبتاً پایینی قرار دارد.

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

استان اصفهان سومین استان پرجمعیت ایران است و بررسی تحولات جمعیتی استان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت آن از ۳۲۹۴۹۱۶ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۵۱۲۰۸۵۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود یک میلیون و ۸۲۶ هزار نفر بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به‌طور میانگین ۱/۴۸ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۱/۶ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان تقریباً مشابه با روند طی شده در کشور بوده است. تغییر تعداد مطلق جمعیت استان اصفهان حاکی از آن است که بیشترین افزایش تعداد جمعیت استان مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ و کمترین آن نیز مربوط به دوره ۹۵-۱۳۹۰ می‌باشد و در تمامی دوره‌ها با روند ملایمی روبه کاهش داشته است. همچنین در خصوص سهم جمعیت استان اصفهان از کشور باید گفت که از آنجاکه در طول سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، سرعت رشد جمعیت استان، با کشور اختلاف زیادی نداشته است،

بنابراین سهم جمعیت استان اصفهان از جمعیت کشور نیز تغییر فاحشی نداشته و از ۶/۶۶ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۶/۴۱ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان اصفهان همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده؛ به طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۲۱۱۲۰۶۱ نفر بوده و با رشدی معادل ۲/۶ درصد به ۴۵۰۷۳۰۹ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. مقایسه افزایش نسبی جمعیت دوره‌های سرشماری کشور و استان نشان می‌دهد که در دوره ۷۵-۱۳۶۵ و ۸۷-۱۳۷۵، تقریباً میزان افزایش جمعیت شهری در کشور و استان اصفهان برابر بوده است. با این حال، از این سال به بعد، سرعت رشد جمعیت شهری استان اصفهان همواره آرام‌تر از کشور بوده است. این امر موجب شده است که سهم جمعیت شهری استان از ۷/۸۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷/۶۲ درصد در سال ۱۳۹۵ برسد.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر (۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده؛ به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستائین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، استان اصفهان از لحاظ شهرنشینی، رتبه نخست شهرنشینی را در میان استان‌های کشور به خود اختصاص داده است. از آنجاکه شهر اصفهان قطب تولید آهن، فولاد و همچنین صنایع دستی است، شهری صنعتی به حساب آمده و اگرچه مدنیت این سرزمین با آغاز فعالیت‌های کشاورزی پا گرفته است، اما به دلیل برتری فعالیت‌های صنعتی در اقتصاد این استان، سهم قابل ملاحظه‌ای از جمعیت استان را، جمعیت شهرنشین تشکیل داده است. بر اساس نتایج به دست آمده از سرشماری‌های نفوس و مسکن، نرخ شهرنشینی استان اصفهان در تمامی ادوار مورد بررسی از کشور بیشتر بوده و با روند افزایشی از ۶۴/۱ درصد در

سال ۱۳۶۵ به ۸۸ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. این آمار نشان می‌دهد که روند شهرنشینی در استان اصفهان، فارغ از رشد طبیعی جمعیت، به دلیل تخلیه روستاها و آبادی‌های استان و افزایش مهاجرت‌ها اتفاق افتاده است. با توجه به اعداد به‌دست آمده در خصوص ضریب شهرنشینی استان باید گفت، که در تمامی ادوار سرشماری نه تنها نسبت شهرنشینی در استان اصفهان با اختلاف فاحشی از میانگین کشور بیشتر بوده است، بلکه میزان این اختلاف با روند صعودی فزاینده‌ای دنبال شده است؛ چراکه در سال ۱۳۶۵ میزان شهرنشینی استان، ۱۰ واحد بیشتر از میانگین کشوری بوده و در سال ۱۳۹۵ با اختلاف بیشتری (۱۴ واحد) با ضریب شهرنشینی کشور تفاوت داشته است.

جدول ۱۰۶- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

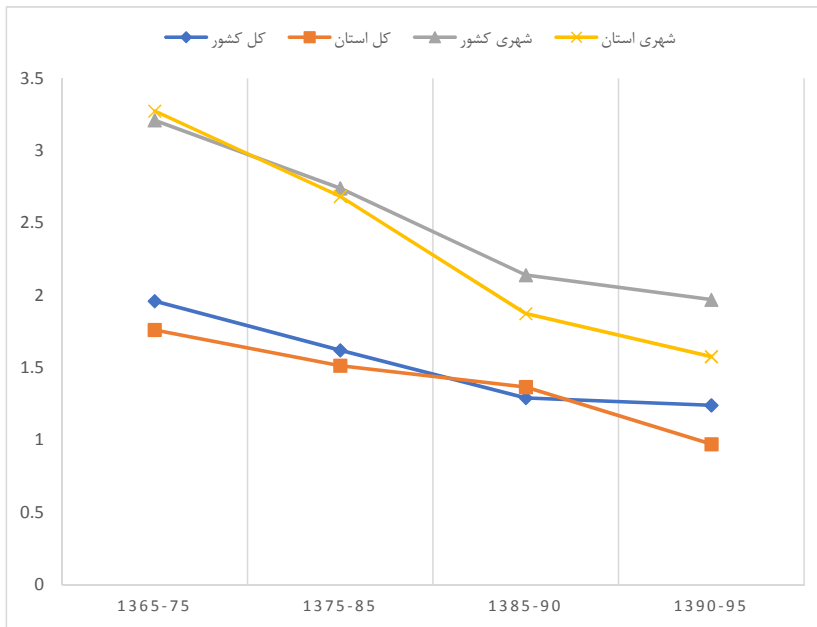
جمعیت کل					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کشور
۵۱۲۰۸۵۰	۴۸۷۹۳۱۲	۴۵۵۹۲۵۶	۳۹۲۳۳۵۵	۳۲۹۴۹۱۶	استان
۶/۴۱	۶/۴۹	۶/۴۷	۶/۵۳	۶/۶۶	سهم استان از کشور
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۱/۶	۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	کل کشور
۱/۴۸	۰/۹۷	۱/۳۷	۱/۵۱	۱/۷۶	کل استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۷- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت شهری					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	کشور
۴۵۰۷۳۰۹	۴۱۶۸۲۱۹	۳۷۹۸۷۲۸	۲۹۱۴۸۷۴	۲۱۱۲۰۶۱	استان
۷/۶۲	۷/۷۷	۷/۸۷	۷/۹۲	۷/۸۷	سهم استان از کشور
نسبت شهرنشینی					شرح
۷۴	۷۱/۳۹	۶۸/۴۶	۶۱/۳۱	۵۴/۲۹	
۸۸/۰	۸۵/۴	۸۳/۳	۷۴/۳	۶۴/۱	شهری استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	-۹۵ ۱۳۹۰	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۲/۶۴	۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	شهری کشور
۲/۶	۱/۶	۱/۹	۲/۷	۳/۳	شهری استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۲۸- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان اصفهان

در سرشماری سال ۱۳۸۵ استان اصفهان متشکل از ۹۱ کانون شهری بوده است که طی دوره ۹۰-۱۳۸۵ با تشکیل نه نقطه شهری لای بید، بافران، فرخی، مجلسی، گلشن، شاپورآباد، گرگاب، جوزدان و قهجاورستان، شمار شهرهای استان در سال ۱۳۹۰ به ۱۰۰ شهر بالغ یافت. در دوره پنج‌ساله ۹۵-۱۳۹۰ با تبدیل هفت روستای طرق رود، کامو و چوگان، زیار، باغشاد، سین، اصغرآباد و زازران به نقاط شهری، شمار شهرهای استان به ۱۰۷ شهر ارتقاء یافت.

بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان اصفهان را از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در تمامی سال‌ها پرجمعیت‌ترین شهر استان، شهر اصفهان بوده که جمعیت آن از ۱۶۶۹۶۷۲ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۱۹۶۱۲۶۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پس از اصفهان، کاشان دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۲۴۸۷۸۹ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۳۰۴۴۸۷ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

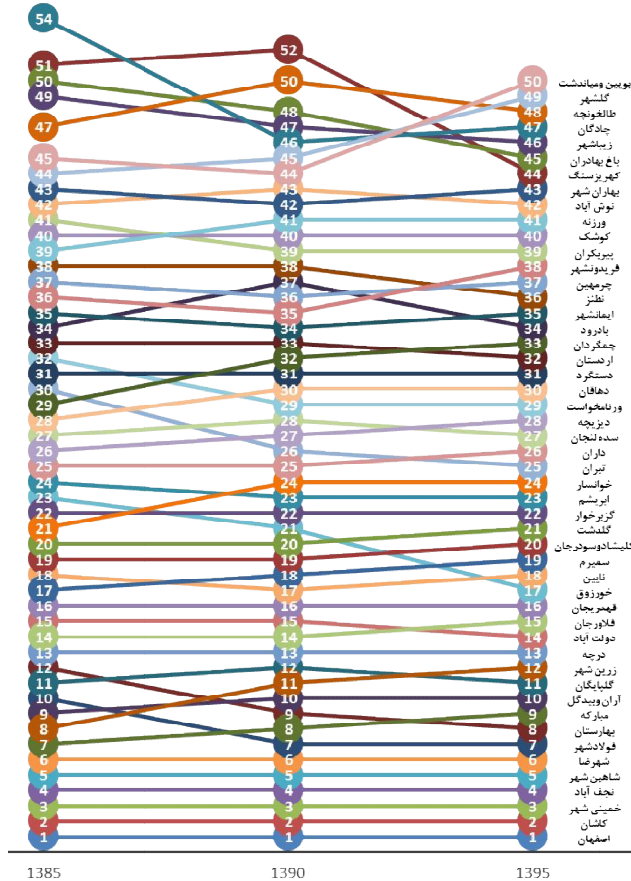
جدول ۱۰۸- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۷۵

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۱۹۶۱۲۶۰	۱	۱۸۵۳۲۹۳	۱	۱۶۶۹۶۷۲	۱	اصفهان
۳۰۴۴۸۷	۲	۲۷۵۳۲۵	۲	۲۴۸۷۸۹	۲	کاشان
۲۴۷۱۲۸	۳	۲۴۴۶۹۶	۳	۲۱۸۷۳۷	۳	خمینی شهر
۲۳۵۲۸۱	۴	۲۲۱۸۱۴	۴	۲۰۶۱۱۴	۴	نجف آباد
۱۷۳۳۲۹	۵	۱۴۳۳۰۸	۵	۱۲۶۰۷۰	۵	شاهین شهر
۱۳۴۹۵۲	۶	۱۲۳۷۶۷	۶	۱۰۸۲۹۹	۶	شهرضا
۸۱۴۲۶	۷	۶۶۹۰۳	۷	۵۵۴۹۶	۱۰	فولادشهر
۷۹۰۲۳	۸	۶۱۶۴۷	۹	۴۵۵۳۸	۱۲	بهارستان
۶۹۴۴۹	۹	۶۶۰۹۲	۸	۶۲۴۵۴	۷	مبارکه
۶۵۴۰۴	۱۰	۶۰۲۹۰	۱۰	۵۵۶۵۱	۹	آران ویدگل
۵۸۹۳۶	۱۱	۵۴۵۷۲	۱۲	۴۷۸۴۹	۱۱	گلپایگان
۵۵۸۱۷	۱۲	۶۰۱۱۸	۱۱	۵۵۹۸۴	۸	زرین شهر
۴۷۸۰۰	۱۳	۴۴۶۸۹	۱۳	۴۳۱۸۳	۱۳	درچه
۴۰۹۴۵	۱۴	۳۷۰۹۸	۱۵	۳۳۹۴۱	۱۵	دولت آباد
۳۷۷۰۴	۱۵	۳۸۳۱۰	۱۴	۳۷۷۴۰	۱۴	فلاورجان
۳۴۲۲۶	۱۶	۳۱۶۷۹	۱۶	۳۰۰۰۲	۱۶	قهدریجان
۲۹۱۵۴	۱۷	۲۳۲۲۱	۲۱	۲۰۳۰۱	۲۳	خورزوق
۲۷۲۷۹	۱۸	۲۵۳۷۹	۱۷	۲۴۴۲۴	۱۸	نائین
۲۶۹۴۲	۱۹	۲۵۱۲۲	۱۸	۲۶۲۶۰	۱۷	سمیرم
۲۵۶۳۵	۲۰	۲۴۳۵۵	۱۹	۲۳۲۰۳	۱۹	کلیشادوسودرجان
۲۵۱۳۵	۲۱	۲۳۱۹۲	۲۰	۲۲۶۹۳	۲۰	گلدشت
۲۴۴۳۳	۲۲	۲۱۹۹۱	۲۲	۲۰۴۳۲	۲۲	گزرخواست
۲۲۴۲۹	۲۳	۲۱۷۹۴	۲۳	۱۹۴۰۶	۲۴	ابریشم
۲۱۸۸۳	۲۴	۲۱۳۳۸	۲۴	۲۰۴۹۰	۲۱	خوانسار
۲۱۷۰۳	۲۵	۱۹۴۲۱	۲۶	۱۵۶۷۳	۳۰	تیران
۲۰۰۷۸	۲۶	۱۹۶۴۵	۲۵	۱۸۹۳۰	۲۵	داران
۱۹۱۰۱	۲۷	۱۸۶۵۴	۲۸	۱۷۳۳۵	۲۷	سده لنجان
۱۸۹۳۵	۲۸	۱۸۷۵۰	۲۷	۱۷۹۶۶	۲۶	دیزیچه
۱۸۷۰۰	۲۹	۱۷۳۸۴	۲۹	۱۵۲۹۴	۳۲	ورنامخواست
۱۷۹۴۵	۳۰	۱۷۱۰۸	۳۰	۱۶۸۹۹	۲۸	دهاقان
۱۷۷۷۵	۳۱	۱۶۸۴۸	۳۱	۱۵۵۲۴	۳۱	دستگرد
۱۵۷۴۴	۳۲	۱۵۷۰۱	۳۳	۱۴۶۹۸	۳۳	اردستان
۱۵۵۷۴	۳۳	۱۶۲۱۹	۳۲	۱۶۰۸۶	۲۹	چمگردان
۱۴۷۲۳	۳۴	۱۳۱۲۰	۳۷	۱۴۳۹۱	۳۴	بادرود
۱۴۶۳۳	۳۵	۱۴۲۶۷	۳۴	۱۳۵۳۵	۳۵	ایمانشهر
۱۴۱۲۲	۳۶	۱۲۲۸۱	۳۸	۱۲۰۶۰	۳۸	نطنز

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۱۳۷۳۲	۳۷	۱۳۵۶۸	۳۶	۱۲۲۹۲	۳۷	چرمهین
۱۳۶۰۳	۳۸	۱۴۰۰۷	۳۵	۱۳۴۷۵	۳۶	فریدون شهر
۱۳۴۶۹	۳۹	۱۲۱۹۲	۳۹	۱۰۸۵۱	۴۱	پیربکران
۱۳۲۴۸	۴۰	۱۲۰۲۹	۴۰	۱۱۲۶۴	۴۰	کوشک
۱۲۷۱۴	۴۱	۱۱۹۲۴	۴۱	۱۱۵۰۶	۳۹	ورزنه
۱۱۸۳۸	۴۲	۱۰۹۰۴	۴۳	۱۰۴۷۶	۴۲	نوش آباد
۱۱۲۸۴	۴۳	۱۱۱۳۲	۴۲	۱۰۳۲۵	۴۳	بهاران شهر
۱۰۴۴۲	۴۴	۹۲۶۴	۵۲	۸۲۶۷	۵۱	کهریزسنگ
۱۰۲۷۹	۴۵	۹۵۹۸	۴۸	۸۸۰۸	۵۰	باغ بهادران
۱۰۲۰۰	۴۶	۹۶۶۸	۴۷	۹۰۷۱	۴۹	زیباشهر
۹۹۲۴	۴۷	۹۷۳۸	۴۶	۷۰۳۷	۵۴	چادگان
۹۹۲۴	۴۸	۹۴۷۲	۵۰	۹۳۰۷	۴۷	طالخونچه
۹۹۰۴	۴۹	۹۹۰۳	۴۵	۹۹۶۶	۴۴	گلشهر
۹۸۸۹	۵۰	۱۰۲۵۶	۴۴	۹۹۳۳	۴۵	بویین میاندشت
۹۷۱۲	۵۱	۷۹۰۶	۵۳	-	-	قهجاورستان
۹۶۹۰	۵۲	۶۳۵۹	۶۱	-	-	گرگاب
۹۴۹۱	۵۳	۹۴۴۴	۵۱	۹۰۷۸	۴۸	حبیب آباد
۹۴۶۳	۵۴	۹۵۱۴	۴۹	۹۸۹۱	۴۶	زاینده رود
۹۳۶۳	۵۵	۴۰۸۳	۸۷	-	-	مجلسی
۸۳۲۰	۵۶	۷۸۱۴	۵۴	۷۸۰۶	۵۳	زواره
۸۲۷۲	۵۷	۷۷۱۰	۵۵	۷۸۲۸	۵۲	دهق
۸۰۶۷	۵۸	۷۵۲۶	۵۶	۵۶۹۲	۶۱	علویچه
۷۹۶۲	۵۹	-	-	-	-	زازران
۷۸۲۹	۶۰	۷۱۰۸	۵۷	۶۶۱۳	۵۷	هرند
۷۱۶۴	۶۱	۶۲۷۰	۶۲	۵۶۱۷	۶۲	منظره
۷۰۵۸	۶۲	۶۸۵۷	۵۸	۷۰۰۲	۵۵	کرکوند
۶۹۹۸	۶۳	۶۷۴۹	۵۹	-	-	جوزدان
۶۸۷۶	۶۴	-	-	-	-	اصغرآباد
۶۷۶۵	۶۵	۶۷۲۱	۶۰	۶۲۱۶	۵۸	خور
۶۴۲۵	۶۶	۶۱۷۶	۶۳	۵۷۵۱	۵۹	نصرآباد
۶۰۱۲	۶۷	۶۰۰۸	۶۴	۶۶۸۶	۵۶	گوگد
۵۹۷۶	۶۸	۵۵۵۹	۶۶	۵۱۶۰	۶۵	ابوزیدآباد
۵۹۵۲	۶۹	۴۵۵۹	۷۸	۴۶۶۱	۷۰	وزوان
۵۹۱۵	۷۰	۵۴۸۷	۶۷	-	-	شاپورآباد
۵۸۰۴	۷۱	۵۵۷۹	۶۵	۵۱۵۱	۶۶	سفیدشهر
۵۶۵۱	۷۲	۵۴۴۹	۶۸	۵۷۳۳	۶۰	میمه
۵۵۱۸	۷۳	۴۵۸۷	۷۷	۴۴۱۷	۷۲	کوهپایه
۵۴۹۵	۷۴	-	-	-	-	سین

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۵۴۳۷	۷۵	۵۰۵۸	۷۱	-		گلشن
۵۳۸۲	۷۶	۵۳۳۶	۷۰	۵۰۵۶	۶۷	برف انبار
۵۳۵۷	۷۷	۴۸۶۹	۷۳	۴۹۶۰	۶۸	مشکات
۵۱۰۰	۷۸	۴۸۷۱	۷۲	۴۳۹۵	۷۳	کمشچه
۵۰۶۳	۷۹	۴۶۹۸	۷۵	۴۳۹۲	۷۴	سجزی
۵۰۳۲	۸۰	۴۵۴۹	۷۹	۴۳۹۱	۷۵	محمدآباد
۴۹۲۲	۸۱	۵۳۵۴	۶۹	۵۳۵۸	۶۴	حنا
۴۸۵۸	۸۲	۴۵۲۱	۸۱	۴۰۳۷	۷۹	عسگران
۴۶۶۵	۸۳	۴۴۷۲	۸۲	۳۹۵۸	۸۰	چندق
۴۵۸۸	۸۴	۳۲۶۵	۹۲	۳۲۱۱	۸۷	برزک
۴۴۷۸	۸۵	۴۲۶۷	۸۵	۴۳۴۲	۷۶	حسن اباد
۴۳۶۶	۸۶	۴۶۱۷	۷۶	۴۵۱۳	۷۱	دامنه
۴۳۶۴	۸۷	۴۳۰۳	۸۴	۴۱۶۴	۷۷	نیک آباد
۴۳۵۶	۸۸	-		-		باغشاد
۴۳۳۲	۸۹	۴۵۳۶	۸۰	۴۹۱۶	۶۹	رزوه
۴۲۷۵	۹۰	۴۲۲۹	۸۶	۳۹۴۰	۸۱	تودشک
۴۱۸۱	۹۱	۴۷۶۶	۷۴	۵۴۷۷	۶۳	جوشقان قالی
۳۹۱۸	۹۲	-		-		زیار
۳۸۷۷	۹۳	۳۴۱۰	۹۱	۳۵۶۶	۸۴	قمصر
۳۷۲۷	۹۴	۳۶۵۶	۸۸	۴۰۸۱	۷۸	مهاباد
۳۶۹۶	۹۵	۴۳۱۳	۸۳	۳۸۰۵	۸۲	افوس
۳۶۰۶	۹۶	۳۵۰۸	۸۹	۳۶۴۲	۸۳	رضوانشهر
۳۱۵۶	۹۷	۳۴۸۱	۹۰	۳۳۰۹	۸۵	اژیبه
۳۰۲۳	۹۸	۲۷۵۶	۹۳	۳۳۰۸	۸۶	خالدآباد
۲۹۶۸	۹۹	۲۵۰۲	۹۴	-		فرخی
۲۴۳۴	۱۰۰	-		-		کامو و چوگان
۲۳۱۹	۱۰۱	۲۱۷۱	۹۵	۲۰۰۳	۹۰	نیاسر
۲۱۸۴	۱۰۲	۲۱۴۶	۹۶	۲۳۰۵	۸۹	کمه
۱۹۷۸	۱۰۳	۲۰۲۷	۹۷	-		بافران
۱۹۰۳	۱۰۴	۱۴۷۷	۹۹	۱۲۸۵	۹۱	انارک
۱۸۳۲	۱۰۵	۱۴۷۳	۱۰۰	-		لای بید
۱۷۴۹	۱۰۶	-		-		طرق رود
۱۶۶۵	۱۰۷	۱۹۷۷	۹۸	۲۵۰۹	۸۸	ونک

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۹- تغییرات رتبه جمعیتی ۵۰ شهر نخست استان طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رده‌بندی شهرهای استان اصفهان در سال ۱۳۹۵، طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد، که در میان ۲۵ شهر نخست استان، علاوه بر ثبات رتبه‌ی جمعیتی شهرهای نخست تا ششم که به ترتیب عبارت است از شهرهای اصفهان، کاشان، خمینی شهر، نجف‌آباد، شاهین شهر و شهر رضا، رتبه شهرهای ۱۱ام، ۱۶ام و ۲۲ام نیز در سراسر این دوره ۱۰ ساله ثابت مانده است. در این رده‌بندی فولادشهر که در سال ۱۳۸۵ در رتبه‌ی دهم قرار داشته، در سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ به رتبه هفتم ارتقاء یافته است. از دیگر نکات قابل ذکر در میان ۲۵ شهر نخست استان در دوره ۱۰ ساله ۹۵-۱۳۸۵ نیز می‌توان به ارتقای بهارستان از رده‌ی ۱۱ام به رده‌ی هشتم، انتقال مبارکه از رده‌ی هفتم به رده‌ی نهم، انتقال زرین شهر از هشتم به ۱۲ام، انتقال سمیرم از رده‌ی ۱۷ام به ۱۹ام، ارتقای خورزوق از رتبه ۲۳ام به ۱۷ام و انتقال خوانسار از رتبه ۲۱ام به ۲۴ام اشاره کرد. در رتبه‌بندی شهرهای ۲۵ام به بعد تغییرات

چشم گیری به چشم می خورد. در میان این شهرها تیران، ورنامخواست و کهریزسنگ که در سال ۱۳۸۵ به ترتیب در رده های ۳۰م، ۳۲م و ۵۱م قرار داشته اند، به رتبه های ۲۵م، ۲۹م و ۴۴م در سال ۱۳۹۵ ارتقاء می یابند. در مقابل شهرهایی چون چمگردان، گلشهر و بوین و میاندشت به ترتیب با داشتن رتبه های جمعیتی ۲۹م، ۴۴م و ۴۵م در سال ۱۳۸۵، به رتبه های ۳۳م، ۴۹م و ۵۰م انتقال می یابند. رتبه دیگر شهرهای استان نیز اگرچه دستخوش تغییراتی شده، اما این تغییرات خیلی فاحش نبوده و تقریباً شهرها توانسته اند جایگاه قبلی خود را با تغییرات اندکی حفظ نمایند.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان اصفهان

وضعیت نخست شهری یک منطقه می تواند وضعیت توسعه را تحت الشعاع قرار دهد و به طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرها، بزرگ تر است. مروری بر روش ها و شاخص های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است؛ که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم ترین این روش ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازه ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده ی رتبه - اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر بر اساس قاعده ی رتبه - اندازه ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

میزان نخست شهری استان اصفهان بر اساس شاخص مهتا طی دوره ۹۵-۱۳۸۵ همواره معادل ۰/۷۱ به دست آمده که با وضعیت متعادل اختلاف فاحشی داشته و نشان از وضعیت فوق برتری شهر اصفهان (مرکز استان) در نظام سکونت گاهی استان دارد.

جدول ۱۰۹- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان اصفهان

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۸۵	۱۶۶۹۶۷۲	۲۳۴۳۳۱۲	۰/۷۱
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۸۵۳۲۹۳	۲۵۹۵۱۲۸	۰/۷۱
نخست شهری ۱۳۹۵	۱۹۶۱۲۶۰	۲۷۴۸۱۵۶	۰/۷۱

۳-۱-۵-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریان‌ات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. از این رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی ۱۳۹۵-۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان اصفهان از نظر تعداد شهرهای هر رده به‌صورت زیر رخ نموده است:

الف - کلان‌شهرها (بیش از یک میلیون نفر): تعداد کلان‌شهرهای استان اصفهان در تمامی ادوار موردبررسی برابر با یک مورد است که به شهر اصفهان مربوط می‌شود. باوجود تنها یک شهر در این رده و سهم بسیار پایین آن در تعداد شهرهای استان (۰/۹۳ درصد)، سهم جمعیتی آن به میزان قابل‌توجهی بالا بوده و معادل ۴۳/۵ درصد در سال ۱۳۹۵ محاسبه شده است.

ب - شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت): با توجه به اینکه در این رده‌بندی، شهرهای بسیار بزرگ به شهرهای با جمعیت بین ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ هزار نفر اطلاق می‌شود، در هیچ یک از ادوار موردبررسی، شهرهای بسیار بزرگ در استان اصفهان وجود ندارد.

پ - شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۸۵ هیچ شهر بسیار بزرگی در استان اصفهان وجود نداشته است. در سرشماری ۱۳۹۰ برای نخستین بار شهر کاشان در این رده‌بندی قرار گرفته و تا سال ۱۳۹۵ تعداد شهرهای این رده‌بندی تنها به شهر کاشان محدود بوده است. ۶/۷۶ درصد از جمعیت شهری استان اصفهان در سال ۱۳۹۵، در این طبقه جمعیتی (شهر کاشان) سکونت داشته‌اند.

ت - شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۸۵ شهر کاشان در کنار شهرهای خمینی‌شهر، نجف‌آباد، شاهین‌شهر و شهرضا، پنج شهر این رده را تشکیل داده‌اند. که از سال ۱۳۹۰ با ارتقای شهر کاشان به گروه شهرهای بزرگ، تعداد شهرهای میانی بزرگ استان اصفهان به چهار شهر محدود شده و تا سال ۱۳۹۵ تغییری نکرده است. در این سال چهار شهر خمینی‌شهر، نجف‌آباد، شاهین‌شهر و شهرضا با سهم ۳/۷ درصدی از تعداد شهرهای استان، ۱۷/۵ درصد از جمعیت شهرهای استان را به خود اختصاص داده‌اند.

ث - شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۸۵، شهرهای مبارکه، زرین‌شهر، آران و بیدگل و فولادشهر در این گروه قرار گرفته‌اند. از سال ۱۳۸۵ با ارتقای جمعیت شهرهای بهارستان و

گلیپایگان و اضافه شدن آن‌ها به چهار شهر پیشین، تعداد آن‌ها به شش مورد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن کشور در سال ۱۳۹۵، نیز تعداد این شهرها تغییری نکرده و به شش شهر پیش گفته محدود شده است. در این سال شهرهای میانی کوچک استان با سهم ۵/۶ درصدی از تعداد شهرهای استان، ۹/۳ درصد جمعیت شهرهای استان را در خود جای داده‌اند.

ج - شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۸۵ شهرهای گلیپایگان، بهارستان، درچه، فلاورجان، دولت آباد، قهدریجان و سمیرم، شهرهای این رده را تشکیل داده‌اند. اما از آنجاکه در سال ۱۳۹۰ شهرهای گلیپایگان و بهارستان به رده‌ی بالاتر (۱۰۰-۵۰ هزار نفر) ارتقاء یافته و شهر نائین از طبقه قبل (۲۵-۱۰ هزار نفر) به این گروه جمعیتی وارد شده است، تعداد این شهرها در سرشماری ۱۳۹۰ به شش شهر رسیده است. در نهایت در سال ۱۳۹۵، با ورود شهرهای خورزوق، کلیشادوسودرجان و گلدشت به طبقه جمعیتی شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر) که در سال‌های قبل در طبقه جمعیتی شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر) قرار داشته‌اند، شمار شهرهای واقع در این گروه جمعیتی به نه شهر در سال ۱۳۹۵، بالغ گردید. این نه شهر در سال ۱۳۹۵ در مجموع ۶/۶ درصد از جمعیت شهرهای استان را در ۸/۴ درصد از تعداد این شهرها سکونت داده‌اند.

چ - شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی مورد بررسی در سال ۱۳۸۵ و همچنین در سال ۱۳۹۰، تعداد شهرهای بسیار کوچک استان اصفهان به ۲۶ مورد محدود می‌شود و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد این شهرها به ۲۵ شهر کاهش می‌یابد. سهم جمعیت شهرهای بسیار کوچک استان از کل جمعیت شهرهای استان در کلیه‌ی ادوار مورد مطالعه روند کاهشی داشته است. این شهرها در آغاز دوره‌ی مورد مطالعه در سال ۱۳۸۵، ۱۱/۲ درصد از سهم جمعیتی شهرهای استان را در خود جای داده، در سال ۱۳۹۰، این عدد به ۱۰/۳ درصد رسیده و در نهایت در سال ۱۳۹۵ به ۸/۸ درصد ختم شده است.

ح - روستا - شهرهای بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی سرشماری در سال ۱۳۸۵ تعداد روستا - شهرهای بزرگ استان اصفهان ۲۴ مورد بوده است. این تعداد با تغییراتی که در نتیجه‌ی افزایش جمعیت روستا - شهرهای کوچک و ورود آن‌ها به این رده و نیز افزایش جمعیت خود این ۲۴ روستا - شهر و خروج آن‌ها از این رده حاصل شده شاهد تغییراتی بوده است، به طوری که تعداد روستا - شهرهای بزرگ استان اصفهان از ۲۴ مورد در سال ۱۳۸۵ با روندی صعودی ابتدا به ۲۷ مورد در سال ۱۳۹۰ و سپس ۳۴ مورد در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است.

خ - روستا - شهرهای کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر): در آغاز دوره‌ی مورد مطالعه یعنی در سال ۱۳۸۵ تعداد روستا - شهرهای کوچک استان ۲۴ مورد بوده، اما این تعداد در سال ۱۳۹۰ به ۲۹ مورد افزایش یافته است.

نهایتاً در دوره پایانی در نتیجه تغییرات و داد و ستدهای این رده با رده‌های پائین تر و بالاتر از خود، نهایتاً تعداد روستا- شهرهای کوچک استان در سال ۱۳۹۵ به ۲۷ مورد کاهش یافته است.

در مجموع پراکنش جمعیت در سطح شهرهای استان را می‌توان به‌طور طبیعی در تعداد کمی از سکونتگاه‌های رده‌های بالاتر و تعداد بسیار زیادی از سکونتگاه‌های رده‌های پایین‌تر بازسازی کرد. این در حالی است که سهم جمعیتی این رده‌ها معمولاً با سهم تعداد آن‌ها نسبت وارونه دارد، به‌طوری‌که به‌ویژه در زمینه‌ی تنها شهر بسیار بزرگ استان یعنی اصفهان، علی‌رغم سهم عددی بسیار کم آن، حدود ۴۳/۵ درصد از جمعیت شهرهای استان را در خود جای داده است. در مقابل روستا- شهرهای استان در سال ۱۳۹۵، با وجود آنکه ۵۷ درصد از شهرهای استان را شکل می‌دهند، تنها ۷/۵ درصد از جمعیت شهری استان را در خود سکونت داده‌اند.

جدول ۱۱۰- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۵

سال	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کلان‌شهرها (بیش از ۱ میلیون نفر)	اصفهان	اصفهان	اصفهان
شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)	-	-	-
شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)	-	کاشان	کاشان
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	کاشان، خمینی شهر، نجف‌آباد، شاهین شهر، شهرضا	خمینی شهر، نجف‌آباد، شاهین شهر، شهرضا	خمینی شهر، نجف‌آباد، شاهین شهر، شهرضا
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	مبارکه، زرین شهر، آران و بیدگل، فولادشهر	فولادشهر، مبارکه، بهارستان، آران و بیدگل، زرین شهر، گلپایگان	فولادشهر، مبارکه، آران و بیدگل، گلپایگان، زرین شهر
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	گلپایگان، بهارستان، درچه، فلاورجان، دولت‌آباد، قهدریجان، سمیرم	درچه، فلاورجان، دولت‌آباد، قهدریجان، نائین، سمیرم	درچه، دولت‌آباد، فلاورجان، قهدریجان، خورزوق، نائین، سمیرم، کلیشادوسودرجان، گلدهشت
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	نائین، کلیشادوسودرجان، گل دشت، خوانسار، گزبرخوار، خورزوق، ابریشم، داران، دیزپچه، سده، لنجان، دهاقان، چمگردان، تیران، دستگرد، ورنامخواست، بادرود، ایمانشهر، فریدونشهر، چرمهین، نطنز، ووزنه، کوشک، پیربکران، بهاران شهر	کلیشادوسودرجان، گلدهشت، خورزوق، گزبرخوار، ابریشم، خوانسار، داران، تیران، دیزپچه، سده، لنجان، ورنامخواست، دهاقان، دستگرد، چمگردان، اردستان، ایمانشهر، فریدونشهر، چرمهین، نطنز، پیربکران، کوشک، ووزنه، بهاران شهر، نوش‌آباد، بوین و میاندهشت	گزبرخوار، ابریشم، خوانسار، تیران، داران، سده، لنجان، دیزپچه، ورنامخواست، دهاقان، دستگرد، اردستان، چمگردان، بادرود، ایمانشهر، نطنز، چرمهین، فریدونشهر، پیربکران، کوشک، ووزنه، نوش‌آباد، بهاران شهر، کهریزسنگ، باغ بهادران، زیباشهر
روستا- شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	گلشهر، بوین و میاندهشت، زاینده‌رود، طالخونچه، حبیب‌آباد، زیباشهر، باغ بهادران، کهریزسنگ، قهجاورستان، زواره، دهق، علویجه، هرنه، کرکوند، جوزدان، خور	گلشهر، چادگان، زیباشهر، باغ بهادران، زاینده‌رود، طالخونچه، حبیب‌آباد، کهریزسنگ، قهجاورستان، زواره، دهق، علویجه، هرنه، کرکوند، جوزدان، خور	چادگان، طالخونچه، گلشهر، بوین و میاندهشت، قهجاورستان، گرگاب، حبیب‌آباد، زاینده‌رود، مجلسی، زواره، دهق، علویجه، زازران، هرنه، منظره،

به‌طور کلی می‌توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان اصفهان را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به‌طور کلی در حدود ۸۰/۴ درصد از شهرهای استان که جمعیتی کمتر از ۲۵ هزار نفر داشته‌اند، تنها ۱۶/۴ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای‌داده‌اند و در مقابل تنها شهر اصفهان ۴۳ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است. این مهم حاکی از عدم تعادل و توازن در نحوه توزیع جمعیت در سلسله‌مراتب نظام شهری استان است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله‌مراتب اندازه شهری بیانگر دو موضوع مهم به شرح زیر است:

- بررسی شاخص نخست شهری در سطح استان اصفهان نشان از فوق برتری شهر اصفهان نسبت به سه شهر نخست استان دارد، چراکه شهر اصفهان به‌عنوان مرکز استان اصفهان با داشتن جمعیتی معادل ۱۹۶۱۲۶۰ نفر در سال ۱۳۹۵، بیشترین جمعیت شهری را در خود جای‌داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (کاشان) که جمعیتی معادل ۳۰۴۴۸۷ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلافی در حدود ۶/۴ برابری دارد.
- از نظر سلسله‌مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ چراکه به علت خالی بودن طبقه جمعیتی شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)، شکاف جمعیتی در میان نظام شهری استان اصفهان کاملاً مشهود است. این درحالی که است که مجموعاً سه شهر اصفهان، کاشان و خمینی‌شهر، ۵۵/۸ درصد از جمعیت شهری استان را در خود جای‌داده‌اند.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان‌گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به‌عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کنند. استان اصفهان میان کوه‌های مرکزی ایران و دامنه‌های شرق زاگرس واقع شده و از چند ناحیه کوهستانی و جلگه‌ای به شرح زیر تشکیل شده است:

- ۱- ناحیه کوهستانی مغرب که شهرستان‌های فریدن، بویین و میانداشت و فریدون‌شهر را شامل می‌شود.
- ۲- ناحیه کوهستانی شمال و شمال غرب که شهرستان‌های نطنز، کاشان و گلپایگان را در برمی‌گیرد
- ۳- ناحیه کوهستانی اردستان که شهرستان اردستان را به‌وسیله دو رشته‌کوه در مغرب از حوزه زاینده‌رود و در شرق از کویر لوت جدا می‌سازد و این ناحیه کوهستانی به‌وسیله یک رشته‌کوه کم ارتفاع به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می‌گردد. قسمت شمالی، شهرستان‌های نائین، اردستان و قسمت جنوبی شهرستان یزد را که در دامنه شیرکوه واقع شده در برمی‌گیرد.

۴- قسمت جلگه‌ای استان که از آبرفت‌های زاینده‌رود به وجود آمده و با شیب ملایمی از جنوب غرب تا جنوب شرق ادامه یافته و به باتلاق گاوخونی منتهی می‌شود.

در غرب و جنوب استان رشته‌کوه‌های زاگرس به صورت نوار مرتفعی با جهت شمال غربی، جنوب شرقی از کوه‌های گلپایگان و خوانسار تا ارتفاعات دنا در سمیرم امتداد می‌یابد. این ناحیه کوهستانی شهرستان‌های گلپایگان، خوانسار، فریدن، بویین و میاندشت، فریدون‌شهر، چادگان، سمیرم و دهاقان را در بر گرفته است. ادامه‌ی رشته‌کوه زرد کوه بانام‌های شاهان کوه (با ۴۰۴۰ متر ارتفاع)، کربوش (با ۳۹۷۴ متر ارتفاع) و رشته‌کوه‌های دالانکوه (با ۳۹۱۵ متر ارتفاع) و دره‌بید در غرب و رشته‌کوه‌های دینار (با ۴۴۰۹ متر ارتفاع) و آئین قری و ارتفاعات قمیشلو در جنوب استان را شامل می‌شود.

در ناحیه کوهستانی شمال اصفهان ارتفاعات مرکزی شامل کوه‌های کرکس (با ۳۸۹۵ متر ارتفاع) و مارشان (با ۳۳۳۰ متر ارتفاع) از شرق کاشان تا غرب نائین کشیده شده و قسمت‌هایی از شهرستان‌های کاشان، نطنز، اردستان، برخوار، شاهین‌شهر و میمه، نائین و شمال اصفهان را در بر گرفته است.

در استان اصفهان عامل ارتفاع در شکل‌گیری سکونت‌گاه‌ها و از جمله شهرها همانند دیگر نواحی مرکزی ایران از اهمیت بسیار مهمی برخوردار است. به سبب ویژگی اقلیمی خاصی که در این منطقه وجود دارد (یعنی خشکی زیاد و بارندگی کم)، دریافت رطوبت توده‌های باران‌زای عبوری و نگذاشت آن به صورت برف و یخ در زمانی طولانی توسط ارتفاعات بلند، محیط‌های پیرامون در پای کوه‌ها را تا فاصله معینی (به تناسب اهمیتی که هر توده کوهستانی در جذب رطوبت پیدا می‌کند) به لحاظ کمیت و کیفیت دسترسی به آب در طول سال تعیین می‌کند و از میزان اطمینانی که بر اساس دسترسی به آب در اطراف توده‌های کوهستانی به وجود می‌آید، حجم و اندازه سکونت‌گاه‌ها تا حدودی تعیین می‌شود.

به‌عنوان مثال توده‌های کوهستانی مرکزی ایران که در استان اصفهان به صورت شمال غربی-جنوب شرقی از کوه‌های کرکس در کاشان شروع شده و تا نائین ادامه می‌یابد، به نحو برجسته‌ای در همین راستا یعنی شمال غربی-جنوب شرقی منشأ پیدایش شهرهای مهم و تراکم روستایی پرتعداد در امتداد نواحی پای کوهی یعنی کاشان، آران و بیدگل، نطنز، اردستان و نائین شده است. این شهرها در طول تاریخ تا امروز مهم‌ترین شهرهای همین ناحیه در کوهپایه‌های شرقی کوه‌های مرکزی ایران به وجود آمده‌اند و پیدایش خود را به پشتوانه اطمینان‌بخش دریافت بارندگی از همین ارتفاعات مدیون بوده‌اند. حتی در دل کویر یعنی در جایی که شهرک‌های کوچکی مثل خور و انارک، فرصت ظهور در طول تاریخ یافته‌اند نیز به برکت وجود ارتفاعاتی بوده است که اگرچه چندان مرتفع نیستند لیکن برای همین اندازه از سکونت‌گاه‌ها هم دسترسی به آب را در

کویر میسر کرده است. این قاعده‌ای است که دشت اصفهان و سکونتگاه‌های برآمده در آن در طول تاریخ در حاشیه رودخانه زاینده‌رود که منشأ آبیگری آن در فاصله‌ای از زرد کوه بختیاری میسر می‌شود، به منطقه‌ای مساعد برای زیست تبدیل شده است. با توجه به شرایط مساعد زیست در دشت اصفهان، اکنون در منطقه شهری اصفهان که تنها هفت درصد از کل مساحت استان را اشغال کرده، بیش از ۷۰ درصد جمعیت استان و ۷۷ درصد جمعیت شهری استان در آن متمرکز شده‌اند. این در حالی است که بقیه استان با سکونتگاه‌های پراکنده و نقطه‌ای روبه رو بوده است. حتی در نواحی غربی استان که بارندگی تا حدودی افزایش می‌یابد به سبب فقدان دشت‌های هموار، زمینه‌ای چنین مساعد به دست نیامده است.

۳-۵-۲- نظام روستائینی

جمعیت روستائینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به‌طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستائینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به‌عبارت‌دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستائین نسبت به جمعیت کل است.

مؤثر از روند حاکم بر کشور، جمعیت روستایی استان نیز در چند دهه اخیر روند کاهشی داشته است؛ به‌طوری‌که جمعیت روستائین استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۶۵ کمتر شده است و از ۱۱۷۶۶۷۳ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۶۱۳۰۷۳ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. از آنجا که سرعت کاهش جمعیت روستایی استان اصفهان از میانگین کشور بیشتر بوده است، در دوره مطالعاتی ۹۵-۱۳۶۵ همواره از سهم جمعیت روستایی استان نیز از کل جمعیت روستایی کشور کاسته شده است؛ به‌گونه‌ای که جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵، سهمی معادل ۵/۲۱ درصد از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده، اما با کاهش حجم جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵، سهم آن در کل جمعیت روستایی کشور نیز به ۲/۹۵ درصد کاهش یافته است.

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد به علت برخورداری استان اصفهان از مزیت‌های صنعتی و پیشتازی این بخش در اقتصاد استان و از طرفی به علت قرارگیری این استان در بخش مرکزی فلات ایران، فعالیت‌های کشاورزی از

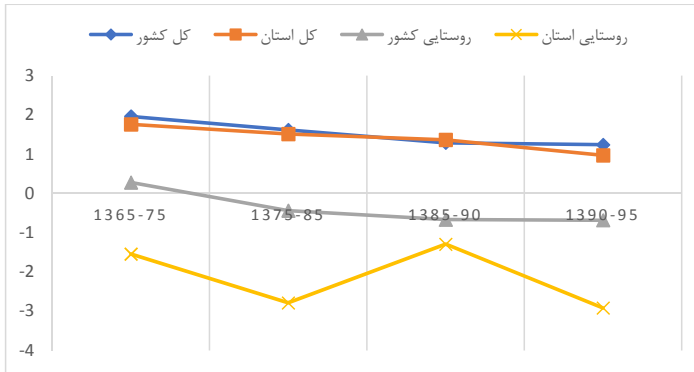
رونق زیادی برخوردار نبوده و به این ترتیب، استان اصفهان از کمترین میزان روستانشینی در کشور برخوردار بوده است؛ به نحوی که در سال ۱۳۹۵، ضریب شهرنشینی استان به کمترین مقدار خود در ۳۰ سال اخیر رسیده و از ۳۵/۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۱۱/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است.

در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور می‌بایستی خاطر نشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی کشور، معکوس و منفی شده در حالی که روند منفی نرخ رشد جمعیت استان اصفهان یک دهه زودتر به وقوع پیوسته و از دوره ۷۵-۱۳۶۵ آغاز شده است. این خود حاکی از آن است که روند تخلیه آبادی‌های استان از جمعیت و کاهش گرایش به روستانشینی در استان اصفهان با شدت بیشتری نسبت به کشور دنبال شده است؛ به طوری که در دوره ۹۵-۱۳۹۰، متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان اصفهان، در پایین‌ترین حد خود و بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و برابر با $2/92$ درصد بوده و این در حالی است که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره $0/68$ - محاسبه شده است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستانشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چرا که نرخ رشد جمعیت روستانشین استان طی این دوره $2/15$ - درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل $0/28$ - درصد برآورد شده است.

جدول ۱۱۱- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

جمعیت روستایی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۰۷۷۴۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	کشور
۶۱۳۰۷۳	۷۱۰۹۸۹	۷۵۸۸۹۰	۱۰۰۷۰۸۷	۱۱۷۶۶۷۳	استان
۲/۹۵	۳/۳۱	۳/۴۱	۴/۳۳	۵/۲۱	سهم استان از کشور
نسبت روستانشینی					شرح
۲۶	۲۸/۶۱	۳۱/۵۴	۳۸/۶۹	۴۵/۷۱	
۱۱/۹۷	۱۴/۵۷	۱۶/۶۵	۲۵/۶۷	۳۵/۷۱	استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
-۰/۲۸	-۰/۶۸	-۰/۶۷	-۰/۴۴	۰/۲۸	روستایی استان
-۲/۱۵	-۲/۹۲	-۱/۳	-۲/۷۹	-۱/۵۴	

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۰- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان اصفهان در دو بخش نظام حمل و نقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان اصفهان بر پایه سه حوزه حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و حمل و نقل هوایی استوار است، که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان اصفهان

استان اصفهان در زمینه زیرساخت‌های حمل و نقل جاده‌ای با محدودیت‌هایی رو به رو است؛ بر اساس آمار ارائه شده

- نسبت طول آزادراه و بزرگراه به جمعیت ۴۷ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که وضعیت این شاخص مناسب‌تر از میانگین کشور است؛
- نسبت طول راه‌های شریانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۳۹/۳ کیلومتر است که از این نظر استان جایگاه نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشور دارد؛
- نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۲۸ کیلومتر است که جایگاه استان نسبت به کشور نامناسب تر است؛
- نسبت طول راه‌های روستایی به جمعیت روستایی ۷۳۹ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که از نظر این شاخص استان وضعیت مناسب‌تری نسبت به کشور دارد.

- استان از نظر تعداد تجهیزات راهداری، تعداد پایانه‌های باری و مسافربری نسبت به جمعیت وضعیت مناسب‌تری را نسبت به میانگین کشور دارد.
- استان از نظر تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت با ۱۲ نفر کشته‌شده در تصادفات جاده‌ای به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت دارای وضعیتی مناسب‌تری از میانگین کشور است.

جدول ۱۱۲- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	اصفهان	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۴۷/۳	مناسب تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۳۹/۳	نامناسب تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۲۸/۴	نامناسب تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۷۳۹/۹	مناسب تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵	۱۱/۹	مناسب تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری (کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۲۴۲/۷	مناسب تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴۲	۰/۶۲	مناسب تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴	۱۲/۳	مناسب تر

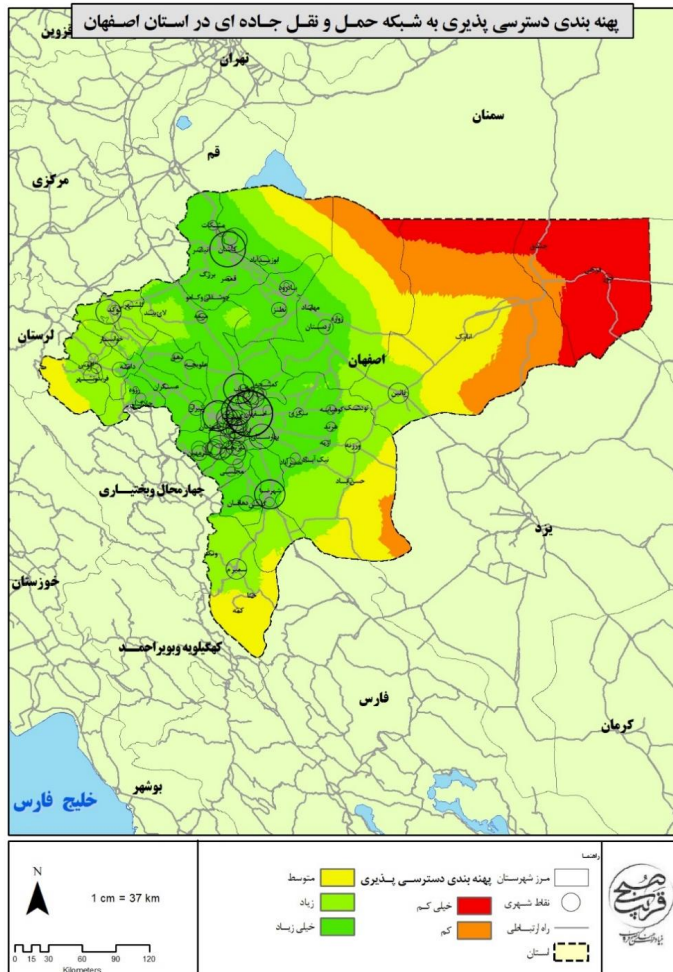
منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان اصفهان تأثیر داشته است که در اینجا به مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- قرارگیری در پهنه مرکزی کشور و همجواری با ۹ استان، موقعیت جغرافیایی استان و قرارگیری بر مسیر کریدورهای بین‌المللی و ترانزیتی کشور زمینه ساز عبور شبکه‌های جاده‌ای و ریلی از این استان که مرکز کشور را از یکسو به مرزهای شمالی و شمال غربی و از سوی دیگر به مرزهای غربی کشور پیوند می‌زند و این موضوع یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری شبکه ارتباطی استان است.

۳-۶-۱-۲- پهنه بندی دسترسی پذیری

بررسی وضعیت دسترسی پذیری استان نشان می‌دهد، پهنه شرقی و شمالی شرقی استان به واسطه موقعیت کویری دارای کمترین میزان دسترسی پذیری هستند و پهنه شرقی استان به واسطه تجمع مراکز شهری دارای بیشترین دسترسی پذیری است.

نقشه ۱۴- پهنه بندی دسترسی پذیری در استان اصفهان

۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی

استان اصفهان با توجه به برخورداری از پتانسیل مهم صنعتی و اقتصادی در سال ۱۳۴۷ به شبکه سراسری راه آهن پیوست و باهدف تأمین مواد اولیه و توزیع محصولات صنعتی استان آغاز به فعالیت کرد. این استان دارای ۶۱۵ کیلومتر خط اصلی، ۲۲۱ کیلومتر خط مانوری و ۹۹ کیلومتر خط صنعتی و تجاری و ۲۷۹۴ دهانه پل به طول ۲۷۹۶ متر است که اغلب این پل‌ها دارای سازه بتنی بوده و سه دهانه پل بزرگ فلزی که بزرگ‌ترین آن‌ها ۱۴۸ متر می‌باشد و چهار دهانه تونل که بزرگ‌ترین آن ۶۸۲ متر در بلاک ایران کوه به آبنیل قرار دارد.

قسمت اعظم روسازی در این استان با استفاده از تراورس‌های بتونی و ریل‌های (۶۰uic) تشکیل شده است که امکان اعزام قطارهای سنگین و حرکت با سرعت‌های بالا را فراهم می‌آورد. ایستگاه‌های مهم این استان عبارت‌اند از اصفهان، زرین‌شهر، حسن‌آباد، کاشان، بادرود و آبنیل و دیزیچه. محور جغرافیایی این استان از شوراب شروع و بعد از عبور از کاشان به بادرود می‌رسد و از طرف دیگر پس از رسیدن به دیزیچه به ایستگاه زرین‌شهر و حسن‌آباد ختم می‌گردد. این راه‌آهن به مراکز صنعتی و اقتصادی اصلی استان متصل است و امر خطیر خدمت‌رسانی به اقتصاد استان را بر عهده دارد. علاوه بر این با توجه به موقعیت فرهنگی و توریستی استان و شهر اصفهان اهمیت بخش روشن ساخته است.

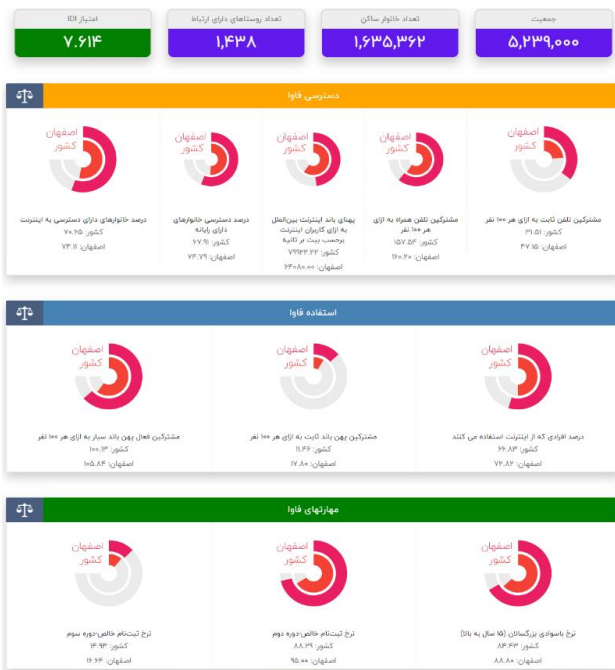
۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

استان اصفهان دارای دو فرودگاه است، یکی در شهر اصفهان و دیگری در شهر کاشان، فرودگاه اصفهان از قدیمی‌ترین فرودگاه‌های کشور است که در منطقه صفا اصفهان قرار داشت و بنا بر نیازهای وقت، فرودگاه قدیم در اختیار نیروی هوایی سپاه قرار گرفت و فرودگاه جدید در ۱۰ نایتیکال مایلی شرقی اصفهان در منطقه کویری، با مشخصات جغرافیایی ۳۲۰ درجه و ۴۵' دقیقه و ۳" ثانیه شمالی و ۵۱۰ درجه و ۵۱' دقیقه و ۶" ثانیه شرقی و با ارتفاع ۱۵۴۲ متر از سطح دریا و در مساحت ۱۰۴۱ هکتار باهدف ارائه خدمات هوایی برنامه‌ای و غیر برنامه‌ای، آموزشی و انجام پروازهای مسافری در سال ۱۳۶۱ تأسیس و رسماً به صورت عملیاتی وارد ناوگان هوایی کشور شد. از مزیت‌های این فرودگاه فاصله مناسب آن از اراضی شهری است که بسیاری از مشکلات فرودگاه‌های دیگر کشور را دارا نمی‌باشد که از مهم‌ترین آن‌ها عدم ایجاد آلودگی صوتی برای ساکنین شهر اصفهان است. همچنین این شهر به دلیل موقعیت خاص سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... از جاذبه‌های خاص طبیعی و گردشگری بسیاری برخوردار است که هر سال غیر از مسافرن داخلی و ایران‌گردان از بین هم‌وطنان، پذیرای تعداد زیادی از جهانگردان و طرفداران صنعت توریسم می‌باشد. (نکته قابل توجه،

۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت استان اصفهان از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده جایگاه پنجم استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیر شاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه پنجم، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه سوم و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ششم در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا این استان جز استان‌های برخوردار کشور از نظر دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

شکل ۱- شاخص فناوری اطلاعات در استان اصفهان ۱۳۹۹

منبع: درگاه پایش جامعه اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

استان اصفهان با این که فاقد میادین نفت و گاز است اما به واسطه موقعیت ارتباطی اش از زیرساخت‌های پالایش و انتقال نفت و گاز برخوردار است و نظام انرژی استان بر اساس شبکه توزیع و خطوط انتقال استوار است، که در ادامه مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

بر اساس آمار شرکت توزیع برق استان اصفهان ۱۰۰ درصد جمعیت شهری و ۱۰۰ درصد از روستاهای استان برق‌دار بوده‌اند. ظرفیت عملی مولدهای نصب‌شده در نیروگاه‌های استان معادل ۴۴۷۰ هزار کیلووات است. در سال ۱۳۹۸ تعداد ۲۶۹۲۳۹۶ مشترک برق در سطح استان وجود داشته که از این تعداد مشترک سهم مشترکین خانگی برابر ۷۷٫۸ درصد، عمومی ۸/۳ درصد، کشاورزی ۱/۸ درصد، صنعتی ۱/۳ درصد، روشنایی معابر ۰/۷ درصد و سایر ۱۴/۶ درصد است. مقدار کل فروش برق در این سال برابر ۲۲۵۸۴۱۳۶ مگاوات ساعت بوده است.

۳-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

بر اساس آخرین آمار شرکت گاز استان ۳۵ درصد از مصرف گاز استان در بخش صنعتی، ۳۵ درصد در بخش نیروگاهی، ۲۰ درصد در بخش خانگی و بقیه در بخش‌های عمومی و حمل‌ونقل مصرف می‌شود. در بخش نیروگاهی ۲ نیروگاه شهید منتظری و اصفهان و همچنین در بخش حمل‌ونقل ۱۶۰ جایگاه سی‌ان‌جی از گاز استفاده می‌کنند و منبع تأمین گاز خطوط سراسری انتقال است که سالانه ۲۱ میلیارد مترمکعب از آن‌ها برداشت می‌شود. از حیث میزان مصرف گاز در رتبه دوم کشور قرار دارد.

در سال ۱۳۹۹، تعداد ۱۱۲ شهر و از یک هزار و ۲۳۸ روستای استان که مشمول گازرسانی هستند به یک هزار و ۶۰ روستا گازرسانی شده و بقیه روستاها به علت فاصله زیاد از خطوط و غیراقتصادی بودن هزینه‌ها تاکنون گازدار نشده‌اند. شبکه‌های گازرسانی در همه جای اصفهان گسترده شده است و به‌طور تقریبی تمام روستاهای دارای ۲۰ خانوار واجد شرایط استان از نعمت گاز بهره‌مند هستند.

۳-۲-۳- استحصال و تأمین آب

استان اصفهان منطبق بر پنج حوزه آبریز درجه دو کشور به شرح زیر می‌باشد، گاوخونی کارون دریاچه نمک کویر مرکزی کویرهای سیاهکوه-ریگ زرین و دق سرخ استان اصفهان منطبق بر ۶۰ محدوده مطالعاتی است، که ۳۵ محدوده مطالعاتی تحت مدیریت آب منطقه‌ای این استان قرارداد و این محدوده‌های ۳۵ گانه ۹۱ درصد استان اصفهان را پوشش می‌دهند.

تصفیه‌خانه بابا شیخعلی آب آشامیدنی ۵۶ شهر و ۳۰۰ روستا و جمعیتی افزون بر ۴٫۲ میلیون نفر را در استان اصفهان تأمین می‌کند. این تصفیه‌خانه یکی از بزرگ‌ترین تصفیه‌خانه‌های آب ایران به شمار می‌رود که در

کیلومتر ۴۵ جاده اصفهان- شهرکرد و در جوار شهر زاینده‌رود واقع شده است، آب این تصفیه‌خانه در ابتدایی‌ترین نقطه، از سد زاینده‌رود و پس از آن از سد چم آسمان در فاصله هشت کیلومتر بالاتر از این مجموعه به وسیله کانال سرپوشیده تأمین می‌شود. آب برخی از روستاهای منطقه کویری در استان اصفهان با تانکر آب رسانی تأمین می‌شود.

جدول ۱۱۳- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

مقدار	واحد	عنوان
منابع آب سطحی		
۲۳۴۹	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۸۶۳۳	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)
۳۴۶۳	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
۲۰۳۹	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۳۲۴۵	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها
۷۸۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۴۳۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوت
میزان کل برداشت و مصارف		
۳۸۱۵	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۲۹۴	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۹۸۸	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۴۸۱۳	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۴۶۰۴	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۱۳۱	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۷۸	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان‌دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۷۹ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۲۱ درصد آب مصرفی استان است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت به میزان ۷ درصد بیش از توان منابع آب زیرزمینی قرارداد و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۹۵ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت به حدود ۲ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۳ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان اصفهان بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر (Platform) و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آنهاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی‌شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارت خانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آنها ابلاغ می‌شود و آنها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان اصفهان و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

- عدم استفاده حداکثری از اختیارات برای حل چالش‌ها و انجام مأموریت‌های سازمانی؛
- تصمیم‌گیری‌های متضاد با شرایط اقلیمی و اولویت‌های توسعه‌ای در اصفهان؛
- مهاجرت گسترده از روستا به شهر و عدم برنامه‌ریزی توسعه شهری برای پذیرش جمعیت با ایجاد زیرساخت‌های لازم؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی با توجه به کاهش رشد جمعیت استان؛

- وابستگی قابل توجه توسعه استان به منابع ملی؛
- تنوع قومی در استان و ضعف در عدالت فضایی و نارضایتی بخش‌های مختلف استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های ملی، استانی و زیرساختی؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی موردنیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛
- عدم توجه جدی شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به‌عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به‌عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛

- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلاءهای تصمیم‌گیری؛
- ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران باهدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
- نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛

برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلاءهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله ROM, D&E, TQM, KM, PDCA, IMS, PMBOK و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.

نمودار ۳۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان اصفهان از جمله استان‌های دارای ظرفیت توسعه در کشور است. بخش قابل توجهی از این ظرفیت به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان به کار گرفته نشده است. اجرای باکیفیت طرح آمایش، نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. در حال حاضر استان اصفهان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. بنا بر اظهار نظر رئیس برنامه بودجه اصفهان، استان اصفهان دارای بیش از ۳۰۰۰ پروژه ناتمام از ۷۰ هزار پروژه نیمه تمام کشور است.

رینگ چهارم حلقه حفاظتی شهر اصفهان، سالن اجتماعات گلستان شهدای اصفهان، سالن بین‌المللی اجلاس سران، محل دائمی شرکت نمایشگاه‌های بین‌المللی اصفهان، بازار گل و گیاهان اصفهان، ورودی‌های شهر اصفهان، پل‌های هشتمین میدان استقلال، موزه دفاع مقدس، قطار سریع‌السیر اصفهان- تهران، سامانه دوم آب‌رسانی به اصفهان بزرگ، راه‌اندازی تراموا، سد سوم کوه‌رنگ، تونل بهشت‌آباد و تونل گلاب، حلقه چهارم ترافیکی شهر، شهرک طلا و شهرک سلامت، بندر خشک و بسیاری دیگر از طرح‌ها و پروژه در استان اصفهان وجود دارند

در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. قطار شهری اصفهان: شبکه قطار شهری نیاز به تکمیل دارد برای مثال خط دو قطار شهری اصفهان پیشرفت ۱۱ درصدی داشته است.
۲. متروی اصفهان- بهارستان: این پروژه پیشرفت ۷۰ درصدی داشته است و قسمت زیرسازی ۹۰ درصد و روسازی ۶۰ درصد پیشرفت داشته است. تکمیل این پروژه نیازمند تأمین اعتبار به موقع است.
۳. قطعه سوم کنارگذر شرق: این پروژه به طول ۶۳ کیلومتر است و بخش اول آن به صورت شش خطه در صورت تأمین اعتبار امسال (۱۴۰۰) به پایان می‌رسد. سایر قطعات آن نیازمند بودجه و برنامه‌ریزی است.

۴. ورزشگاه بزرگ ولایت: این پروژه تا سال ۹۷ به مدت ۲۰ سال راکد بوده و از سال ۹۷ تاکنون به پیشرفت ۹۲ درصدی رسیده است.
۵. مسکن محرومان بنیاد مسکن و کمیته امداد شهرستان تیران و کرون: نیمی از این واحدها تکمیل شده و برای تکمیل مابقی نیازمند بودجه است.
۶. پروژه‌های آبخیزداری اصفهان: این پروژه‌ها به‌طور متوسط پیشرفت ۵۰ درصدی داشته است.
۷. سد کوه‌رنگ: عملیات اجرایی آن در سال ۱۳۷۷ شروع شده و هنوز به پایان نرسیده است.
۸. تونل سوم کوه‌رنگ: از سال ۱۳۸۹ شروع شده و مقرر بوده که تا سال ۱۳۹۳ به پایان برسد که هنوز به اتمام نرسیده است.

تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه‌تمام دولت از مشکلات جدی استان اصفهان است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهایی در خصوص به‌روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات قابل توجه استان اصفهان با توجه به منابع و ظرفیت‌های فراوان آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به‌عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان اصفهان می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. مهاجرت بین استانی و ساختار قومی استان اصفهان موجب کشمکش‌های مدیریتی شده و نظام تصمیم‌گیری را با چالش مواجه کرده است. ارتباط با استان‌های اطراف نیز زیر سایه این موضوع قرار دارد.

۲. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است.
۳. نگاه سیاسی به حوزه مدیریتی موجب شده است که در استان اصفهان بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات به نتیجه و بهره‌برداری نرسند. نگاه حزبی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات مهم است.
۴. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان اصفهان در یکی دو حوزه نظیر اشتغال متمرکز است و کمتر متناسب با وضعیت استان بوده و به بهبود فرایندها توجه دارد. در موارد قابل توجهی مصوبات انجام‌شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.
۵. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.
۶. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم اصفهان در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.
۷. نمایندگان مردم استان اصفهان نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان اصفهان همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل ملی، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.
۸. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه‌بودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع‌تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع

چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۹. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجهه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۰. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکار مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۱. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان اصفهان تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این درحالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به‌جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۲. توسعه استان اصفهان بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به‌صورت

روش مند و هدفمند کمک می کند که اولویت ها، چالش ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه ریزی، دخیلان و ذی نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۳. برنامه ریزی توسعه استان اصفهان به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد گروه های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان اصفهان در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی های اصفهان خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۴. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می دهد، بودجه ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان اصفهان وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک های تشویقی جذب سرمایه گذار، ایجاد فضای امن سرمایه گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه ها با تخصیص اعتبارات، بهره گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان اصفهان با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۵. نهادها و دستگاه های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین نامه هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم افزاست. این موارد موجب می شود که فعالیت های تصمیم گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش ها تا حد زیادی در داخل استان اصفهان امکان پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم افزا از موضوعات مهم توسعه استان اصفهان است.

۱۶. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۱۷. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

۱۸. در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان اصفهان بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره‌اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

استان اصفهان یکی از مراکز اقتصادی و از قطب‌های کشاورزی کشور می‌باشد. با وجود این که تنها ۱۰ درصد از اشتغال استان در بخش کشاورزی است اما با دارا بودن شرایط اقلیمی متنوع و قابلیت‌های بالقوه منابع طبیعی و منابع انسانی تجهیز شده، به‌عنوان یکی از استان‌های مهم کشور در زمینه تولید محصولات کشاورزی، دامی و پروتئینی می‌باشد. حدود ۱۰ درصد از شاغلین استان در بخش کشاورزی هستند. متأسفانه بحران خشک‌سالی و

کمبود منابع آبی، برخی از مزیت‌های کشاورزی استان را از بین برده است و در حال حاضر کشاورزی زراعی و باغی در حال جایگزینی با کشاورزی گلخانه‌ای و صنایع تبدیلی کشاورزی هستند. شاخص‌ترین رتبه‌های استان در بخش کشاورزی در کشور به ترتیب زیر است:

- رتبه دوم در تولید گیاهان دارویی گلخانه‌ای
- رتبه دوم در تولید پیاز
- رتبه سوم در تولید سیب‌زمینی
- رتبه سوم در تولید سیب
- رتبه سوم در تولید اتار
- رتبه سوم در تولید گل محمدی
- رتبه اول در تولید سبزی و برخی صیفی گلخانه‌ای
- رتبه اول در تعداد کلنی‌های زنبور عسل و
- رتبه چهارم در تولید عسل
- رتبه اول در تولید شیر خام
- رتبه اول صنایع تبدیلی کشاورزی

در حوزه معدنی می‌توان گفت که استان اصفهان در سه بخش معادن سنگ‌های تزئینی، معادن سنگ آهن و معادن سنگ آهک دارای مزیت عمده است و واحدهای کسب و کار پایین‌دستی آن نیز شکل گرفته و توسعه یافته‌اند. فرسودگی ماشین‌آلات و تجهیزات معدنی باعث پایین آمدن بهره‌وری در این معادن شده و هزینه‌های تولید را نیز افزایش داده است. مشکل دیگری که در بخش معدنی استان وجود دارد حضور نیروی کار غیر ایرانی در این بخش است که هر گونه توسعه‌ای لزوماً منجر به افزایش اشتغال نیروی کار ایرانی در بخش معدن نخواهد شد. بیشتر پتانسیل معدنی استان اصفهان به معادن غیرفلزی مربوط می‌شود و همان‌طور که پیش‌تر نیز آورده شد، به‌جز چند معدن سرب و روی فعال، مابقی معادن استان غیرفلزی‌اند. در سال ۱۳۸۹ متوسط تولید هر معدن در استان اصفهان ۲/۵۷ هزار تن و متوسط تولید سرانه بخش معدن استان ۱/۳ هزار تن بوده است. با توجه به کشف دو اندیس جدید مس - مولیبدن پروفیری در استان اصفهان، می‌توان با فرآوری مس و تولید مولیبدن در آینده نسبت به تولید فرو آلیاژها اقدام کرد. همچنین وجود ذخایر قابل توجه طلا و فلزات دیگری مثل تنگستن که قابلیت سرمایه‌گذاری بیشتر به همراه برنامه‌ریزی دقیق‌تر را داراست می‌تواند به شکوفایی بیشتر معدن استان منجر شود. به‌منظور جلوگیری از خروج مواد خام معدنی از کشور می‌توان با ایجاد واحدهای جدید فرآوری سنگ آهن به جذب این ماده معدنی در استان و استان‌های هم‌جوار کمک کرد. با

عنایت به اینکه بیشتر معادن استان جزء سنگ‌های تزئینی است و ضایعات زیادی که از آن‌ها به وجود می‌آید، می‌توان با بازیافت و تبدیل آن‌ها به سنگ تزئینی و آنتیک، محصولات جدید و جذابی را تولید و ضمن اشتغال‌زایی بیشتر نگاهی هم به صادرات صنایع دستی در این حوزه داشت. استان اصفهان با داشتن ذخایر قابل توجه آهک می‌تواند پتانسیل ایجاد کارخانه‌های جدید سیمان بالخصوص سیمان ویژه را داشته باشد. در پایان می‌توان به سرمایه‌گذاری در عناصر نادر خاکی استان اصفهان از جمله عناصر پتاس، کائولن و سولفات باریم در راستای تولید کاشی و سرامیک، ظروف چینی و چینی بهداشتی و محصولات موردنیاز بخش کشاورزی اشاره کرد.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

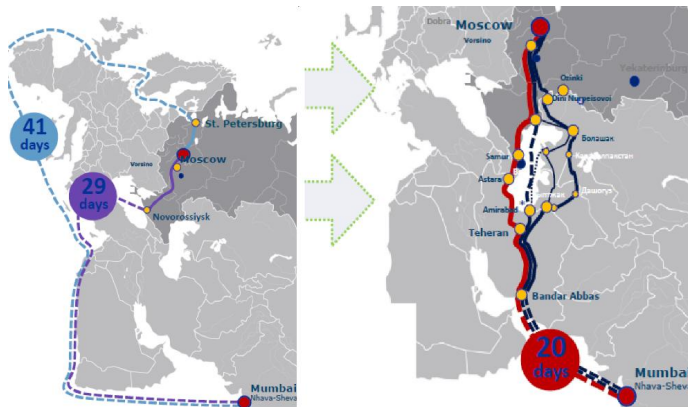
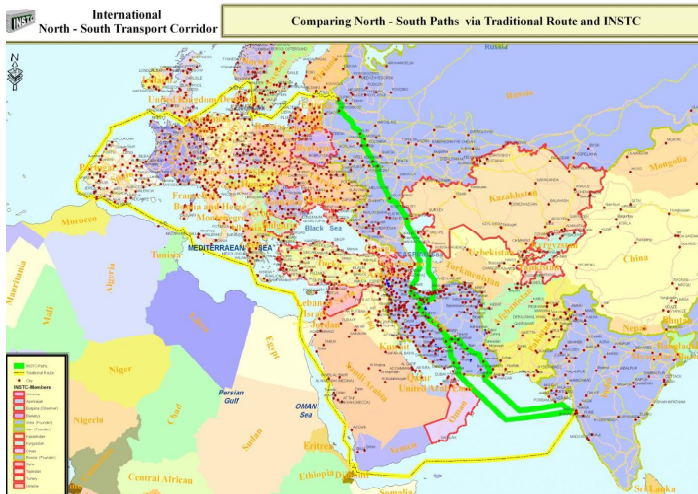
مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی استان اصفهان در دو بخش مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

۳-۸-۲-۱- موقعیت استان اصفهان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

به‌واسطه موقعیت استان اصفهان در پهنه مرزی کشور و هم‌جواری با ۹ استان، اصفهان دارای جایگاه ویژه در ارتباطات و حمل‌ونقل است و این استان از زمینه مناسبی در ارتباط با کریدورهای عبوری بین‌المللی و منطقه‌ای برخوردار است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب (INSTC): کریدور که از هند، عمان (از طریق دریا) به ایران و از مسیر سرزمینی به دریای خزر و سپس به کشور روسیه متصل می‌شود. هدف اصلی این کریدور تسهیل ارتباط کشورهای جنوب غربی آسیا با کشور روسیه و شمال اروپا است. که مدت‌زمان حمل‌ونقل بار را از ۲۹ به ۲۰ روز کاهش می‌دهد.

شکل ۲- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو

طرح توسعه شبکه زیربنای حمل و نقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه آهن آسیا (TAR) و توسعه شبکه بزرگراهی آسیایی (AH) را در دست اجرا دارد. استان Iv;cd در مسیر اصلی AH2 و AH72 قرار دارد که مهم ترین مسیرهای این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین قاره ای مهم ترین عملکرد را دارند.

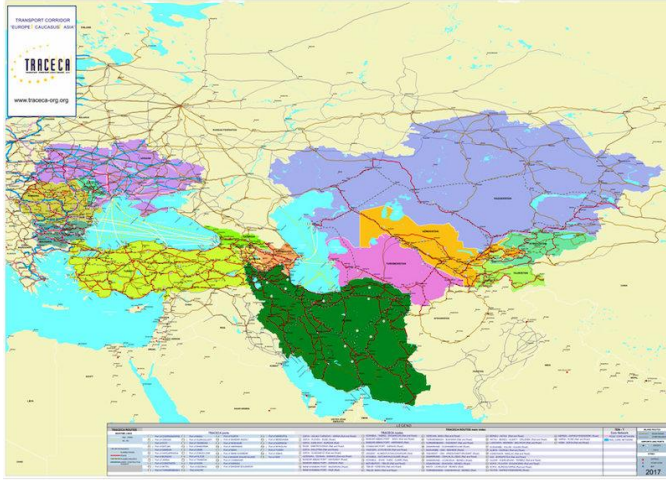
مسیر AH2: بزرگراهی است که از دنپاسار در جزیره جاوه اندونزی شروع شده و پس از گذشتن از سنگاپور، مالزی، تایلند، میانمار، بنگلادش، هند، نپال و پاکستان، این کریدور از مرز میرجاوه وارد ایران شده و در مرز خسروی در غرب ایران خاتمه پیدا می‌کند. طول این بزرگراه ۱۳۱۷۷ کیلومتر است.

مسیر AH72: این بزرگراه به طول ۱۱۷۲ کیلومتر درون ایران قرار گرفته است و از تهران آغاز و در بوشهر پایان می‌یابد.

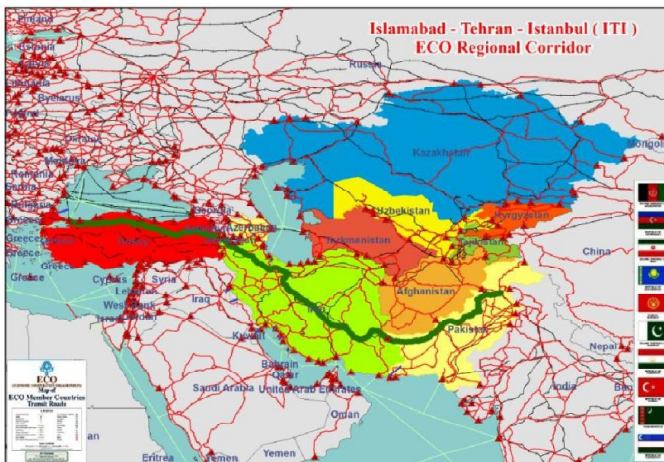
شکل ۳- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور

کریدور تراسیکا (TRACECA): که شامل سیستم حمل‌ونقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می‌کند. در سال ۲۰۱۸، ۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می‌شد، توسعه کریدور حمل‌ونقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو و اهمیت دسترسی به خلیج فارس برخی از زیرشاخه‌های این کریدور از استان اصفهان عبور و ارتباط کشورهای عضو را با شمال و جنوب کشور و شرق و غرب کشور برقرار می‌کند. لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت‌های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش یافته و ایران از مزیت‌های عضویت در این مجموعه بهره‌ای نبرده است.

شکل ۴- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی ترانسیکاسپین و موقعیت استان اصفهان

کریدورهای حمل و نقلی سازمان همکاری اقتصادی اکو: اکو نام اختصاری سازمان همکاری اقتصادی است که در سال ۱۹۴۸ با عضویت سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان اعلام موجودیت کرد. ساختار جدید آن سال ۱۹۹۲ با پذیرش کشورهای افغانستان، تاجیکستان، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان و قرقیزستان تعریف شد. بر اساس برنامه‌های این سازمان ۵ کریدور ارتباطی ریلی از کشور عبور می‌کند، که کریدور مهم (۱) اسلام آباد-تهران-استانبول از استان اصفهان عبور می‌کند.

شکل ۵- کریدور منطقه‌ای اسلام آباد-تهران-استانبول (ITI)

استان اصفهان با توجه به برخورداری از پتانسیل مهم صنعتی و اقتصادی در سال ۱۳۴۷ به شبکه سراسری راه آهن پیوست و باهدف تأمین مواد اولیه و توزیع محصولات صنعتی استان آغاز به فعالیت کرد.

این استان دارای ۶۱۵ کیلومتر خط اصلی، ۲۲۱ کیلومتر خط مانوری و ۹۹ کیلومتر خط صنعتی و تجاری و ۲۷۹۴ دهانه پل به طول ۲۷۹۶ متر است که اغلب این پل‌ها دارای سازه بتنی بوده و سه دهانه پل بزرگ فلزی که بزرگ‌ترین آن‌ها ۱۴۸ متر می‌باشد و چهار دهانه تونل که بزرگ‌ترین آن ۶۸۲ متر در بلاک ایرانکوه به آبنیل قرار دارد.

قسمت اعظم روسازی در این استان با استفاده از تراورس‌های بتونی و ریل‌های (۶۰uic) تشکیل شده است که امکان اعزام قطارهای سنگین و حرکت با سرعت‌های بالا را فراهم می‌آورد. ایستگاه‌های مهم این استان عبارت‌اند از اصفهان، زرین‌شهر، حسن‌آباد، کاشان، بادرود و آبنیل و دیزیچه. محور جغرافیایی این استان از شوراب شروع و بعد از عبور از کاشان به بادرود می‌رسد و از طرف دیگر پس از رسیدن به دیزیچه به ایستگاه زرین‌شهر و حسن‌آباد ختم می‌گردد. این راه آهن به مراکز صنعتی و اقتصادی اصلی استان متصل است و امر خطیر خدمت‌رسانی به اقتصاد استان را بر عهده دارد. علاوه بر این با توجه به موقعیت فرهنگی و توریستی استان و شهر اصفهان اهمیت بخش روشن ساخته است.

۳-۸-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان

الف- ظرفیت‌های صنعتی و معدنی استان اصفهان

استان اصفهان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین قطب‌های صنعتی، معدنی و تجاری کشور با دارا بودن ۸۷۰۸ واحد فعال صنعتی با اشتغالی بالغ بر ۲۳۵۳۹۱ نفر و با دارا بودن ۷۰۴ معدن فعال با میزان استخراج تقریبی ۴۱ میلیون تن و ذخیره قطعی ۲۹۱۶۸۰۲ هزار تن و اشتغال ۸۶۴۶ نفر و با تعداد حدود ۱۴۶۰۵۳ واحد صنفی فعال دارای مجوز یکی از مرکز تبادل تجاری مهم در سطح کشور می‌باشد. این استان دارای مزیت‌های بالقوه و بالفعل منحصربه‌فرد اقتصادی می‌باشد. مرکزیت استان اصفهان در کشور باعث دارا بودن ضریب ایمنی بالا جهت سرمایه‌گذاری می‌باشد. قرار گرفتن استان اصفهان در شاهراه ارتباطی شمال به جنوب و شرق به غرب امکان دسترسی آسان‌تر به تمام نقاط کشور را فراهم نموده است. وجود صنایع مادر به‌عنوان قوای محرکه بخش صنعت این استان عمل می‌نماید و صنایع کوچک به‌صورت صنایع پایین‌دستی به‌منظور تأمین تجهیزات موردنیاز واحدهای بزرگ و همچنین فرآوری مواد خام تولیدی واحدهای بزرگ در شهرک‌های صنعتی و مناطق صنعتی تشکیل گردیده‌اند.

مهم‌ترین مزیت‌های صنایع و معادن استان عبارت‌اند از:

- استقرار صنایع مادر از جمله مجتمع ذوب‌آهن اصفهان، فولاد مبارکه، پلی‌اکریل، صنایع سیمان (سپاهان، اصفهان، ساروج، اردستان، بنوید نائین، DMT، صنایع اپتیک اصفهان، شرکت سرمایه‌گذاری صنایع شیمیایی ایران (LAB))
- وجود نیروهای متخصص، مدیران اجرایی باتجربه در بخش‌های مختلف از جمله بدنه سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی به‌ویژه وجود متخصصان در بخش صنعت و معدن
- وجود واحدهای خدمات فنی و مهندسی معتبر استانی و مطرح در کشور در قالب کنسرسیوم
- وجود سه زون مهم زمین‌شناسی از قبیل زون سنندج - سیرجان، زون ایران مرکزی و زون زاگرس مرتفع
- وجود پایانه صادراتی در محل فرودگاه بین‌المللی استان
- وجود گمرک در مرکز استان، شهرستان کاشان و گمرک ذوب‌آهن و فولاد مبارکه
- دسترسی آسان و سریع به منابع (مواد اولیه، انرژی، سرمایه، نیروی انسانی) به‌ویژه منابع معدنی فلزی
- وجود زیرساخت‌های صنعتی شامل شهرک‌ها و نواحی صنعتی و زیرساخت‌های بازرگانی شامل نمایشگاه بین‌المللی دائمی، پایانه صادراتی سیلوهای ذخیره‌سازی و موزه فرش
- وجود خوشه‌های صنعتی جهت توانمندسازی صنایع کوچک و وجود آیین‌نامه‌های اجرایی حمایت از توسعه خوشه‌های صادرات گرا
- وجود آزمایشگاه‌های مرجع فلزی و غیرفلزی توانمند در اداره کل استاندارد و تحقیقات صنعتی
- برخورداری استان از چند منطقه ویژه اقتصادی همچون شهرضا با زون شیمیایی، اصفهان با زون ریلی، لنجان چبا زون فناوری‌های نوین و کاشان با زون صنایع دستی و فرش
- وجود قطب صنعتی سنگ ایران در استان
- وجود قطب صنعتی قطعه‌سازان خودرو در استان و ایجاد کنسرسیوم صنعت خودرو
- وجود ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری در صنایع کوچک شامل سنگ‌های تزئینی، آجر، طلا فرش ماشینی و پلاستیک، صنایع دستی و فرش دستباف
- وجود مواد اولیه تولیدات صادراتی در استان نظیر مشتقات نفتی، شیمیایی و غیره

ب- صنایع پالایشگاهی و پتروشیمی

پالایشگاه اصفهان با پالایش و فرآوری روزانه ۳۷۷ هزار بشکه نفت خام، ۹ میلیون لیتر بنزین معمولی، ۲ میلیون لیتر سوخت جت سبک و سنگین، ۱۸۰ میلیون لیتر نفت گاز، ۴/۵ میلیون لیتر نفت سفید، ۲ میلیون لیتر گاز مایع و ۱۲ میلیون لیتر نفت کوره یکی از مهم‌ترین پالایشگاه‌های کشور است. تأمین خوراک مجتمع L.A.B به میزان روزانه حدود ۴ میلیون لیتر از برش نفت سفید، خوراک مجتمع پتروشیمی اصفهان روزانه حدود ۳/۱ میلیون لیتر از برش پلات فرمیت، ۸۰ درصد خوراک پتروشیمی اراک، روزانه حدود ۲ میلیون لیتر از برش نفت، روزانه حدود ۲ میلیون لیتر خوراک شرکت روغن‌سازی نفت سپاهان و خوراک شرکت نفت جی برای تولید قیر به میزان روزانه ۶/۳ میلیون لیتر از برش V.B (ته مانده برج تقطیر در خلا) از دیگر برنامه‌های کاری این پالایشگاه است. سهم پالایشگاه اصفهان در قیاس با کل تولید کشور میزان قابل توجهی است؛ به طوری که می‌توان گفت این پالایشگاه ۲۰ درصد تولید بنزین، ۲۴ درصد گاز مایع، ۲۴ درصد نفت گاز، ۳۰ درصد نفت سفید و ۱۸ درصد نفت کوره تولیدی کشور را به خود اختصاص داده است.

یکی از مهم‌ترین صنایع استان اصفهان صنعت پتروشیمی است که پتروشیمی اصفهان از مهم‌ترین شرکت‌های واقع در استان است، که به‌عنوان اولین تولیدکننده محصولات آروماتیک در ایران مطرح است. این مجتمع از واحدهای زیر بنایی کشور بوده و محصولات آن به‌عنوان خوراک صنایع پایین‌دستی نظیر شوینده‌ها، پلاستیک‌ها، الیاف پلی‌استر، نرم‌کننده‌های پلاستیکی، رنگ‌سازی و صنایع نظامی بکار برده می‌شود.

ج- صنایع فلزی و فولاد مبارکه اصفهان

استان اصفهان در حوزه صنایع فلزی دارای جایگاه ویژه کشوری است و مهم‌ترین شرکت تولید فولاد در این استان قرار دارد. شرکت فولاد مبارکه اصفهان که یکی از بزرگ‌ترین واحدهای کشور است در زمینی به مساحت ۳۵ کیلومتر مربع در نزدیکی شهر مبارکه و در ۷۵ کیلومتری جنوب غربی شهر اصفهان واقع شده است. عملیات اجرایی این مجتمع در سال ۱۳۶۰ آغاز گردید اولین کوره قوس الکتریکی واحد فولادسازی این مجتمع در مهرماه سال ۱۳۷۰ راه‌اندازی شد و در سال ۱۳۷۱ خطوط تولید این کارخانه بزرگ افتتاح گردید، با ورود محصولات فولادی این شرکت به بازار و افزایش تدریجی تولید تا سقف ظرفیت اسمی ۲/۴ میلیون تن بخش عمده‌ای از نیاز کشور به این کالای استراتژیک بر طرف گردید.

علاوه بر شرکت فولاد مبارکه، شرکت ذوب‌آهن اصفهان یکی از مهم‌ترین صنایع استان به شمار می‌رود. ذوب‌آهن اصفهان اولین و بزرگ‌ترین کارخانه تولیدکننده فولاد ساختمانی و ریل در ایران و بزرگ‌ترین

تولیدکننده محصولات طولیل در خاورمیانه است که با ظرفیت ۳ میلیون و ۶۰۰ هزار تن فولاد، انواع مقاطع فولادی ساختمانی و صنعتی را تولید می‌کند. کارخانه ذوب‌آهن اصفهان در سال ۱۳۵۰ به بهره‌برداری رسید. این کارخانه که در جنوب غربی استان اصفهان قرار دارد، نقش مهمی در شکل‌گیری دیگر صنایع فولادی ایران ایفا نمود و به همین دلیل، لقب مادر صنعت فولاد کشور را دارد. محصولات کارخانه‌ها این شرکت به بیش از ۲۳ کشور اروپایی، آسیایی و آفریقایی صادر می‌شود و در بازار داخل این محصولات در پروژه‌های بزرگی همچون برج میلاد تهران، نیروگاه هسته‌ای بوشهر، سدهای بزرگ و مترو مورد استفاده قرار گرفته ضمن اینکه ریل‌های تولیدی این شرکت به‌زودی در توسعه خطوط راه‌آهن ایران مورد استفاده قرار می‌گیرد.

د- جایگاه استراتژیک در انتقال نفت و فرآورده‌های نفتی

استان اصفهان مسئولیت انتقال نفت خام از میدان نفتی مارون در شهرستان امیدیه استان خوزستان به شرکت پالایشگاه نفت اصفهان را بر عهده دارد و پس از تأمین خوراک این پالایشگاه، مازاد نفت خام را به پالایشگاه‌های تهران و تبریز انتقال می‌دهد. همچنین فرآورده‌های نفتی پالایشگاه اصفهان و پالایشگاه بندرعباس را از منطقه جنوب شرق دریافت و به منطقه تهران ارسال می‌نماید.

انتقال نفت کوره دریافتی از پالایشگاه اصفهان به نیروگاه اسلام‌آباد و پایانه آب نیل و همچنین انتقال سوخت موردنیاز فرودگاه شهید بهشتی اصفهان از دیگر خدمات این منطقه است. این استان با بهره‌گیری از ۸ مرکز انتقال، ظرفیت ارسال روزانه بیش از ۵۵۰ هزار بشکه نفت خام و بالغ بر ۳۵۰ هزار بشکه فرآورده‌های نفتی به وسیله هشت رشته خط لوله در سایزهای ۸ تا ۳۶ اینچ به طول حدود ۸۰۰ کیلومتر را دارا بوده و در مجموع ۱ میلیارد تن کیلومتر مواد نفتی در محدوده فعالیت خود انتقال می‌دهد.

از ویژگی‌های منطقه اصفهان، بهره‌برداری و نگهداری از خط لوله استراتژیک نفت خام مارون به طول ۴۳۰ کیلومتر از امیدیه در خوزستان تا پالایشگاه اصفهان است که به خط لوله (مارون - اصفهان) شهرت دارد. این استان در بخش نفت دارای ۲۴ دستگاه توربین گازی با مجموع توان ۲۰۰ مگاوات جهت انتقال نفت خام و ۱۰ دستگاه الکتروموتور اصلی با مجموع توان بیش از ۱۶ مگاوات جهت انتقال فرآورده‌های نفتی و ۱۲ دستگاه توربو ژنراتور رستون با مجموع قدرت ۱۲ مگاوات و ۱۲ دستگاه دیزل ژنراتور با مجموع قدرت ۱۲ مگاوات جهت تأمین برق مراکز انتقال نفت و در کل دارای ۲۴۰ مگاوات قدرت نصب شده می‌باشد.

ه- ظرفیت بخش کشاورزی

استان اصفهان علاوه بر صنعت در حوزه کشاورزی نیز دارای مزیت‌های فراوان و جایگاه مناسبی است، استان اصفهان یکی از قطب‌های مهم تولید محصولات دامی در کشور است که از نظر تولید شیر خام در کشور رتبه اول را با تولید سالیانه بالغ بر ۱ میلیون و ۳۷۰ هزار و ۵۰۰ تن و همچنین رتبه‌ی اول در زمینه تولید شیر به ازای هر رأس گاو شیری را کسب نماید. و با تولید ۶۸ هزار و ۹۰۰ تن گوشت قرمز در سال رتبه پنجم کشوری را به خود اختصاص داده است. استان از نظر تعداد گاوداری‌های شیری و ارزش اصلاحی گاو شیری اصیل و همچنین از نظر افزایش بهره‌وری در گاوداری‌های صنعتی رتبه اول کشور را نیز دارا است و در تولیدات مربوط به مرغ و ماکیان دارای رتبه‌های کشوری است در بخش زراعت استان اصفهان دارای:

- رتبه اول در تولید تعداد ریز غده سیب‌زمینی (مینی تیوبر)؛
- رتبه اول در سطح و تولید پیاز کشت نشایی؛
- رتبه دوم در تولید گل رنگ؛
- رتبه دوم در تولید خربزه؛
- رتبه دوم تولید سایر محصولات جالیزی (طالبی، گرمک و ...)
- رتبه سوم در سطح و تولید سیب‌زمینی؛
- رتبه چهارم در تولید سبزیجات
- رتبه پنجم در تولید ذرت علوفه‌ای؛
- رتبه هفتم در تولید یونجه را داراست.

در بخش کشت گلخانه‌ای:

- رتبه سوم کشوری در تولید قارچ خوراکی؛
- رتبه چهارم گل‌های نشایی کشور؛
- رتبه اول تولید گل شب بو کشور؛

و- ظرفیت تولید برق تجدید پذیر و نیروگاه شهید منتظری

استان اصفهان علاوه بر مزیت در حوزه‌های صنعت و کشاورزی در بخش انرژی دارای ظرفیت بالایی است و نیروگاه شهید منتظری یکی از مهم‌ترین نیروگاه‌های استان است، این نیروگاه در شمال غرب اصفهان جنب

پالایشگاه در زمینی به وسعت ۲.۲ میلیون مترمربع احداث گردیده است. این نیروگاه دارای هشت واحد ۲۰۰ مگاواتی مجموعاً به ظرفیت تولید ۱۶۰۰ مگاوات در ساعت می‌باشد.

واحد یک و دو در سال ۱۳۶۳، واحد سه در سال ۱۳۶۴، واحد چهار در سال ۱۳۶۸ راه‌اندازی گردید. طرح توسعه نیروگاه نیز که قرارداد آن در سال ۱۳۶۸ با شرکت مزبور منعقد گردید شامل چهار واحد، مشابه واحدهای قبلی است. واحدهای ۵ و ۶ در سال ۷۷ و واحدهای ۷ و ۸ در سال ۷۸ به شبکه برق کشور پیوست. علاوه بر این در استان اصفهان با توجه به کاهش نزولات آسمانی، تغییرات اقلیمی و بحران خشک‌سالی، دو روش انرژی خورشیدی و بادی به‌عنوان بهترین گزینه‌ها برای تولید انرژی ارزیابی شده و وجود ۳۰۰ روز آفتابی با زاویه مناسب تابش خورشید، این نوع انرژی را مناسب‌ترین و اقتصادی‌ترین روش برای تولید برق و دیگر انواع انرژی مورد تاکید قرار می‌دهد.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

در سال ۸۵ شهرستان‌های اردستان، اصفهان، خوانسار، فریدون‌شهر، شهر رضا، لنجان و چادگان در بخش کشاورزی واردکننده بوده‌اند و دیگر شهرستان‌های استان صادرکننده محصولات کشاورزی بوده‌اند.

شهرستان‌های خمینی‌شهر، فلاورجان، کاشان، گلپایگان، لنجان، نائین، نطنز و شاهین‌شهر و میمه در سال ۱۳۸۵ صادرکننده محصولات صنعتی و دیگر شهرستان‌های استان واردکننده محصولات صنعتی هستند. در بخش خدمات نیز، شهرستان‌های اردستان، اصفهان، خوانسار، لنجان، شهر رضا و چادگان صادرکننده می‌باشند. به‌طور کلی استان اصفهان در سال ۸۵ در بخش‌های خدمات و صنعت واردکننده و در بخش کشاورزی صادرکننده بوده است. در سال ۹۰ وضعیت استان تغییرات قابل توجهی داشته است در بخش صنعتی، شهرستان‌های کاشان، خمینی‌شهر، اردستان، اصفهان، خمینی‌شهر، خوانسار و برخوار صادرکننده و دیگر شهرستان‌های استان واردکننده بوده‌اند. در بخش کشاورزی شهرستان‌های اردستان، خوانسار، فریدون‌شهر، شهر رضا و چادگان که در سال ۱۳۸۵ واردکننده بودند تبدیل به صادرکننده محصولات کشاورزی شده‌اند و شهرستان‌های خمینی‌شهر، کاشان و شاهین‌شهر از صادرکننده محصولات کشاورزی در سال ۱۳۸۵ تبدیل به واردکننده محصولات کشاورزی در سال ۱۳۹۰ شده‌اند. در بخش خدمات نیز، شهرستان‌های اصفهان، خوانسار، فریدون‌شهر، شاهین‌شهر و میمه و چادگان صادرکننده محصولات خدماتی در سال ۱۳۹۰ هستند و دیگر

شهرستان‌های استان واردکننده محصولات خدماتی هستند. به طور کلی استان اصفهان در سال ۱۳۹۰ در دو بخش کشاورزی و صنعت صادرکننده و در بخش خدمات واردکننده محصولات هستند.

جدول ۱۱۴ - سهم مکانی شهرستان‌های استان اصفهان

شهرستان	۱۳۸۵ LQ			۱۳۹۰ LQ		
	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات
اردستان	۰/۹۵	۰/۹۱	۱/۰۶	۰/۵۷	۲/۱۲	۰/۹۸
اصفهان	۰/۶۷	۰/۸۶	۱/۰۷	۰/۹۷	۰/۴۷	۱/۰۹
خمینی‌شهر	۱/۸۳	۱/۱۶	۰/۹۱	۱/۱۱	۰/۸۴	۰/۹۶
خوانسار	۰/۰۰	۰/۸۳	۱/۱۰	۰/۵۱	۲/۳۸	۱/۰۳
سمیرم	۰/۵۷	۱/۳۱	۰/۸۴	۰/۲۲	۴/۵۱	۰/۸۷
فریدن	۰/۲۵	۱/۰۸	۰/۹۶	۰/۳۲	۳/۵۲	۰/۹۹
فریدونشهر	۰/۳۱	۰/۸۵	۰/۹۷	۰/۳۱	۳/۵۵	۱/۰۰
فلاورجان	۱/۴۰	۱/۳۱	۰/۸۳	۰/۸۲	۲/۹۰	۰/۸۲
شهرضا	۰/۴۵	۰/۸۲	۱/۱۱	۰/۶۹	۱/۴۷	۱/۰۸
کاشان	۱/۲۲	۱/۲۰	۰/۹۰	۱/۲۶	۰/۹۳	۰/۹۰
گلپایگان	۴/۵۹	۱/۱۶	۰/۸۷	۰/۸۷	۲/۵۷	۰/۸۷
لنجان	۱/۳۷	۰/۹۶	۱/۰۱	۱/۱۸	۰/۹۸	۰/۹۳
نائین	۴/۱۵	۱/۲۹	۰/۸۴	۱/۱۷	۱/۰۰	۰/۹۱
نجف‌آباد	۰/۸۰	۱/۰۶	۰/۹۷	۱/۰۶	۱/۱۴	۰/۹۵
نطنز	۲/۷۹	۱/۲۰	۰/۸۸	۰/۹۵	۱/۹۵	۰/۹۰
شاهین شهر و میمه	۱/۵۶	۱/۰۴	۰/۹۹	۰/۹۷	۰/۶۲	۱/۰۵
مبارکه	۰/۲۷	۱/۱۲	۰/۹۲	۱/۲۱	۱/۶۶	۰/۸۱
آران و بیدگل	۰/۳۵	۱/۵۶	۰/۷۰	۱/۶۰	۱/۱۱	۰/۷۵
تیران و کرون	۰/۱۰	۱/۱۴	۰/۹۵	۰/۹۷	۱/۴۱	۰/۹۷
چادگان	۰/۵۰	۰/۹۷	۱/۰۳	۰/۳۰	۳/۱۷	۱/۰۳
دهاقان	۰/۱۵	۱/۲۷	۰/۸۷	۰/۴۲	۳/۷۰	۰/۹۲
برخوار	-	-	-	۱/۲۰	۱/۵۶	۰/۸۵
خور و بیابانک	-	-	-	۰/۹۶	۲/۴۷	۰/۷۰
استان اصفهان	۰/۳۶	۱/۴۳	۰/۸۸	۱/۲۲	۱/۱۶	۰/۸۹

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۳۰ کد ایسیک فعال در استان، ۷ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. در شهرستان مبارکه بیشترین صنایع تخصصی وجود دارد.

در واقع شهرستان مبارکه در فعالیتهای ساخت فلزات اساسی، بازیافت و فعالیتهای پشتیبانی و کمکی حمل و نقل، فعالیتهای آژانسهای مسافرتی به صورت تخصصی در آمده است. شهرستان اصفهان در دو زیر بخش فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالیتهای مشابه و کامپیوتر و فعالیتهای مربوط دارای بیشترین ضریب تخصصی شدن است. همچنین شهرستان شاهین شهر در رشته فعالیت استخراج زغال سنگ و ولینیت ... و در رشته فعالیت کک و فرآوردههای حاصل از نفت در کنار شهرستان فلاورجان ضریب تخصصی بالایی دارد.

جدول ۱۱۵- ضریب تخصصی شدن فعالیتهای صنعتی در استان اصفهان

شهرستان	ضریب تخصصی شدن	فعالیت
شاهین شهر	۰.۱۶۶	استخراج زغال سنگ ولینیت (۱۰)
شاهین شهر، فلاورجان	۰.۱۲۱	کک و فرآورده های حاصل از نفت (۲۳)
لنجان، مبارکه، نظنز	۰.۱۳۷	ساخت فلزات اساسی (۲۷)
دهاقان، مبارکه	۰.۰۸۸	بازیافت (۳۷)
نجف آباد، مبارکه	۰.۱۳۹	فعالیت های پشتیبانی و کمکی حمل و نقل؛ فعالیتهای آژانسهای مسافرتی (۶۳)
اصفهان	۰.۱۷۲	کامپیوتر و فعالیتهای مربوطه (۷۲)
اصفهان	۰.۱۷۸	فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالیتهای مشابه (۹۰)

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان اصفهان نشان می دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی به ترتیب در شهرستان های اصفهان، کاشان، شاهین شهر و میمه و برخوار است. تعداد ۲۳۳۱ بنگاه در زمینه فعالیتهای صنعتی در شهرستان اصفهان وجود دارد که معادل حدوداً ۲۸ درصد از اشتغال صنعتی در استان اصفهان است. شهرستان نجف آباد دیگر شهرستان استان با تمرکز اشتغال صنعتی ۱۱ درصد است. بررسی تعداد بنگاه صنعتی نشان می دهد که ۸۹۶ بنگاه اقتصادی در این شهرستان وجود دارد. شاهین شهر و میمه شهرستان بعدی از نظر تمرکز اشتغال صنعتی است. در استان اصفهان در مجموع ۸۲۹۳ بنگاه صنعتی در استان وجود دارد.

جدول ۱۱۶- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
آران و بیدگل	۰.۰۷	شاهین شهر و میمه	۰.۱۰
اردستان	۰.۰۱	شهرضا	۰.۰۶
اصفهان	۰.۲۸	فریدون	۰.۰۰
برخوار	۰.۰۸	فریدونشهر	۰.۰۰
بوئین میاندشت	۰.۰۰	فلاورجان	۰.۰۳
تیران و کرون	۰.۰۴	کاشان	۰.۰۸
چادگان	۰.۰۰	گلپایگان	۰.۰۲
خمینی شهر	۰.۰۳	لنجان	۰.۰۱
خوانسار	۰.۰۱	مبارکه	۰.۰۵
خور و بیابانک	۰.۰۰	نائین	۰.۰۱
دهاقان	۰.۰۱	نجف آباد	۰.۱۱
سمیرم	۰.۰۰	نطنز	۰.۰۱

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری استان اصفهان

استان اصفهان به لحاظ موقعیت جغرافیایی خود شاهراه اصلی عبور هزاران گردشگر آسیایی و اروپایی است. این سرزمین از دیرباز مهد مدنیت بوده و دارای سابقه چندین هزارساله می‌باشد و به برکت قدمت و غنای فرهنگ خود، صدها اثر تاریخی ارزشمند از دوره‌های مختلف را در خود جای داده است.

در استان اصفهان ۲۸ روستای گردشگری به‌عنوان روستاهای هدف گردشگری معرفی شده که ۲۴ عدد آن‌ها دارای مصوبه می‌باشند از جمله روستای گرمه، مهرجان، داماب، هسنیچه، اسفرجان، بوده، علی آباد مرکزی، قوتان، قهی، مشهد کاوه، تشلیج، دره، عیاش آباد، جاجا، خفر، دنگزولو، سه، کلهرود، نیسیان، هاردنگ، ایبانه، طرق، هنجن، کمیجان، طره، یارند، برز، نیستانک.

اصفهان ۱۲ منطقه نمونه گردشگری دارد که ۱۳ درصد مناطق نمونه گردشگری کل کشور را شامل می‌شود.

جدول ۱۱۲ - جاذبه‌های گردشگری استان اصفهان

ردیف	شهرستان	جاذبه‌های طبیعی	آثار تاریخی
۱	اردستان	آبشار آب دام‌دام، کویر روستای کریم‌آباد، چشمه آب گرم چاه ریس، کویر دق سرخ	قنات دوطبقه اردستان، بازار اردستان
۲	اصفهان	روستای تاریخی قهی، آبشار کرد علیا، پارک طبیعی نازوان، چشمه درویش (خاکچیک)، چشمه طاقاری بهارستان، گردنه باد، کوهستان صفه، رودخانه زاینده رود، چشمه وادار، چشمه پاچنار، چشمه ابگرم زفره ورتون، چشمه دستگرد، تپه‌های ماسه‌ای ورزنه، جاذبه‌های آبی روستای فشارک، چشمه صنمیر، پناهگاه حیات وحش و پارک ملی کلاه قاضی، تالاب گاوخونی	میدان شاه، نقش جهان، نقاره خانه و سردر قیصریه، شربت خانه، عالی قاپو، تالار اشرف، چهلستون، چهارباغ، پل الله وردیخان، سی سه پل، پل جلفا، چل بابارکن الدین، سردر مسجد قطیبه، در و بقعه شیخ امیر مسعود، عمارت هشت بهشت، گنبد دشتی، آشتگاه، پل جی و شهرستان، تالار تیموری، عصارخانه شیخ، عصارخانه شاه، پل چوبی، پل ورزنه، ساختمان اداره آمار و ثبت‌احوال، موزه هنرهای معاصر، تخت فولاد، تپه اشرف، قصر جمیلان سنبلستان، ارگ حکومتی صفوی و در مجموع ۵۲ جاذبه دیگر
۳	آران و بیدگل	دریاچه نمک، جزیره سرگردان، رودخانه چاه عروس، چشمه شیرین چاه عروس، دیم کاری فصلی، سنبک، محوطه چار تاقی، دریاچه فصلی تقی‌آباد، دریاچه چاه کنجه، پارک ملی کویر، محوطه فسیل‌آباد، بند ریگ آران و بیدگل، جنگل تاغ آران و بیدگل، رودخانه قدیم قهرود، رودخانه لقان‌گیر، رودخانه جدید قهرود، رودخانه برزک، رودخانه سوکچم، رودخانه درم، رودخانه همزه، رودخانه دنار، رودخانه هفت‌چاه، رودخانه همرز (حمزه)، رودخانه برزک، سرچشمه رودخانه تقان‌گیر، پارک سنتی نهالستان طبیعی، کوه یخاب، جنگل تاغ ابوذیدآباد، بند ریگ ابوذیدآباد	بنای شاهسوسا، سایت ویگل، تپه قبرستان، محوطه فیض‌آباد، تپه قلعه زرگر آباد، تپه کهریز، تپه مرزن‌آباد، تپه قلعه کدیش پایین، یخچال مختص‌آباد، پل ساق‌آباد، ورودی شهر زیرزمین اویی، ورودی شهر زیرزمین ۲، کاروانسرای سفید‌آباد، کاروانسرای سفید‌آباد ۱، قلعه سرداری چاق‌آباد، مجموع هقلعه گرماب، کنده سنگ سفید، آب انبار درب ریگ، آب انبار سرکوجه یخچال، آب انبار توی ده نوش‌آباد، آب انبار بالاده یزدل، آب انبار دروازه نصرآباد، مجموعه خواجه، آب انبار دشت عالی‌آباد، آب انبار گز، آب انبار و مسجد دشت ملاحبیب، آب انبار آقا شهاب
۴	برخوار	روستای مرغ، روستای دنی، پارک جنگلی حبیب‌آباد	مسجد و مناره سین، بافت تاریخی شاپورآباد، کاروانسرا و سربازخانه صفوی دنی، امامزاده نرمی، برج کیوتر هشت قلوی شاهپورآباد، برج کیوتر آقا دولت‌آباد، برج کیوتر بزرگ شاهپورآباد، برج کیوتر حبیب‌آباد
۵	تیران و گرون	چشمه مرغاب، طبیعت دالانکوه، چشمه شاهی، دربند، آبشار کردعلیا، پیست اسکی، منطقه نمونه قمیشلو، منطقه نمونه سد خمیران	منطقه نمونه احمدرضا، سدخاکی خمیران، بافت باغات تیران
۶	چادگان	دالان کوه، دشت چل‌گاو	تیر کاوه آهنگر، مجسمه شیرسنگی
۷	خمینی شهر	چشمه لادور، بام سبز، چشمه هورموده، چشمه بز، چشمه حسن و حسین، چشمه لادوزخ، چشمه حرا، چشمه نی، چشمه لاوی	-
۸	خوانسار	گلستان کوه خوانسار، غار آهکی، غار اشکف	حسینییه قودجان، تعزیه
۹	خورویبانک	آب درمانی، رمل‌های روان، کویر نمک، چشمه بازیاب، چشمه ایراج، چشمه گرمه، درخت سرو	خانه قاضوی، خانه زمانی، خانه منتخب، خانه طغرا، خانه فرمان، خانه افشار، خانه کلانتری، خانه حاج آمی، مسجد دارالشفا، پایاب لرد، آرامگاه یغما، دروازه کربلا صفر، مسجد جامع فرخی، مسجد جامع جندق، خانه یغما، خانه

آثار تاریخی	جاذبه‌های طبیعی	شهرستان	ردیف
خدایی، مسجد لب جو، برج کلاتر، دروازه خانه حسین آقا شمسایی، برج هفتمان، خانه موسوی و ۹۶ بناهای تاریخی دیگر			
زورخانه عطاآباد، آسیاب محمد رحیم بیگ، چهارسوق، کوره آجرپزی، شاه کرم، مجموعه ناصریه، تپه گیری، سد بندگیری، پل سطل	پارک اردسته، دره شاه صفی، بیشه دزج، چشمه علی، چشمه حیدر، دشت لاله‌های واژگون، دشت گل‌های ارونه، درخت وزب، منطقه سورمنده	دهاقان	۱۰
مجموعه تفریحی تاریخی تخت قراچه، اشکفت کهتگان پادنا	آبشار بزرگ سمیرم، چشمه نازونک، تفرجگاه و آبشار بی بی سیدان، تفرجگاه و آبشار آب ملخ، چشمه بابازرتنگ کمه، چشمه نول، چمن و چشمه سرچفا، چشمه خونبار پادنائل محمد، حاشیه رودخانه ماریر، دریاچه و سدحنا، روستای گردشگری دنگرلو، روستای گردشگری خفر، روستای گردشگری سیور، روستای گردشگری آب ملخ، منطقه چالققا، غار دنگرلو، قدمگاه شاه جعفر، قره چشمه روستای آقداش، چهل چشمه سرباز پادنا، شالمالوق، چمن طبیعی مروگ، سد کمانه، منطقه زیرچنارماندگان، منطقه گهنولچه و لایید، منطقه تنگ جلو و زمان کهریز، منطقه پشمکان، حاشیه رودخانه شمس آباد	سمیرم	۱۱
مورچه خورت، تپه تاریخی گز	-	شاهین شهر و میمه	۱۲
تپه تاریخی، گورستان منظریه، سد قتلغ شاه	پارک آبشار، چشمه سیب، غار شاه شکر، چشمه مفرقه، چشمه آب توت، چشمه آب دروغ زن، درخت گردو ۵۰۰ ساله، زرچشمه، چشمه سفید، چشمه دره کنگری	شهرضا	۱۳
امامزاده ابراهیم و عبدالله دامنه، امامزاده احمد و عبدالله و ابراهیم افوس، کلیسای زرنه، امامزاده حسن ابن مهزیار ششجوان، کلیسای حضرت گنورگ سواران، پل قدیمی نوغان، حمام تاریخی کرج، کلیسای سنت نشان غرغن، حسینیه بوئین، امامزاده احمد و ابراهیم بوئین، اردوگاه نماگرد، کلیسای استپانوس سینگرد، کلیسای لوس انگسیت خویگان سفلا، مسجد قدیمی داشکسن، بقعه شیخ ابوسلیمان داران، امامزاده سید سلطان محمد نادگان	آبشار و چشمه سیاه دره، آبشار قبه افوس، دره بید بالا، دالانکوه داران، حاشیه رودخانه پلاسجان روستای سینگرد، سرچشمه سد آغچه، سرچشمه افوس، تنگه خرس داران، تپه مصلی، آبشار نوغان، باقره گل	فریدن	۱۴
قبرستان ارامنه خویگان، قبرستان ارامنه سنگیاران، قبرستان سروشجان، قبرستان فهستیجان، قبرستان بهرام آباد، قبرستان میلاگرد	آبشار پونه زار، آبشار دورک، چشمه لنگاه، چشمه سر آبلت، چشمه چغیورت، لاله‌زار میدانک بزرگ، دره جوب دختر، آبشار پشندگان، غار کوهکان، تنگه حنا، دره سیستان، آبشار دره سیستان، موه‌ها کلو سه، کوه‌های کلو سه، غار کیوتر، کوه تسیخه، آبشار درند، غار اشکاف توپله، رودخانه سرداب، چشمه لپه	فریدون شهر	۱۵
برج کیوتر چهاربرج، پل بابامحمود، پل فلاورجان	بیشه زار ساحل زاینده رودسهروقیروزان، بیشه زار	فلاورجان	۱۶

آثار تاریخی	جاذبه‌های طبیعی	شهرستان	ردیف
	ساحل زاینده رود قلاورجان		
مسجد میدان، مسجد و مدرسه سلطانی، مسجد جامع کاشان و ۲۰۸ بنای تاریخی دیگر	آبشار نیاسر، باغ تالار و چشمه اسکندریه نیاسر، چشم انداز روستای غیاث‌آباد، چشم انداز روستای هدف تشلج، گلستان و قنات فرفهان قمصرف چشمه آب معدنی قمصر، چشمه ثلاثه جوشقان استرگ، چشم‌انداز طبیعی روستای کامو، دریاچه و سد تاریخی شیخ بهایی قهرود، چشم‌انداز طبیعی کی آب جوشقان قالی، چشم‌انداز طبیعی برزک، چشم‌انداز طبیعی روستای دره، چشم‌انداز طبیعی روستای مرق	کاشان	۱۷
امامزاده ناصرین علی، امامزاده هفده تن، دره شهیدان، قلعه جمال، رودخانه اناربار، رشته کوه الوند، کتیبه کوچری، امامزاده ابراهیم، شاهزاده ابوالفتح	سد اختخوان، لاله زار، غرقاب، کوه صالح پیغمبر، منطقه عربستان، وانشان، چم توسلی، دشت گل زرد	گلپایگان	۱۸
-	آبشار شالولاک، بشه - پارک سواحل زاینده رود	لنجان	۱۹
آسیاب دولت، پل سرآرود	غار اول قلعه بزی، غار دوم قلعه بزی	مبارکه	۲۰
آب انبار تاریخی نوآباد، آب انبار تاریخ معصوم خانی، آب انبار فیض، آب انبار سرای نو، آب انبار حمام کهنه و ۲۱ ابنیه دیگر	بیابان ریگ جن، جاذبه طبیعی سلطان نصیر، لای سیاه، لای رود، گردنه ملا احمد، سهیل و سیرو، کوه شیر	نائین	۲۱
روستای تاریخی دماپ، سیل بند آشن، روستای قلعه سفید	باغ حاجی آباد، هفت لنی، بوستان محمدآباد	نجف‌آباد	۲۲
آب انبار طیلاب، آسیاب سرابان، آب انبار پالیزه، بقعه بابا شیخ علی، تپه مسی، گلابگیری تاج آباد، آتشکده و ۳۱ اثر تاریخی دیگر	قله کرکس، چشمه سرایانف آبشار طامه، رودخانه بادرود، چشم‌انداز کشه، چشم‌انداز روستای طامه، منطقه حفاظت‌شده کرکس، چشم‌انداز روستای اوره، رودخانه برز رود، رودخانه پیمه رود، چشمه ایبانه	نطنز	۲۳

پراکندگی جاذبه‌های انسان‌ساخت در شهرستان‌های استان اصفهان نشان می‌دهد که شهرستان شهرضا با ۱۹ جاذبه بیشترین تعداد و بعد از آن شهرستان لنجان با ۱۵ جاذبه و سپس شهرستان اصفهان با ۱۰ جاذبه قرار دارد. در مجموع ۹۰ جاذبه انسان‌ساخت در استان اصفهان شناسایی شده است.

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به‌عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به‌منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در عرصه مدیریتی، نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، تصمیم‌گیری‌های متضاد با شرایط اقلیمی و اولویت‌های توسعه‌ای در اصفهان، عدم استفاده حداکثری از اختیارات برای حل چالش‌ها و انجام مأموریت‌های سازمانی، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به‌جای اجرای صرف تعدادی پروژه)، ضعف در برنامه‌ریزی به‌موقع توسعه استان (شهر و روستا) با توجه به مهاجرت گسترده به‌شهرهای استان، نگاه سیاسی و امنیتی در امور مدیریتی در استان اصفهان، خلاءهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی و عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های ملی، استانی و زیرساختی، مسائل راهبردی استان را شکل داده‌اند.

در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش، مسائل راهبردی استان شامل فقر و محرومیت، سکونتگاه غیررسمی، پایین آمدن درصد رشد سالانه جمعیت، نرخ رشد منفی جمعیت روستایی و تمرکز نامتوازن جمعیت است.

در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی استان با مسائل راهبردی محدودیت منابع آب و برداشت بیش از حد از منابع زیرسطحی و مخاطرات مربوط تأمین آب برای صنایع و کشاورزی، تمرکز تصفیه آب در استان و مخاطرات ناشی از تمرکز تصفیه آب برای تصفیه‌خانه باباشیخلی، روند کاهنده نرخ رشد جمعیت شهری و پایین بودن نرخ رشد جمعیت شهری استان نسبت به میانگین کشور، محدودیت‌های طبیعی و گستردگی کویر در شرق و شمال شرق استان و تأثیر در توسعه شهری و روستایی و تمرکز جمعیت در غرب استان، نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی و عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان و شهر اصفهان مواجه است.

حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست مسائل راهبردی استان شامل الگوی کشت نادرست، آسیب‌پذیری در برابر سیل و زمین‌لغزش، خشک‌سالی و استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی و سطحی است.

در عرصه اقتصادی نیز استان با مسائل راهبردی بهره‌وری پایین بخش معدن، عدم توجه به پایداری محیطی در توسعه صنایع استان، بهره‌وری پایین بخش زراعت در زمین‌های دیمی و بهره‌وری پایین بخش باغداری دیمی مواجه است.

ردیف	عنوان	مسئله	ابعاد													مشارکتی		
			بعد تحلیلی															
			روش‌های تحلیل															
منبع مسئله	کشش مسئله	محتوای مسئله	عبارت ریاضی/اروپا	عبارت طیفی	عبارت فیزیکی	عبارت اجتماعی	عبارت اقتصادی	عبارت سیاسی	عبارت فرهنگی	عبارت زیست‌محیطی	عبارت حقوقی	عبارت اخلاقی	عبارت فلسفی					
۹۰			۳	۱	۲	۲	۵	۶	۶	۶	۸	۶	۴	۶	۶	۷	۲۸	نقش کمربند دمیون (لود، گروه، نهاد) و بهود برادران نامرودهای فضایی در تصمیم‌گیری‌های مناطق خود
۹۹			۴	۳	۳	۱	۶	۷	۷	۶	۶	۴	۴	۴	۶	۲۹	عدم توجه به برنامه‌ریزی مشارکتی در کنار برنامه‌ریزی استراتژیک	
۱۱۲			۷	۶	۶	۶	۵	۶	۳	۸	۶	۴	۸	۴	۶	۳۰	توزیع ناعادلانه در استان و ضعف در عدالت فضایی و ناعادلانه بخش‌های مختلف استان	
۱۱۳			۱	۲	۴	۶	۶	۹	۳	۸	۱۰	۶	۶	۷	۶	۳۱	عدم توجه مدیریت استان به حفظ بهنگام استانی با توجه به کاهش رشد جمعیت استان	
۷۵			۲	۵	۴	۲	۶	۳	۱	۶	۴	۲	۲	۳	۲	۳۲	مداخله افراد و نهادهای قدرت و ایجاد انحراف در تهیه و اجرای برنامه توسعه استان	
۷۹			۱	۲	۳	۲	۷	۵	۵	۷	۷	۳	۳	۶	۶	۳۳	فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و سازماندهی مردم در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان	
۹۵			۱	۱	۲	۱	۴	۳	۵	۸	۵	۴	۵	۲	۲	۳۴	ضعف در بهودگیری از ظرفیت سازمان یافته مردم بر توسعه متوازن استان	
۹۹			۱	۶	۷	۹	۳	۸	۳	۶	۱۰	۲	۴	۶	۲	۳۵	نبرد سازوکار با پیش‌زمینه اجرای مراحل مختلف پروژه‌ها و اقدامات برنامه توسعه استان	
۹۱			۱	۲	۴	۸	۴	۷	۱	۷	۷	۲	۳	۵	۴	۳۶	عدم وجود سازوکار لازم جهت تغییر در زمینه‌های پروژه‌ها و اقدامات و سازگار نبودن آن‌ها با برنامه	
۱۱۵			۲	۴	۶	۸	۴	۸	۲	۷	۷	۸	۹	۷	۳	۳۷	نبود نظام کارا و مؤثر در جهت پیش‌برد مدیریت کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای	
۱۰۶			۲	۳	۶	۷	۸	۷	۱	۸	۷	۸	۷	۳	۵	۳۸	درک و فهم درست و دقیق معنی از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	
۱۰۹			۳	۵	۵	۶	۶	۵	۲	۶	۶	۶	۸	۷	۶	۳۹	عدم ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیست سیاست‌ها و پروژه‌ها بر دخیلان برنامه	
۹۴			۱	۳	۳	۶	۷	۸	۱	۴	۸	۳	۵	۴	۶	۴۰	عدم شناسایی و رصد تغییرات (شرایط موجود، فرصت‌ها و تهدیدها، اولویت‌ها و غیره) پس از تهیه طرح	
۱۳۳			۶	۷	۶	۸	۸	۷	۹	۹	۸	۶	۷	۹	۹	۴۱	عدم استفاده حداکثری از اختیارات برای حل چالش‌ها و انجام مأموریت‌های سازمانی	
۱۰۵			۳	۵	۲	۷	۸	۹	۳	۵	۶	۵	۲	۳	۴	۴۲	فقدان سازوکار بازنگری و به‌روزرسانی برنامه آمایش و روش‌های اجرای آن	

جدول ۱۱۹ - شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

عنوان	شرح
تصمیم گیری قلمرو محور	نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه ریزی، تصمیم گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
تصمیم گیری قلمرو محور	تصمیم گیری های متضاد با شرایط اقلیمی و اولویت های توسعه ای در اصفهان
تغییرات و انطباق	عدم استفاده حداکثری از اختیارات برای حل چالش ها و انجام مأموریت های سازمانی
تصمیم گیری قلمرو محور	تناخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش های استان با مدیریت بخشی
مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
نتیجه گرا	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)
مسئله محور	ضعف در برنامه ریزی به موقع توسعه استان (شهر و روستا) با توجه به مهاجرت گسترده به شهرهای استان
مسئله محور	نگاه سیاسی و امنیتی در امور مدیریتی در استان اصفهان
سازمانی	خلاءهای موجود در وظایف، مسئولیت ها، تصمیم گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی
مسئله محور	عدم توجه و برنامه ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه های ملی، استانی و زیرساختی

جدول ۱۲۰ - تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی - اجتماعی - آموزشی

امتیاز فصلی	ایجاد										مسئله					
	منبع مسئله		کشف مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بعد تطبیقی (وزن های تحلیلی)									
	پوشش ریب الزامات (سببیت)	غیر عمدی بودن	میزان تاثیر تولیدی	کاهش تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی		تاثیر تولیدی				
													تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی	تاثیر تولیدی
۱۳۰	۳	۴	۶	۵	۵	۹	۷	۱۰	۷	۵	۴	۶	۹	۶	۶	سرمایه اجتماعی پایین در هر سه سطح
۱۱۴	۴	۵	۶	۷	۵	۸	۷	۱۰	۷	۶	۵	۵	۶	۶	۶	طلاق
۱۳۶	۴	۵	۵	۵	۴	۸	۶	۸	۸	۷	۵	۵	۵	۵	۵	ناچاق مواد و اعتبار
۱۳۱	۳	۴	۶	۵	۵	۹	۷	۱۰	۸	۵	۴	۴	۶	۶	۶	چکاری
۱۱۹	۴	۵	۵	۵	۴	۸	۶	۹	۷	۵	۴	۴	۵	۵	۵	مشارکت پایین
۱۳۳	۳	۴	۶	۵	۵	۹	۷	۱۰	۸	۵	۴	۴	۶	۶	۶	کاهش اعتماد عمومی
۱۴۸	۵	۶	۶	۷	۷	۱۰	۹	۹	۹	۱۰	۵	۶	۶	۶	۶	فقر و محرومیت
۱۵۲	۵	۶	۵	۷	۸	۱۰	۹	۹	۱۰	۷	۷	۶	۸	۷	۶	سنگر تنگانه غیررسمی
۱۴۵	۶	۵	۶	۶	۷	۹	۸	۹	۹	۱۰	۵	۶	۷	۸	۵	پایین آمدن درصد رشد سالانه جمعیت
۱۵۱	۷	۵	۶	۶	۸	۹	۸	۱۰	۷	۶	۶	۷	۸	۱۰	۵	نرخ رشد منفی جمعیت روستایی
۱۵۰	۶	۶	۷	۶	۸	۹	۹	۹	۱۰	۷	۷	۷	۷	۹	۶	تغیرکرد نامتوازن جمعیت
۱۳۱	۵	۶	۷	۶	۸	۷	۷	۹	۸	۶	۵	۶	۶	۵	۶	بیزی جمعیت
۱۱۹	۴	۶	۵	۵	۴	۷	۶	۷	۷	۷	۵	۵	۳	۶	۶	کامل نبودن پوشش تحصیلی
۱۱۸	۹	۷	۷	۶	۷	۷	۶	۵	۶	۶	۲	۳	۴	۷	۵	کمبود معلم
۱۱۷	۴	۵	۶	۵	۷	۸	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۴	۷	۸	مدارس غیر استاندارد
۱۱۶	۴	۷	۶	۶	۷	۷	۶	۶	۷	۷	۴	۶	۴	۶	۶	ضعف آموزش مجازی
۱۱۵	۵	۵	۶	۶	۶	۶	۷	۵	۷	۶	۳	۴	۵	۶	۵	انگیزه پایین سوادآموزی
۱۱۴	۹	۷	۸	۳	۷	۶	۷	۶	۶	۵	۳	۵	۶	۷	۶	مدرک گرایی و مهارت پایین
۱۱۳	۴	۵	۶	۵	۶	۷	۶	۴	۵	۷	۶	۵	۶	۶	۶	عدم انسداد مبادی بی سواد
۱۱۰	۳	۶	۶	۴	۵	۴	۶	۴	۵	۷	۷	۵	۵	۵	۷	عدم تناسب رشته های دانشگاهی با نیازهای استان

جدول ۱۲۱ - شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
فقر و محرومیت	بر اساس داده‌های تمام شمار سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان اصفهان برابر با ۱۳۹،۳۶۲ نفر است.
سکونتگاه غیررسمی	در سال ۱۳۹۰، از جمعیت ۳۳۲،۳۱۲ نفری استان اصفهان، ۶۸ درصد و ۳۳۲،۵۵۴ نفر در ۳۸ منطقه اسکان غیررسمی در شهرهای اصفهان، خمینی شهر، نجف‌آباد، شهرضا و کاشان مستقر بوده‌اند.
پایین آمدن در رشد رشد سالانه جمعیت	نرخ رشد جمعیت این استان در دوره ۶۵-۱۳۵۵ تحت تأثیر سیاست‌های جمعیتی کشور بسیار بالا بوده است و رقم قابل توجه ۴۲ درصد را به خود اختصاص داده است. اما از دوره ۷۵-۱۳۶۵ به بعد نرخ رشد جمعیت استان روند کاهشی را طی کرده است. به طوری که نرخ رشد در این استان در تمام دوره‌های موردبررسی پایین‌تر از نرخ جانشینی (۲/۱) و حتی پایین‌تر از میانگین کشوری بوده است. کاهش نرخ رشد جمعیت در استان اصفهان با توجه به میزان بالای مهاجرپذیری در این استان، به دلیل کاهش میزان باروری در استان، رخ داده است.
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۹ مناطق روستایی استان نزدیک به ۵۷۰ هزار نفر از جمعیت خود را از دست داده است و میانگین رشد سالانه جمعیت مناطق روستایی طی دوره موردبررسی، ۲/۱۵- درصد به‌دست آمده است.
تراکم جمعیتی شهرستان‌ها از حدود ۱۷ نفر در هر کیلومتر مربع (شهرستان نائین) تا ۱۸۱۷ نفر در هر کیلومتر مربع (شهرستان خمینی شهر) در نوسان می‌باشد.	

جدول ۱۲۲ - مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

ردیف	بند تطبیقی										مجموعی مسئله (ماهیت مسئله)	گشایش مسئله	منبع مسئله	اقدامات راهبردی		
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰						
۸۳	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	روند کاهش نرخ رشد جمعیت شهری و پایین بودن نرخ رشد جمعیت شهری استان نسبت به میانگین کشور
۸۱	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	محدودیت‌های طبیعی و گسردگی کلون در شرق و شمال شرق استان و تأثیر در توسعه شهری و روستایی و تمرکز جمعیت در غرب استان
۹۸	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فرایند تخلیه جمعیت روستایی
۹۹	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان و شهر اصفهان
۱۰۹	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	محدودیت منابع آب و روفاست بیش از حد از منابع زیرساختی و مختلرت مبروف تأمین آب برای صنایع و کشاورزی
۱۱۵	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	تمرکز تسهیلات آب در استان و مختلرت نامی از تمرکز تسهیلات آب برای تسهیلات ماهیگیری
۸۳	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	نوسان‌پذیری زیرساخت‌های ارتباطی و آرای در پیله ترقی استان و وابسته محدودیت‌های طبیعی و اقلیمی

جدول ۱۳- شوح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شوح
محدودیت منابع آب و برداشت بیش از حد از منابع زیر سطحی و مخاطرات مربوط تأمین آب برای صنایع و کشاورزی	بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان دهنده سه موضوع اساسی است: نخست سهم برداشت از منابع زیر سطحی ۷۹ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۲۱ درصد است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت به میزان ۷ درصد بیش از توان منابع آب زیرزمینی قرار داد و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۹۵ درصد منابع سطحی و زیر سطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت به حدود ۲ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۳ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.
تمرکز تصفیه آب در استان و مخاطرات ناشی از تمرکز تصفیه آب برای تصفیه‌خانه پایاشیخلی	تصفیه‌خانه پایاشیخلی آب آشامیدنی ۵۶ شهر و ۳۰۰ روستا و جمعیتی افزون بر ۴ میلیون نفر را در استان اصفهان تأمین می کند، یکی از مهم ترین مخاطرات اصفهان بروز مشکل برای این تصفیه‌خانه و پیامدهای بعدی برای تأمین آب مشترکین این تصفیه‌خانه است.
رونه کاهنده نرخ رشد جمعیت شهری و پایین بودن نرخ رشد جمعیت شهری استان نسبت به میانگین کشور	در دوره ۷۵-۱۳۶۵ و ۸۷-۱۳۷۵، تقریباً میزان افزایش جمعیت شهری در کشور و استان اصفهان برابر بوده است. بااین حال، از این سال به بعد، سرعت رشد جمعیت شهری استان اصفهان همواره آهسته‌تر از کشور بوده است. این امر موجب شده است که سهم جمعیت شهری استان از ۷/۸۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷/۶۲ درصد در سال ۱۳۹۵ برسد.
محدودیت‌های طبیعی و گستردگی کوبید در شرق و شمال شرق استان و تأثیر در توسعه شهری و روستایی و تمرکز جمعیت در غرب استان	دشت اصفهان که زیربنای شکل‌گیری شهرهای استان است و منطقه شهری اصفهان در آن واقع شده است تنها هفت درصد از کل مساحت استان را اشغال کرده، بیش از ۷۰ درصد جمعیت استان و ۷۷ درصد جمعیت شهری استان در آن متمرکز شده‌اند، در مقابل پهنه‌های شرقی استان که شامل نائین، خور و بیابانک و اردستان است از کل جمعیت استان کمتر از ۱۰ درصد را در خود جای داده‌اند.
نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روندها	به طوری که در دوره ۹۵-۱۳۹۰، متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان اصفهان، در پایین‌ترین حد خود و بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و برابر با ۲۹۲- درصد بوده و این در حالی است که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره ۶۸- /- محاسب شده است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستان نشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چرا که نرخ رشد جمعیت روستان نشین استان طی این دوره ۲۱۵- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۲/۲۸- درصد برآورد شده است.
عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان و شهر اصفهان	سلسله‌راتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ چرا که به علت خالی بودن طبقه جمعیتی شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰ هزار نفر)، شکاف جمعیتی در میان نظام شهری استان اصفهان کاملاً مشهود است. این در حالی که است که مجموعاً به شهر اصفهان، کاشان و خمینی شهر، ۵۵/۸ درصد از جمعیت شهری استان را در خود جای داده‌اند. بررسی شاخص نخست شهری استان نیز نشان از برتری و بزرگسری شهر اصفهان نسبت به سایر سکونتگاه‌های شهری دارد.

جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

مسئله راهبردی	شرح
الگوی کشت نادرست	استان اصفهان به دلیل شرایط کم آبی که چند سال اخیر با آن روبرو بوده است، اما کشاورزی این استان بدون توجه به مزیت نسبی و شرایط اقلیمی حاکم (مانند برنج کاری در شهرستان لنجان) کشت انجام می دهند.
آسیب پذیری در برابر سیل و زمین لغزش	بر اساس گزارش ها موجود، از ۱۳۳ مورد حوادث بلایای طبیعی اقلیمی در یک دوره پنج ساله در استان اصفهان، ۹۱ مورد آن مربوط به سیل بوده و بالاترین آن ها به شهرستان های کاشان و فریدون شهر مربوط می شود. گستردگی استان و توزیع نامتوازن ریزش های جوی و شرایط آب و هوایی از یک طرف و دخالت های بی رویه و خارج از چارچوب مقررات از طرف دیگر باعث می شود که بعضی از بارش ها با شدت کم موجب سیلاب شده و در جای دیگر بارش با شدت بالا حادثه سیل را باعث نشود.
خشک سالی	نقشه های پهن بندی مربوط به این سال ها حاکی از این است که در صورت وقوع خشک سالی شدید، این پدیده بخش وسیعی از استان را تحت تأثیر قرار می دهد. طبق نقشه های پهن بندی خشک سالی و بارش متوسط، شدت خشک سالی به تدریج از غرب به شرق استان با افزایش روبروست و در این راستا از مقدار بارش کاسه می شود. در شرایط خشکی شدید نواحی شمالی در معرض خطر کمتری قرار دارند و مناطق مرکزی، غربی و جنوبی از جمله بخش های از اردستان، نظنز، خور و بابلک، نائین، کاشان، کجور آباد، اصفهان و شرق اصفهان در معرض خطر بیشتری قرار دارند.
استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی و سطحی	با توجه به گزارش مدیریت بحران استانداری اصفهان بر اساس سنجهش ۱۳۳، افت آب های زیرزمینی این استان سالانه به طور متوسط یک تا ۱،۵ متر برآورد می شود.

جدول ۱۲۷- شرح مسائل راهبردی استان اصفهان در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
بهره‌وری پایین بخش معدن	بررسی بخش معدن استان نشان می‌دهد که ۶/۶۹ درصد از معادن کشور معادل ۳۳۹ معدن فعال در حال بهره‌برداری بر اساس آخرین سرشماری معادن در سال ۹۷ در استان اصفهان وجود دارد. سهم شاغلان این بخش نیز ۵/۳۵ درصد از شاغلان بخش معدن کشور است. اما بررسی سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری نشان می‌دهد که در سطح پایینی قرار دارد و سرانه آن ۱/۷۴ درصد است. این در حالی است که میانگین کشور ۶/۸۱ درصد است. افزون بر آن سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری در استان در مقایسه با میانگین کشور در سطح پایینی قرار دارد و رتبه استان در این زمینه ده است.
عدم توجه به پایداری محیطی در توسعه صنایع استان	بررسی گسترش صنایع استان نشان می‌دهد که استان اصفهان با دارا بودن ۱۲/۸۴ درصد از صنایع کشور در رتبه دوم کشور قرار دارد. اما گسترش صنایع به‌ویژه در زمینه فلزات و صنایع سنگین نیازمند مصرف آب بالایی است که این امر موجب شده است که سهم استان از آبی مصرفی در بخش صنعت بالا باشد و رتبه استان در این زمینه دوم باشد.
بهره‌وری پایین بخش زراعت در زمین‌های دیمی	بررسی سهم استان از زمین‌های زراعی دیمی نشان می‌دهد که سهم استان از این زمین‌های ۰/۶ درصد است درحالی که میزان برداشت آن ۰/۳ درصد است.
بهره‌وری پایین بخش باغداری دیمی	بررسی سهم استان از زمین‌های باغی به‌صورت دیمی نشان می‌دهد که سهم استان از کشور ۰/۷ درصد است و سطح برداشت آن ۰/۸ درصد است. از این رو در این بخش نیز شاهد بهره‌وری پایین هستیم.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان اصفهان در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورهای مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۲۸- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه اصفهان

اهداف بنیادین	محور
<ul style="list-style-type: none"> - حفاظت از محیط‌زیست و پایداری منابع پایه - ارتقا تاب‌آوری در برابر مخاطرات محیطی - استفاده حداکثری از ظرفیت‌های کشاورزی استان در راستای توسعه اقتصادی - محافظت و توسعه اکوسیستم‌های گیاهی و جانوری و تنوع زیستی - ارتقای مشارکت و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی - تضمین دسترسی همگانی به انرژی‌های مدرن و پاک 	منابع طبیعی و محیط‌زیست
<ul style="list-style-type: none"> - دستیابی به رشد پایدار اقتصادی - قطب تولید دانش و فناوری‌های نوین در کشور - سازمان‌یافتگی اقتصادی بر مبنای مزیت‌های رقابتی استان - توسعه کشاورزی پایدار و حفاظتی - ارتقا نقش استان در اقتصاد ملی و فراملی - پیشتاز در اقتصاد دانش‌بنیان - تنوع‌بخشی به اقتصاد در راستای تاب‌آوری اقتصادی - دستیابی به اقتصاد و اشتغال سبز 	اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای سطح کیفیت زندگی در استان - تقویت و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی و انسانی - ایجاد فرصت‌های شغلی در استان - افزایش میزان مشارکت عمومی - افزایش میزان امنیت در استان - افزایش میزان نشاط و شادابی اجتماعی در استان - برقراری عدالت اجتماعی - توسعه اقتصادی - توسعه پایدار - برقراری عدالت اجتماعی - کاهش آسیب‌های اجتماعی - دستیابی به رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده - بهبود وضعیت دسترسی به آموزش؛ - بهبود وضعیت سواد عمومی؛ - بهبود زیر نظام‌های آموزش عالی؛ - ایجاد پیوند بین آموزش عالی و جامعه و مسائل آن؛ 	اجتماعی-جمعیتی
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه بر اساس محدودیت‌های منابع آب و اتکا به منابع تجدید پذیر - توسعه زیرساخت‌های دانش‌پایه در زمینه خوشه‌های صنعتی- تخصصی و فناوری 	زیربنایی

<p>اجرائی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها مشارکت حداکثری نهادها در تصمیم‌گیری و اجرا استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان مدیریت باثبات و تاحدامکان بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی مدیریت یکپارچه، بین‌بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به‌موقع و کاهش ریسک آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا تمرکز مدیریت بر نتایج و برودادها تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید</p>	<p>مدیریتی-نهادی</p>
<p>تحقق عدالت فضایی و محرومیت‌زدایی در توزیع خدمات در شهرها و روستاها تاب آور ساختن و ساماندهی محدوده متراکم شهری پیرامون شهر اصفهان</p>	<p>نظام سکونتگاهی</p>

۴-۳- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصربه‌فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه، امید، آینده-سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان اصفهان:

استان اصفهان به عنوان هاب و کانون گردشگری فراملی و صنایع سبز و با فناوری بالای کشور است که بواسطه خلق هم‌افزایی‌های صنعتی و معدنی با استان‌های مجاور و توسعه خوشه‌های صنعتی و معدنی و کشاورزی، ضمن ارتقای جایگاه اقتصادی کشور در خاورمیانه، معیشت پایدار برای ساکنان خود فراهم آورده است. فرآیند توسعه و الگوی تولید و مصرف در استان به گونه‌ای است که به واسطه کشاورزی سبز و صنایع پیشرفته در سطح جهانی، پایداری اکولوژیکی منطقه را برای نسل‌های آتی حفظ کرده است.

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان اصفهان، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به‌عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و بافرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدر محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به‌منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از

کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به‌منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان اصفهان، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمنیه
	فروصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)		
<ul style="list-style-type: none"> - فقدان گردش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن روزگرم توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی و اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش کشمکش‌ها به دلیل ساختار قومی موجود در داخل استان اصفهان و استان‌های مجاور و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - رفع موانع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی داخلی و خارج از استان جهت مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انشعابی و غیرنظامی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیئت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ایجاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استاندارد) و تهیه برنامه بهبود؛ - تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - نگاه سیاسی و امنیتی در امور مدیریتی در استان اصفهان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان اصفهان؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و گروه‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگوی، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزنجی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های ملی، استانی و زیرساختی؛ - تهیه اسناد متعدد نظیر سند ملی توسعه و تبادل استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تبادل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت و خارج شدن از بزرگسری اصفهان، در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و مجوزهای توسعه؛ - فعال بودن ستادهای و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه اقتصادی مبتنی بر فناوری به‌جای رویکرد صرف استفاده از منابع؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛ 	<p>نظام مدیریت</p>		

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)	زنبینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)			
		<p>مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛</p> <ul style="list-style-type: none"> - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اذرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ - فقدان برنامه‌ریزی یابین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان نیروهای متخصص و فنس موردنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی موردنیاز یا توجه به تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به‌موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی موردنیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات یا توجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛ 			

- در محور اقتصادی

جدول ۱۳۰ - عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)	زنبه
<ul style="list-style-type: none"> - وجود رقبای منطقه‌ای - مشکل تأمین آب در بخش صنایع سنگین - از بین رفتن توان کشاورزی و باغی استان متأثر از تغییرات اقلیمی - تحریم بین‌المللی - خشک‌سالی و کمبود آب و پیامد جدی آن بر توسعه بخش کشاورزی و صنعتی استان - مشکلات تبادلات ارزی - وجود رانت سیاسی به‌عنوان عامل مهمی در تخصیص اعتبارات و امکانات 		<ul style="list-style-type: none"> - امکان تبدیل شدن به دروازه ورود مواد اولیه صنعتی و تبدیل آن تولیدات با فرآوری بالا - انعطاف نقش مؤثر و کارآمد در حوزه صنایع مادر - امکان ایجاد زنجیره ارزش تأمین با استان‌های هم‌جوار - بهره‌گیری از ارزیابی دیجیتال برای دور زدن تحریم‌ها - قرارگیری در شاهراه ارتباطی شمال به جنوب کشور - استفاده از فرصت خراش‌خوردگی میان کلان‌شهرهای دنیا 		<ul style="list-style-type: none"> - غیرفعال بودن حدود ۳۰ درصد از معادن استان - متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری پایین تر از میانگین کشوری - رتبه ششم از سهم آب مصرف‌شده استان از منابع آب کشور - رتبه ششم استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی - سرانه پایین ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری - رتبه دوم سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش صنعت کشور 		<ul style="list-style-type: none"> - وجود ۴۴ شهرک صنعتی و ۳۳ ناحیه صنعتی - نرخ بالای اشتغال نسبت به میانگین کشوری - بار نکشل خالص و ناخالص پایین تر از میانگین کشوری - متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی بالاتر از میانگین کشوری - ضریب جینی نسبتاً پایین - نرخ مشارکت بالای اقتصادی - سرانه تولید ناخالص داخلی استان بالاتر از میانگین کشوری - رتبه سوم در تولید ارزش افزوده کشور - رتبه سوم سرانه تولید شیر در کشور - سهم بالای استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار - رتبه سوم استان از معادن در حال بهره‌برداری کشور - رتبه چهارم سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری کشور - روند صعودی تولید ارزش افزوده بخش صنعتی - سهم بالای استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی - رتبه دوم سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر - رتبه دوم سهم استان از ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی - دارای ده نفر کارکن و بیشتر 		نظام اقتصادی

در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		عوامل درونی	زمنیه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
<p>- تهدید بیرونی</p> <p>- باران‌زدایی</p> <p>- قرار گرفتن استان در مسیر بادهای کم‌باد</p> <p>- قرار گرفتن استان در قسمت‌های مرکزی</p> <p>- کمبود آب در فصل زمستان در استان</p> <p>- حاکمیت چینه سرد در فصل زمستان در استان و مسامحت از تشکیل ناپایداری و بارش؛</p> <p>- تهدید دائمی خشک‌سالی و کمبود نزولات</p> <p>- جوی</p> <p>- بالا بودن پتانسیل لرزه‌خیزی استان</p>	<p>- موقعیت مرکزی استان در منطقه مرکز کشور</p> <p>- قرار گرفتن استان در مسیر بادهای باران‌زا غربی</p> <p>- وجود مراتع متوسط و امکان دامداری</p> <p>- وجود منابع آب دائمی در محدوده‌های کوهستانی استان و امکان توسعه کانون‌های سکونت و فعالیت در مناطق هموار و مستعد استان</p> <p>- الزام واحدهای صنعتی برای رعایت استانداردهای آلاینده‌ها؛</p> <p>- توجه کلان به منقرض محیط‌زیست در کشور</p> <p>- حاکم بودن تفکرات حفاظت از محیط‌زیست در سطح مجامع ملی و جهانی</p>	<p>- از بین رفتن تدریجی منابع طبیعی شهرستان دارای منابع طبیعی مانند سیمیر</p> <p>- کم آب شدن و خشک شدن رودخانه زاینده‌رود</p> <p>- کشاورزی غیراصولی در استان</p> <p>- اقلیم بسیار گرم شرق استان</p> <p>- سرما یخ‌بندان در بخش شمال غربی استان</p> <p>- تعداد زیاد چاه‌های عمیق و نیمه عمیق در استان</p> <p>- سهم پایین آب‌های سطحی در استان</p> <p>- سهم بالای آب‌های زیرزمینی در مدیریت منابع آب استان</p> <p>- فرسایش خاک به دلیل از بین رفتن پوشش گیاهی و شخم اراضی با شیب غیرمجاز؛</p> <p>- عدم تعادل زمانی و مکانی بارش استان</p> <p>- وجود ناسازگاری بین میزان و نوع فعالیت و توان اکولوژیک در استان</p> <p>- تبدیل مراتع به زمین‌های کشاورزی؛</p>	<p>- واقع شدن بخش زیادی از استان در زون مستعد سیرجان و برخورداری از منابع طبیعی و معدنی مناسب و متنوع؛</p> <p>- مساعد بودن اراضی شمالی و غربی استان برای زراعت و باغداری</p> <p>- قرارگیری موقعیت مطلوب استان در پهنه کشور</p> <p>- برخورداری از سفره‌های آب زیرزمینی در بخش‌های شرقی استان</p> <p>- شرایط اقلیمی، آب و هوایی مساعد منطقه بخش شمالی استان (فریدون‌شهر، فریدن و ...)</p> <p>- شیب مناسب در بخش‌های زیادی از استان</p> <p>- وجود تپه‌های اقلیمی متنوع در استان و تنوع گیاهی و جانوری ناشی از آن</p> <p>- وجود جاذبه‌های طبیعی گردشگری متنوع</p>	<p>- نظام طبیعی و محیط‌زیست</p>	

در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زنبه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	عوامل درونی		
<ul style="list-style-type: none"> - میزان بالای نامیدی در کشور به دلیل ارزیابی نامناسب نسبت به آینده - امکان بروز درگیری و اختلافات در استان به دلیل میزان پایین اعتماد در استان - اعتماد پایین به سازمان و عدم همکاری با آن‌ها در این راستا به دلیل ارزیابی پایین نسبت به - کاهش میزان امنیت در استان به دلیل افزایش آسیب‌های اجتماعی - کاهش میزان نشاط اجتماعی - کاهش میزان توجه جوانان به آینده کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان جریان سازی در حوزه فرهنگی به دلیل فرهنگ غنی استان - تاکید بیشتر بر روی توسعه صنایع دستی و توسعه گردشگری فرهنگی - امکان تولید محتوای فرهنگی در رسانه‌های گوناگون و پذیرش بالای مردم در این خصوص - امکان استفاده از ظرفیت‌های مردمی در جهت توسعه استان و کشور به دلیل میزان بالای افتخار به ایرانی بودن 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی در استان - وضعیت نامناسب بیکاری در استان - کاهش میزان سرمایه‌های اجتماعی در هر سه بعد - افزایش میزان قاچاق و اعتیاد در استان - میزان پایین مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه - میزان پایین اعتماد عمومی 	<ul style="list-style-type: none"> - پیشینه تاریخی غنی - ارزیابی مثبت نسبت به کیفیت خدمات سازمانی - آمادگی بالا مردم در جهت مشارکت - میزان بالای افتخار به ایرانی بودن - یکپارچگی فرهنگی 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در مناطق محروم - وجود معادن و ظرفیت‌های معدنی - جاذبه‌های گردشگری طبیعی و تاریخی - وجود کارخانه‌های فولاد، سیمان پتروشیمی، پالایشگاه و انرژی هسته‌ای 	<ul style="list-style-type: none"> بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان - خالی شدن روستاها از جمعیت - کاهش چشمگیر تولیدات کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> - مزیت نسبی در تولید محصولات باغی - مزیت نسبی در دامداری و دامپروری - مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل 	<ul style="list-style-type: none"> - بیکاری - خشک‌سالی - مهاجرت روستا-شهری - مهاجرت برون‌استانی از استان‌های هم‌جوار - توزیع ناموازن امکانات در سطح استان - عدم استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در مناطق محروم - وجود معادن و ظرفیت‌های معدنی - جاذبه‌های گردشگری طبیعی و تاریخی - وجود کارخانه‌های فولاد، سیمان پتروشیمی، پالایشگاه و انرژی هسته‌ای 	<ul style="list-style-type: none"> فقر و محرومیت 	

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زینة
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی - بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری - افزایش فقر - مهاجرت روستا-شهری - تخلیه روستاها - افزایش مهاجرت‌پذیری برون‌استانی - توزیع نامتعادل جمعیت - بحران شدید آب 	<ul style="list-style-type: none"> - فراهم بودن نیروی ماهر - توسعه و بالندگی استان - به‌واسطه نیروی انسانی جوانی - که در دسترس قرار دارد. - ورود نیروی جوان و 	<ul style="list-style-type: none"> - رشد مهاجرت از روستا به شهر - کاهش بهره‌وری کشاورزی - توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان - فقر شهری و روستایی - بی‌کاری - عدم توازن امکانات در سطح استان - عدم تعادل در توزیع جمعیت - خشک‌سالی‌های پیاپی و کاهش منابع آب - مهاجرت‌پذیری از استان‌های هم‌جوار 	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری در مرکز کشور و بر سر راه کریدورهای بین‌المللی 	<p>حاشیه‌نشینی و محلات فرودست</p>
<ul style="list-style-type: none"> - بومی جمعیت - افزایش میزان مرگ‌ومیر - خالی شدن بخش زیادی از روستاها به خاطر مهاجرت جمعیت - افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی به‌واسطه 	<ul style="list-style-type: none"> - پایین آمدن درصد رشد سالانه جمعیت - منفی شدن رشد سالانه جمعیت روستایی استان - پایین بودن میزان جوانی جمعیت - بالا بودن حجم خانوارهای زن سرپرست - بالا بودن حجم خانوارهای زن سرپرست تنها 	<ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۴ساله (جمعیت فعال بالقوه) - متعادل بودن شاخص نسبت جنسی - مهاجرت‌پذیری استان 	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی ویژگی‌های جمعیتی 	

عوامل بیرونی		عوامل درونی		تفاوت قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
<p>تهدیدها (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن میزان مهاجران وارد شده به استان - کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری به واسطه رشد پیش‌بینی نشده جمعیت - ایجاد بحران در حوزه‌های مسکن، اشتغال، آموزش و ... به واسطه رشد پیش‌بینی‌نشده جمعیت شهری 	<p>فرصت‌ها (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> به علت 	<p>نقاط ضعف (Weakness)</p> <ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن سهم مهاجران برون‌استانی - نامتوازن بودن تراکم جمعیتی در سطح استان - پایین بودن متوسط بعد خانوار - پایین بودن میزان خام ولادت - پایین بودن میزان باروری کل 	<p>نقاط قوت (Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن نرخ پوشش تحصیلی به‌خصوص در دوره ابتدایی؛ - بالاتر بودن سرانه فضای آموزشی در استان؛ - بالاتر بودن نرخ سواد در سطح استان - نسبت به متوسط کشوری؛ 	<p>تعمیر و تربیت رسمی عمومی آموزش بزرگسالان</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - افت تحصیلی دانش‌آموزان؛ - پایداری وضعیت بی‌سوادی در سطح استان؛ - افت کیفیت آموزش؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - انسداد مبادی بی‌سوادی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - مشخص نبودن آمار پوشش تحصیلی و ترک تحصیل؛ - وجود حجم ۲۰ درصدی ملابرس تعمیری و تخریبی؛ - کمبود معلم (۱۶ هزار)؛ - عدم دسترسی حدود ۴۰ درصد دانش‌آموزان به سامانه خاد؛ - تقاضای اجتماعی پایین برای سوادآموزی؛ - هزینه بالای سوادآموزی در استان به دلیل پراکندگی زیاد؛ - عدم انسداد مبادی بی‌سوادی به دلیل پوشش تحصیلی پایین؛ - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزگاران نهضت؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود ۷ موسسه آموزش عالی دولتی در سطح استان؛ - بیش از ۲۳۳۶۶۵ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی؛ 	آموزش عالی	
<ul style="list-style-type: none"> - پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان؛ - عدم ارتباط آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با مسائل زیست‌بوم؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - دسترسی به آموزش با کیفیت 	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛ - ضعف آموزش مجازی؛ - ضعف شرک‌های دانش‌بنیان و پارک‌های علم و فن آوری؛ - مدرک گرایی و مهارت پایین و بیکاری فارغ‌التحصیلان؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود ۷ موسسه آموزش عالی دولتی در سطح استان؛ - بیش از ۲۳۳۶۶۵ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی؛ 	آموزش عالی	

در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی
جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	زمینه
	فرصت ها (Opportunities)	خطرات ناشی از تمرکز تصفیه آب				
مخاطرات کمبود منابع آب استان مخاطرات ناشی از تمرکز تصفیه آب	ظرفیت بالای بخش صنعت و کشاورزی و امکان تبدیل به قطب صنعتی خاورمیانه	محدودیت‌های منابع آب تمرکز تصفیه آب در استان	دسترسی مناسب به زیرساخت‌های برق و گاز در استان دسترسی بالا به زیرساخت‌های حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی و هوایی سهم بالای جمعیت تحت پوشش زیرساخت‌های حیاتی	ظرفیت بالای استان در بخش صنعت ظرفیت بالای استان در بخش توزیع و انتقال انرژی و سوخت موقعیت ویژه استان در محورهای ریلی و کریدورهای فراملی	محدودیت‌های منابع آب ظرفیت بالای استان در بخش کشاورزی ظرفیت بالای استان در بخش پتروپالایش	نظام زیربنایی
مخاطرات کمبود منابع آب استان مخاطرات ناشی از تمرکز تصفیه آب	فرصت‌های مربوط به توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر به واسطه موقعیت بیابانی و کوهپایه استان	ضعف زیرساخت‌ها در پهنه شرقی استان	محدودیت‌های منابع آب استان ضعف زیرساخت‌ها در پهنه شرقی استان	ظرفیت بالای استان در بخش کشاورزی	روزند کاشفی نرخ رشد جمعیت شهری روزند کاشفی و تخلیه جمعیت روستایی عدم تعادل در توزیع شهرها و اندازه شهرهای استان	موقعیت استراتژیک
روزند فزاینده خالی شدن جمعیت روستایی مخاطرات مربوط به کم آبی و تخلیه جمعیت شهری و روستایی محدودیت‌های طبیعی در شرق استان و تخلیه جمعیت از شرق استان	ظرفیت‌های توسعه بخش علم و فناوری‌های برتر در استان	روزند کاشفی نرخ رشد جمعیت شهری روزند کاشفی و تخلیه جمعیت روستایی عدم تعادل در توزیع شهرها و اندازه شهرهای استان	وجود کلان‌شهر اصفهان به عنوان مرکز و قطب صنعتی کشور	ظرفیت بالای استان در بخش کشاورزی ظرفیت بالای استان در بخش پتروپالایش	کشاورزی و صنعتی	سکونتگاهی

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان اصفهان تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به‌طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان اصفهان و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، دارای محور، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان اصفهان، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان اصفهان، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان اصفهان، تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای اتخاذ شده است.

در عرصه نظام سکونتگاهی، افزایش بهره‌وری زمین در سکونتگاه‌های شهری و توسعه شهری بر مبنای الگوی شهر فشرده، ممانعت از تبدیل اراضی کشاورزی به شهری و تبدیل نقاط روستایی به شهر و راهبرد تعادل بخشی به‌نظام استقرار جمعیت استان و ساماندهی نظام شهری راهبردهای منتخب است.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان اصفهان راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل بهبود فضای کسب و کار، تکمیل زنجیره‌های ارزش کارکردی فضایی در بخش‌های مختلف اقتصادی، توسعه بخش تولید فلزات اساسی، توسعه مبادلات تجاری مبتنی بر ظرفیت‌های تولید استان به‌ویژه در بخش صنعتی، گسترش فعالیت پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد، ایجاد و گسترش صنایع خلاق، نوسازی و بازسازی صنایع با تاکید بر ارتقای بهره‌وری، بهینه‌سازی مصرف انرژی و گرایش به سمت دانش‌بنیان شدن صنایع، تاکید بر گسترش صنایع با فناوری برتر و پاک، تاکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، توسعه خدمات بازرگانی نوین و تقویت زیرساخت‌ها، به‌کارگیری و ارتقا سطح فناوری و بهره‌گیری از روش‌های نوین تولید در بخش کشاورزی، بهره‌برداری بهینه از ظرفیت زیستی و آستانه تحمل زیستی به‌ویژه در بخش کشاورزی با رعایت الگوی کشت و توسعه منابع انسانی، برند سازی محصولات کشاورزی و تولید محصولات ارگانیک، شناسایی کشت تخصصی مناطق، تکمیل چرخه‌ای تولید و ایجاد کریدور علم و فناوری در استان می‌باشند.

در عرصه زیربنایی راهبردها شامل مدیریت خردمندانه مصرف آب در بخش‌های اقتصادی، تقویت پیوندهای ملی، فراملی و درون منطقه‌ای و توسعه غیرمتمرکز سیستم‌های آب رسانی و تصفیه آب است.

در عرصه اجتماعی راهبردهای تدوین شده شامل برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های توسعه‌ای در حوزه انسانی و اجتماعی، اجرای برنامه‌های مؤثر در جهت افزایش سطح شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی، توانمندسازی و

همچنین افزایش میزان تاب‌آوری اجتماعی در راستای کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی در استان، توانمندسازی افراد در رابطه با مشاغل موردنیاز استان به‌ویژه توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر، توسعه ارتباطات و تعاملات فرهنگی و اجتماعی بین مناطق مختلف در جهت هم‌افزایی بیشتر در حوزه‌های گوناگون و توسعه و افزایش روابط و مراودات فرهنگی استان در حوزه بین‌المللی است.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای بهره‌برداری از انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک (خورشیدی، باد و ژئوترمال و...)، توسعه آبخیزداری و آبخیزداری به‌عنوان تأمین منابع آب و حفاظت و کنترل فرسایش خاک، ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست‌پذیری، ارتقا کمیّت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات، اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی و حفاظت محیط‌زیستی اجتماع-محور تدوین شده است.

جدول ۱۳۴- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان اصفهان در محورهای مختلف

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ - رفع موانع و تعارضات اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ - مشارکت حداکثری کلیه ذخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛ - تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛ - رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛ - شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛ 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، دارای محور، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان اصفهان؛ ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان اصفهان؛ آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان اصفهان؛ تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛ 	مدیریتی

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛</p> <p>- تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛</p> <p>- به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛</p> <p>- بودجه‌ریزی مشارکتی؛</p> <p>- تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛</p>		
<p>توسعه الگوی شهر فشرده در پهنه غربی استان</p> <p>حفاظت از اراضی کشاورزی پیرامون شهرها</p> <p>توسعه شهرها بر مبنای ظرفیت طبیعی محیط</p> <p>رفع آلودگی‌های محیطی شهرها</p> <p>توسعه پیوندهای روستا-شهری</p> <p>توسعه نظام فعالیت خوشه‌ای در سکونتگاه‌های استان</p> <p>توسعه زیرساخت‌های در روستاها و شهرهای کوچک</p> <p>توسعه اشتغال روستایی و صنایع کوچک و متوسط روستایی</p>	<p>افزایش بهره‌وری زمین در سکونتگاه‌های شهری و توسعه شهری بر مبنای الگوی شهر فشرده</p> <p>مانعت از تبدیل اراضی کشاورزی به شهری و تبدیل نقاط روستایی به شهر</p> <p>تعادل بخشی به‌نظام استقرار جمعیت استان و ساماندهی نظام شهری</p>	<p>نظام سکونتگاهی</p>
<p>- توسعه اقتصادی پایا و پویا مبتنی بر فعالیت‌های مزیت دار استان</p> <p>- تبیین ساختار فضایی تاب آور مبتنی بر اقتصاد فضا</p> <p>- سیاست مکان محوری</p> <p>- تاکید بر رقابت‌پذیری قلمرویی</p> <p>- زمینه‌سازی برای ایجاد مکان مطلوب جهت جذب زیست خلاق</p> <p>- تاکید بر توسعه فضایی - خوشه‌هایی فعالیت‌های صنعتی</p> <p>- به‌کارگیری چارچوب و بسط شاخص‌های توسعه پایدار در گسترش صنایع استان</p> <p>- سیاست‌گذاری جهت تقویت بخش چهارم اقتصاد</p> <p>- ایجاد زمینه و قوانین مشخص برای توسعه تجارت الکترونیکی</p> <p>- تهیه طرح آمایش صنعتی با رویکرد اقتصاد فضا</p> <p>- کاهش فاصله اقتصادی میان مراکز تولیدی</p> <p>- سیاست‌های تشویقی برای ایجاد صنایع سبز به‌جای صنایع آب بر</p> <p>-</p>	<p>- بهبود فضای کسب‌وکار</p> <p>- تکمیل زنجیره‌های ارزش کارکردی فضایی در بخش‌های مختلف اقتصادی</p> <p>- توسعه بخش تولید فلزات اساسی</p> <p>- توسعه مبادلات تجاری مبتنی بر ظرفیت‌های تولید استان به‌ویژه در بخش صنعتی</p> <p>- گسترش فعالیت پارک‌های علم و فناوری و مراکز رشد</p> <p>- ایجاد و گسترش صنایع خلاق</p> <p>- نوسازی و بازسازی صنایع با تاکید بر ارتقای بهره‌وری، بهینه‌سازی مصرف انرژی و گرایش به سمت دانش‌بنیان شدن صنایع</p> <p>- تاکید بر گسترش صنایع با فناوری برتر و پاک</p> <p>- تاکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید</p> <p>- توسعه خدمات بازرگانی نوین و تقویت زیرساخت‌ها</p> <p>- به‌کارگیری و ارتقا سطح فناوری و بهره‌گیری از روش‌های نوین تولید در بخش کشاورزی</p> <p>- بهره‌برداری بهینه از ظرفیت زیستی و آستانه تحمل زیستی به‌ویژه در بخش کشاورزی با رعایت الگوی کشت و توسعه منابع انسانی</p> <p>- برند سازی محصولات کشاورزی و تولید محصولات ارگانیک</p>	<p>نظام اقتصادی و فعالیت</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
	<ul style="list-style-type: none"> - شناسایی کشت تخصصی مناطق - تکمیل چرخه‌های تولید - ایجاد کریدور علم و فناوری در استان 	
<p>مکانیزاسیون مصرف آب در بخش کشاورزی و بهینه‌سازی مصرف آب در بخش صنعت</p> <p>توسعه صنایع کم آب بر و انتقال صنایع آب بر به پهنه‌های ساحلی کشور</p> <p>توسعه تصفیه‌خانه‌های مختلف در پهنه‌های استان</p> <p>توسعه صنایع دانش پایه و زیرساخت‌های دانش پایگی در استان</p> <p>توسعه خوشه‌های منفصل صنعتی بر اساس الگوی مدیریت در استان و فعالیت در استان‌های دیگر</p> <p>توسعه پیوندهای روستا-شهری و سرمایه‌گذاری در بخش کشت و صنعت</p> <p>توسعه تصفیه‌خانه‌ها پشتیبان در استان</p>	<p>مدیریت خردمندانه مصرف آب در بخش‌های اقتصادی</p> <p>تقویت پیوندهای ملی، فراملی و درون منطقه‌ای</p> <p>توسعه غیرمتمرکز سیستم‌های آب رسانی و تصفیه آب</p>	<p>نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات</p>
<p>- ایجاد زمینه‌های مشارکت عمومی و استفاده از مردم در جهت برنامه‌ریزی‌های کلی</p> <p>- توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی مردم در حوزه‌های مورد نیاز استان</p> <p>- ارتقای اصولی و هدفمند زیرساخت‌های گردشگری اجتماعی و فرهنگی</p> <p>- تشویق افراد در غالب برنامه‌های طراحی شده در جهت مشارکت بیشتر اجتماعی و فرهنگی</p> <p>- افزایش میزان تاب‌آوری اجتماعی در استان</p> <p>- توانمندسازی مردم در جهت تولید بیشتر صنایع دستی و همچنین ارتقای گردشگری فرهنگی در استان</p> <p>- ایجاد نشاط اجتماعی در استان با تاکید بر برقراری عدالت و برابری در استان</p>	<p>- برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های توسعه‌ای در حوزه انسانی و اجتماعی</p> <p>- اجرای برنامه‌های مؤثر در جهت افزایش سطح شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی</p> <p>- توانمندسازی و همچنین افزایش میزان تاب‌آوری اجتماعی در راستای کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی در استان</p> <p>- توانمندسازی افراد در رابطه با مشاغل مورد نیاز استان</p> <p>- به‌ویژه توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر</p> <p>- توسعه ارتباطات و تعاملات فرهنگی و اجتماعی بین مناطق مختلف در جهت هم‌افزایی بیشتر در حوزه‌های گوناگون</p> <p>- توسعه و افزایش روابط و مراودات فرهنگی استان در حوزه بین‌المللی</p>	<p>اجتماعی- فرهنگی</p>
<p>- بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری و ...</p> <p>- تأمین زیرساخت‌های گردشگری</p> <p>- افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارا فرینی و مهارت‌های اشتغال و ...</p> <p>- توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم</p> <p>توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی</p> <p>- حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات</p> <p>- تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری</p>	<p>- اشتغال‌زایی</p> <p>- مهارت</p> <p>- تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری</p> <p>- مدیریت منابع آبی</p> <p>- حفظ جمعیت روستایی</p>	<p>فقر و محرومیت</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آبیاری</p> <p>- تناسب قابلیت زمین با نوع کشت</p> <p>- ارائه تسهیلات به کشاورزان</p>		
<p>- گسترش نهادهای مردم‌نهاد و دفاتر تسهیلتگری به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین</p> <p>- افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی</p> <p>- توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی</p> <p>- ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی</p> <p>- اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن</p> <p>- حمایت بیمه‌ای از محصولات کشاورزی</p> <p>- افزایش بهره‌وری کشاورزی</p> <p>- استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری</p> <p>- ارائه تسهیلات ویژه به مدعیان مالکیت زمین‌های وقفی در جهت اخذ سند مالکیت</p>	<p>- تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب</p> <p>- افزایش توانمندسازی اجتماعی</p> <p>- اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی</p> <p>- پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل‌گرفته</p> <p>- کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین</p> <p>- پیشگیری از مهاجرت روستاییان</p> <p>- مدیریت منابع آب</p> <p>- قانون‌گذاری در رابطه با زمین‌های وقفی</p>	<p>حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری</p>
<p>- کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی در مناطق محروم به‌ویژه نقاط روستایی استان</p> <p>- دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به پیشرفت و آبادانی مناطق محروم</p> <p>- ارائه تسهیلات کافی به جوانان در زمینه ازدواج و فرزند</p>	<p>- جلوگیری از مهاجرت جمعیت جوان به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک</p> <p>ارتقاء میزان باروری</p>	<p>جمعیتی</p>
<p>- رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش</p> <p>- تأمین نیروی انسانی از طریق دانشگاه فرهنگیان، تبدیل وضعیت نیروهای حق‌التدریس و .....</p> <p>- تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛</p> <p>- بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی(سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....</p> <p>- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛</p> <p>- استفاده از امکانات آموزش و پرورش در فرایند سوادآموزی به دلیل عمق حکمرانی آموزش و پرورش؛</p> <p>- ایجاد قوانین تشویقی و الزام‌آور نرم برای ترغیب بی‌سوادان به سوادآموزی؛</p> <p>- ایجاد سامانه یکپارچه شناسایی افراد بی‌سواد با استفاده از همه ظرفیت‌های موجود؛</p> <p>- اولویت‌گذاری مناطق روستایی و دورافتاده برای ارائه خدمات سوادآموزی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آموزش و پرورش و مدارس برای ارائه خدمات به این افراد در دوران کرونا؛</p> <p>- افزایش پوشش تحصیلی در دوره ابتدایی باهدف انسداد مبادی</p>	<p>- افزایش پوشش تحصیلی؛</p> <p>- ترمیم و تجهیز فضای آموزشی؛</p> <p>- جذب نیروی انسانی؛</p> <p>- بهبود وضعیت آموزش مجازی؛</p> <p>- ارتقا انگیزه برای سوادآموزی؛</p> <p>- الزام آور نمودن قوانین سوادآموزی؛</p> <p>- ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران؛</p> <p>- بهبود آموزش‌های مجازی سوادآموزی؛</p> <p>انسداد مبادی بی‌سوادی؛</p>	<p>تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>بی‌سوادی؛</p> <p>- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به‌منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛</p>		
<p>- اولویت‌گذاری عرصه فناوری و تجاری‌سازی علم برای مؤسسات آموزشی عالی استان؛</p> <p>- بهبود وضعیت کیفی پارک‌های علم و فن آوری و شرکت‌های دانش‌بنیان در سطح استان؛</p> <p>- مأموریت‌گرایی و مهارت محور نمودن رشته‌های علمی - کاربردی و استفاده از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضامحوری؛</p> <p>- انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛</p> <p>- تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و جهت‌دهی به پژوهش‌های دانشگاهی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای صنعت؛</p>	<p>- بهبود وضعیت فناوری و تجاری‌سازی علم؛</p> <p>- بهبود وضعیت پارک‌های علم و فن آوری و شرکت‌های دانش‌بنیان؛</p> <p>- نهادینه‌سازی مهارت محوری در آموزش عالی؛</p> <p>- انجام مطالعات آمایش آموزش عالی و متناسب‌سازی رشته‌ها با نیازها و مزیت‌های استان؛</p> <p>تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه؛</p>	آموزش عالی
<p>- تهیه سند توسعه بخش کشاورزی استان و زیر بخش‌های آن با تاکید بر کشاورزی ارگانیک و محدودیت منابع آب</p> <p>- تبعیت الگوی تغذیه و کشاورزی از شرایط اقلیمی و زیست‌محیطی</p> <p>- کنترل برداشت‌های بی‌رویه از منابع آب زیرزمینی</p> <p>- پایش ظرفیت‌های منابع و مراتع با چرای دام</p> <p>- مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله و سیل</p> <p>- ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>- تهیهی اطلس زیست‌بوم استان و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعهی منابع طبیعی تجدید پذیر</p> <p>- استفاده از فناوری‌های سبز و سازگار با محیط‌زیست</p> <p>- ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>توسعه بینش و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی و مسئولان</p>	<p>- بهره‌برداری از انرژی‌های تجدید پذیر و پاک (خورشیدی، باد و ژئوترمال...)</p> <p>- توسعه آبخیزداری و آبخیزداری به‌عنوان تأمین منابع آب و حفاظت و کنترل فرسایش خاک</p> <p>- ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست پذیری</p> <p>- ارتقا کمی و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی</p> <p>- ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات</p> <p>- اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی</p> <p>- حفاظت محیط‌زیستی اجتماع-محور</p>	منابع طبیعی و محیط‌زیست

منابع و مأخذ

۱. اداره کل هواشناسی استان اصفهان، <http://www.esfahanmet.ir/>
۲. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری اصفهان، <https://manabeisf.ir/>
۳. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان اصفهان، <http://isfahan-doe.ir/>
۴. استانداری استان اصفهان، وزارت کشور، <https://moi.ir/>
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۷. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۸. آمایش سرزمین و سند راهبردی توسعه استان اصفهان (۱۳۹۳) تلفیق ساخت وضعیت موجود سند توسعه اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی، معاونت برنامه‌ریزی و اشتغال استانداری اصفهان، شهرک علمی و تحقیقاتی اصفهان.
۹. بصیرپور، علی و مقدس، مهرداد (۱۳۹۵)، چالش‌ها و مشکلات تأمین آب در بخش کشاورزی استان اصفهان و حوضه زاینده رود، دومین کنگره ملی آبیاری و زهکشی ایران، اصفهان، <https://civilica.com/doc/555260>
۱۰. جغرافیای استان اصفهان (۱۳۹۹)، جغرافیای استان اصفهان، تهران: دفتر تدوین و تالیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۱۱. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۲. خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان اصفهان (۱۳۹۶) وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۱۳. خوب آیند، سعید (۱۳۸۴) حاشیه‌نشینی مانعی اثرگذار در ارائه خدمات و امنیت شهری نمونه موردی شهر اصفهان، نشریه فضای جغرافیایی، شماره ۱۳، بهار و تابستان.
۱۴. سازمان برنامه‌بودجه استان اصفهان (۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان اصفهان - تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی

۱۵. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان اصفهان ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۶. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۷. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان اصفهان ۱۳۹۸، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۸. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۲. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۳. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۴. سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان، <https://agri-es.ir/>
۲۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان (۱۳۹۸). سالنامه آماری استان اصفهان.
۲۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان، ۱۳۹۹، برنامه آمایش استان اصفهان
۲۷. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان اصفهان)، تهران: سازمان نقشه‌برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۲۸. سالنامه آماری کشاورزی استان اصفهان ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۲۹. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان اصفهان، <https://www.esrw.ir/>
۳۰. سرایی، حسن (۱۳۸۲). روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تاکید بر ترکیب سنی جمعیت. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۳۱. سرور، رحیم و خلیجی، محمد. (۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۳۲. شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور (۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

۳۳. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۴. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۵. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶).
۳۶. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی (در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۳۷. صدیق سروسستانی، رحمت اله (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۳۸. قجاوند، کاظم؛ نوابخش، مهرداد (۱۳۸۶) نگرشی بر مشکلات حاشیه‌نشینی در اصفهان (منطقه ارزنان)، نشریه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر، پیش شماره ۳، بهار.
۳۹. کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
۴۰. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۱. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۲. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۴۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۴۸. مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان اصفهان (۱۳۹۵) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری.
۴۹. نصر اصفهانی، رضا و همکاران (۱۳۹۴) بررسی علل اقتصادی حاشیه‌نشینی با استفاده از اثر درمان (مطالعه موردی شهر اصفهان)، فصلنامه اقتصاد شهری، سال اول، شماره اول، زمستان.
۵۰. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۵۱. وزارت نیرو (۱۳۹۸)، تغییرات آب سطحی و زیر سطحی در کشور، تهران: انتشارات و مرکز پخش وزارت نیرو.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

52. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 8-14.
53. Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
54. Creswell, J.W. (1994) *Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches*, London: SAGE Publications.
55. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 224.
56. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-12.
57. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112-21.
58. Persian Gulf Studies. (2019). *Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf*, Tehran: University of Tehran
59. Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
60. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). *The Encyclopedia of The Middle East and North Africa*, London: Routledge